

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

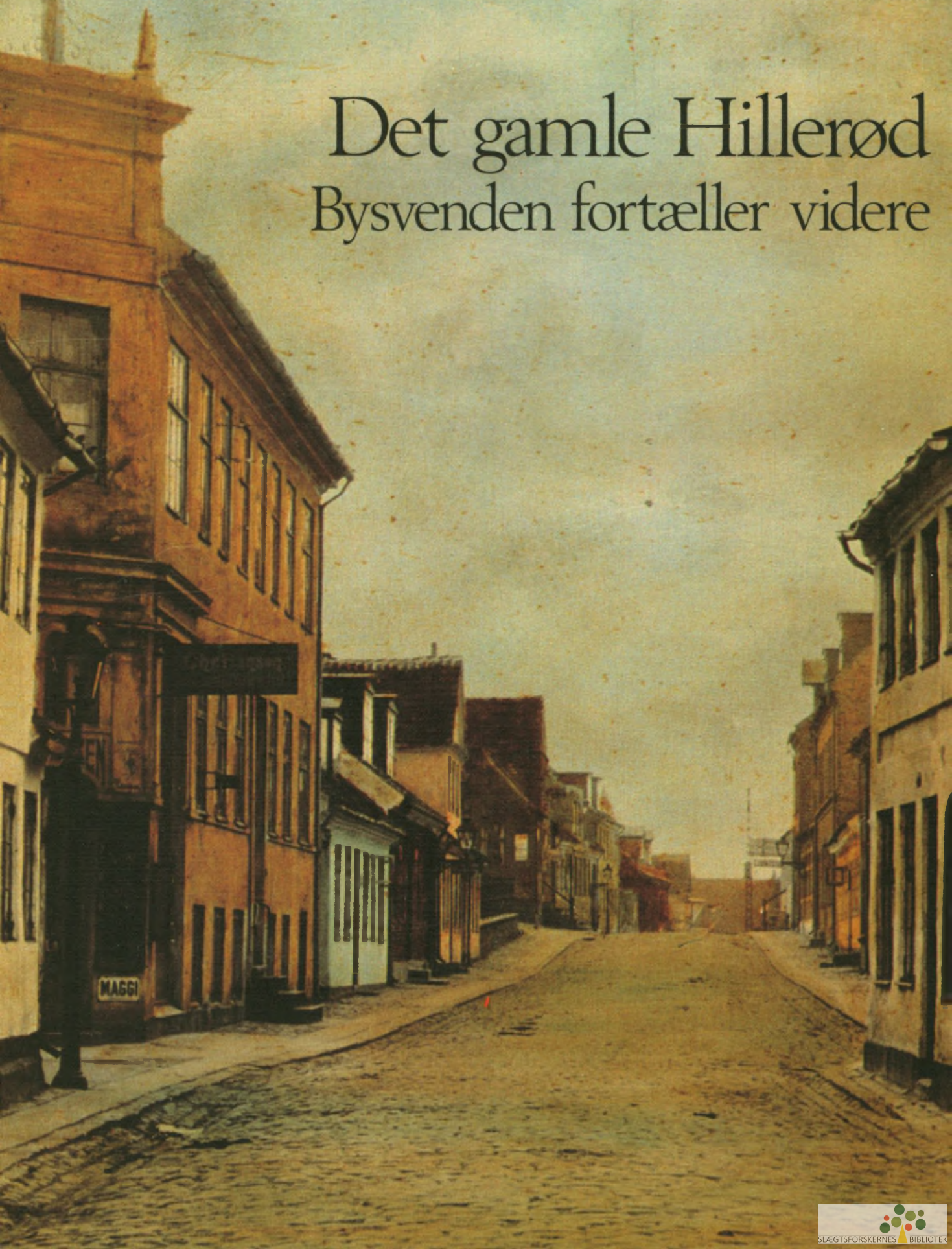
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Svend Nielsen

Det gamle Hillerød

Bysvenden fortæller videre

**Det gamle Hillerød
bysvenden fortæller videre**

Svend Nielsen

Det gamle Hillerød

Bysvenden fortæller videre

Svend Nielsen

Forord

Da Dansk Bladforlag ved Niels Richter-Friis i fjor udgav en længe planlagt bog, byggende på redaktør Svend Nielsens (Bysvendens) mange artikler gennem årene i Hillerød Posten og Frederiksborg Amts Avis, var bogen tænkt som et enkeltstående tilfælde.

Imidlertid blev bogen modtaget på en så ovenud positiv måde, at der fra flere sider blev rejst ønske om endnu en bogudgivelse med flere historier. Bysvenden havde ikke selv arkiveret sine artikler, men efter et større kulegravningsarbejde, gennemgang af ca. 3.000 aviser, jubilæumsskrifter og hæfter m.v. blev det klart, at der var materiale at vælge imellem til endnu en bog.

Hillerød Kommunes Lokalhistoriske Arkiv viste fra starten stor velvilje til at bidrage til billedindsamlingen, og i dag, kun et år efter den første bog udkom, er Dansk Bladforlag klar til at præsentere dette værk: »Det gamle Hillerød – Bysvenden fortæller videre«.

Artiklerne er ført ajour med den seneste udvikling, dels i overensstemmelse med de notater, Svend Nielsen havde gjort, efter at artiklerne havde været bragt, dels justeret i overensstemmelse med den almindelige udvikling i Hillerød, siden Bysvenden gik bort.

Bogen slutter med en artikel om et malerfirmas historie. Det er ikke en tilfældighed, at netop denne artikel bringes som den sidste af de nu ialt 141 bogudgivne Bysvenden-artikler. Svend Nielsen skrev denne artikel færdig den 7. april 1981. Den blev afleveret samme dag. Få timer efter afgik han ved døden. Han arbejdede til det sidste, flittig, ihærdig og pligtopfyldende, som han var.

Med denne anden og sidste bog mener forlag og redaktion, at der i Hillerød er sat det bedst tænkelige minde om Bysvenden – hans navn, interesse og gerning.

Nels Petersen

1. udgave, trykt i 2.000 eksemplarer.
Udgiver: Dansk Bladforlag ApS, Hellerup.
Tilrettelægning: Nels Petersen, Hillerød.

Sats: hph reposats, København.
Repro: Bjarnholt Reproduktion A/S, København.
Tryk: Krohns Bogtrykkeri A/S, København.
Bogbinder: Harry Fløistrup, København.

Farveillustrationer:

Omslagets forside: Østergade ca. 1920.

Håndkoloreret foto, udført af Oluf Staunstrup.

Omslagets bagside: Bakkegade ca. 1920.

Håndkoloreret foto, udført af Oluf Staunstrup.

Titelblad: Udsigt over Hillerød ca. 1860, set fra
Jægerbakkedårnet mod syd. Den gule bygning midt
i billedet er »Posen« før ombygningen i 1862, og
bygningen i forgrunden med den hvide gavl er et
udhus til slottets beboere, som blev nedrevet i 1872.
Ukendt maler, Frederiksborgmuseet.

Redaktionen bringer en varm tak til følgende for uvurderlig
hjælp med fremskaffelse af billedmateriale, nye og supplerende
tekstoplysninger m.m.:
Else Nielsen, Lokalhistorisk Arkiv ved Lisbeth Schacht Hansen,
Birthe Skovholm, Staunstrup Foto, Frederiksborg Amts Avis m.fl.

Enkelte affotograferinger samt fotos af nyere dato er udført
af pressefotograferne:
Jørgen Rubæk Hansen, Anne Sophie Rubæk Hansen, Steen Wrem,
Verner Breuning, Christian Christoffersen m.fl.

Eftertryk af artikler kun tilladt i uddrag og med kildeangivelse.

ISBN 87-88393-03-8

Indhold

Rundskue som aldrig overgås	9	Gavnede det danske samfund	87
Belønning for god kørsel	12	Hillerød fik sin Sorte Hest	88
Byen havde 300 brandfolk	14	Private elværker før byens	90
Holden mand på tøres-brød	16	Fysiske apparater til skoler	92
Ladegårdsmøllen uden mølle	18	Købmandsgård gennem 200 år	94
Specielt noget for husarerne	20	Damp-sporvogn i Gribskov	96
Et lille og stort rejsegilde	23	Et hus med historie	98
Slog reb samme sted i 250 år	26	Blev byens »stadsarkitekt«	101
Pladsen mistede sit formål	28	»Lille Nord« hørte til de store	104
Nu slukkes motorernes tørst	30	Voksede sig stor og stærk	106
Lille mand – stor løber	32	Nordsten gennem 105 år	108
Efterspillet såre forandret	34	Dukkede frem på loftet	114
Mere brændevin end fisk	36	»Hillerøds store Dag«	116
Landsdel for træindustri	39	Arbejdsbog belyser levevilkår	118
Fem-the og seks retter mad	43	Møbelfirma med renfærdig stil	120
Carl Hansen på St. Croix	46	Reddede mange hjem	122
Startede som søndagsskole	48	Både bilhandler og kørelærer	124
Blev skabt til gensidig støtte	51	Få bruger i dag sadelmager	126
Det folkelige samlingssted	53	Et langt liv med musik	127
Da der var rigtige slagtere	55	Anvendt til mange formål	129
Jernbane med forandringer	57	Et gammelt ægpakkeri	130
Børnebilletten kostede 15 øre	59	5. generation i firma fra 1844	132
Sådan var Hillerød i 1906	62	Startede med huder og skind	135
Bestandigheden holdt ikke	66	Vindmølle og petroleumsmotor	136
Julesnapsens krasse historie	68	Fest i Hillerød for ærkegyde	138
Hesteracernes nyttedyr er væk	70	Havde to lokalstationer	140
Modstand mod vandværk	72	Man bliver aldrig færdig	142
Mand og kvinde – begge lige	74	Årstal på mindsten forkert	147
Trænger til en fornyelse	76	Generationer fastholder linien	149
Hillerød eller Frederiksborg?	79	Skulle med iver øve sig	151
Aktiv også som 90-årig	81	Jægerbakke og Studenterhøj	153
Politikeren i Vennelyst	83	Startede med ost og snaps	155
Var nær blevet kvalt i starten	85	Et malerfirmas historie	157

Rundskue som aldrig overgås

Hele Hillerød var »rundt på gulvet«, da der holdtes rundskue i 1923. Tilstrømning fra hele landet

Hillerød har i de sidste par år påny oplevet at have et rundskue – med rundskuehæfte og rundskuemand, som sig hør og bør. Hillerød Rundskue holdes i efteråret med diverse aktiviteter og med Sct. Georgsgilderne som arrangør.

Det bliver dog svært at overgå et af de første rundskuer i Hillerød – det, der i september 1923 fik hele Hillerød til at være »rundt på gulvet« i de to dage, det daværende rundskue holdt sig til. Rundskuet afvikledes lørdag den 15. og søndag den

16. september, og Hillerød har næppe, hverken før eller senere, oplevet en invasion af så imponerende omfang som den, byen fik på rundskuets sidste dag. Det ansloges, at mindst 30.000 mennesker var med til at skabe den trængsel, som oplevedes i gaderne og på torvet søndag eftermiddag, da rundskuets store optog rullede frem.

Tilstrømningen fra landet og andre nordsjællandske byer oversteg alle forventninger, og restaurationer og hoteller kunne på ingen

måde leve op til ønskerne fra de tusinder af gæster, der ønskede noget at leve af. Bagerne – dengang var samtlige søndagsbagerer – og deres ovne kunne heller ikke følge med i kapløbet mellem efterspørgsel og udbud.

Bag rundskuet 1923 stod en række af erhvervenes organisationer, og hovedideen

var ønsket om at støtte dansk arbejde. Men ret beset var rundskuet hele byens anliggende. Komiteen lagde vægt på, at udgifterne skulle holdes nede på et lavt niveau og opfordrede borgerne til at skænke gaver til brug for rundskuehæftets gevinstliste og tombolaerne. Der blev heller ikke appelleret forgæves. I ugevis inden rundskuet kan aviserne daglig præsentere gavellister, hvor de glade givere er hængt ud med navns nævnelser samt, hvad de bidrager med. Rundskuehæftets største gevinster måtte arrangørerne dog købe. Den første på listen var en ny Ford og andenprisen et klaver. Men de øvrige 98 gevinster kunne let hentes fra det skænkede, der omfattede bl.a. grise, lam, bankbøger

Her er bagerens og konditorernes optog fotograferet ved Rundskuedagen i 1934. Billedet er taget fra den nuværende gågade Helsingørsgade mod den ejendom, der i dag huser Børge Andersens farvehandel.

Tømrernes vogn i optoget, da dette kører ind i Møllestræde. Bygningen til venstre er Joh. H. Bruhns købmandsgård.

med pålydende, møbler, tøj, frokoster og middage på restaurationer, bagværk og vin i lange baner.

Men også øl. Tuborg spenderer en kasse øl – en af datidens med 50 flasker, med korkprop og med ståltråd om halsen. Det vil Wiibroe ikke lade sidde på sig, så dagen efter kommer Wiibroe-manden med fem kasser! Selv om det bedste stort set blev taget fra til hæftets gevinstliste, var der meget godt tilovers til tombolaerne.

Rundskuehæftet, hvoraf der var 15.000, blev udsolgt inden rundskuedagene. På selve disse dage var hæftet så eftertragtet, at folk betalte fem-seks kroner for det på »sortbørsen«. En landbofamilie, der havde sikret sig en stak hæfter, hørte om denne gode gevinst, der var at hente – uanset, om de aldrig kom på vinderlisten – men datteren i huset beholdt dog sit hæfte, og på det sikrede hun sig den næsthøjeste gevinst, klaveret.

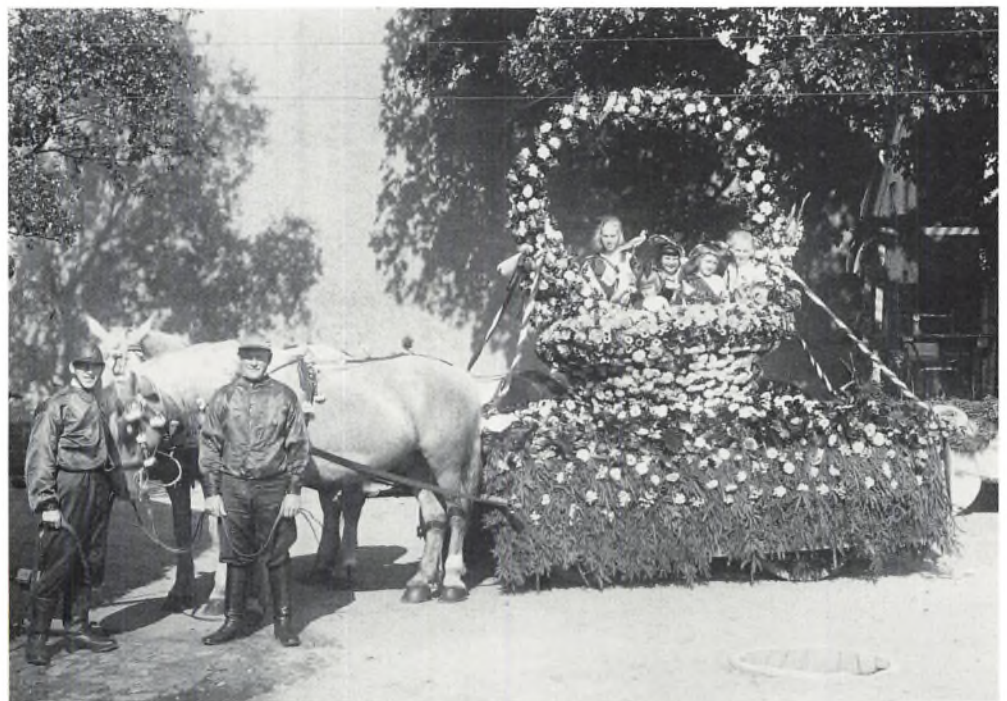
Rundskuehæftet gav også adgang til at overvære rundskuets teaterforestillinger på »Leidersdorff« for

halv pris »så længe plads haves«, men den »havedes« på ingen måde i det omfang, der var hæfte og interesse for. Som rundskueforestilling opførte et københavnsk

selskab et stykke om Frederik den Syvende, og behændigt var indflettet adskilligt om denne konges færden på Frederiksborg.

Rundskuet åbnedes lørdag morgen med, at en vægter, fulgt af hornmusikanten, gik gennem byen og kundgjorde dagens program. Efter en koncert på Torvet skulle der holdes åbningstale af borgmester

En kæmpe blomsterkurv trukket af hest var gartnerens bud ved Rundskuedagen i 1923.

Zahlmann, men han havde fået forfald, og i stedet trådte byrådsmedlem, redaktør Laurids Hansen til og åbnede rundskuet med en appel til alle – ikke mindst husmødrene – om at støtte dansk arbejde, hvor det kunne gøres med nogenlunde rimelighed!

Byens og egnens spillere fik travle dage, idet nye koncerter skulle afvikles rundt om i byen både før og efter, at det store rundskueoptog – dagens clou – om eftermiddagen førte sig frem gennem byens gader. Det var et optog, der ikke tidligere havde set sin lige i denne by, og Amtsavisens medarbejder, som foretog en nøje beskrivelse af vogn for vogn, mente end ikke, at noget tilsvarende kunne præsteres i hovedstaden. Lang tid i forvejen havde mestre og svende arbejdet på at præsentere deres respektive fag. Tømrerne møder således med en huskonstruktion – en hel lille villa, som truer med at rive de elektriske ledninger ned.

– Hvad om journalisterne købte det til sommerhus et sted ude ved det blå vand! sukker reporteren.

Håndværkertogets 16 vogne følges af et høstoget, hvor piger og karle er iført

Der er uden tvivl gået mange timers arbejde med dette bidrag til en rundskuedag i begyndelsen af 1930'erne fra snedkerne og tømrerne. En kæmpehjul i dobbelt mandshøjde, forsynet med hjul, så den kunne trille med i optoget.

dragter, som er udlånt fra folkemuseets skabe og skuffer.

Efter optoget styrter folk sig over tombolaerne, som hurtigt må melde udsolgt, hvorefter man begiver sig til forlystelserne – det vil sige dans – på hoteller og gæstgiverier.

Rundskuets andendag blev en publikumsmæssig succes uden lige. Da optoget præsenterede sig om søndagen, skønnede arrangørerne, at det var set af mindst 30.000 mennesker, der skabte en trængsel, som i høj grad generede meget andet, som skulle gennemføres.

Et stafetløb mellem forskellige sportsklubber gik i fisk, fordi den førende løber ikke kunne komme frem gennem menneskemasserne og en omvej, han tog, bevirkede, at en anden klub snupede førsteprisen. Det gik nogenlunde på samme måde i et andet stafetløb mellem borgere og journali-

ster, men her var journalisterne så overlegne, at en omvej på sidste etape ikke betød noget. Sejrens pris var to flasker whisky, som de to hold samdrægtigt knækkede halsene på.

Fra den kommunale administrationsbyggnings balkon skulle også være optræden, men der var svært at synge igennem, selv om der var opstillet en »elektrisk højtaler«. Den lokale sangstjerne, bankdirektør Mengel Thomsens fru Lilli,

Et kig op gennem Slotsgade på et tidspunkt, da optoget i 1912 er ved at passere Møllestræde.

og Hillerød Sangforening medvirkede i friluftkoncerten, men det folk åbenbart så mest hen til, var publiceringen af rundskuehæftets vindernumre via »den elektriske«. Da var Torvet ikke stort nok til at rumme menneskemængden. Folk stod også langt ned i Slotsgade og et stykke ind i Helsingørgade.

Også søndagen mundede ud i fester på hotellerne, og ind imellem blev dansen afbrudt ved optræden af den lokale skuespillerinde Marie Koudahl og skuespiller Ludvig Petersen.

Et par dage som disse burde nok være afsluttet med et festfyrværkeri. Det skete ikke, men kommunen havde flottet sig og ophængt nogle hundrede elektriske lamper på Torvet samt ved byens indfaldsveje. Da mørket sænkede sig over denne begivenhedsrige søndag i Hillerød, tændtes »illuminationen«!

Sådan forløb et rundskue for knap 60 år siden i denne by. En rundskuemand var ikke opfundet på den tid, men til gengæld kunne bydes på et par rundskuedage, der ikke i vor tid er jordisk chance for at genskabe.

Belønning for god kørsel

Postvæsenet i Hillerød har levet en flyttetilværelse gennem mere end 250 år

12. juli 1976 kunne i Hillerød tages et nyt posthus i brug – det største på Sjælland, bortset fra hovedstaden.

Det nye, gennemrationiserede hus er nok til større glæde for personalet end for publikum, der overvejende har mærket den postale rationalisering i form af kun en enkelt daglig ombæring af breve, og hvad der ellers kan befinde sig i en posttaske.

Herved er vi tilbage, hvor det begyndte med budordningen, efter i mellemtiden – for bydistriktets vedkommende – at have haft besøg af postbudet både to og tre gange om dagen.

Et postvæsen har eksisteret i Hillerød længe før, brevombæringen indførtes.

Det er for øvrigt godt 100 år siden, der ansattes landpostbude, men forinden havde byerne opnået denne service.

Før den tid foregik det ved »selvbetjening« på den måde, at folk selv kunne komme til postkontoret og se, om der var post til dem.

Hillerøds postmestre siden 22. oktober 1722, da der oprettedes et »bipostkontor« i Hillerød, har man rede på, og med den nævnte dato som grundlag, fejrede postvæsenet i denne by 250 års jubilæum i 1972. Bemærkelsesværdigt er det også, at der findes portrætter af samtlige postmestre, som har bestridt posten i de seneste ca. 150 år.

Den første, hvis ansigts-træk på den måde er bevareret, billedlig talt, er postmester – samt hospitalsforstander – Hans Dahlerup, som sikkert har haft mere at gøre i sit hospital end i postkontoret. I hans tid som postmester, fra 1827 til 1835, var der ikke store postmængder, der gik til og fra Hillerød. Hans posthus

befandt sig i hospitalejendommen, Slotsgade 23, som var gadens ældste – henvend 250 år gammel – da den for en snes år siden blev nedrevet for at blive afløst af sparekassebygningen midt på Slotsgade. Hans Dahlerup var allerede i pensionsalderen, da han som 67-årig overtog postmesterembedet, og var 76, da han fratrådte.

Det vides, at der har været postkontor andre steder i byen både før og efter Dahlerups periode, men der vides ikke i alle tilfælde, hvor de har befundet sig. Da kaptajn Christian Frederik Dencker i 1895 udnævntes til postmester, var postkontoret indrettet i bogtrykker og bladudgiver Hansons ejendom på hjørnet af Torvet og Sdr. Banevej. Hanson var utilbøjelig til at imødekomme postbestyrelsens ønske om udvidede lokaliteter, og der blev søgt andre udveje. Postvæsenet havde kig

på Wivels ejendom ved Torvet, hvor nu Bankbygningen ligger, samt slagtermester Milners hus på hjørnet af Torvet og Helsingørsgade, men de ville ikke sælge. Den nye postmester løste selv knuden ved at købe enkefru Marcussens ejendom i Kannikestræde for 8500 kr. Han fik revet huset ned, og året efter stod der et nyt posthus med privat ejer.

Helt ualmindelig var fremgangsmåden imidlertid ikke. Også i andre byer ejedes posthuset af postmesteren, og i reglen skød postvæsenet penge ind som lån i sådanne ejendomme.

I stueetagen indrettedes postkontor, og postmesteren fik bolig på 1. sal. Også efter, at staten havde overtaget posthuset i Kannikegade, bevaredes denne 1. sal som tjenestebolig for postmesteren. Ordningen måtte op-høre en dag, fordi postvæsenet i sine lokalemæssige trængsler selv fik brug for den øverste etage.

Det posthus, kaptajn Dencker lod opføre, blev omkring 1915 udvidet hen mod Østergade, efter at der var erhvervet endnu en Kannikegadeejendom, hvis areal lagde grund til det udvidede posthus.

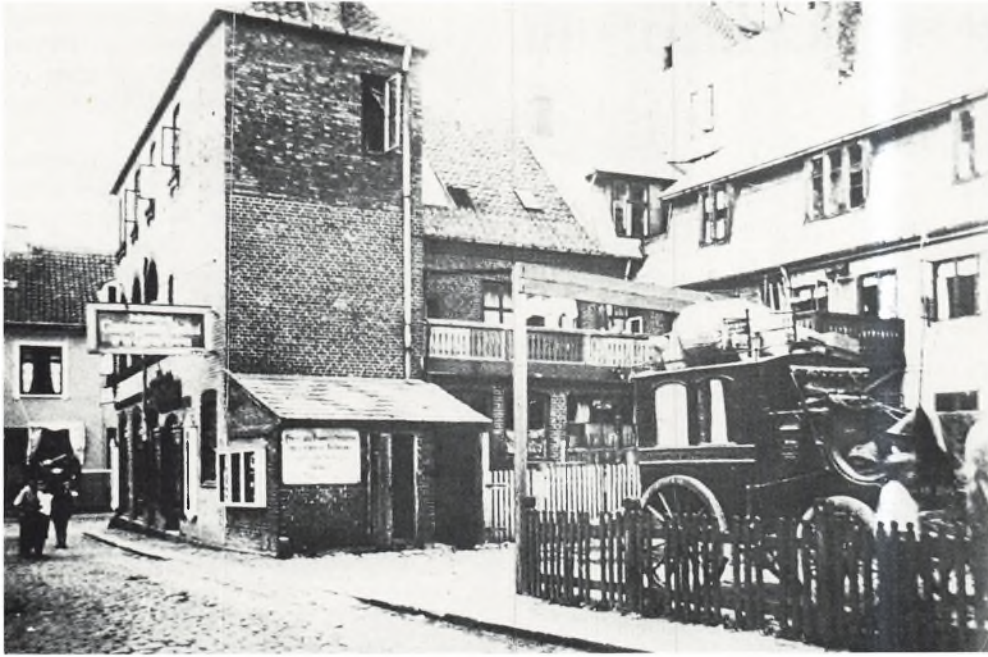
En besværlighed gennem de mange år, posthuset havde hjemsted i Kannikegade, var den manglende

Postvognen til Helsingør holder klar til afgang uden for Hillerød Station.

Denne ekipage befordrede i dette århundredes begyndelse postsager mellem posthus og banegård.

Postvognen er ankommet fra Slangerup, og passagererne, posten og kusknen er formentlig gået ind i Gæstgivergården »Sjælland«, der ligger til højre for billedet. (Foto fra 1900).

nære kontakt med jernbanestationen, hvortil postmængderne ankom, og hvorfra post fra Hillerød skulle afsendes. I Denckers tid oprettedes derfor en kørselsordning mellem posthus og banegård. Det var en kørsel, som i de første år foregik med hestetrukket kassevogn, der senere afløstes af en ladvogn med presenning over. Postmester S. A. Lassen mener at kunne konstatere, at denne »kontrahentkørsel«, som den benævntes, ophørte i begyndelsen af tyverne. Siden blev det bilerne, og postvæsenets egne folk, som klarede kørselen. I dag, hvor posthuset er nærmeste nabo til banegården, kan den spares.

Mange i den indre by savner det gamle posthus i det gamle Kannikestræde. Ikke blot for dets gode beliggenhed, men også fordi, det forekom at være mere publikumsvenligt end dets afløser, der ikke byder publikum på påviselig forbedringer. Endog trappen er fulgt med til det nye!

I forrige århundrede har postvæsenet nok markeret

sig stærkest udadtil ved postryttere og diligencenkørsel. I 1771 dukker for første gang en poststrytter op i Hillerød. Han kommer med brevpost fra Roskilde og skal videre til Helsingør. Poststrytteren klarer denne lange tur to gange om ugen. I 1814 rider en poststrytter fra hovedstaden til Hillerød –

over Hørsholm og Fredensborg – og det sker tre gange egentlig.

Men diligencordningen kan også medtages passagerer. Den første postale dagvognsforbindelse kommer i 1833 mellem Helsingør og Hillerød, men efterhånden følges denne rute op af andre, der har Helsingør, Frederiksværk og Frederiks-

Frederiksborg-Frederikssund står der på siden af denne post-dagvogn, som med to-spand holder ved Hillerød Jernbanestation.

sund som mål.

Alle dagvognene afgik fra Hillerød Station kl. 10, og det gik ikke stille af. Postkørerne skulle trutte i deres horn ved afgang – men også ved ankomst – ligesom de skulle bruge det, hvis der var noget, som spærrede vejen for dem. Disse vogne havde ubetinget forkørselsret.

Postmester Lassen har i husets arkiver fundet en næsten 100 år gammel skrivelse fra postbestyrelsen, og det fremgår af denne, at der kan ydes belønning ikke blot for lang og tro tjeneste, men også for »Færdigheder i Blæsning og ualmindelig god Kjørsel«.

Videre siges, at hvis det lokale postvæsen anser nogen for værdig til belønning, kan indstilling herom gives.

I indstillingen skal dog anføres, om vedkommende tidligere har modtaget belønning.

Dermed er nok antydnet, at så kan han ikke belønnes en gang til, selv om både trutning og kjørsel har været ualmindelig god. Man skal jo heller ikke overdrive!

Byen havde 300 brandfolk

Men pligtbrandkorpset erstattedes i 1903 af et egentligt brandkorps med 15 mand

En stor brand starter oftest som en lille brand, og det er selvsagt af stor værdi, hvis branden kan blive slukket, medens den endnu befinder sig på det beskedne stadium. Det er et brandvæsens primære opgave at være så hurtigt fremme og så hurtigt arbejdende, at en lille brand ikke får lov at udvikle sig til storbrand.

I adskillige år har brandslukningen også fungeret ef-

fektivt efter de nævnte retningslinjer. Slotspavillonens brand i efteråret 1970 var en undtagelse, men dette bygningskompleks viste sig også at være adskilligt mere brandfarligt, end nogen forestillede sig. Det var nærmest som en krudttønde, der eksploderede.

Når der så at sige intet er tilbage af de huse, der blev opført i første halvdel af Hillerøds ca. 400-årige historie,

skyldes det, at store bydele gentagne gange blev udraderet gennem ildebrande. Den seneste var storbranden i 1834, da et lille fyrværkeri til ære for distriktslæge og bataljonskirurg Ewertsen satte ild i et strå-tækt hus, hvorefter ilden bredte sig, og hele husrækken fra Frederiksgade over Torvet og Sdr. Banevej forbi latinskolen, samt en del af Kannikegades og Østergades huse gik tabt. Tre mennesker mistede livet, og 500 mennesker blev husvilde.

Når en brand i de tider kunne få et så katastrofalt omfang, må det ses på baggrund af brandvæsenets ringe effektivitet. Det var ikke mandskab, der var mangel på. Nærmest må der have været så mange, at de gik og faldt over hinanden, idet pligtbrandkorpset talte

ca. 300 mand. Men materiellet var ringe bevendt, og husenes brandfarlighed adskilligt større end i vore dage.

Der var dog nogen betænkelighed ved at lade pligtbrandkorpset erstatte af et fast brandkorps, således som det skete i 1903. Det nye korps var på kun 15 mand, men det viste sig hurtigt, at den del af pligtbrandkorpset, der var bevaret som en reserve, ikke var til synderlig nytte, og det døde hen i ubemærket. Det gavnede også byens nye brandkorps, at byen få år inden dets oprettelse havde fået vandværk, og de brandstandere, som blev knyttet til ledningsnettet, var en stor hjælp ved ildebrande.

Så stor lid satte brandkorpset til vandværksvandet, at en motorsprøjte i 1923 betegnes som fremtidsmusik.

Tre år senere fik Hillerød afløst sin hestetrukne og håndbetjente sprøjte af en motorsprøjte. Denne var i funktion bl.a. ved den såkaldte »jubilæumsbrand« 26. marts 1928 i Hansen & Larsens maskinsnedkeri, Slangerupsgade nr. 4. I selvsamme ejendom var Hillerøds nydannede faste brandkorps i ilden første gang den 26. marts 1903, og korpset regner den 26. marts som sin fødselsdag, selv om det i realiteten blev oprettet allerede 1. januar 1903.

Den første brandinspektør var tømremester Møller, men hans funktionstid blev kort, og han afløstes af snedkermester Neergaard, der heller ikke beklædte denne post i lang tid. Den 1. april 1906 blev malermester Fr. Dencker brandinspektør i Hillerød, og han var korpsets chef i 29 år, idet han fratrådte 1. april 1935. Derefter fungerede korpsets overassistent, Søren Schjunk, som dets leder, hvorefter han 1. oktober 1935 udnævntes til brandinspektør. Schjunk fungerede til 1. februar 1957, da mekanikermester Arthur Sørensen afløste ham på den

Et udateret fotografi af Hillerød Brandkorps ved Frederiksborg Slot. Billedet er formentlig fra omkring 1910. Endnu var sprøjten både heste- og håndbetjent. I bagerste række fra venstre ses skomager Petersen, snedker Petersen, Bakkegade, Ludvig Petersen, ukendt, ukendt, maler Petersen, Østergade, Hans Petersen, Bakkegade, karetmager Olsen og manden længst til højre er ukendt. I forreste række ses fra venstre snedker Petersen, Bakkegade, malermester August Nielsen, Møllestræde, brandinspektør, malermester Fr. Dencker, Slangerupsgade, murer A. Christensen, Margrethevej, og pedel Jens Mortensen, Mørks Skole.

Staustrup forevigede i 1928 Hillerød Brandkorps, da man fejrede 25 års jubilæum. På det tidspunkt var automobilsprøjten et par år gammel. Brandinspektør Fr. Dencker ses længst til højre.

ledende post i korpset. Fra samme dato blev Ernst Hansen vicebrandinspektør.

Adskillige af korpsets medlemmer gennem tiderne har tjent det længe og trofast. En af de, som gjorde det med hæder, var snedker N. P. Nielsen. Han blev ansat i korpset i 1922 og blev assistent i 1924. I 1936 blev N. P. Nielsen overassistent, og i 1952 kom udnævnelsen til vicebrandinspektør. Han fratrådte i 1954.

Brandvæsenet kunne siges at være foregangsmand i den fælleskommunale tilværelse. Længe før den kommunale sammenlægning af Hillerød og Slotsognet fandt de to kommuners brandvæsener sammen. Det skete i april 1952, og over en snes år efter kunne på nogle af korpsets køretøjer læses »Hillerød og Frederiksborgs brandvæsener«.

I 1973 kunne korpset fejre 70 års jubilæum. Dengang bestod korpset af 22 mand, en brandinspektør, som netop var blevet heltidsansat, en vicebrandinspektør, en overassistent, tre assistenter og 16 brandmænd. De ansatte var praktiske folk med en håndværksmæssig uddannelse. De boede alle i Hillerød, og bopælsmæssigt fordelt over hele byen. Det

var en betydelig fordel, da de pågældende i tilfælde af brand skulle køre direkte fra bopæl – eller arbejdsplads – til brandstedet. Brandmændene havde også deres arbejdsplads i byen, og det gav adskilligt kendskab til virksomheder og ejendomme, et forhold af stor værdi i tilfælde af brand.

Brandvæsenet havde slukningspligt i et område, der dækkede 61 kvadratkilometer og rummede ca. 23.000 mennesker. Området var dog mindre end det halve af hele kommunens areal, men det resterende dækkedes af Falck-Zonen i

Hillerød og Helsingør. Også i det daglige havde det kommunale brandvæsen samarbejde med Falck-Zonen, og dets materiel havde til huse på korpsets daværende station ved Langesvej. Brandvæsenet i Hillerød havde desuden gensidig overenskomst om slukningshjælp med Fredensborg, Frederiksværk og Frederikssund brandvæsener.

I dag varetages brandslukningen i Hillerød Kommune af Falck, der er flyttet til nye og moderne bygninger i Hillerøds industri kvarter med adresse på Heimdalsvej.

Jubilæumspræsentation af materiel foran brandstationen i 1928.

Holden mand på tøres-brød

En tidligere bygning i Slotsgade 21 husede både bager og rebslager

To øre for et stykke wienerbrød!

Det lyder som et eventyr, et sagn fra gamle dage!

I dette tilfælde er »gamle dage« år 1907, og en regnskabsbog fra bagermester Fr. Hansens butik i Slotsgade fortæller om brød- og kagepriser, der i dag er helt ubegribelige.

I denne bog, hvori salget til forretningens månedskunder er opført, figurerer tøren også for andre brødsorter end wienerbrødet. Alt såkaldt morgenbrød holder sig til denne lille møntenhed. Det gælder rundstykk-

ker, kryddere og hveder. Disse har udgjort sortimentet. Tebirkes og gifler kendes åbenbart ikke. De hører nok en nyere tid til.

En yderligere gennemgang af talrækkerne i regnskabsbogen viser, at det kun er det billige wienerbrød, med almindelig gærdej som grundlag, der koster to øre. Det »rigtige«, det fede, er dobbelt så dyrt, altså fire øre. Wienerbrødsstænger, smørkager, julekager og walesstænger koster 25 øre, flødeskumskager fem øre og krustader 3 øre.

Prisen for et halvt rug-

brød på fire pund er 24 øre, og både franskrød, sigtebrød og surbrød koster 15 øre.

Det ser ufatteligt billigt ud alt sammen, men det må erkendes, at en bagersvends ugeløn er hundrede gange større i dag end i 1907. Der-

imod har råvarerne til bagværket ikke fulgt en helt tilsvarende udvikling.

Bagermesteren satte dog ikke noget til på sine små brødpriser. Han opnåede at blive en holden mand.

Det ses i bogen, at Fr. Hansen har haft flertallet af byens hoteller og restaurationer som månedsbetalende kunder. Deres køb har dog sjældent bevæget sig over et hundrede kroner på en måned. Alene Slotspavillonen har i juli 1907 fået leverancer fra bageriet på henvend 400 kroner. Men den måned var også højsæson for pavillonen.

Tilmed fik disse store kunder 20 procent rabat. Det ses ikke, at de små re-

Den gamle ejendom, der forsvandt i slutningen af 1970'erne, ses her i et billede fra år 1900. I butiksdøren står Bolle-Frederik og hans søster, der passede butikken. Foran porten ses bageriets medarbejdere. En af dem er Chr. Jørgensen, der blev Fr. Hansens efterfølger. Naboejendommen til højre eksisterer heller ikke mere. Den var oprindeligt forstanderbolig til Hillerød hospital.

staurationer fik en tilsvarende, men det var også beskeden, hvad de havde brug for af wienerbrød og kager. Det var overvejende »blødt brød« i små glas, der var sagen disse steder.

En solid kreds af datidens kendte borgere i Hillerød, med amtsmandsfamilien i spidsen, fik deres daglige brød fra Fr. Hansen. Nogle klarede sig med for otte øre brød om dagen, og de har sikkert efter datidens gode serviceskik fået det »brunget«. Deres månedsregnskab oversteg sjældent tre kroner.

Bagermester Fr. Hansen kom til Hillerød i året 1876. Her fik han hurtigt tildelt kælenavnet Bolle-Frederik – dels på grund af professionen og dels som følge af sin ret så runde statur. Han åbnede bagerforretning i Helsingørgade 14 og skabte en solid bagerivirksomhed dette sted, skønt han havde den gamle, rodfæstede Buddeforretning kun et hundrede meter derfra. Efter nogle år i Helsingørgade flyttede Fr. Hansen til Slotsgade, hvor han erhvervede ejendommen nr. 21 mellem apoteket og slagtermester Mogensen.

Fr. Hansen var bagermester i Hillerød gennem mere end et halvt århundrede, og på sin 50 års jubilæumsdag skænkede han betydelige beløb til sine hjertebørn, som var Borgerstiftelsen samt asylerne i Hillerød og Nyhuse. Selv havde han ikke børn. Han var ungkarl, men en nevø, Chr. Jørgensen, der havde arbejdet hos ham, videreførte bageriet og butikken, indtil det blev nedlagt i fyrrerne.

I ejendommens andet butiklokale fik Jørgensens svigersøn, Knud Ortved Andersen – fotograf Knud – atelier og forretning. Han var især en dygtig portrætfotograf og havde en stor kundekreds.

I bagerbutikken rykkede Kraghs osteforretning ind. Den havde i adskillige år forinden haft butik i Lindeskovs ejendom Slotsgade 10.

Da Slotsgade 21 blev ned-

revet i 1977 for at give plads til et nyt modehus, var den med sine mere end 200 år Slotsgades ældste ejendom. Det vides, at den i midten af 1700-tallet blev udstykket fra apotekets grund, og at den i 1791 tilhørte sadelmager Bach, i 1812 rebslager Jørgen Christoffersen og i 1828 rebslager Jørgensen. At den også engang har rummet et værtshus, er næsten en selvfølge. Den slags har et stort antal af ejendommene i den indre by været ramme om. Samme værtshus havde en keglebane.

Da manufakturhandler Jørgen Hansen skulle opføre en ejendom til Ninet Mode, havde han et smalt og langstrakt areal at bygge på. Det var dog mere langstrakt i den tid, rebslagerne holdt til her, men da var der heller ingen parkeringsplads eller en Nordstenfabrik i baglandet. En reberbane skal have det »i længden«, og rebslagerne kunne foretage deres baglængsang fra Slotsgade og langt mod syd derfra.

Den nævnte rebslager Jørgensen var en kendt borger i Hillerød – og kendt blandt andet for et levnedsløb, som ikke var helt almindeligt.

12. september 1860 blev i Fleischers Lokale (Hotel Stadt Copenhagen ved Tor-

Hansens Conditori ligger her til højre for apoteket. Selv om begge ejendomme har to etager, dominerer apoteksbygningen tydeligt i gadebilledet.

vet) holdt en fest til ære for rebslageren. Han havde da haft borgerskab som rebslagermester i 60 år, og 12. september markerede desuden 60 årsdagen for indgåelse af hans første ægteskab.

Mange af byens borgere var kommet til festen, der indledtes med, at en af indbyderne, bager Heller, udbragte en skål for kong Frederik VII.

En anden af indbyderne, økonom Petersen, lagde op til en skål for æresgæsten med disse bemærkninger:

– Det er i en sjælden anledning, vi har samlet os til et festgilde. Det er 60 år siden, vor ærede jubelolding tog borgerskab som rebslagermester i Holbæk, men i sit 30. år flyttede han her til byen. Han har således tilbragt en lang række år i vor kommune og har i sine kraftigste manddomsår udviklet en særdeles driftighed.

Det er ligeledes i dag 60 år siden, han indlod sig i ægteskab med sin første kone, med hvem han havde den lykke at samleve i 46 år, og glædede sig ret ofte ved tan-

ken om at fejre sit guldbryllup, men døden berøvede ham denne glæde.

Men hvad gør så Jørgensen? Han siger: – Kan jeg ikke få guldbryllup, så vil jeg have et nyt bryllup, og som sagt, så gjort.

Jørgensen har imidlertid været tidligt med, når vi tænker os, at den 60-årige borger og ægtesmand først er 78 år, og ser ud til at kunne blive lige så mange år til. Hans ældste her tilstedeværende søn er 58 år og hans ældste sønnesøn 31 år. I sit andet giftemål har Jørgensen en søn og en datter. Den yngste er ni år. Således bliver hans ældste barn 49 år ældre end det yngste, og endnu en sjældenhed er derved fremstået, idet den 31-årige sønnesøn har fået en 11-årig onkel og en niårig tante. Gud ved, om nogen andre kan fremstille slige talstørrelser i sit slægtsregister.

Vi vil nu ønske vor jubelolding at opleve mange glade dage, at han i et sorgfrit liv fremdeles må nyde sit vante helbred!

Ladegårdsmøllen uden mølle

Gården brændte i 1902 og den brand var et tilløbsstykke for hele byen

Var den allerførste ladegårdsmølle, vejrmølle eller vandmølle? Efterretningerne herom er modstridende, men nu afdøde gårdejer H. C. Lønholt, der i en årække drev gården, var ikke i tvivl om, at den var en vandmølle. Den store lavning i terrænet mellem Favrholt og Ladegårdsmøllen tyder på, at dette sted lå mølledammen, og H. C. Lønholt mente at have fundet ud af, hvor vandmøllen fungerede.

I terrænet kan også spores resterne af en dæmning, hvis formål har været at stemme vandet i mølledammen op.

At en mølle har ligget dette sted siden Frederik IIs

tid – og måske endnu længere tilbage – er en kendsgerning, og den har betjent Favrholt – oprindeligt Fafuerholm – der var ladegård til Herluf Trolles Hillerødsholm.

Møllen ved Favrholt har antagelig fået sin vandtilførsel fra de moser og åer, som fra området ved Hille-rød sigtede mod Havelse Å, og det skal betænkes, at denne egn for 400 år siden var anderledes vandrig, end den er i dag.

Men hvornår er den første vejrmølle kommet dette sted?

Det menes, at der har været en stubmølle her, inden den mølle, som et vartegn for dette sted helt frem til

vor egen tid, blev opført. H. C. Lønholt var af den opfattelse, at den har været en af de københavnske møller, der stod på hovedstadens volde, og som blev flyttet til Ladegården, da voldene sløjfedes. Det kan være sket i første halvdel af forrige århundrede.

1. september 1902 nedbrændte Ladegårdsmøllen, bortset fra selve møllen. Den daværende ejer hed Morten Hansen, og sammen med den store landbrugsejendom drev han mølleri og bageri.

Hans søn, Hans Hansen, overtog den genopførte ejendom i 1912, og dermed rykkede tredje generation ind på Ladegårdsmøllen. I 1921 købte Hans Martin Jensen Lønholt ejendommen, og i 1941 blev møllen nedrevet. Dens aksel, stjerne-hjul m.m. af gammelt egetræ blev skåret til generatortorbrænde, hvad nok må beklages. Fint håndværk forsvandt på den måde i bilernes kakkellovne. Bageriet fungerede til 1960. Så blev også det nedlagt.

I årene 1948-63 var Ladegårdsmøllen drevet ved forpagter, men herefter havde H. C. Lønholt den 33 ha store ejendom, der alene fungerede som landbrug. I dag står kun landejendommens stuehus tilbage. Forlægningen af hovedvej A 6 i forbindelse med Hillerød-motorvejens anlæg betød nedrivning af gårdens længer.

Et gammelt postkortfoto af Ladegårdsmøllen med møllen længst til højre. Nu er kun stuehuset tilbage. Vejen i forgrunden er den nedlagte Roskildevej.

Møllen til Ladegaarden forsvandt i 1941. Det gamle egetræ blev skåret op til generatorbrænde til brug for bilerne.

Om Ladegårdsmøllens brand i 1902 fortæller Amtsavisen:

Ilden opstod kl. 10½ om formiddagen. Det var møller Hansens fødselsdag, og man sad netop inde ved frokosten, da man mærkede brandlugt og hørte folk ude i gården råbe alarm. Det viste sig, at der var ild i stråtaget på bageribygningen, og ilden havde fået stærkt fat. En stige blev lagt på taget, og spand efter spand vand blev hældt ud over flammerne. Resultatet svarede imidlertid ikke til anstrengelserne. Luerne havde fået for godt fat i det knastørre materiale. Der skulle kraftigere slukningsmidler til, og disse kom først, da det var sent.

Med rivende fart sprang luerne gården rundt, fra bageribygningen til laden, fra denne til et skur og dernæst videre til stalden og fire

rugstakke. Stuehuset blev sidst angrebet.

Redningsarbejdet gik imidlertid sin gang, som det bedst kunne. Sprøjten fra Faurholm mødte hurtigt, men kunne intet synderligt udrette. Da flammerne først havde fået godt fat, lod de tililende sprøjter være sprøjter og begyndte at bjerge, hvad bjerges kunne. Så godt som alt indbo kom ud, men i en sørgelig forfatning. Konfuse redningsmænd kom ud med de latterligste ting som et afgnavet kødben, en gammel skål og lidt skinke, som de lagde omhyggeligt i græsset, medens andre og mere værdifulde ting blev smidt omkring, så det gik i stykker.

Imidlertid gik redningsarbejdet sin gang. Sammen med indboet fik man vogne, heste og kalve ud. Kreaturerne var i forvejen ude på marken. En lige fuldført

bagning forvandlede til kul, og en del af folkenes tøj blev heller ikke reddet.

Medens der fra sognets egen sprøjte i Nyhusene nok så gemytligt kom bud ud til brandstedet, om det var nødvendigt, at sprøjten ulejligede sig derud, rullede lidt efter lidt flere andre sprøjter frem. Således kom Hillerøds klokken 12, halvanden time efter brandens udbrud. Nu tog man fat på i enighed at redde flere favne brænde, der var stablet op lige bag bageribygningen. Der kunne nemlig hurtigt blive tale om, at møllen kom i fare, hvis brændestablerne rigtig skulle give sig til at blusse. Dynger af vand slyngedes mod det halvt antændte brænde, og slaget endte med brandvæsenets sejr. Brændestablerne og møllen var reddet, men ved siden lå hele gården og bageribygningen i ruiner. De 2-300 årige mure var styrtet i grus.

Det var uden for al tvivl, at den tændende gnist var kommet fra bageriskorstenen, hvorfra den var dalet ned i stråtaget.

Dette korrigeres dog dagen efter, da det viser sig, at bageriskorstenen har haft en revne, hvorfra ilden kunne komme ud til tagrygningen.

Det siges samtidig, at bygningerne ikke var slet så

bedagede i alder som fortalt. Det konstateres, at de er kun godt et halvt hundrede år, idet den rigtig gamle ladegårdsmølle nedbrændte i 1840.

Amtsavisens reporter har givet denne malende skildring af sceneriet den første septemberdag for 80 år siden:

Ved brandstedet udfoldede sig hurtigt det muntreste folkeliv. Flammerne og røgen kunne, trods solens dagklare lys, ses videnom.

Faurholm brænder! lød det i Hillerød, og på dette signal styrtede den ganske by ud til brandstedet, enten pr. vogn eller cykel, eller med apostlenes befordring.

Købmænd og kontorfolk, embedsmænd, læger, håndværkere og byens skønne damer lod for et par timer byen passe sig selv og ilede ad Faurholm til for at nyde det festlige skuespil og for at passiare om dagens emner ved en stille septemberbajer.

For naturligvis kunne en ildebrand som denne ikke afgøres uden den nødvendige efterslukning. Som karakteristisk for situationen må det derfor også af den sandfærdige referent noteres, at den første ølvogn mødte på pletten længe før sprøjterne.

Øllet havde, som så ofte før, sejret over vandet!

Staldbygningerne eksisterer ligesom møllen heller ikke mere. De røg i 1970'erne, da staten skulle bruge arealet til forlægning af Roskildevej i forbindelse med Hillerødmotorvejens forlængelse.

Specielt noget for husarerne

Hillerød var garnisonsby under første verdenskrig med artillerister og husarer i byen

Frederiksborg Drabantgarde er en mindelse om, at Hillerød engang har haft militær forlægning. Til enhver tid, når danske konger har haft ophold på Frederiksborg, er fulgt en livgarde med, men egentlig garnisonsby blev Hillerød ikke før i 1785, da den blev hjemsted for en husareskadron.

Det er både først og sidst husarerne – senere gardehusarerne – der har levet en garnisonstilværelse i Hillerød, når der ses bort fra det uønskede indslag i besættelsesårene. Slottet har været det faste kvarter, men i sin sidste periode som garnisonsby for danskere måtte Hillerød skaffe plads til soldaterne også andre steder. Til formålet lejede kommunen en nyopført fire etagers

beboelsesejendom i Østergade og overlod den til husarerne.

Al sin tid, lige til bygningen blev nedrevet i 1974, hed den da også »Kasernen« i daglig tale. De yngre forbandt næppe andet med navnet end, at bygningen var en uskøn boligkaserner.

Husarernes færden i de første mange årtier efter deres garnisonering i Hillerød er svær at efterspore. Selv om der har været aviser i Hillerød siden 1839, er der såre lidt lokalt nyt at hente i de ældste. Derimod begyndte lokalreportagen i dette århundredes begyndelse at præge aviserne. De forfaldt dog ikke til overdriivelse af lokalstoffet, og i almindelighed kunne det for Hillerøds vedkommende rummes i en halv spalte i ti-

den under første verdenskrig. Sjældent nåede de lokale småstykker sammenlagt at fylde en hel.

Ved den første verdenskrigs begyndelse blev Hillerød igen garnisonsby, efter at den havde været helt »civil« i en længere årrække. Senest havde byen haft husarer i 1860'erne, da en eskadron blev overflyttet til Hillerød og rykkede ind i staldene og de kvarterer, som tidligere var benyttet af livgardeeskadronen. Denne havde forladt byen efter slottets brand i 1859.

Slotsbranden havde sat ikke så få rygter i gang, og mellem dem var et, som berørte husarregimentet. Det fortælles, at en husar aftenen før branden indfandt sig på hestegardekasernen ved Frederiksholms Kanal og meldte, at Frederiksborg Slot brændte. Derefter forlod han vagten.

Dette var, da katastrofen virkelig indtraf næste dag,

blevet meldt til kasernens kommandant, men husaren med brandmeldingen kunne ikke findes.

Det var dog ikke husarerne, der invaderede Hillerød, da den i 1914 påny blev garnisonsby. Artilleriet kom først, og byen tog pænt mod soldaterne, fortæller Amtsavisen, som i de første uger beskæftiger sig kraftigt med det nye, uniformerede indslag i byens tilværelse.

Avisen fortæller også, at byen er kommet på god fod med sine artillerister, som gennemgående er rolige folk. Der er dog undtagelser, idet der skrives: – Måske var enkelte i begyndelsen lige venlige nok mod damer, som ikke havde deres venlighed behov!

Avisen noterer også, at der er sat skodder for tre af vinduerne i den lokale arrest, så soldaterne kan komme i »mørk arrest«, og at tre militærforbrydere allerede befinder sig i de sorte huller.

For ligesom at afbøde eventuel lokal forargelse i den anledning understreges, at militæret selv har betalt vinduesskodderne.

Når det gælder artilleristerne, er tonen i avisen nogenlunde behersket, hvormod den bliver særdeles overstrømmende, da en husareskadron – 180 mand og samme antal heste – forlægges til Hillerød hen imod julen 1914. Slottet med de hestestalde, der nu er omskabt til Frederiksborg Museets foredragssal m.m., samt Hillerødsholm kan dog tage mod flertallet af dette nyankomne mandskab. Avisen tager selv husarerne i den store favn:

– I går kom husarerne. Flotte så de ud i deres blå uniformer, selv om de naturligvis ikke var i galla med snore og krimskrams, hvad vistnok en del af byens damer havde ventet. Af de samme unge damer var husarernes komme imødeset med længsel som et ganske nødvendigt appendix til de kedelige artillerister.

Især var der en dyrlæge, hvis uniform var i den grad

Militærtræning under den første verdenskrig. Gardehusarernes våbenarsenal omfattede også gamle tiders lanser.

Et billede fra 1915. Gardehusarerne rider ind i Hillerød fra deres kvarter på Frederiksborg.

Hyggeligt billede af husarernes hverdagstilværelse på Hillerøds-holm.

Gardehusarerne til parade i Ydre Slotsgård.

bestikkende, at byens backfische fik hjertebanken ved første øjekast!

Et par dage senere vurderer avisen igen situationen:

– Vore husarer synes at være endnu mere omsværmede af det smukke køn end artilleristerne. De er gennemgående flotte fyre, selv om deres halvforkølede hverdagsuniform egentlig ikke er køn. Det er en kendt sag, at de forskellige våbenarter ikke ret godt forenes på deres fælles jagtrevier. Hidtil er dog alt forløbet uden uro, og man kan i disse aftener på Slotsgade se artillerister og husarer i flok og følge, så der er tegn til en

fredfyldt fremtid uden de voldsomme dramaer, som ofte følger i kvindernes fodspor.

Fredeligt er Hillerøds sidste år som garnisonsby åbenbart også forløbet. Efter at soldaterne er blevet noget dagligdags for byen, beskæftiger avisen sig kun lejlighedsvis med dens militære anliggender. Ikke før krigen er i sin afsluttende fase sidst i 1918, og der berettes om uroligheder i hovedstaden, vågner lidt af ånden fra »Dengang jeg drog af sted«, og der berettes denne nyhed: – Den herværende eskadron af gardehusarregimentet afgik i går

morges til København til assistance ved ordenens opretholdelse.

Til beroligelse for en eller anden pige, »der ville med«, kan avisen dog dagen efter meddele:

– Husarerne, der har været udkommanderet til København i anledning af syndikalistoptyjerne, vendte i går eftermiddags tilbage. Der var ikke blevet brug for deres assistance, så alle vendte uskadede tilbage fra den lille ekspedition.

Men Hillerød fik ikke lov at beholde dem. To uger senere, 3. december 1918, har avisen erfaret, at husarerne inden længe overflyttes til husarkasernen i København, og at Hillerøds dage som garnisonsby dermed er talte.

Ved husarernes bortrejse

opstår dog spørgsmålet, hvad der skal ske med kasernen i Østergade, men byrådsmedlem købmand Lewinsky besvarer det med, at der kan indrettes otte lejligheder i den.

Amtsavisen kan derefter, den 14. februar, forme afskedsordene:

– I fire år har Hillerød været garnisonsby. Det begyndte stort med et generalskvarter og er siden taget af. Men husarerne har vi beholdt, og forholdet mellem militæret og byens indvånere har været udmærket. Det er sandt at sige med et lille suk, vi ser de blå uniformer forsvinde, bortset fra, at der er god brug for kasernen til de boligløse familier.

Nu rider husarerne til København. Hillerøds dage som garnisonsby er forbi!

Et lille og stort rejsegilde

150 håndværkere havde deres daglige arbejde på Frederiksborg Slot under genrejsningen efter branden i 1859

»Træ og Fest« var titlen på en lille bog, Træbranchens Oplysningsråd markerede sit 25 års jubilæum med den 30. september 1979. Den lille bog fortæller om traditioner og skikke gennem tiderne i forbindelse med byggeri, således om grundstensnedlæggelser, rejsegilder, kline- og ovngilder, husindvielser, laug og zünft.

En af bogens mange festlige illustrationer er hentet fra Flinchs Almanak 1862. Den kredser om rejsegilde for en af datidens største byggeopgaver, genrejsningen af Frederiksborg Slot efter branden i december 1859. Billedet viser et udsnit af den genskabte tagkonstruktion, hvor mere end et dusin af rejsegildets deltagere har placeret sig. De ser ud til at skåle flittigt, men det var der også grund til. Da det først var besluttet, at slottet skulle genrejses og ikke henligge som en trist ruin, blev der præsteret en beundringsværdig arbejdsindsats. Arbejdet på slottet indledtes i maj 1860, og den 6. oktober 1861 kunne det store rejsegilde holdes.

Frederiksborg-tegningen fra Flinchs Almanak er ikke ledsaget af anden tekst end det vers, der er indføjet i dens nederste højre hjørne, og det er tydeligt nok kong Frederik den Syvendes skål, der udbringes. Tegningen viser, at det er splitflag, der vajer over bygværket, og det samme fortæller et fotografi fra rejsegildedagen om. Det er dog usikkert, om det kongelige monogram har været med på rygningen. Det er nok tegnerens egen opfindelse.

Efter tegningen at dømme er det noget særdeles kraftigt tømmer, der er anvendt i tagkonstruktionen, men det er på ingen måde fortegnet eller forstørret. Den, der har haft mulighed for at komme op til hovedslottets øverste loft, bliver imponeret af de vældige trækonstruktioner og føler en undren over, hvordan det har været muligt at hejse disse tonstunge bjælker og få dem på plads. I dag ville det ske ved assistance fra en kran, men i 1861 var der kun håndkraft og primitive hejseværker til rådighed.

Skulle et arbejde som genopførelsen af Frederiksborg udføres i vore dage, kunne det være sikker på betydelig bevågenhed fra presse og massemedier, men i datidens eneste Hille-rød-avis – Frederiksborg Amts-Tidende og Adresse-avis – er der langt imellem dens særdeles kortfattede redegørelse for, hvordan arbejdet skrider frem.

440.000 rigsdaler skulle fremskaffes

En væsentlig forudsætning for genopførelsen måtte være, at der fandtes de fornødne penge, men i januar 1861 oplyses, at der allerede er indkommet 280.353 rigsdaler. Kongen havde lagt for med 100.000 rigsdaler, rundt om i danske byer organiseredes indsamlinger. En særlig indsamling arrangeredes gennem det såkaldte »kunstflidslotteri«, hvortil der solgtes lodder a 2 mark og 8 skilling stykket. Gevinsterne som i vidt omfang blev skænket til formå-

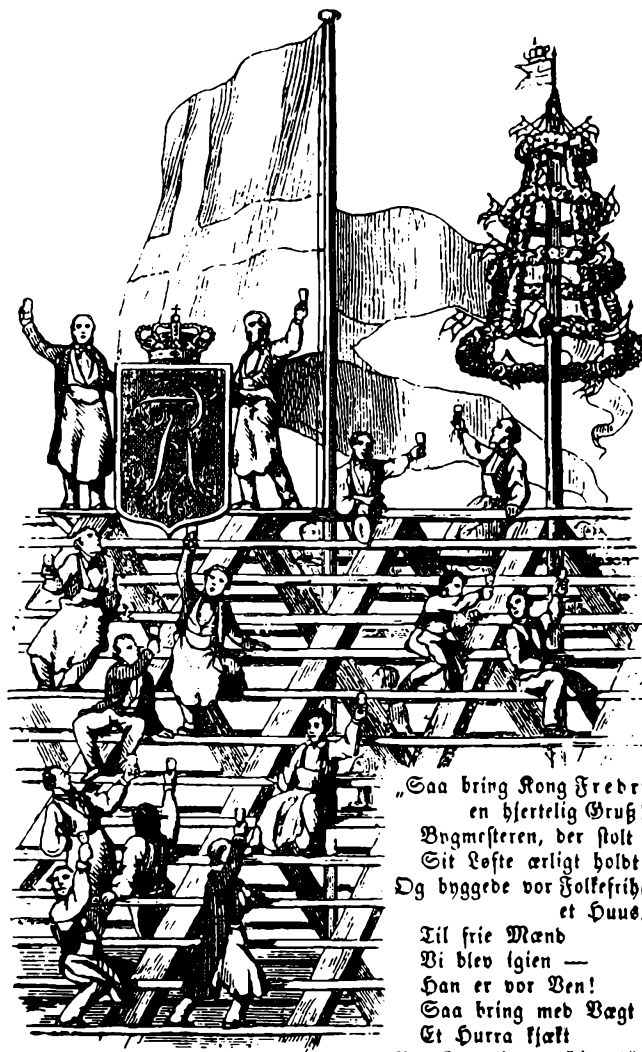
let, var flotte. De bestod af møbler, sølvservice og sølvbestik, porcelæn og meget andet, der tangerede kunst og kunsthåndværk.

Ved udgangen af marts 1861 kan Komiteen til Modtagelse af frivillig Bidrag til Frederiksborg Slots Gjenop-

førelse meddele en oversigt over arbejdets gang og give en fremstilling af den pекuniære stilling i det hele taget.

Bygningsarbejderne har i de første måneder hovedsagelig kredset om kirkefløjen, som tilmed har fået sit kobbertag. I Kongefløjen og Prinsessefløjen er de forberedende arbejder påbegyndt. De arbejder, der udføres i årene 1860-62, skønnes at koste 370.000 rigsdaler, og de to følgende år beregnes en udgift på 70.000 rigsdaler, så det samlede beløb i de fem byggeår skønnes at blive 440.000 rigsdaler. Ved udgangen af 1862 beregnes der at være indkommet 338.000 rigsdaler, og

Rejsegildebilledet fra Flinchs almanak fra 1862. Verset er forfattet af Adolf Recke.

„Saa bring Kong Fredrik
en hertelig Gruf!
Bygmesteren, der stolt
Sit løfte ærligt holdt
Dg byggede vor Folkesfrihed
et Huud.

Til frie Mænd
Vi blev igjen —
Han er vor Ven!
Saa bring med Vagt
Et Hurra skalt
Vor kongelige Architect!“ *)

*) A. Recke.

Kammerherre, arkitekt og professor Ferdinand Meldahl (1827-1908) var arkitekt på genopbygningen af slottet efter branden i 1859. Her er han malet af Bertha Wegmann.

der mangler 32.000 kr. Disse penge formodes dog hurtigt at komme ind, hvorimod der er nogen usikkerhed om fremskaffelse af de sidste 70.000 kr.

Den 14. august blev påbegyndt opførelse af stilladser til kirkefløjen, og allerede 24. oktober kunne der holdes rejsegilde på denne del af slottet. Der blev serveret hvedebrød og kage, men kun »billig vin« til skålerne. Det rigtige store rejsegilde skulle ikke holdes før et års tid senere.

Det var den dygtige, dynamiske, men også selvbevidste og dominerende 32-årige arkitekt Ferdinand Meldahl, der fik til opgave at lede genopførelsen af slottet. Han forstod dog at knytte dygtige folk til sig og

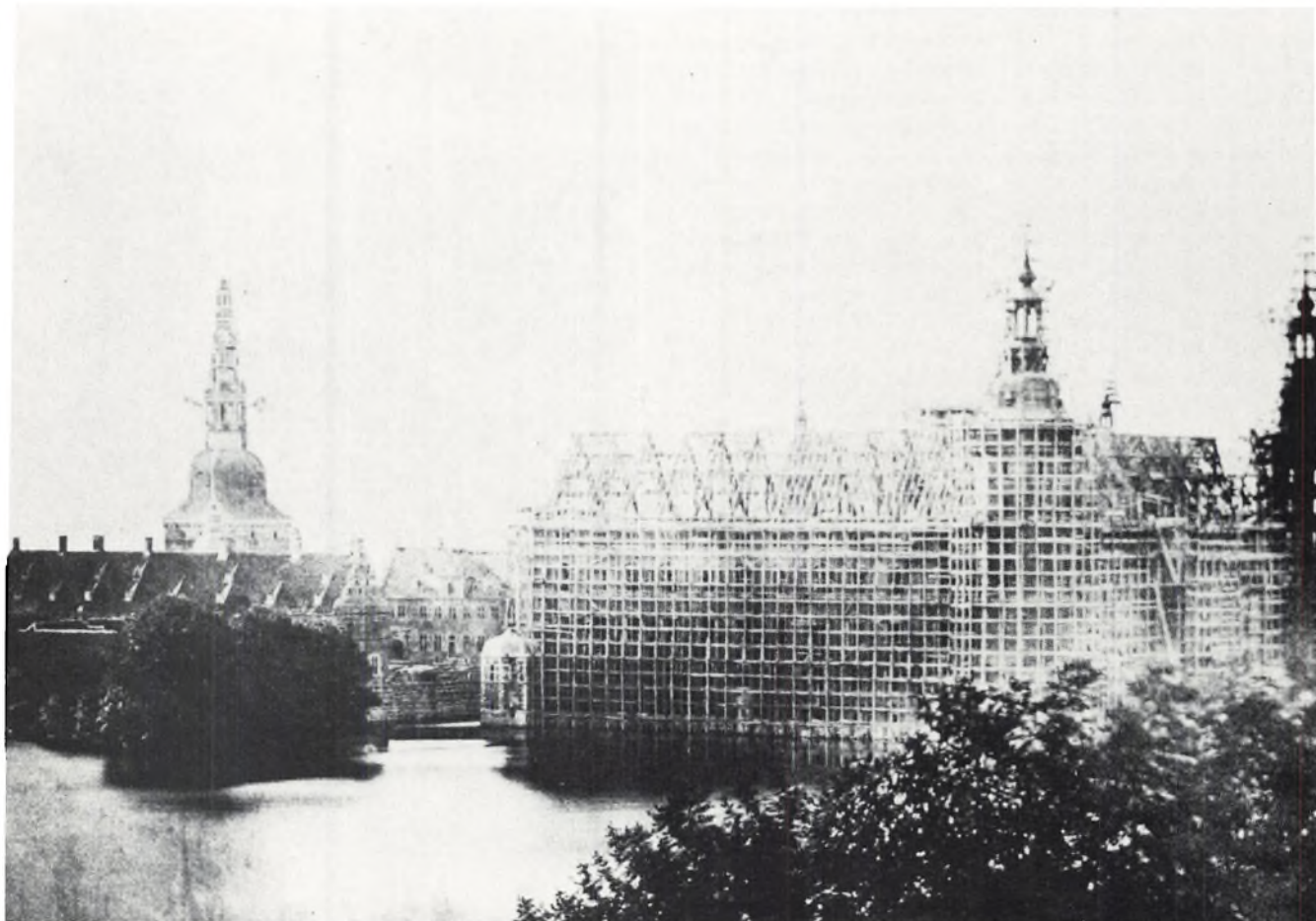
at indhente billige tilbud.

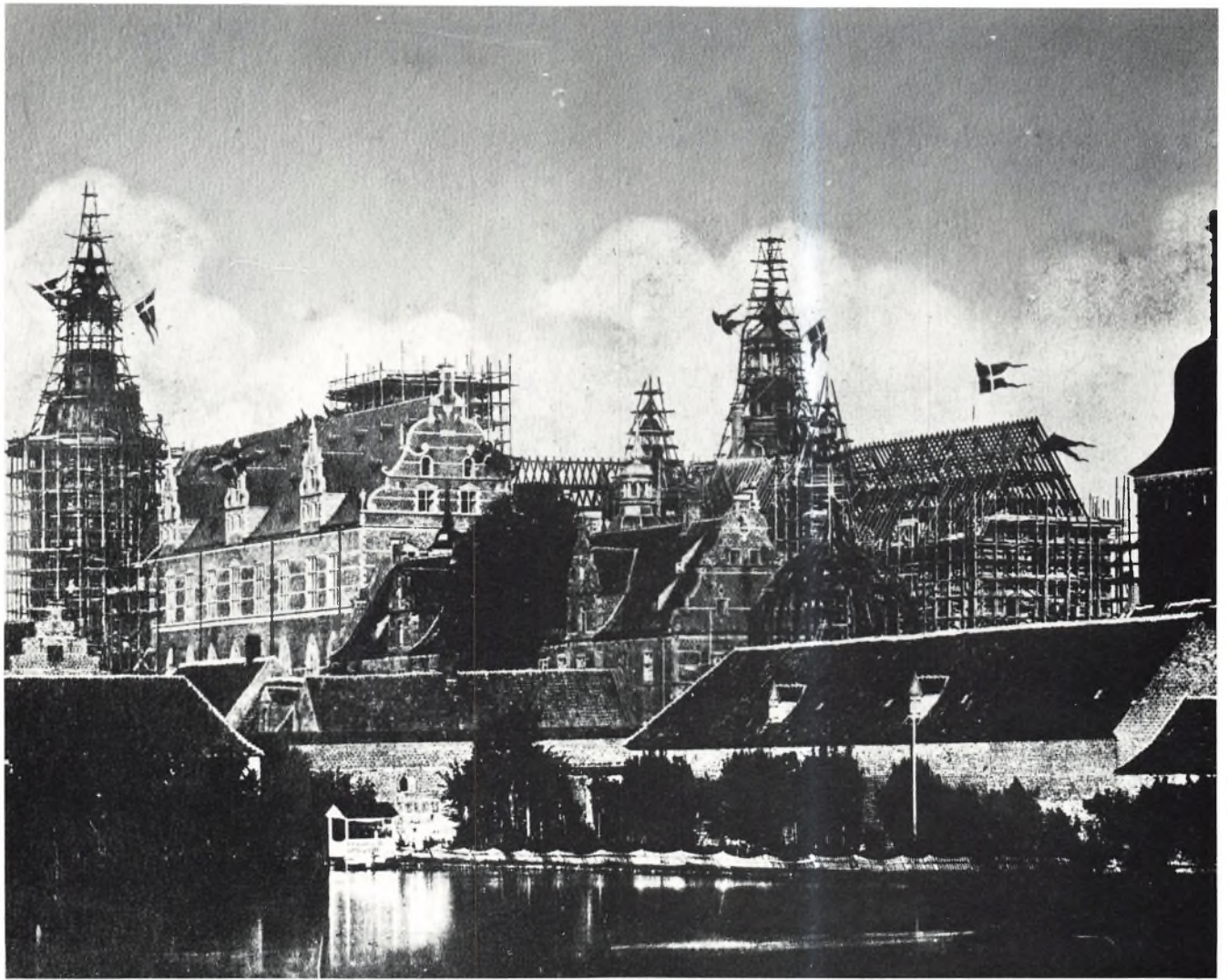
Nogle få gange inspicerede Frederik den Syvende byggearbejdet. Avisen fortæller således den 22. januar 1861, at »I gaar Formiddags ankom Hs. Majestæt hertil i Kane og retounerede atter til Kjøbenhavn om Eftermiddagen efter at have taget Bygningsforetagendet her på slottet i allernaadigst Øjesyn«.

Den 1. juni kom kongen igen for endnu en gang at tage byggearbejdet »i allernaadigst øjesyn«.

I april 1861 kan »Amtstidende« fortælle, at efter en generende vinter går det godt fremad med arbejderne på slottet. I Riddersalen, som har vundet en del i højden, er såvel loftet som gulvplankerne lagt. Kongefløjen

Vældige stilladser omslutter slottet under genopførelsen. Murene var stort set intakte, og der blev værnet om dem. For ikke at slå huller til fastgørelse af stilladserne i murværket, blev disse udført med dobbelt sæt opretstående bærebjælker. Billedet her er fra rejsegildedagen den 6. oktober 1861.

og de to hjørnetårne er helt omgivet af stilladser, og slotsgårdene er ganske opfyldt af alle slags materialer. Omtrent 150 arbejdere er i daglig beskæftigelse fra den tidlige morgen.

Efter en sommers hektisk indsats på byggepladsen kan Amtstidende den 3. oktober oplyse, at nu kan Frederiksborg slotsruin siges at være forsvundet.

Det uhyggelige skue af brandens ødelæggelse har veget pladsen for det glædelige syn af en prægtig bygning, der med raske skridt nærmer sig sin ydre fuldenelse. Med undtagelse af det store kirketårns spir, er alle de andre fem spir rejst. Kongetårnets er fuldstændig kobberbeklædt, og to andre – Mønttårnet og Dronningetårnet tildels. Endelig er tagværket rejst på Kongefløjen og Prinsessefløjen. Kransens rejsning skal efter forlydende finde sted på Hs.

Majestæts fødselsdag førstkommande søndag!

Dette forlydende talte sandt. På Syvende Frederiks 53 års fødselsdag søndag den 6. oktober 1861, hejstes kransen på Kongefløjen, efter at arbejderne og en del indbudte, som var impliceret i genopbygningen, havde samlet sig på taget.

Efter at en sang var afsunget, udbragte arkitekten, professor Meldahl, kongens skål. Murermester Wienberg udbragte professor Meldahls skål, hvorefter der fulgte skåler for finansministeriet, Frederiksborg by, bygningskonduktøren, arkitekterne, mestrene m.fl.

Det fortælles, at byen i anledning af den dobbelte fest var smukt prydet med flag fra husene og haverne, ligesom en del mennesker overværede rejsegildet fra slotsgårdene. »Photographist« Striegler fra København af tog om eftermiddagen vel-

»Photografist« Strieglers billede fra rejsegilledagen i oktober 1861. Slottet ses her fra bysiden med Lille Slotssø i forgrunden.

lykkede fotografier af slottet, medens dette endnu var omgivet af flag.

Rejsegilledagen blev også markeret ved, at sølvvarefabrikant Christensen, København, lod præge en medalje, hvis forside bar et billede af slotsruinen og med indskriften »I Luer sank dit Slot, o Frederik, med dets Minder«. 17. december 1859. Bagsidens indskrift var »Nu reise Folk og Drot i Kærlighed dets Tinder«. 6. oktober 1861.

Om eftermiddagen samledes en del af byens embedsmænd og borgere til et festmåltid i Frederiksborg Locale. Her blev holdt en række taler og udbragt mange skåler.

Meldahl var ikke med.

Det var kongen heller ikke. Meldahl rejste til hovedstaden for at fortælle Frederik den Syvende om rejsegildets forløb, og dagen efter fik arkitekten ridderkorset.

For øvrigt havde kongen lovet at betale rejsegildet, men da det kom til stykket, vægrede han sig. Først, da Meldahl pegede på, at så måtte fabrikant Holmblad betale, rykkede han ud med pengene. Holmblad nød ikke kongens gunst, efter at han åbent havde udtalt, at indsamlingskomiteen burde afslå det kongelige bidrag.

Intet steds omtales i øvrigt, hvori det kongelige rejsegildetraktement bestod. Det har dog nok været lidt bedre end det første rejsegildes hvedebrød og billige vin.

Slog reb samme sted i 250 år

Det var hårdt arbejde at være rebslager, og ofte måtte svendene styrke sig på brændevin

At slå reb er en ældgammel håndtering, og rebslagerne i Hillerød har åbenbart haft nok at gøre. På et tidspunkt fandtes i denne by ikke færre end ni rebslagerforretninger, og den, der holdt længst ud, var der noget særligt ved. Den blev grundlagt år 1729 og var i samme familie, på samme sted i Slotsgade, lige til omkring 1965. Da blev ejendommen Slotsgade 30 afhændet af den sidste »ræver« – Kaj Gottschalck-Hansen – til boghandler P. Sten Jacobsen, som flyttede »Ditzels

Boghandel« til sit nyerhvervede hus.

Rebslageriet var dog opført på dette sted i tiden omkring første verdenskrig. De håndværksfremstillede reb kunne ikke klare sig i konkurrencen med de fabrikkproducerede, og rebslageren oprettede så en forretning med diverse isenkram, som i første række henvendte sig til den tidligere kundekreds af landboere. Men trods det nye forretningsbillede hed indehaveren stadig i daglig tale »Reberen« – eller »Ræveren«, som det udtales i

nordsjællandsk tungemål.

Handelsmetoderne adskilte sig ikke så lidt fra andre forretningers. Kunderne havde ingen fornemmelse af, at varerne var prismærket. Man snakkede lidt om prisen, og kunderne følte sig næppe snydt ved den fremgangsmåde. På den anden side satte »Ræveren« heller ikke penge til. Forretningen skabte i hvert fald en velstående familie.

Fra gammel tid havde eksisteret et hyggeligt forhold mellem rebslagerslægten og landbokunderne. Disse blev betragtet som hørende til familien. De gjorde besøg hos »Ræveren«, når de kom til byen, og rebslagerfolkene var til gengæld gæster ved de store gilder, som landboerne inviterede til.

På markedsdage fik rebs-

Det gamle rebslagerhus i Slotsgade i en tegning af Kr. Kongstad. Det blev for mere end 50 år siden afløst af den nuværende bygning, som i dag er ramme om Ditzels Boghandel.

Billedet viser ejendommens placering i Slotsgade. Rebslagerhuset ligger længst til venstre, og det er kun muligt at se halvdelen af huset. Billedet er fotograferet af Carl Rathsach omkring 1880. For enden af gaden ses på modsatte side apoteket.

lagerhuset i reglen stort rykind. Da var der spisning hele dagen, og sovekammeret blev ryddet for at give plads til de spisende gæster. Der var dækket et langt bord med solide madvarer samt tilhørende øl og snaps. Kunderne gik til bordet dagen lang, og der blev altid regnet med, at fem skinker var nødvendige for at klare dagens afspisning.

Men kundebetjeningen var kun den ene side af sagen. Fabrikationen af reb en anden, og den havde ikke noget hyggepræg over sig.

En nu afdød Hillerødborger, Carl O. Hansen, der var hjuldreng og bydreng hos »Ræveren« i begyndelsen af dette århundrede – Vilh. Gottschalck-Hansen – har berettet, at det ikke var noget rart job at være hjuldrejer – slet ikke om vinteren. Blæst og sne susede ind fra Slotssøen i det åbne skur, hvor spindehjulene var anbragt. Det ene var et stort hjul med snoretræk til fire-fem trisser med kroge for oven, hvori rebslagersvendene huggede garnet an for at spinde det sammen til sejlgarn eller tyndt reb.

Rebslagerbanen strakte sig fra ejendommens post ned til Slotssøen, og ved vin-

tertid med hård frost kunne banen forlænges ud over søens is. Oprindeligt fandtes ingen butik i huset. Salget af reb foregik fra en lille bygning inde i gården.

Det andet hjul, Carl O. Hansen, har berettet om, var endnu værre at styre end det første. Det var omgivet af en fikantet jernkasse, fastgjort mellem to solide stolper. I kassen sad i midten et stort tandhjul, og det drev fire andre små hjul med kroge, som ragede uden for kassen. Derved opstod en stor udveksling, og alene i tomgang var hjulet svært at trække rundt. Samtidig lavede det et øredøvende spektakel.

Hvis så alle fire svende, med deres bylt af hamp på maven, og en lammerumpe i højre hånd, huggede an – som det hed – for at spinde dukterne til de tykkere reb – oversteg det næsten, hvad man, selv på den tid, kunne forlange af en dreng på 12 år. Og man forlangte meget! Det var ikke alene kræfterne, der skulle bruges, men også øjnene. Når en af svendene markerede, at han var ude til endukten, var det om i en fart at få taget den dukt af krogen og anbragt den på en dertil beregnet jernpind, som var stukket ind i sidevæggen.

Det skulle gå stærkt, hvis man ikke ville risikere, at snoringen drev hjulene den modsatte vej, og det skulle gøres, selv om fødder og hænder var blodløse og livløse. Det var umuligt at have vanter på, fordi snoringen let kunne trække dem af hænderne og filtre dem ind i dukten. Skete dette, var der lagt op til noget alvorligt.

Det var nogle hårde børster, de svende. Tørstige sjæle var de også. Det klarede de ved fra morgenen at have halvanden pægl brændevin stående ved den ene ende af reberbanen. Når de tog en god slurk, kunne de lige klare sig ud til den anden ende, hvor der ligeledes stod halvanden pægl. Det kan ikke nægtes, at bræn-

Her er Slotsgade 30 i sin helhed, godt klemt inde af de to store ejendomme, der med sine gaule næsten presser rebslagerhuset en smule sammen.

devinen undertiden gjorde dem hårde i betrækket.

For Carl O. Hansen var nogle af de bedste timer dem, hvor han var barnepige for det yngste, men også sidste, skud på stammen af

rebslagere i Slotsgade, Kaj Gottschalck-Hansen, der var 71 år, da han døde i 1974. I sine sidste år havde han en landejendom ved den gamle Helsingevej. Den var et af de oprindelige stats-

husmandsbrug fra udstykningen af Hillerødsholm.

Nok var der noget patriarkalsk, gammeldags over rebslagerhuset og slægten. Men på et vist tidspunkt havde den været med på noderne. Således havde den et eksemplar af Malling Hansens skrivekugle – et klenodie, der blev skænket til Nordsjællandsk Folkemuseum.

Pladsen mistede sit formål

Frederiksborg Amts Landboforening afviklede det første dyrskue i 1845 – det sidste i 1967

Dyr i mangfoldighed, mennesker i trængsel, præsentations- og travkørsel, blafrende dannebrogslag, illumination og festfyrværkeri!

Dette er minde om årligt tilbagevendende forsommerdage, hvor det var landet og landboerne, som satte præg på byen. Dyrskuerne var et møde mellem land og by, men nu er disse, som så meget andet, gået over i historien. Det sidste dyrskue i Hillerød blev holdt i 1967, men efter sammen slutningen af landboforeningerne i amtet, og rationaliseringen af dyrskuevirksomheden til større enheder,

svarer Dyrskuepladsen ikke mere til sit navn. De »Landbodage«, Unge Landmænd og Piger samt 4 H-børnene indbyder til i vore dage, er udtryk for gode aktiviteter, men har i faglig henseende ingen mulighed for at leve op til fortidens store skuer.

Frederiksborg Amts Landboforening, der arrangerede dyrskuerne, blev stiftet i 1843, og den havde sit første skue 1845 i Hillerød, der gennem årene blev det foretrukne hjemsted for skuerne. Godt nok vedtoges det hen ad vejen, at dyrskuerne skulle gå på skift mellem Helsingør, Frederiks-

sund, Frederiksværk og Hillerød, men hvert andet år skulle det dog være i amtets midtpunkt, Hillerød, hvor et areal ikke langt fra byens centrum var udlagt som dyrskueplads. Et par gange er denne plads dog »vejet og fundet for let« – eller snarere for lille. Det var således tilfældet i 1911, da der afvikledes et jubilæumsskue for amtets kvægavlerforening, og hvor amtets tre landboforeninger – Frederiksborg Amts Landboforening, Hørsholm Distrikts økonomiske Selskab og Horns Herreds Landboforening – holdt fællesskue. Da blev det arrangeret på Hillerødsholms marker, hvor planteavlforeningen også havde anlagt en forsøgsmark. En sådan var der heller ikke mulighed for på

Et oversigtsbillede fra dengang, da der var dyrskuer til i Hillerød. Her er folk ivrigt igang med at beskue de mange tøjrede dyr. I baggrunden ses alle standene med maskiner m.m.

Dyrskuepladsen inde i Hillerød.

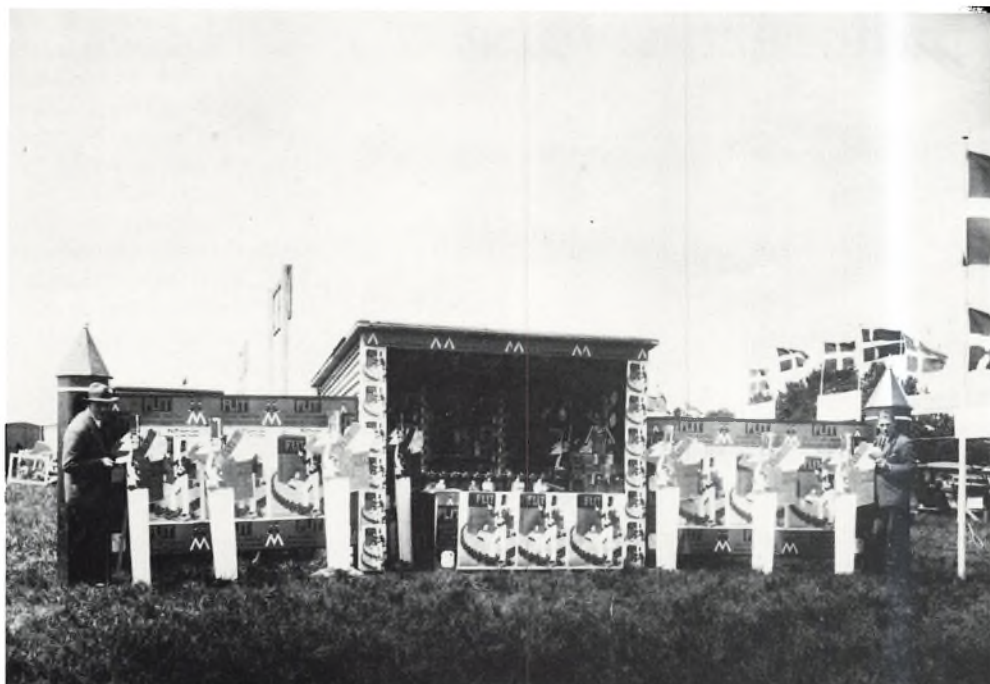
I forbindelse med dyrskuerne var også budt på diverse forlystelser i og ved Slotspavillonens. Dyrskueballerne samlede danselystne i tusindtal, men trængslen i pavillonens to sale var i reglen så voldsom, at det var mere trampen på hinandens tæer end egentlig dans. Det skulle dog gå ærbart til, og i 1909 blev fremsat forslag om blandt forlystelserne at blive fritaget for »syngepigerne«. Det blev derefter pålagt dyrskueudvalget »fremtidig at stryge disse piger«.

Dyrskuerne har altid nydt bevågenhed hos Hillerød byråd og en stor kreds af borgerne. Det har der nok været en bagtanke med. Landboerne har alle dage været gode kunder i byen, og ved dyrskuerne var lejlighed til at kvittere herfor. De ønsker, landboforeningen er kommet med om forbedringer af dyrskuepladsen, er da også hurtigt imødekomet. Det gjaldt blandt andet, da der kom ønske om en fast kontorbygning på pladsen. En barakbygning blev af byen købt i Horserødlejren og genopstillet på dyrskuepladsen, hvor den ikke blot rummede kontorer, men også restaurationsafdeling.

Denne træpavillon nedbrændte imidlertid i 1940, men kommunen erstattede den med en mere holdbar, og adskilligt større, opmuret bygning. Den har campingfolket megen glæde af i en tid, hvor det er telte og campingvogne, der indtager den plads, hvor dyrene fra Nordsjælland kom på sommerbesøg et par dage årligt.

Selvsagt har Dyrskuepladsen ikke kunnet henligge uberørt og ubenyttet i de mere end 360 dage om året, hvor dyrskuet ikke lagde beslag på pladsen. En særdeles nyttig opgave har den haft som idrætsplads, inden der blev anlagt stadion ved Godthåbsvej.

Da pladsen ikke i sin struktur har været anderledes ved århundredskiftet, end den ses at være i dag,

Overalt på dyrskuet var der opstillet boder og salgskiosker. Billedet her menes at være fra et dyrskue omkring 1935.

var det ingen fint planeret bane at spille fodbold på. Men det bakkede har spillerne nok set stort på.

At det også var andet end spark til bolden, der dyrkedes, fremgår af denne foromtale – med tilhørende formaninger – der kunne læses i Frederiksborg Amtstidende 14. juli 1906:

»Ildrætsklubben har nu planlagt sin »Sommerkampagne«, efter at Sportspladsen på Dyrskuepladsen er blevet disponibel og ordnet. Iblandt sine Sportsøvelser optager Klubben iaar Spyd- og Diskoskastning samt Stangspring, men Hovedvægten vil dog blive lagt på Fodboldspillet samt på Løb. Fra »Ildrætsklubben af 1899« i København har Klubben modtaget en Udfordring til Styrkeprøve i Fodbold og løb, og Matchen vil blive udkæmpet på Klubbens Bane her den 15. juli.

I Løbskonkurrencen vil der blive udsat en Række Præmier, og i det hele taget vil disse Sportskampe sikkert blive meget interessante og vil forhaabentlig ogsaa opnaa stor tilslutning

fra Publikums Side.

Det var i høj Grad ønskeligt, om baade unge og ældre her i Byen i stort Tal vilde indmelde sig i Ildrætsklubben. De unge for at tage Del i den sunde og gavnlige Sport, de ældre for at støtte de unge til at kunne opretholde en Klub, der byder dem en god og udviklende Anvendelse af deres Fritid.

Fodboldtrainingen faar sin egentlige Indledning imorgen tidlig (Søndag) Kl. 7½, og at der skal sættes Alvor ind paa Sommer-Trainingen, viser den Omstæn-

dighed, at Bestyrelsen har indmeldt Klubben i »Boldspilunionen« og agter at deltage med et Hold i Efteraarsturneringen«.

Kun i få år var Dyrskuepladsen ogsaa byens sportsplads, men ellers har denne plads haft plads til mangt og meget. Den har fungeret som cirkusplads, tivoliplads i mangfoldige tilfælde og legeplads for mange børn.

Indtil byrådet finder ud af noget andet – og det gør den ikke i en streng økonomisk anspændt tid – er det dog campingpladsen, der dominerer dette grønne område, og den plads er campingfolket heller ikke snydt med!

Nordsten var på hjemmebane ved dyrskuerne på Dyrskuepladsen i Hillerød. Fabrikken lå kun nogle få hundrede meter væk, og man havde derfor let ved at transportere maskinerne til dyrskuets stand.

Det var obligatorisk med en dyrskue-frokost. Her er et foto af selskabet foran Slotspavillonen (ca. 1915).

Nu slukkes motorernes tørst

Da bilisterne efter besættelsen jagede mod sommerlandet, var Skovlyst Kro på Kongevejen fortabt

For den, som før i tiden kom ad Kongevejen til Hillerød, var det første indtryk af denne by en kro, og for godt et århundrede siden, før jernbanen forbandt Hillerød med hovedstaden, kunne synet af kroen være kærkomment. Fra Blovstrød Kro til Hillerød var dog et stykke vej, langt nok til, at der kunne skabes en pæn tørst.

Også da bilismen kom, lå kroen ved indkørslen til Hillerød og lokkede kunder til, og selv om der intet er tilbage af Skovlyst Kro, gøres der stadig forsøg på at få bilisterne til at standse op og forsyne sig. Nu findes på den

gamle kros område et anlæg, der ikke tilgodeser tørre halse, men tørstige motorer.

Det var i den nyskabte bilismes tid efter krig og besættelse, Skovlyst Kro forsvandt. I deres jagen efter at komme ud i det nordsjællandske sommerland jog bilerne forbi kroen, og da den lokale interesse for at finde vej dertil sygnede hen, var den fortabt.

Kroen var gammel, men nogen kongelig privilegeret landevejskro har den aldrig været. Svært er det at finde tilbage til begyndelsen, men noget peger imod, at den blev indrettet i et nedlagt

skovfogedsted i 1800-tallets begyndelse. Den siges også i sin tid at have været bolig for en skovrider, men imod denne opfattelse taler, at skovridergården »Bøgelund« er nabo til kroområdet, og det »Bøgelund«, der kendes i dag, havde en forgænger på samme sted. Den gamle skovridergård, som efter datidige billeder så ud til at være virkelig gammel, nedbrændte i 1914, og året efter led Skovlyst Kro samme varme skæbne. Stråttækte ejendomme, hvad såvel kro som skovriderbolig var, må altid leve med den risiko, at de er let antændelige, og i de tider, hvor det stod skralt til med brandvæsen, var der sjældent noget at redde, når ilden havde fået fat i stråtaget. Men såvel kro som skovridergård blev genopbygget i mindre brandfarlige udgaver

Skovlyst Kro havde dog oplevet en mindre brand, få år inden den rigtig store hærgede bygningerne. Ved en sommerfest på Skovlyst i 1912 afbrændtes en del fyrværkeri, og en raket havnede i stråtaget på rejsestalden, som nedbrændte. Bygningen blev genopført, og den var ene om at overleve branden søndag den 1. august 1915.

Ilden udbrød ved 22-tiden, umiddelbart efter, at et par hundrede postbude havde festet i kroens sal. Dagen var en mærkedag for de nordsjællandske by- og landpostbude, der kaldte til faneindvielse.

De startede med frokost og faneindvielse i Heegaards Gæstgiveri (nu Slotskroen), fortsatte med at besøge museet på Frederiksborg og sluttede af med dans på Skovlyst. De brød op samlet, og de lokale postbude med familier fulgte gæsterne fra andre byer på vej til banegården. De var ikke kommet længere end til broen over Nordbanen, da de så ildskæret fra den kro, de lige havde forladt. Mange vendte om for at bivåne det brændende skuespil.

Brandinspektør Dencker måtte selv tromme sit mandskab sammen, og efter en halv time kom byens sprøjte til skuepladsen, men da var der intet at stille op. Der var heller intet vand at gøre godt med. Der blev sendt bud til vandværket, som satte pumperne i gang, hvorefter der kom en smule tryk på slangerne.

Fra Nyhuse kom også brandfolk. Da Skovlyst lå i Slotssognet, var det Nyhuse Brandvæsens slukningsområde, men det kom uden sprøjte. Hvorfor? Man kunne ikke finde den, og vognmanden, som havde påtaget sig sprøjtekørslen, var på skovtur. Nyhuse-folkene tog dog på hæderlig vis fat i slukningsarbejdet, med vand fra pumpen i gården, men den blev hurtigt postet læns.

På andre områder gik det glimrende med slukningen. I en af længerne var ølkæl-

»Tractørstedet Skovlysts Have« stod der på et skilt ved indgangen til den have, der ligger til venstre i billedet. Huset er den gamle Skovlyst Kro, der nedbrændte i 1915.

der, og der var betydelig rift om at få reddet det kolde øl fra at blive kogt.

Rundt om sad, eller lå, soldater og civile og gjorde sig til gode med det reddede øl, og i røgen fra brandtomten blandede sig røg fra de tusinder af cigarer, der var reddet fra den hurtige forbrænding.

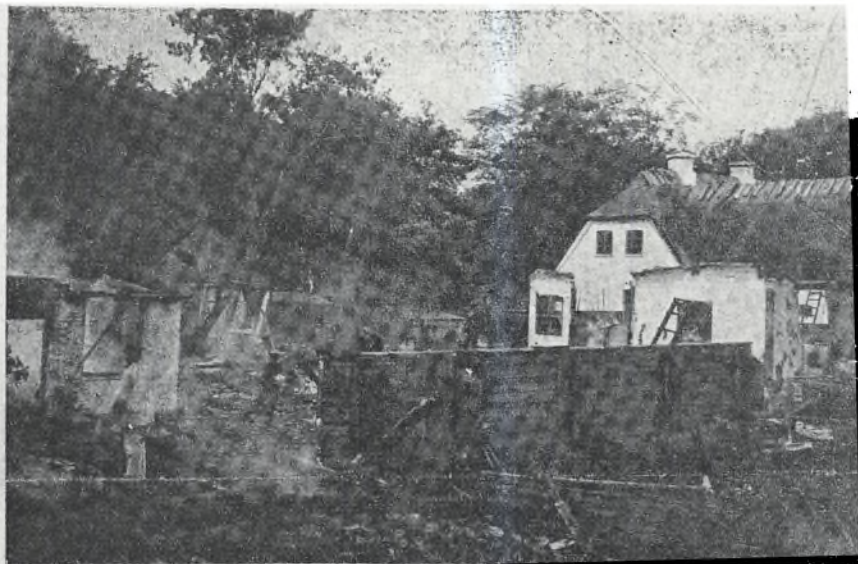
Også Hillerød Brandvæsen havde sikret sig et par kasser øl. De blev stillet ind i en lille pavillon, hvor en brandmand holdt vagt over bjerne.

Ja, det var en herlig brand! Understreger Amtsavisens ildebrandsreporter.

Den genopbyggede Skovlyst Kro kunne ikke rigtig klare sig i konkurrencen med Slotspavillonen i hillerødernes bevågenhed. Den levede ved sommertid mest af en »strøghandel«, som trafikken på Københavnsvej kunne føre med sig. Noget mondænt sted blev Skovlyst heller ikke, og det mest charmerende – i det mindste i børnenes øjne – var lysthuset i trætoppen ved hjørnet af vejen og skovløberstedet, der var nabo til kroen. En trappe førte op til serveringsstedet på »1. sal«. En dansesal, der heller ikke udmærkede sig ved nogen charme, hørte til kroen, som kunne tage mod udflugts-

„Skovlyst“ nedbrændt.

Stor Kro-Brand ved Hillerød Natten mellem Søndag og Mandag.

Efter Branden. Til højre ses det redbbe Skovløberhus. Af „Skovlyst“ er der kun nogle få Murrester tilbage. Planteværket har, mærkværdigt nok, været sig.

Natten mellem Søndag og Mandag har Fjden lagt endnu en af Nordjyllands gamle Kroer i Aske. Af „Skovlyst“ ved Hillerød var der i Gaar Morges kun jortjendue Mure tilbage.

Klotten var et Kvarterstid i ti. Postbudene havde affluttet deres Kancindvielse med en Dans paa „Skovlyst“. De var lige bleven jærdige og var marcherede til Banen med Musikken i Spidsen. De kom dog ikke længere end til Jernbanebroen, før de saa Flammer staa op af Taget paa „Skovlyst“. De, der ikke skulde med Toget, ilede tilbage. Helt Straalaget var allerede et Flammehav, Ødelæggelsesværket,

og varn, men mørk. Lindtagen paa Brandstedet.

Klotten var ikke visen meget over 10, jørend hele Haven var fyldt med Tilsfuer, og Landevejen var tætpakket. Og der kom stadig flere til. Bilerne gjorde gode Forretninger. Hvis man skulde nævne Navne derude fra, maatte man omtrent gaa Hillerød Vejviser igennem fra Ende til anden. Der jaas en hel Del slufede unge Mand og unge Piger paa Brandstedet. Der skulde have været offentlig Val, men lige før det skulde begynde, brød Branden ud. Et Klovr blandt Tilsfuerne har dog maaske nævnes: Restauratør Larsen, Rødbø Kro.

Politiet havde et vanskeligt Svært med at holde Folk paa Afstand, man var bange for, at Storjæne skulde jatbe og derved forårsage Ulykker, men saa snart de nysgerrige var drevet tilbage paa den ene Led, trængte de paa paa den anden Led,

gen Vagt paa Politistationen, og Brandinspektør Deueler, der var hjemme paa Søndagsorlov, maatte selv tromme Mandstabet sammen. I Lobet af en halv Time var Hillerød Sprøjte paa Pladsen — trullet derud af en Automobil. Da Branden var saa nær Byen, mødte Hillerød med større Udrykning end Byen var forpligtet til. Da havde Fjden allerede jat i det hele omtrent, og Brandvæsenet var magteløst, ejterjom der intet Pres var paa Vandet. Der maatte Lid til Vandværket, hvor man fik Pumperne jat i Gang. Det varede paa den Maade en rum Tid, inden Brandvæsenet med nogen Virkning kunde beamte at

Den sidste Skovlyst Kro fotograferet fra Præstevangskoven. Midt i billedet skimtes mellem træstammerne ølbilen fra Kongens Bryghus.

„Skovlyst“ nedbrændt. Det var overskriften på Frederiksborg Amts Avis 3. august 1915 sammen med et stort billede af de nedbrændte bygninger. Avisreportagen fra branden var i længde en hel roman. Den optog tre hele spalter på forsiden, og det var dengang avisen var i det helt store format. Dertil kom endnu en hel spalte på side 2.

selskaber af ganske pæn størrelse, men den store tiltrækningskraft ejede Skovlyst alligevel ikke. Den overlevede krigs- og besættelsesårene, hvad den daværende Slotspavillon ikke gjorde. Slotspavillonen blev genskabt, men nedbrændte i 1970, og nogen efterfølger

kommer aldrig på dette sted. Skovlyst sygnede bare hen, og der kommer sandsynligvis heller aldrig mere et traktørsted, hvor kroen lå.

De meget tørstige må trøste sig med en tår vand fra Bodils Kilde ved siden af kroens gamle område!

Lille mand – stor løber

»Det hurtige landpostbud«, Harald Nielsen var medlem af FIF og deltog i mange løb, bl.a. Frederiksborgløbet

Da idrætsforeningerne for alvor dukkede frem ved århundredskiftet, var fodboldspillet godtnok i forgrunden, men adskillige tog også »den frie idræt« med ind i arbejdet. »Fri Idræt« var atletikkens første betegnelse, og den lettest tilgængelige øvelse at tage fat på måtte være løb.

Den slags krævede ingen rekvisitter. Det var blot et spørgsmål, om nogen havde lyst til at løbe med. Med løb tænkte ikke på korte distancer, men landevejene lå åbne til mange sider, og luften var endnu ikke blevet

forurennet af bilernes benzinos.

Det var i 1902, Frederiksborg Idræts Forening indledte sin tilværelse, og i foreningens første år gennemførtes også et par »landevejsløb«. Et af disse foregik på Fredensborgvejen, og distancen var halvanden mil. Året efter arrangeres et løb på tre mil. Det gik fra Frederiksværk til Nyhuse Kirkegård, og begge løb blev vundet af en maler J. Jensen.

I 1911 slog FIF dog sit navn fast i atletikkredse, idet der arrangeredes et 9,6 km langt terrænløb med

start og opløb ved Skovlyst Kro. Det fik deltagelse fra mange klubber, især de bedste i hovedstaden. Dette terrænløb, der var tilrettelagt for hold, blev i 1915 vundet af KIF, som erobrede løbets vandrepokal til ejendom. Det var sidste år, det afvikledes, og opløbet fandt sted på den nyindrettede idrætsplads i Hillerød.

På samme tid, som FIF havde sine første landevejsløb, var indledt et langdistanceløb, som Hillerød var impliceret i – i hvert fald som startsted. I en årrække blev dette løb også en sag for FIF.

I de første år var løbet ikke omfattet af nævneværdig interesse fra Hillerøds side. Det var da også idrætsforeningen »Sparta« i København, der stod som arrangør, og det var ikke hvert år, den lokale presse værdigede Frederiksborgløbet nogen omtale.

Med start fra Frederiksborg Slotsgård gik løbet over en distance på 33,7 km til stadion på Østerbro, hvor opløbet indgik som et effektivt indslag i et stort atletikstævne.

De 33,7 km var noget under marathondistancen, men Frederiksborgløbet kunne være krævende nok. Allerede turen op ad Batzkes Bakke kunne tage pusten fra adskillige. Næste hurdle, der skulle overvindes, blev Skovlyst-bakken, og videre fremme lå Kajerød-bakken og endelig Geels Bakke – den værste af samtlige. Men herfra og ind til stadion var det småt med det bakkede.

Der skulle lokale løbere med – og helst nogle, der gjorde sig gældende – før folket i Hillerød begyndte at interessere sig for Frederiksborgløbet. Manden, der skabte denne interesse, var det lille, splejsede postbud Harald Nielsen, kaldet »Ralle«. Han var omkring 1915 begyndt at løbe i FIF, og da han 15 år senere lagde op, havde han tilbagelagt 1300 km i konkurrenceløb. Hvad han lagde til dette imponerende tal under sin træning, vides ikke, men det var givetvis noget, der langt oversteg de nævnte 1300. På de almindelige træningsaftener for atletikken løb han, uforstyrret af, hvad der ellers foregik, omgang efter omgang på cindersbanen, og når han forsvandt derfra, fortsatte han måske ud ad landevejen.

For »Ralle«s vedkommende blev det til henvend en halv snes Frederiksborgløb. Han nåede aldrig at vinde det, og hans bedste placeringer var anden- og tredjepladser. »Ralle« blev således nr. 2 i 1927 efter englænderen Ferris, og året før var hans placering nr. 3. Dette år havde »Ralle« dog den triumf, at han blev dansk mester i marathnløb.

I den første halvdel af tyverne var der næsten tradition for, at den lille, stærke Axel Jensen fra Odense vandt Frederiksborgløbet, men i tyvernes sidste halv-

Frederiksborg Idrætsforenings atletikhold, der omkring 1930 repræsenterede byen. Harald (Ralle) Nielsen står som nr. 1 fra venstre. Dernæst kommer Henry Jørgensen, Johannes Olsen, Knud Thomsen, Søren Schjunkt, Otto Sørensen, Harry Therkelsen, Alfred Andersen, Rafelsen (tidl. formand for FIFs atletikafdeling), og personen længst til højre i billedet er ikke identificeret. Siddende ses fra højre Oluf Jahn Nielsen, Kaj Agerlin, medens den sidste ikke er kendt.

del tog udlændinge sejren hjem. En svensk-amerikaner Shore Johnson vandt et par gange, og det samme var tilfældet med finnen Laakonen, som var favorit, da Frederiksborgløbet gennemførtes i 1930 – for øvrigt for 24. og sidste gang. Interessen for løb af denne karakter var dalet kraftigt, og det var dyrt for »Sparta« at skaffe kendte løbernavne fra udlandet hertil.

Laakonen havde vundet løbet to gange, men det kiksede i 1930, hvor han kunne have vundet pokalen til ejendom. Nu var det den førnævnte Shore Johnson, som løb med den. Da var »Ralle« heller ikke med mere.

Ingen udlænding nåede for øvrigt at slå Axel Jensens rekord for løbet på 2 timer, 2 minutter og 47 sekunder.

Amtsavisens daværende fodboldmedarbejder, Harald Henriksen, tjente for øvrigt en tikrone på »Ralle«. »Idrætsbladet« kårede hver uge »Ugens bedste idrætsmand«, og Harald Henriksen indstillede »Ralle« til denne ærefulde titel med følgende:

»Det hurtige landpostbud. Det er Harald Nielsen.

Her er FIFs atletikhold fotograferet omkring 1918 i Helsingør. Ralle er også med her, placeret i midten af den midterste række. På billedet ses forrest fra venstre kontorassistent Asker Andersen og snedker Christian Andersen. Midterrækken fra venstre: skrædder Ernst Nielsen, smed Arthur Krog, postbud Harald Nielsen (Ralle), smed Holger Gerner Nielsen og smed Christensen. De tre første i bagerste række fra venstre er ikke identificeret, men dernæst kommer smed Søren Schunk, smed Henrik Jørgensen, smed Poul Jørgensen, barber Enckeboelle og maler Petersen.

Det lille landpostbud fra Hillerød har gennem eget arbejde, uden at være plejet af nogen træner eller massør, tilkæmpet sig en plads, som den beskedne løber ikke alene selv har lov at være stolt af, men som dansk idræt også kan være tjent med at notere op. Ralle slog ikke englænderen Ferris, Kiraly, Mattson og andre

storheder i distanceløbnes række. Otte gange har han deltaget i Frederiksborgløbet, og hver gang med forbedret placering. Dagen i søndags kendetegnede Harald Nielsen som den gode sportsmand!«

»Ralle« blev »Ugens bedste idrætsmand«, og Harald Henriksen fik 10 kr. fra »Idrætsbladet«. Det var faktisk en slags peng i 1927.

En fast deltager i Frederiksborgløbet gennem adskillige år var vegetarprofeten Brechwald – kaldet »Bananen«. Han kom i reglen ind som den sidste, men gennemførte altid. I 1929 var han 64 år, og han klarede løbet i 3.29,45, trods manglende træning og et dårligt ben.

Et ganske specielt Frederiksborgløb afvikledes engang i tyverne. På en arbejdsplads var løbet og dets

sværhedsgrad diskuteret, og spørgsmålet var, om nogen af de tilstedeværende kunne klare et Frederiksborgløb. Det mente »Store Annes« – en arbejdsmand, der hed Anders Andersen – nok han kunne, og et væddemål om en kasse øl kom i stand.

En søndag satte Anders så kursen mod hovedstaden ad landevejen, og for at hjælpe ham lidt på gled besluttede den anden arbejdsmand, Jens Peter Andersen, at han ville løbe med. Han var også mere letbenet end den anden, men alligevel var det en præstation, at de to, som begge var i 50-årsalderen, kunne gennemføre løbeturen uden mindste fortræning. Men de gjorde det, og gevinsten var fortjent.

Det siges forresten, at det meste af den var fortæret inden målstregen i København blev nået.

Ralle (Harald Nielsen) igen i midten af billedet. Denne gang er det uden idrætsstøj, men måske et foto i forbindelse med en udflugt eller fra turen til eller fra et atletikstævne.

Efterspillet såre forandret

For pigerne var den sorte kjole gennem mange år »uniformen« på konfirmationsdagen

Konfirmation – en handling, hvorved den unge bekræftes i sin dåbspagt, efter forudgående forberedelse hos præsten. Men når den kirkelige handling er overstået, kommer et efterspil, hvor tankerne ikke alle steder kredser om formiddagens højtidelighed i kirken. For så skal der festes!

I det festglade Danmark er konfirmationen i mange hjem en anledning til at feste i den store stil. Der spares i årevis sammen til festen for konfirmanden. Nogle sætter sig tilmed i gæld, for selv om penge sav-

nes, skal festen ikke savnes. Mad skal der være på bordet – mindst tre retter med dyre lækkerier, som skylles ned med diverse vine. Derpå alt, hvad der efter manges opfattelse, betinger en vellykket fortsættelse – kaffe med cognac og likør, whisky og natmad. Det bliver de voksnes fest, som ikke uden videre kan være et forbillede for den unge. Festens hovedperson risikerer at blive overset og glemt, men holder måske heller ikke ud til festens punktum.

Gaverne er dog konfirmandens, og dagen derpå

når han eller hun snakker med deres kammerater, er et af de nærliggende spørgsmål: – Hvor mange penge fik du? Der skal helst kunne nævnes et beløb på nogle tusinde kroner!

Sært nok, at danskerne er gået over gevind i dette anliggende. Skeles der til nabolandet Sverige, kan ses, at konfirmationen i næsten alle hjem holder sig til det væsentlige, og at det festlige gennemføres i stilfærdighed.

Det må være de seneste årtiers velstandsbillede, der slår igennem også i forholdet til konfirmationen, men på den anden side er nabolandets borgere ikke fattigere end os danskere.

Beretninger, som kredser om tiden for et hundrede år siden, viser, at der ikke i det festlige blev gjort synderligt

ud af konfirmationen. Jenny Wesenberg-Lund, der i 1895 blev gift med den senere professor Wesenberg-Lund (æresborger i Hillerød), fortalte til Anders Uhrskov om sin konfirmation 1882, at hun til denne havde sort kjole på. Noget egentlig gilde var der ikke, skønt faderen, købmand Axel Knudsen, nok havde råd til et sådant. Jenny Knudsen fik dog forskellige gaver, således en salmebog i sort fløjl af sin far og H. F. Ewalds »Anna Hardenberg« af sine farbrødre.

Det var de færreste steder, der var råd til at feste. At skrabe penge sammen til konfirmationstøjet kunne være besværligt nok, og det var almindeligt, at drenge både i by og på landet gennem deres arbejde måtte skaffe sig konfirmationstøjet, og genbrug var ikke ukendt. I familier med mange drenge kunne det, den ældste var iført på kirkegulvet, udmærket gemmes og anvendes af de efterfølgende.

For pigerne var den sorte kjole gennem mange år »uniformen« på konfirmationsdagen. Ikke før omkring det seneste århundrede skifte begyndte den hvide kjole at vise sig, men

Annonce fra 1880 med tilbud til den mandlige konfirmand.

Fra Chr. Sundstrøms
Herre-Ekviperingsforretning anbefales til
Konfirmationen
50 Stkr. færdige Drengeklædninger, saa vel fine
som simple,
Kraver,
Flipper.
Mansketter,
Slips,
Lomme-
Tørklæder,
Huer samt
dansk Klæde,
og Buckskin
og Cheviot,
Alt udsælges billigst hos
Chr. Sundstrøm,
Slotsgade ved Torvet i Hillerød.

Konfirmanderne anno 1895. Fra konfirmationsdagen var den fodlange kjole og nederdel en besværlig kendsgerning for datidens piger. (Tegning: Axel Thiess).

Konfirmationshold fra Hillerød 1915. Siddende på gulvet til højres ses Kaj Sørensen. Den anden siddende kendes ikke. Af de stolesiddende piger ses fra venstre Margrethe Sørensen, Margrethe Jensen, Sofie Sørensen, ukendt, Ragnhild Svaabæk, Agnete Sørensen, Anna Valgreen, Karen Helt (stående) og Helene Carlsen. Drengen bag hende er ikke genkendt. I den midterste række ses Gudrun Mathiasen, Rigmor Larsen, (pigen bagved ukendt), Margrethe, Magda Kilde, Ingrid Petersen, ukendt, Kristine Hansen, Annine Jensen, ikke genkendt, Thora Petersen, Rasmussen. Af drengene på den bagerste række er den første fra venstre ukendt, dernæst Henry Christensen, Aage Andersen, Ernst Christensen, Carl Falster, ukendt og til sidst Rosbæk.

ved begyndelsen af første verdenskrig havde den hvide sejret totalt over den sorte.

Konfirmationstøjet har gennem tiderne spillet en større rolle for pigerne end for drengene. Uanset, hvor skralt det står til med økonomien i hjemmene, skulle ritualet helst gennemføres. Til selve dagen således nyt fra inderst til yderst og til »andendagen« ligeledes en total ekvipering, bestående af undertøj, kjole, frakke, sko og hat samt paraply. En sådan fandtes i reglen på gavebordet. Og uanset, om der aldrig var en smule hvidt vattot af en sky på blå himmel, skulle paraplyen promeneres på andendagen sammen med det fine andendagstøj.

For vor tids konfirmander er tøjet ikke samme problem

som tidligere. Det tager de mere afslappet på. Drengene klarer sig med bukser og skjorte. Bukserne holder sig til det mørke i farveskalaen, men ret beset har drengen måske bare ønsket et par cowboybukser i snit efter den øjeblikkelige mode. Inderst inde ønsker pigerne måske det samme!

Det må nok erkendes, at ikke alle hjem magter at følge med i det ræs, som efterspillet til konfirmationen har udviklet sig til. Det kan endda knibe med penge til konfirmationstøjet. Det er stadig behov for den hjælpende håndsrækning, Hillerød Propforening yder til såkaldte trængende konfirmander. Det er ikke helt få andragender, foreningens bestyrelse har ved hver konfirmation, og der gives beløb på henvend et tusinde kroner

til de ansøgere, som imødekommes.

Det er, som nævnt, i vidt omfang penge, der skænkes som gave til konfirmanden. Det aflaster også giveren for besværet med at finde ud af, hvad konfirmanden kunne ønske sig. Modtageren har såvist heller intet imod denne kontantordning, der kan virkeliggøre store ønsker. I ens egen erindring om konfirmationen i midten af 1920-erne træder noget gyldent frem. En tikrone – men i guld – var et almindeligt gaveemne, men de mønter, der kom på det ellers såre beskedne gavebord, rullede alt for hurtigt bort og ud i omsætningen.

De havde været rare at besidde i dag!

Femten år efter Jens Julius Langes konfirmation i april 1841 har Frederiksborg Pastorat udstedt denne udskrift af kirkebogen. Udskriften, der er forsynet med pastoratets segl er dateret 20. maj 1856.

Frederiksborg Kirkebog udsteder, at
 Jens Julius Lange
 søn af hustru Johan Christian Lange
 og hustru Charlotte Elisabeth Heintzen
 Hillerød er konfirmeret i Frederiksborg
 Kirkebog den 18de April 1841, attendende forældre
 Mønst. d. d. 20. Maj 1856.

Mere brændevin end fisk

Slotsgades nedre del – mod søen – var godt forsynet med værtshuse. Navnet Fisketorvet lidt af en tilsnigelse

Hillerød har gennem tiderne haft et utal af værtshuse, og noget kunne tyde på, at flertallet af ejendommene i den indre by på et eller andet tidspunkt har rummet et sådant.

Mængden af værtshuse kunne forlede til en mistanke om, at folk i Hillerød levede af at skænke øl og brændevin for hinanden. Imidlertid kom også en solid kundemængde udefra. På torve- og markedsdage var det nok landboerne, som dominerede værtshuslivet i staden.

Men en mindelse om dets fortid har Hillerød stadig et torv, som hedder Fisketorvet. Det kunne med samme gyldighed hedde Værtshustorvet. Folketællingslisten fra 1890, der fortæller om ejendommene og deres beboere, dokumenterer, at indehaverne af fem ejendomme på stribe dette sted – og det er samtlige på Fisketorvet ved dettes søside – var gæstgivere eller værtshusholdere. Hvis der begyndes med husene fra Slotsbropladsen kommer først N. Andresens købmandsgård –

nuværende Slotsgade 50 – og derefter følger sparekassens ældste bygning med de kamtakkede gavle. På det sted, hvor sparekassen i året 1900 lod opføre sin markante, granitbeklædte bygning, lå værtshuset »Sølyst«, der en tid var ejet af Galberg-familien. I den følgende ejendom angives som

indehaver gæstgiver Mads Petersen, og så følger en købmandsejendom med uskænkingssted. Ejeren er købmand og brændevinsbrænder Anders Jensen, og i baghuset har Frederik Olsen sin lille beværtning, placeret bekvemt for indkøbene af det, der bruges til fremstilling af »små sorte«.

Sidste ejendom på Fisketorvet, med en sidebygning langs Byskriverstræde, var gæstgiver Lars Hansens. Den var henved halvtredie hundrede år, da den i 1935 blev nedrevet. På tomten opførtes en barakbygning, som i rækkefølge kom til at rumme biler, møbler og børnetøj.

Med hensyn til beliggenheden ved Fisketorvet kom denne beværtning i folke-

Gæstgiver Frederik Olsens ejendom på Fisketorvet med købmand Anders Jensens butik i forhuset. Ejendommen rummede også et bageri, som i 1920'erne blev overtaget af Hillerød Fællesbageri. Billedet er fra ca. 1905.

H. Hansens Gæstgiveri på Fisketorvet. Her reklameres med den lukkede keglebane, billard og værelsesudlejning.

munde aldrig til at hedde andet en »Klipfisken«. I den lange sidebygning havde gæstgiveriet en lukket keglebane, ubetinget byens bedste. Her havde Kegleklubben sin ugentlige og meget populære aften, men det var i øvrigt sjældent, keglerejsere fik lov at være i ro. Keglerejsere kaldtes til på bekvem vis. Han var en dreng, hvis familie boede lige på den anden side af keglebanens endevæg – en væg, som var fælles med huset ved siden af. Når der blev hamret på væggen inde fra keglebanen, var det signalet til, at Oskar skulle komme.

Det femte værtshus i rækkefølgen, gæstgiveriet »Linden«, på den anden side af Byskriverstræde, var kun en slags nabo til Fisketorvet, men var ved sin størrelse, sin bygningsmæssige kvalitet og sit ry som et godt

Gæstgiver Hansens Gård, Fisketorvet. I længen til venstre fandtes bl.a. lukket keglebane. Foto fra 1913.

I den sidste halve snes år af sin tilværelse fungerede »Klipfisken« også som byens svendehjem og herberg for landevejens færende svende. Svendehjemmet i Helsingørsgade var nedlagt, og den sidste gæstgiver dette sted, Jørgen Hansen, fik faktisk kun sin bevilling på de betingelser, at han skulle huse disse mennesker.

Det var fiskehandlerne, som ses på billedet, der lagde navn til områdets nuværende navn Fisketorvet. Her ses de med de små salgsvogne foran Hansens Gæstgiveri med den store restauration »Linden« i billedets højre side.

madsted det mest bevaringsværdige af værtshuse. Den holdt også længere ud end de fire andre.

Sammenlignet med Fisketorvets søside har den modstående side af Slots-gade været underforsynet med værtshuse. Kun et enkelt har der været til at tage konkurrencen op med et helt torvecenters udsænkningsteder.

»Sorte Hest« var ene i fol-den på Slots-gade-strækningen fra Møllestræde til købmand Alex Jensens hjørne, »Hesten« havde sin første stald i en lille ejen-

dom, som måtte vige, da vinhandler og biografdirektør Charles Petersen i 1912 opførte den høje bygning, »Vesterhus«, med »Kosmorama«. »Sorte Hest« flyttede så et par husnumre nærmere mod Møllestræde og indrettede sig i den gamle bygning, der forsvandt i 1962 til fordel for Jørgen Melskens' moderne forretningsejendom.

En af de tidligere værtshusholdere i »Sorte Hest«, H. P. Petersen, ejede sans for det dekorative, idet han engagerede maleren Poul Bille-Holst, Esbønderup

Skovhuse, til at male tre store billeder med nordsjællandske motiver til placering på restaurationens vægge. Det ene viste kultsviere ved milen, det andet en kronhjort på flugt gennem skoven og det tredje Frederiksborgs brand i 1859. I det sidstnævnte har maleren været mindre optaget af de korrekte detaljer end af ilden, som udfolder sig i et festligt farveorgie. Efter nedrivningen af bygningen med »Sorte Hest« tilbagekøbte fru Else Bille-Holst sin mands billeder, og det ene er vendt tilbage til stedet – omtrent. Det blev erhvervet af Kvikly.

Af det gamle Fisketorvet er intet andet bevaret end navnet. At benævne det som torv var faktisk lidt af en tilsnigelse. Stort set var der kun tale om et tilbagetræk-

ket fortov, hvor fiskehandler Levorsen og fiskerkornerne fra Sletten falbød forskelligt godt fra havet og sundet. Når Levorsen med høj og skinger røst falbød sine varer, var det ikke bare sagen at »Sild er godt«, men enhver anbefaling sluttede med »Lige optagne af havets dybe, blå bølger«.

Hukommelsen er en kort foreteelse. Selv om det ikke er mere end omkrigen en snes år siden, Fisketorvets samling af gamle forhuse samt en ophobning af sidebygninger og baghuse forsvandt, tillige med ejendommen »Posen«, er det nok de færreste, som for alvor husker synet af dette lille, karakteristiske stykke Hillerød.

Det er glemt for det udsyn, der i dag åbner sig fra slots-gade mod søen og slottet.

Landsdel for træindustri

Dannelsen af Savværksarbejdernes og Maskinsnedkernes Fagforening i 1896 betød omgående en række strejkeaktioner

Det skovrige Nordsjælland har fra gammel tid været en naturlig basis for træindustriel virksomhed, ikke mindst efter at den Gram-Langenske forstordning for et par hundrede år siden erstattede tilfældig hugst med en ordnet skovdrift. Skovene leverede egetræ til skibsbygning og mølleaksler. De forsynede byer og landsbyer med bygningsmaterialer til huse og gårde, og fra skovene hentes en væsentlig del af hjemmenes brændsel. En særlig form for »hjemmeindustri« i og ved skovene var

kulsvidningen, der satte et markant præg på visse områder af landsdelen. Trækul var en efterspurgt vare både i hjemmene, håndværket og industrien.

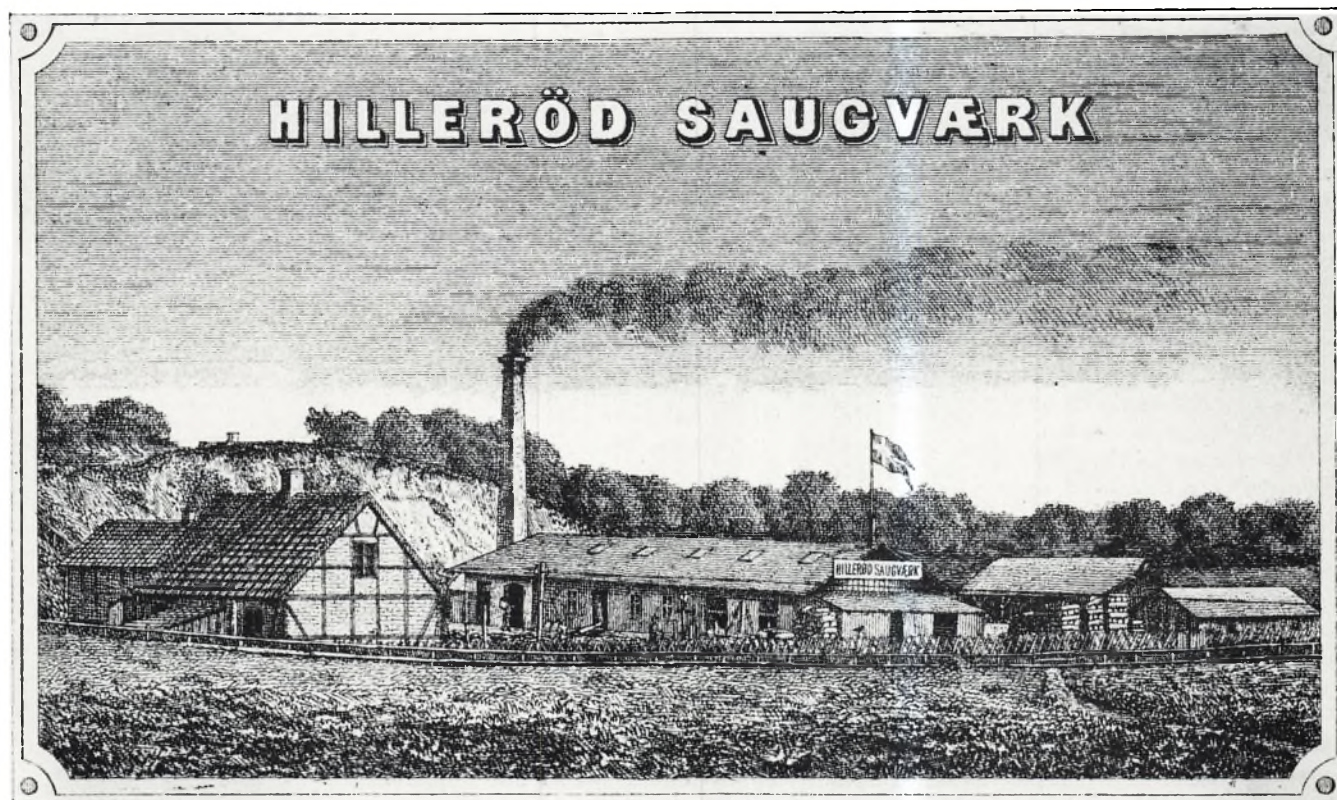
Bearbejdningen af træ til de forskellige formål var dog en langsommelig og besværlig affære. Der skulle ofres tid og mange kræfter, når to mand med langsaven tog fat på at skære tømmer i savegraven, og savmøller, der kunne mindske det menneskelige slid, måtte blive et anliggende, hvor vandkraften fandtes. De nordsjællandske vandløb har i den

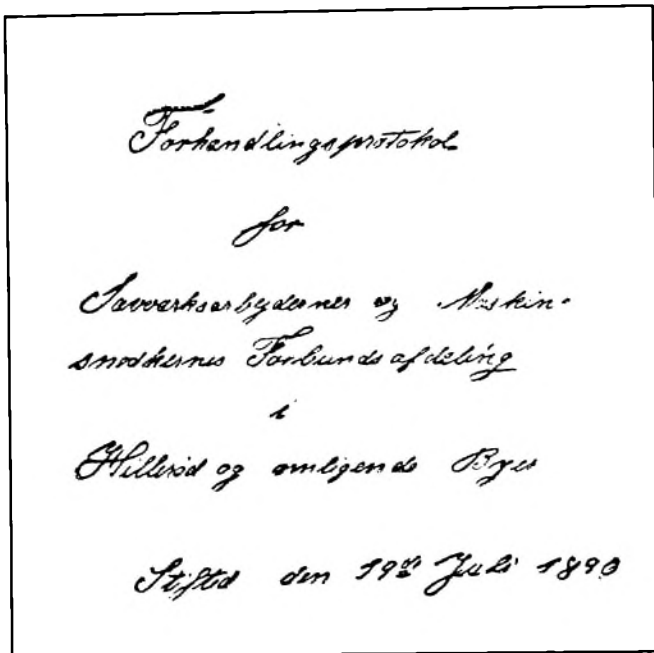
henseende ikke været stort beventt.

Først i og med dampmaskinen som drivkraft kunne udvikles de maskiner, der gjorde arbejdet hurtigere og lettere, og dermed opstod en fabriksindustri, der også kom til at omfatte træet. Dampmaskinen var forudsætningen for træindustrielle virksomheder som savværkerne i Hillerød og Kagerup. Men når Hillerød kom en snes år tidligere end Kagerup med et savværk, selv om Kagerup lå nærmere ved råvarerne, skyldes det Nordbanen, som i 1864 kom til Hillerød. Tre år senere var Hillerød Savværk en kendsgerning tæt ved banelinjen, med eget spor ind til virksomheden.

Hillerød Savværk udviklede sig til at blive den store arbejdsplads for stedets træindustriarbejdere, og det blev en alsidig virksomhed med mange produktionsemner. Værkets kraftanlæg trak maskinsave af alle kategorier og fræsere til bl.a. træuldsfabrikation. Det skar tømmer, brædder, tagspån og brænde og rummede en afdeling for fabrikation af pakkasser. Dets område strakte sig vidt på begge sider af Københavnsvej, og savværket husede en stor stab af hårdt arbejdende, og dårligt lønnede, medarbejdere. Men sliddet formåede ikke at kvæle humøret. Et udslag heraf, om end til tider et noget robust, var de øgenavne, som snart sagt enhver på arbejdspladsen havde at trækkes med. Nogle var nedarvede fra foregående generation, andre erhvervet ved et særpræget udseende og andre igen tildelt vedkommende på grund af en original eller uovervejjet bemærkning. Der skulle ikke meget til, før man fik øgenavnet, der fulgte en resten af livet. Men fornøjelserne i hine tider var få, og det kammeratlige drilleri,

Een af savværksarbejdernes arbejdspladser var Hillerød Saugværk, som opførtes 1867 efter at jernbanen var kommet til byen.

Disse linier er de første, der blev prentet i fagforeningens første protokol en sommeraften for 75 år siden i værtshuset "Hold an" på hjørnet af Østergade og Søndre Banevej. Her var samlet en snes mænd for at danne en faglig organisation til varetagelse af deres interesser.

der fandt udtryk i at uddele øgenavne, måtte nok betragtes som en af slagsen.

I en tidsånd som denne blev træindustriarbejdernes fagforening i Hillerød til.

I "Hold an", hvor Mutter Frandsen residerede som værtinde, har adskillige af Hillerøds fagforeninger fået deres start. Byens træindustriarbejdere, der for flertallets vedkommende arbejdede på Hillerød Savværk, Vognfabrikken ved Nordre Banevej, hos Nordsten og tømrermester Milner, havde forinden drøftet sagen på en række møder, men nu følte man, at tilslutningen var tilpas stor til, at en fagforening kunne få slagkraft. Et år forinden var dannet Savværksarbejdernes og Maskinsnedkernes Forbund, og hurtigt efter oprettelsen tilsluttede den nye forening i Hillerød sig landsforbundet, hvor den blev afdeling nr. 6.

At en fagforening for arbejderne i træindustrien var påkrævet, måtte stå klart for enhver, der var underkastet denne erhvervsgrens løn- og arbejdsvilkår - samt dens vilkårlighed. Det var

onde tider for den jævne arbejder - ikke mindst den

ufaglærte. En af de, der var med til at stifte fagforeningen i Hillerød, Hans Jensen, oplevede dens 40 års jubilæum og kunne ved den lejlighed fortælle, at da han i 1888 kom til Hillerød Savværk, var daglønnen 1,33 kr. og arbejdstiden fra kl. 5 morgen til 7 aften. I det nævnte år kostede et rugbrød 70 øre, og det kan ikke undre, at familier med mange børn måtte søge hjælp fra det offentlige, selv om familiefaderen havde arbejde året rundt.

For øvrigt var daglønnen højere i sommerhalvåret end i vintertiden. Når man kom til april, sagde ejeren: - Så begynder vi med den store dagløn - og så blev der givet 17 øre mere pr. dag. Til gengæld blev arbejdstiden forlænget!

I fagforeningens stiftelsesår - 1896 - var daglønnen dog kommet op i 1,82 kr., men der vankede ingenting for overarbejdet, som man periodevis måtte affinde sig med to-tre timer hver dag. Til gengæld kunne tjenes lidt ekstra på søndage, hvor der blev givet arbejderne lejlighed til at stable træ på akkord. For adskillige var dette søndagsarbejde en nødvendighed, hvis de skulle holde sulten fra dørene, men tid til at dyrke familieliv, eller interesser overhovedet, kunne der ikke blive.

En gang om året lagde Hillerød Savværks daværende indehaver, savværksejer Dahl, noget, der skulle ligne et plaster på såret. Han arrangerede en vældig havefest for de ansatte, som

"Paa Grund af Savværkets fordelagtige Beliggenhed (omgivet af Skove paa alle Sider og med et Jernbane-Sidespor ind paa Værket) leveres ovennævnte Gavntre-Varer meget billigt". Det står der nedest på dette gamle varekort over gavntre fra Hillerød Savværk.

VAREKORT

over

GAVNTRÆ

fra

HILLERØD SAVVÆRK.

<p>For Snedkere og Stolemagere.</p> <p>Opskaaret Træ til Stole af Bøg og Eg. Skuffetræ af Eg. Bordben af Bøg. Sofaben af Bøg. Mahognutræ i Klodse og Tykkelser.</p>	<p>For Vognfabrikanter.</p> <p>Bøge- og Askeplanker. Mahogni- Lunde- og Pilefyldinger. Hjulfælg og Hjulnav. Amerikanske Hlokovy- Eger i 8 Størrelser. Flakte og maskindrejede 4 Aar gamle Hjulleger af danske Bøge i 3 Størrelser.</p>	<p>For Skibs- og Baadebyggere.</p> <p>Egekrantsømmer. Egestrøvhæ og Knæer. Ege- Lørke- og Aimebord. Kjøstræer af Eg og Bøg. Egenagler.</p>	<p>For Møllebyggere.</p> <p>Egekrumplanker. Møllekamme af Hvid- og Rødbøg. Ege-Møllepaan med runde Ender.</p>
<p>For Tømrere.</p> <p>Stakitstolper af Eg og Lørk. Løgholter. Tilskaarne Stakitter. Svensk Trælaast. Firskaarne Lægter i alle Dimensioner. Gjennemskaarne Rundholter. Flagstænger.</p>	<p>Klodse, Planker og Tykkelser</p> <p>af alle indenlandske Træsorter (som Bøg, Eg, Ask, Alm, Lind, Ahorn osv.) Skovlasker. Hillerød Savværks Tagspaan saavel med lige som runde Ender af Naale- og Egetræ.</p>	<p>Rundstokke</p> <p>i forskjellige Dimensioner (3/4", 1", 1 1/4", 1 1/2").</p> <p>Pakkasser</p> <p>i alle Størrelser, saavel sammenslaede som usammenslaede. Kjød-, Hugge- og Ambolt-Blokke. Humle- og Bønne- stænger.</p>	<p>For Jernstøbere og Maskinfabrikanter.</p> <p>Firskaaret Ege- og Lørketømmer. Bømskiver af Bøg. Planker af Eg og Lørk til Maskinbrug.</p>

Kontorer: Hillerød Savværk, Hillerød, og Industriudstillingsbygningen 14, Kjøbenhavn, V. Paa Grund af Savværkets fordelagtige Beliggenhed (omgivet af Skove paa alle Sider og med et Jernbane-Sidespor ind paa Værket) leveres ovennævnte Gavntre-Varer meget billigt.

Fagforeningens bestyrelse i 1931. Siddende fra venstre: kassereren J. P. Jensen, formanden Niels Nommesen og Christian Larsen. Stående, fra venstre: Hans Nielsen, Louis Volsted, Volmer Jensen og Hafsjold Andersen.

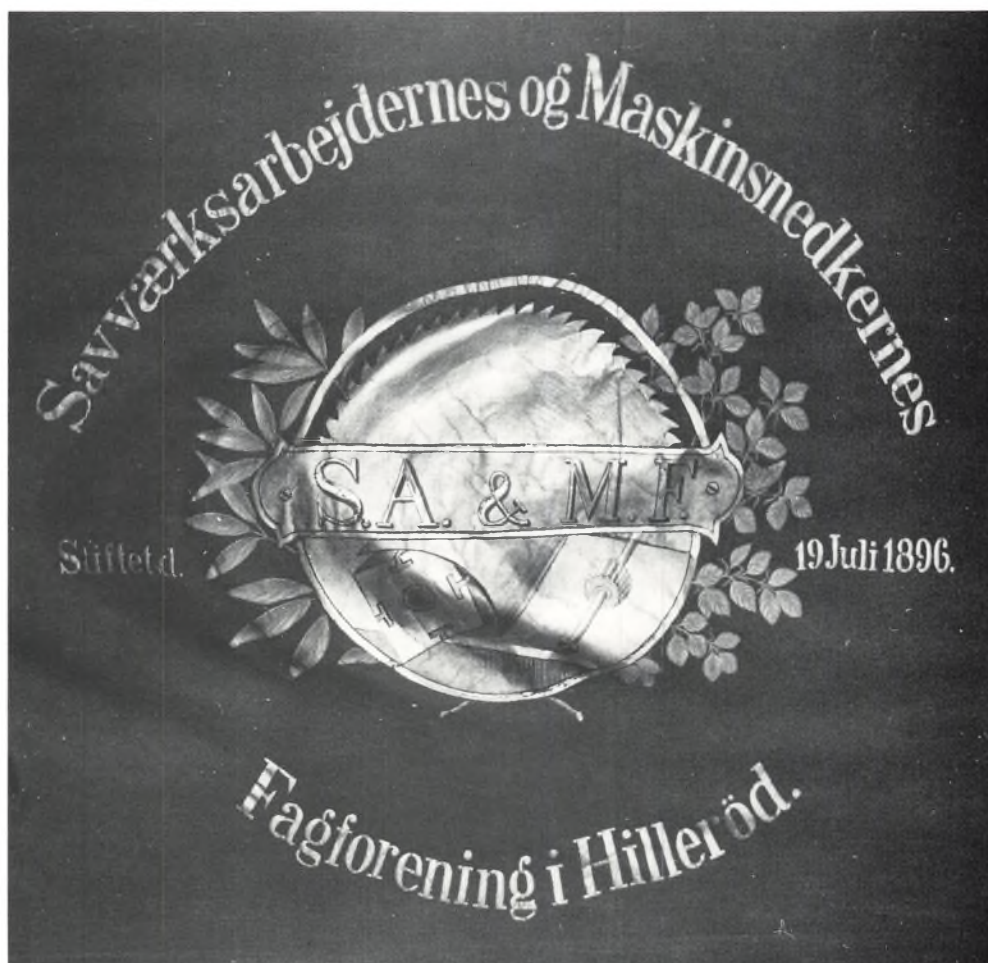
De første strejkeaktioner, der omfattede ikke alene Hillerød Savværk, men også Hillerød Vognfabrik og Kagerup Savværk, skabte resultater, men kastede også den nye fagforening ud i dattidens velkendte faglige besværligheder. For arbejdsgiverens modtræk var lock-out'en, og heller ikke alle arbejdere forstod organisationens nødvendighed. I den første strejke havde nogle svenskere fungeret som skruibrækkere, og da arbejdskampen var afsluttet, måtte de fagorganiserede finde sig i at gå på arbejde sammen med svenskerne. Disse blev dog hurtigt frosset ud, hvorimod man havde mere besvær med en mand fra byen. Han var frelsersoldat, og i sin modstand mod

fik alt, hvad de orkede at spise og drikke. Når folkene så gav Dahl et hurra, blev han yderligere gavmild. Han trak 25 kroner op af en lomme og råbte: – Siden I er så flinke, giver jeg disse penge til jeres sygekasse!

Og så stak han pengene i en anden af sine lommer. Han var nemlig både formand og kasserer for sygekassen!

Denne godgørelse mod virksomhedens sygekasse ophørte dog, da fagforeningen var stiftet og etablerede den første strejke på Hillerød Savværk. Arbejderne havde betalt 10 øre ugentlig til denne kasse, men savværksejeren mente åbenbart, at han kunne kompensere noget af sit tab ved strejken gennem en beslaglæggelse af sygekassens midler. Efter strejken opførte sygekassen at fungere, og ingen fik noget at vide om, hvor dens midler blev af. Men til gengæld havde strejken medført, at man fik hævet daglønnen med 50 øre til 2,32 kr. for en 10 timers arbejdsdag.

Fagforeningens første fane er fra de år, hvor hovedforbundets navn var Savværksarbejdernes og Maskinsnedkernes Forbund. Navnet blev i 1906 ændret til Dansk Træarbejderforbund og påny ændret i 1909. Det fik da navnet Træindustriarbejderforbundet i Danmark.

Bestyrelsen ved 40 års jubilæet i 1936: Siddende, fra venstre Niels Nommesen, formanden Hans Nielsen og kassereren Volmer Jensen. Stående fra venstre: Christian Jensen, Simon Eriksen, Hans Christiansen og næstformanden Erik Jensen.

at blive fagligt organiseret var han nærmest uovervindelig. De fagorganiserede søgte at gøre ham mør ved at følge ham hjem fra arbejdspladsen hver aften. Man gjorde ham ingenting, fulgte bare efter ham, og det er ubegribeligt, at han kunne holde ud at have et sådant tavst tog efter sig hver aften gennem byen. Når han nåede hjem og kom indenfor sin havelåge, tog han hatten af og sagde – det var de samme ord hver gang: – Nu skal I have så mange tak, fordi I var så venlige at følge mig hjem! – Gud velsigne jer alle sammen!

Heller ikke den legendariske ejer af Kagerup Savværk, Jens Olsen – bedre kendt som »Kulfanden« – var let at bide skeer med for den nye fagforening. »Kulfanden« brød sig pokker om fagforening og overenskomst, og fik man ham til at skrive under på en sådan, kunne man uden videre være sikker på, at han lod

være at overholde dens bestemmelser.

I en af de mest langvarige arbejdskampe, fagforeningen har oplevet, havde man samme »Kulfanden« som modpart. Umiddelbart før århundredskiftet afskedigede han 16 af sine arbejdere, og grunden hertil var, ifølge »Social-Demokraten«, alene den, at »Arbejderne havde haft den dristighed at indmelde sig i Savværksarbejdernes Fagforening i Hillerød, uden at de i forvejen havde sikret sig Jens Olsens tilladelse dertil.«

Lockouten blev af meget lang varighed. Savværksarbejderne stod fast på deres foreningsret, og da konflikten havde varet otte måneder, talte forbundets forretningsfører med Jens Olsen om en eventuel ophævelse af denne. I samtalens løb fremsatte »Kulfanden« krav om skadeserstatning fra forbundet for det tab, han havde lidt, særlig fordi de københavnske savværksar-

bejdere havde hindret ham i at få skåret sit træ i hovedstaden. Forbundet kunne »desværre« ikke indlade sig på noget sådant, og konflikten fortsatte. Den kom til at vare i 16 måneder. Så var den genstridige »Kulfanden« blevet mør, og forholdene synes at have fundet en løsning.

Arbejderne i Kagerup fik for øvrigt i 1909 deres egen afdeling af Træindustriarbejderforbundet, men da var »Kulfanden« forsvundet fra Kagerup Savværk. Virksomheden var gået konkurs og havde draget Jens Olsens kompagnon, etatsråd Haurowitz i Hillerød, ind i en tragedie, hvorimod lu-rendrejeren »Kulfanden« gik fra konkursen med flere hundrede tusinde kroner i tegnebogen.

Aflønningen i træindustrien har aldrig bevæget sig på højeste niveau for dansk arbejdsløn, om end der er sket mærkbare forbedringer gennem det faglige arbejde. Hillerød Savværk, som var fagforeningens største arbejdsplads i de første årtier af dens virke, havde også i Kornerups tid ry som en dårlig betaler. Her lå lønnen lavere end på andre savværker, og så sent

som i 1914 var den gennemsnitlige timeløn for savskærere 39 øre. Direktør Kornerup havde meget svært ved at forstå, at arbejderne skulle være medbestemmende om deres egne løn- og arbejdsforhold, og resultatet blev en række konflikter af kortere eller længere varighed på denne arbejdsplads. En strejke i 1924 skaffer 3 øre mere i timen, men det er kun en beskedent kompensation for det tab, der er lidt for deltagerne i konflikten. På en generalforsamling vedtages det dog af fagforeningens kasse at yde familieforsøgere 15 kr. og ugifte 10 kr. ved strejkens afslutning. Det skortede ikke på offervilje, og i konfliktperioder pålægges de, der havde arbejde, ekstrakontingenter. Men pengene var små både hos medlemmerne og i fagforeningens kasse.

Med årene mindskedes antallet af konflikter på de enkelte arbejdspladser. Begge arbejdsmarkedets parter fandt, at man nok når længst ad forhandlingens vej, men denne form for fagforeningsarbejde kræver dygtighed, smidighed og tålmodighed af sine udøvere. I en erkendelse af dette forhold lægges der i vore dage stor vægt på ikke alene fagteknisk dygtighed, men også på den viden og skoling, som skaber kyndige tillidsmænd.

Næppe noget medlem af denne fagforening vil afvise, at der gennem forbundets og de lokale tillidsmænds virke er opnået resultater, man ikke turde drømme om for en menneskealder siden. Grundlaget for at bevare det vundne, og skabe nye fremskud, har endda ikke været det bedste i adskillige perioder. Virksomheder er gået ned, og andre er kommet til. I nogle årtier var denne fagforenings virke væsentlig baseret på arbejdspladser i selve Hillerød. Det er, med få undtagelser, gået tabt, og i øjeblikket er det overvejende virksomheder i kommunens periferi, samt i nabo-råder, der tegner billedet af medlemskredsen.

»Fem-the« og seks retter mad

Frederiksborg Husholdningsskole fik kun en levetid på ca. 30 år

I mange lande blev der i sidste halvdel af forrige århundrede taget initiativer til oprettelse af skoler med huslig uddannelse som formål. Dansk Kvindesamfund førte tanken frem i Danmark, og i 1895 oprettedes den første egentlige husholdningsskole. Det var Sorø Husholdningsskole, der blev et forbillede for de mange, der kom til i de efterfølgende år.

Hillerød fik sin i 1899, da Frederiksborg Husholdningsskole blev oprettet af Avilda Jakobsen og Kirstine Bonde.

Avilda Jakobsen var lærerdatter fra Nordjylland, og hun fik selv en læreruddannelse. Nogle år som lærerinde i teoretiske fag på skolen i Sorø gav hende lyst til at kaste sig over undervisning i husholdning. Hun

gennemgik det statslige kursus for køkkenlærerinder og besøgte flere norske husholdningsskoler for at se og lære. Avilda Jakobsen havde planer om at oprette en husholdningsskole, og den skulle helst fungere så fuldkomment som muligt. En god veninde og slægtning, Kirstine Bonde, der også var lærerinde, gik sammen med Avilda Jakobsen om opgaven, og de fandt, at Hillerød måtte være en god by for placeringen af deres skole.

Det var småt med startkapital, og det første par år lejede skolen sig ind i en villa, men i 1901 blev der mulighed for at opføre egen skolebygning på en byggegrund ved Lindevej. Det blev et hus af herskabeligt udseende, tegnet og projekteret af Hillerøds daværende »stadsar-

kitekt«, museumsinspektør Vilh. Holck. Den blev indrettet med alle moderne bekvemmeligheder, der kunne bydes på – både vand og gas. Byen havde nylig fået vandværk, og gasværk havde den haft i 33 år. Der var således gas til både kogebrug og belysning. Derimod måtte den klare sig med gammeldags das. Der gik nogle år, inden byens kloakering nåede frem til Lindevej, hvorefter husholdningsskolen i sine annoncer og brochurer kunne prale også med vandklosetter.

Redaktøren af »Husmoderens Blad«, Sofie Horten, beskriver i 1904 i en række

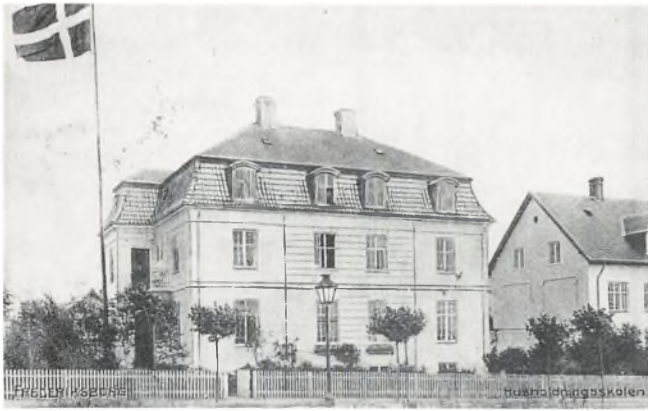
reportager danske husholdningsskoler og starter med den i Hillerød.

Redaktøren indleder med en beklagelse af, at en sådan skole ikke kan få statsstøtte. Det fik husholdningsskolerne ikke før i 1907, og eleverne måtte selv betale, hvad det kostede at deltage i et fem måneders kursus på skolen i Hillerød. 60 kr. om måneden ser ikke ud af meget i dag, men for en ung pige ved århundredskiftet måtte skoleafgiften på 300 kr. være lidt af en formue. Der var nok heller ikke piger fra uformuende hjem, der søgte til en sådan husholdningsskole. Piger fra fattige hjem måtte snuse sig til belæringen udi det husholdningsmæssige ved deres tilværelse som tjenestepiger med særlige opgaver i det grovere arbejde.

Sofie Horten fortæller om sit besøg i Frederiksborg Husholdningsskole, at indgangen er i den ene gavl. Den fører til en rummelig forstue, hvorfra der er nedgang til køkkenerne i kælderen, trappe til de øverste

Køkkenet på Frederiksborg Husholdningsskole anno 1902. På billedet ser arbejdet let og fordrageligt ud, men opstillingen er tydeligvis sket til ære for fotografen.

Frederiksborg Husholdningsskole som den tog sig ud på et postkort. Det er stemplet den 29. maj 1908. Portoet på et postkort var dengang 5 øre. Der fortælles i en hilsen på kortet om stegende hede.

etager og indgang til stuerne. Eleverne råder over to af de tre smukt møblerede dagligstuer, medens den tredje er bestyrerindernes private.

De tre stuer ligger i forlængelse af hinanden, og til den anden side ligger spisesalen. I kælderen er der to køkkener, et meget stort og et mindre. Soveværelserne, der er fælles for to eller tre, er i de øverste etager.

De 30 elever, der er plads til i skolen, opdeles i fem "familier" med seks piger, og disse hold suppleres dels med en af bestyrerinderne og dels med en af de tre lærerinder. Hvert hold fører egen husholdning.

Af lejet hjælp er der en kone og en pige, og disse to får at spise det, der bliver tilovers fra de forskellige hold!!

I "familien" byttes roller hver ottende dag. En af eleverne er således husmoder en uge ad gangen. Hun får overladt husholdningspengene, må bestemme maden og regne ud, hvad der skal købes, for at pengene kan slå til, og husholdningen føres på fornuftig måde. Husmoderen laver selv hovedretten, en anden formaden. En sørger for frokost og en for aftensmad. En ordner bægning, en anden klarer vask og strykning, og en varetager borddækning og opvask. De første seks uger vejledes arbejdet i familien af en lærerinde, der også går med på

I programmet er en fin middag med fire retter hver uge, en fin aftenanretning og en frokostmiddag. Der lægges stor vægt på, hvordan den omsorgsfulde og sparsommelige husmoder anvender hver dags rester fra frokost og middag.

Hver enkelt af de unge piger arrangerer efter tur en "fem-the", hvor hele familien er sammen med indbudte gæster og skolens ledende damer. Den pågældende husmoder må så øve sig i at være værtinde, dække bordet så indbydende

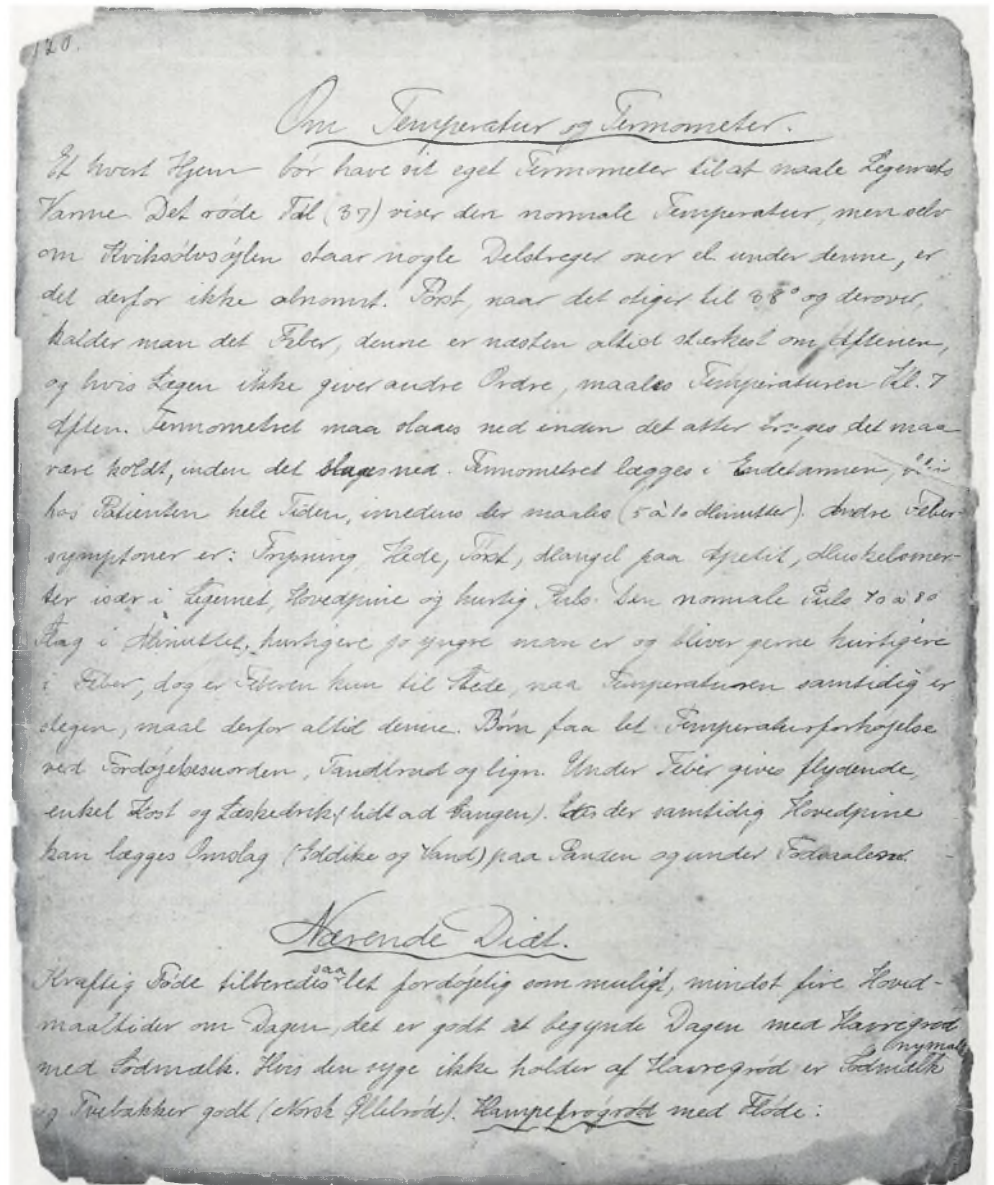
som muligt med hjemmebagte kager, med kiks og marmelade samt med frugt, blomster og kompotter.

Ved slutningen af hvert fem måneders kursus, som begynder 1. maj og 1. november, arrangeres et større middagsselskab, hvor der serveres seks retter mad. Alt uden undtagelse skal være lavet af eleverne selv, og da der altid er en del indbudte gæster som censorer, kan dette middagsselskab kaldes en eksamen.

Eftermiddagen tilbringer eleverne med håndarbejde,

indkøbsture, demonstrerer madlavning og underviser i regnskabsførelse.

En side om temperatur og termometer hentet fra en af elevernes notesbøger. Den tilhørte Magda A. Thomsen, som dengang boede i Hjørring. Den er imidlertid nu overdraget Lokalhistorisk Arkiv i Hillerød.

Fritime i husholdningsskolen. Eleverne hygger sig en sommerdag i haven. (Foto 1925-30).

læsning, spadseren og hvad de ellers finder for godt. Dagen går som i en velordnet familie, afvekslende med nyttigt og fornøjeligt arbejde. Det er som et velhavende borgerhjem med en stor flok ungdom.

Frederiksborg Husholdningsskole fik en levetid på kun ca. 30 år. Den indstillede sit virke i slutningen af tyverne, idet elevtilgangen skrumpede stadig mere ind.

Tiden var ligesom løbet fra »fem-the« om eftermiddagen og middage med seks retter, hvor det hele var hjemmegjort.

Frøkenerne Jakobsen og Bonde fik sig derefter en villa på Kirsebærbacken, hvor de boede en række år. De døde begge på plejehjem.

Den statelige, hvide bygning ved Lindevej har i det seneste halve århundrede haft en række gøremål. Den har rummet børnehjem, fredehjem for unge piger, tyske kvindelige telefonpassere – i besættelsens år – og derefter

kommunalt optagelseshjem for børn. Senere blev den hjemsted for en børne- og ungdomspension i amtsrådets varetægt, og i dag huser den et kommunalt fritidshjem.

Der var ikke den ting, eleverne på husholdningsskolen ikke skulle lære. Her er det borddækningens kunst, der er prøvet. Suppetallerkerne står klar ved bordenderne.

Carl Hansen på St. Croix

Vægter Ole Hansens ene søn var gendarm på De vestindiske Øer

Interessen for dansk koloni-historie er vokset ikke så lidt i de seneste år, hvor der er kommet nogle spændende bøger om dette stykke dansk fortid – med Thorkild Hansens »Vore gamle Tropekolonier« som de betydeligste.

Det er et stykke historie fra Afrika, Indien og Vestindien, hvori Danmark ikke høstede synderlig ære. Sla-

vehandelen og slaveriet er et særlig stort kapitel i denne historie, der fik sin afslutning, da Danmark i 1917 til USA solgte sine sidste tropekolonier, de tre små vestindiske øer, St. Croix, St. Thomas og St. Jan.

Helt personligt blev fru Gerda Sevaldsen, Hillerød, mindet om denne fortid, da hun en dag gennemså nogle

ting, hun for mange år siden fik af sin mor. Det var blandt andet et brev, en af hendes morbrødre skrev i 1902. Han var med i det gendarm-korps, der var hvervet til at sørge for lov og orden på de danske vestindiske øer, og brevet er til hans forældre, Johanne og Ole Hansen i Hillerød.

Brevet indledes med en kraftig »vignet«, som viser en firemaster for fulde sejl, og i denne viser brevskrivere det talent for tegning, som træder frem også andre steder.

Brevets indhold gengives her nøjagtig i den udformning, det blev skrevet:

Greetings to Denmark.

St. Croix d. 30te Juni 1902.

Kjære Forældre

Det er nu meget længe siden at jeg har faaet Brev fra jer, og jeg ved godt, at jeg for længe siden burde have svaret paa det, men til min Undskyldning har jeg, at her ikke er noget nyt, men altid det samme at skrive om, saa det interesserer jer ikke saa meget at læse det samme om, og om igjen. Det første jeg kan fortælle jer er, at jeg bestandig er rask og ved godt Humør, og jeg vil da haabe, at det staar ligeledes hjemme i Danmark hos jer. Det andet jeg vil fortælle er, at jeg ikke har været Betjent siden 1ste Januar 1901, og ved den Tid havde jeg en gren af gul Feber paa St. Thomas, nu er jeg rytter paa St. Croix igjen, men jeg haaber at komme til St. Thomas ved Juletid for at

søge Hyre, for det lakker jo svært mod enden af de 6 Aar, og jeg tænker ikke at jeg tager nogen Tid paa for andre, jeg ved jeg vilde blive befalingsmand men det er der jo heller ikke noget Udkomme af, men der er dog ingen af jer der maa vente min Hjemkomst thi tage til Danmark uden Penge og saa skal ud hos en Bonde paa Landet det duer en udtjent vestindisk Soldat slet ikke til, jeg har tænkt at tage til America, og saa muligt derfra ned til Syd Africa hvor der paa den tid maa være ikke saa lidt Arbejde, og da man nu engang er vant til varmen saa tænker jeg at det ikke vil blive saa vanskeligt at finde sig tilrette dernede; men der er jo ogsaa Mulighed for at Øerne bliver solgte til America, og vis at det kunde ske forinden jeg gaar herfra, saa kunde det nok hænde at jeg vilde blive her som Politikonstabel, da jeg nu er vant til Befolkningen, dens Sæder, og Skikke og ligeledes til Politivirk-somheden.

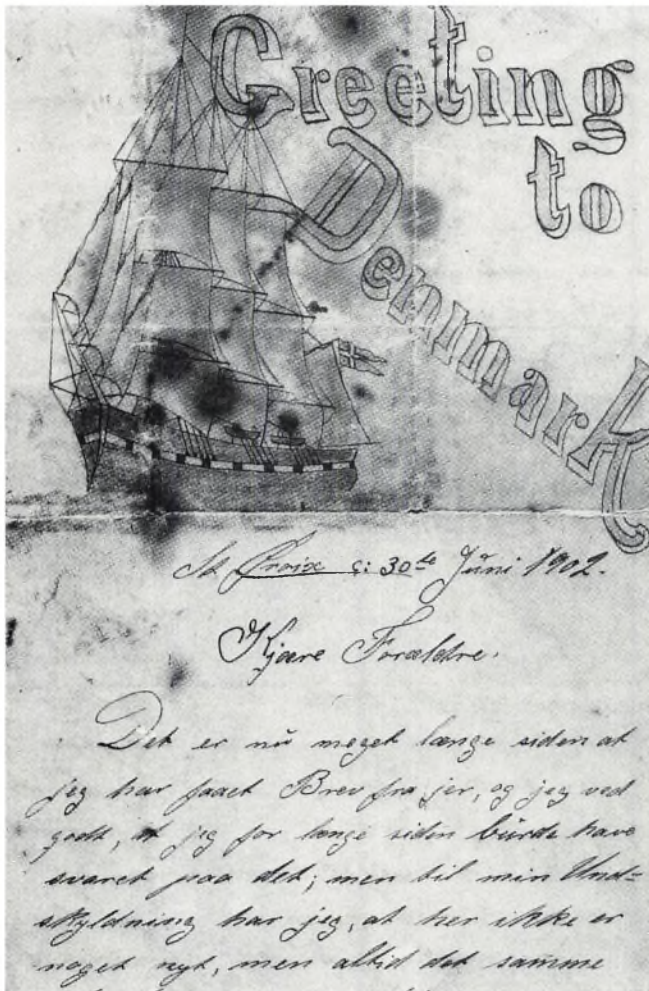
Nu maa jeg spørge til Eder alle, hvorledes har I to gamle det er i endnu raske og rørige, og hvorledes har saa alle mine Brødre og Søstre det, Emil, August, Line, Christian, Sophus og Anna, jeg tænker at de to sidstnævnte vel ogsaa snart skal giftes, om ikke de er det allerede, og saa har jeg jo ogsaa tre svigerinder, og en svoger, som i dog endelig ogsaa maa hilse, men Emils Anna hun kjen-der mig dog ikke.

Nu til slut en venlig hilsen til Eder alle fra
Menig No. 75 C. P. Hansen
Christiansted St. Croix
Dansk Vestindien

Det er et menneske, der forstod at udtrykke sig, som formede dette brev, og selv om han gør undskyldning for, at han ikke har noget nyt at berette, giver det et ganske godt indblik i hans tanker og tilværelse.

Carl Peter Hansen – kaldt Carl – var en af vægter Ole Hansen og hustrus fem sønner. Ole Hansen var født i 1837 i Ullerød og døde i Hillerød 1905. Hustruen Jo-

Indledningen af brevet til Carl Hansens forældre. Det er dateret 30. juni 1902.

Dansk-vestnisk Gendarmekorps.

Værn-pligtige med militær Uddannelse, der er yngre og ikke har fyldt 30 Aar, kan antages til ovennævnte Korps.

Af de Betingelser, paa hvilke Antagelse finder Sted, skal her nævnes:

De, som antages, er forpligtede til 3 Aars Tjeneste i Vestindien. Efter Udløbet af denne Tjenestetid kan der tilstaaes en Forlængelse deraf.

Lønningen er 3 1/4 Frcs. daglig, hvilket svarer til 2 Kr. 34 Øre; desuden gives frit Kvarter og fri Overmundering.

De menige kan forfremmes til Underkorporaler og Korporaler og oppebærer saa et Kommandotillæg af henholdsvis 100 og 200 Frcs. aarlig.

Ved Udtredelsen af Korpsset tilstaaes der dem, der har gjort mindst 3 Aar uafbrudt god Tjeneste, 300 Francs for hver fulde 3 Aars god Tjeneste.

Gendarmen, der efter 3 Aars Tjeneste hverves paany, kan der tilstaaes en fast Løn af 2000 Frcs. aarlig. Tillægsloste til at tage Bolig indenfor Kasernen og til at gifte sig. De faar da tillige Kvarter-godtgørelse.

Antagelse af Mandskab foregaar hver Tirsdag, Torsdag og Lørdag Kl. 9 1/2 - 11 i Citadellet, Elefantstok 14, København Ø.

Udenbys Andragender om Antagelse kan tilsendes Rekruterings- under fornevnte Adresse. De maa være bilagt med Soldaterbog, i Mangel deraf maa angives Kullebotegnelse, den Alder, fra hvilken Andrageren sidst er hjemsendt, samt hans Aargang og Nr. ved Afdelingen. Andragendet maa være underskrevet med fulde Navn, Stilling og nøjagtig Postadresse.

De der derefter af Rekruterings vil blivs opfordrede til at møde i København, vil faa godtgjort Udgiften til Jernbane-, oventænt Dampskibsbilletter.

Den vestindiske Rekrutering.

København, den 3. Novbr. 1908.

vandværksassistent og vicebrandinspektør i Hillerød Ernst Hansen har gransket vægter-slægtens historie, og kirkebøgerne har fortalt således om vægterens syv børn:

En Carl Hansen-tegning fra ungdomsårene.

Emilius Bernhard Hansen, født 1865 i Borsholm.

Hans August Hansen, født 1868 i Saunte.

Boline Margrethe Hansen, født 1870 i Havreholm.

Carl Peter Hansen, født 1871 i Havreholm.

Hans Christian Hansen, født 1874 i Hillerød.

Sofus Hansen, født 1878 i Hillerød.

Anna Jørgine Petrea Hansen, født 1881 i Hillerød.

De tre sidstnævnte havde huset i Bakkegade som deres fødested.

Datteren Anna blev gift ind i en anden Hillerød-familie, med en søn af smedemester Nicolai Ferdinand Jensen. De blev forældre til fru Sevaldsen.

I brevet kredser Carl Hansen om at søge til Amerika eller Sydafrika, når han er færdig med gendarm-tjenesten på St. Croix.

Det blev dog ved tanken. Carl Hansen vendte hjem til Danmark og Hillerød, og med sig havde han den malaria, der plagede ham resten af hans liv.

Carl Hansen døde i 1915 på Sankt Josephs Hospital i København.

Herveannonce i Frederiksborg Amts Avis 1908. På det tidspunkt havde Carl Hansen dog forladt St. Croix.

hanne blev født i Borsholm 1842 og døde i Hillerød 1919. I de sidste år, Ole Hansen levede, boede familien i Alleen, som Københavnsvejen blev kaldt før i tiden. I mange år forinden havde Ole Hansen et hus i Bakkegade. Det lå ved siden af asy-

let, men nu er både hus og asyl forsvundet. Begge blev nedrevet, da Biblioteksparken skulle opføres. Ole Hansen døde for øvrigt i samme år, som vægterordningen i Hillerød blev ophævet.

Både fru Sevaldsen og hendes fætter, tidligere

Fem stoute brødre hos fotografen ca. 1910. Fra venstre Christian Hansen, der arbejdede på Hillerød Savværk, August Hansen, i mange år trykkerarbejder på Frederiksborg Amts Avis, Sofus Hansen, kommunalarbejder, Emil Hansen, former på Helsingør Skibsværft, og Carl Hansen, der var gendarm på St. Croix.

Startede som søndagsskole

Grunden til Hillerød tekniske Centralskole blev lagt i 1855 med en friskole for handel og håndværk

Hillerød i 1855!

En lille provinsby med lidt under 2300 indbyggere, men en driftig by med stort opland.

En by præget af sine betydelige købmandsgårde, mange værtshuse og brændevinsbrænderier samt en flittig håndværkerstand.

Laugstiden sang på sidste vers. Med næringsloven af 1857 var besluttet også at ophæve alle håndværkerlaug, men disse konkurrencehæmmende foreteelser havde dog ikke kendetegnet Hillerød i synderlig grad. Alene skomagerne samledes i et laug, der havde fungeret i henved et par hundrede år.

Hillerød nød godt af, at den jævnlig var residensby. Frederik VII og grevinde Danner holdt begge af at opholde sig på Frederiksborg, og den kongelige residens kastede glans over byen, men gav også arbejde til den. I første række til byens håndværkere.

I værkstederne herskede gamle, patriarkalske forhold. Mestre, svende og lærlinge arbejdede sammen. Drengene boede og spiste hos mester. Det samme var ofte tilfældet for svendene. Arbejdstiden var lang, i reglen fra kl. 6 morgen til kl. 8 aften, men rettede sig i nogen grad efter hvor meget, der var at bestille.

Svendene arbejdede i visse fag på akkord, medens de i andre var på ugeløn. Denne kunne i bedste fald komme op i fem rigsdaler, svarende til en tirkone, men der ses i tilfælde, hvor svenden har boet og spist hos mesteren, at han da fik mindre end to rigsdaler i kontantløn. Drengene fik i læretiden ingen anden løn end kost og logi.

Mesteren havde ansvaret for, at de drenge, han tog i lære, bestilte noget og fik lært noget. Der fandtes intet andet end den renlivede mesterlære, men i den fremstod

mange dygtige håndværkere. Nogle havde også fået banket belæringen ind. Prygl hørte tilværelsen til. I hjemmene, i skolerne og i værkstederne! De store drenge pryglede de mindre. Svendene pryglede drengene, og selv mester kunne finde på at lange ud efter en svend, hvis han ellers regnede med at kunne klare ham.

En forlængst afdød snedkermester i Hillerød har fortalt, at han kom i lære i 1856, men det første år fik han, som yngste lærling, meget lidt føling med træ og værktøj. Han var stik-i-rend-dreng for alle i værkstedet, men også for mesters kone. Ikke før i det andet læreår fik han for alvor lov at tage fat på snedkerhåndværket, og i sine to sidste år som lærling modtog han desuden undervisning i den tegneskole, der havde lokale på rådhuset. I 1860 gjorde han svende-

stykke, der blev opvist for svendekommission og skuemestre. Svendepøven var for øvrigt af ret ny dato. Den blev ikke indført før i året 1830.

Tegneskolen, der henvises til, var en afdeling af den »Søndags Friskole for Handels- og Haandværkerlærlinge«, som blev oprettet i 1855. Den åbnede 29. april dette år og gav undervisning tre timer hver søndag eftermiddag.

Tegneskolen kom dog ikke i gang før i efteråret 1855. Den fik lokale i rådstuen på byens rådhus, medens »læseskolen« indrettedes i Borgerskolen i Mørkegade, der i begyndelsen af det nuværende århundrede omdøbtes til Østergade.

Læseskolen havde karakter af en slags efterskole, hvor der undervistes i stort set samme fag som i børneskolen – læsning, skrivning, regning, historie, geografi og naturhistorie.

Særdeles nyttig kunne denne alsidige undervisning være for de store drenge, der forlod børneskolen efter en problematisk skolegang. Lærere uden alt for store kvalifikationer havde i Borgerskolen til opgave at terpe lærdom i klassehold på 60-70 drenge i alt for små lokaler. Sådanne forhold måtte virke bedøvende på alt initiativ.

Søndagsskolen organiserede

Østergade ca. 1910-12. Bygningen til højre var gadens nr. 12 og husede Borgerskolen, hvor søndagsskolen fik lokaler til den afdeling, der benævntes læseskolen.

Den tidligere Borgerskole-bygning har haft mange anvendelsesformål gennem årene. I dag er den helt væk og erstattet af den betonbygning, der huser Svendsens møbelforretning.

Hillerøds første rådhus, opført 1831 og nedrevet 1887. I rådhusstuen fik tegneskolen lokale.

Teknisk Skoles bygning i Møllestræde, som blev indviet i 1888.

Teknisk skoles forhus i Møllestræde. Det blev opført i 1909 som elevhjem og forstanderbolig.

redes som en forening, der fik støtte fra mestre, principaler, det offentlige og visse fonds. Lærerlønner tyngede ikke på budgettet i den første tid. De seks lærere, som påtog sig undervisningen – fire fra Latinskolen og to fra Borgereskolen – gjorde

det vederlagsfrit, men det kan i foreningens protokol fra de første år ses, at efterhånden er der nogle af lærerne, som får en beskedent godtgørelse.

Foreningens første formand, overlærer J. Reinhard, og adjunkt Børre, der

også var en af stifterne, modtog i skolens første 25 år, hvor de begge virkede i bestyrelsesarbejde og undervisning, aldrig en øre i løn. De ofrede sig for en god sag. Det var løn nok for dem.

Det stod hurtigt klart, at søndagsundervisningen ikke var et populært påfund, og for handelens ungdom var den umulig at passe. Butikkerne, der på hverdage holdtes åbne til kl. 10 om aftenen, åbnede på søndage i den tidlige morgen, men var lukket fra kl. 9 til kl. 4 om eftermiddagen. Derefter genoptoges handelen. Alene kirketiden skulle respekteres!

Det blev således hånd-

Hillerød Tekniske Centralskoles hovedkvarter i dag, hvor der gennem årene er blevet bygget til, og stadig er aktuelle byggeplaner for yderligere udvidelser.

værkets lærlinge, der dominerede søndagsskolen, men i 1862 opgives både søndags- og sommerundervisning, hvorefter der etableres aftenundervisning i vinterhalvåret med otte ugentlige timer, deraf de fire til tegning. Samtidig besluttes, at navnet skal være Hillerød Aftenskole.

Også under den nye ordning har skolen sin undervisning delt mellem Borgereskolen og rådstuen, men amtsrådet, der – ligesom byrådet – har sine møder på rådhuset, ser med misbilligelse på alt det, rådstuen benyttes til. Mange foreningsmøder afvikles her. Der holdes auktioner, og tegneskolen bruger rådstuen til sin undervisning.

Amtsrådet ønsker, at alt dette forsvinder fra bygningen, men indtil videre får tegneskolen lov at fortsætte. I krigsåret 1864 må den dog ud, fordi rådhuset skal benyttes som lazaret.

Ikke før i 1877, da den nye kommuneskole ved Ndr. Banevej er opført, kan aftenskolen samles under ordnede forhold dette sted.

Ved skolens jubilæum i 1880 giver overlærer Reinhard en redegørelse for virksomheden i de første 25 år. Han benytter samtidig lejligheden til at påpege, at nu, da byen har fået en organisation som Industriforeningen, som blev stiftet i 1872, er det skolebestyrelsens ønske, at den overtager aftenskolen.

Hurtigt derefter indledes forhandlinger mellem de to parter, men en løsning kommer ikke før i 1887, da fabrikant P. Nielsen (Nordsten) tilbyder Industriforeningen 2000 kr. i tilskud til opførelse af en teknisk skole. Byggegrund købes i Møllestræde, og en skolebygning opføres her i 1888 efter tegning af arkitekt V. Holck, der spiller en ledende rolle i Industriforeningen gennem mange år.

Samme år opløses aftensskoleforeningen, og et nyt kapitel indledes.

Det hedder Hillerød Tekniske Skole!

Blev skabt til gensidig støtte

Svendeforeningen gav i slutningen af 90'erne 21.000 kr. for en boligblok med 10 lejligheder

Det er få af Hillerøds foreninger, som har oplevet et hundredårs jubilæum og stadig lever i bedste velgående. Ofte vil det formål, en forening blev oprettet på, være smuldret bort efter nogle årtier, eller også er ledelsen kørt træet i arbejdet, hvorefter foreningen går i opløsning. Det er heller ikke givet, at nogen vil savne foreningen, som så kan hvile i fred.

En, der har klaret sig godt gennem de første 100 år, er Frederiksborg Svendeforening. Den varetager stadig det oprindelige formål, selv om det i praksis ikke har større betydning med den side af sagen.

Hvad denne svendenes forening blev startet på kan læses i en annonce, som 1. oktober 1873 var indrykket i Frederiksborg Amts Tidende, på den tid stadens eneste avis. Amtsavisen kom ikke til før et helt år senere.

Annoncens ordlyd var:

*Frederiksborg
Svendeforening*

D'Hrr. Svende i Frederiksborg, saavel gifte som ugifte, indbydes til et Møde Søndagen den 5te Oktober kl. 4 i Dandsesalonen »Phoenix« angaaende de nærmere Bestemmelser for Oprettelse af en Syge- eller Hjælpekasse. Lovene vil blive fremlagte.

Talrigt Møde udbedes.

Bestyrelsen

Efter annoncens indhold at dømme må der af visse svende være udført et forarbejde, når der allerede er nedsat en bestyrelse og formet et udkast til love.

Nu var datidens aviser ikke udprægede oplysnings-

organer. Der bringes således ikke i dagene efter mødet noget referat herfra, men det kendetegner også avisen fra dengang, at det meste lokalstof skulle læses i annoncerne. Den her citerede er et eksempel, men for øvrigt fandtes heller ingen lokalrubrikker.

Det fremgår imidlertid af foreningens første protokol, at 24 svende samledes i den nævnte »dandsesalon«, hvis hjemsted var Slotsgade 21, og at man her blev enige om at stifte en forening, som støtter sig på det formål, foreningens love angiver.

Ordlyden af disse love kendes ikke. De blev ikke indført i protokollen, og er heller ikke opbevaret i foreningens arkiv, men da fore-

ningen fyldte 50 år, havde en af dens ledende mænd fundet frem til optegnelser, der fortalte noget om formålsparagrafferne.

Foreningen skulle således understøtte sine medlemmer i sygdomstilfælde og ved dødsfald, knytte medlemmerne sammen ved at holde et lokale ugentlig til fri afbenyttelse, oprette en lånekasse, hvor medlemmerne kunne erholde penge til låns på billige vilkår, og – så vidt muligt – anvise forenings

medlemmer arbejde og rekommandere hverandre, hvilket må betragtes som en pligt!

Det var således til gensidig støtte, svendeforeningen blev skabt, og en sådan gensidighed kunne nok være nyttig i en tid, hvor arbejdsløshed og sygdom let bragte en familie på fattigvæsenet.

Der savnedes dog i formålsparagrafferne noget, som allerede i forrige århundrede kom til at tegne foreningens ansigt udadtil. Det var én om fremskaffelse af gode og billige boliger til medlemmerne.

For en forening, hvis medlemmer overvejende var håndværkere, måtte boligbyggeri være en nærliggende opgave, og i 1895 købte foreningen af tømrermester J. Lange en byggegrund ved Margrethevej. Det var tømrermesterens hustru, som lagde navn til denne vej. Selv havde han

Dette foto er formentlig taget for at vise Falck-stationen på Langesvej, mens den fine gamle sprøjte kører ud af garageanlægget, men billedet er her taget med for at vise baggrunden, nemlig Svendeforeningens ældste ejendom fra 1895. Fotografen Staunstrup har lige netop fået halvdelen af bygningen med.

forinden givet navn til Langesvej.

For 2.000 kr. fik svendeforeningen en byggegrund på over 3600 kvadratalen, og på den opførtes en boligblok med 10 lejligheder, hver på to værelser med køkken. De er ikke store, men repræsenterede god boligstandard i opførelsesåret. For en række arbejderfamilier, som flyttede ind i nybygningen, blev det en mærkbar forbedring af deres boligformål.

Det kostede 21.000 kr. at opføre »Svendestiftelsen«, som den blev benævnt, men arkitekthonoraret tyngede ikke i byggeregnskabet. Et medlem, murer Oluf Andersen, udførte tegningerne til byggeriet, og som honorar modtog han af bestyrelsen en anbefaling!

Byggegrunden var dog rummelig nok til, at der var plads til endnu et hus, og ved siden af den første bygning opførtes i 1918 en med seks lejligheder i tre etager. Det skete i et krigsår, og under den næste verdenskrig blev, i 1941, bygget endnu en ejendom med seks boliger – dog ikke i forbindelse med de to første. Den nye bygning opførtes på Margrethevej 3. I 1952 blev bygget endnu to huse ved Margrethevej. De rummer tilsammen otte boliger, og samtidig fik foreningen kontorlokaler i den ene. På det seneste har svendeforeningen søgt at fortsætte sin byggevirkksomhed. Den havde mulighed for ved Ndr. Banevej at erhverve en ejendom, hvis bagareal støder op til Marg-

rethevej-husene. Planen måtte imidlertid opgives. Byplanmæssige betingelser kunne ikke opfyldes.

Svendeforeningen kom til i tiden, hvor det gamle møntsystem endnu fungerede, og kontingentet fastsattes til to mark månedlig. Da dalere, mark og skilling året efter afløstes af kroner og ører, blev der ikke rundet hverken op eller ned. I det nye møntbillede fastsattes kontingentet til 66 øre, svarende til de tidligere to mark. Med de beskedne midler, et sådant kontingent indbragte, kunne dog ydes hjælp til mange under sygdom eller ved død. Svendeforeningen har fortsat sin sygehjælpekasse og begravelseshjælp. Der er stadig mange medlemmer, som finder, at det er en bistand, som er værd at tage med.

Gennem mange årtier spillede det selskabelige en stor rolle i foreningen, og den havde ry for at arrangere gode fester. Teateraftener, fugleskydning og – ikke mindst – juletræsfe-

sterne var faste bestanddele i virksomheden. Der kom nogle år, hvor medlemmerne svigtede, og festerne gav store underskud, men der er gjort forsøg på at genoplive dem. Det ser ud til at være lykkedes.

Foreningen har i sin medlemskreds udelukkende satset på »renlivede« håndværkere, men da flere gamle håndværksfag er forsvundet eller stagneret, har den måttet slække på principperne og ladet også andre, lidt mindre håndfaste, håndværkere, komme med. Barberer og frisører f.eks.

Den gamle svendeforening har endda måttet bøje sig i spørgsmålet om kvindens medlemskab. Mange kvinder har lært et håndværk og fået svendebrev, men døren til Frederiksborg Svendeforening var alligevel lukket for dem.

Det holdt hårdt for kvinderne at få indpas i mandsamfundet dette sted. Men mændene måtte kapitulere for nogle år siden!

Her er Frederiksborg Svendeforenings to ældste ejendomme ved Margrethevej. Til højre den fra 1895 og ved siden af bygningen fra 1918. Også de senere tilkomne huse er anderledes end det første. Hver for sig repræsenterer de deres egen tids byggestil. Til højre i billedet er den hestetrukne mælkevogn fra Mejeriet Pasteur dukket op med mælkeemand og mælkeedreng.

Det folkelige samlingssted

»Sjælland« på hjørnet af Frederiksgade og Hostrupsvej trak byens foreningsliv til

1877 stod med tal af jern forankret på gavlen af gæstgivergården »Sjælland«. Den kunne således i 1977 have fejret et hundrede års jubilæum, men gik til forinden. I 1962 blev »Sjælland« revet ned og på tomten opstod det Hami-supermarked, der senere blev omdøbt til Spar, og nu huser Netto.

I adskillige årtier var »Sjælland« samlingsstedet for det jævne, folkelige foreningsliv. Det var her, de faglige organisationer havde deres møder og fester. Sangforeningens mandskor fik den flerstemmige sang til at runge mod salens vægge og loft. Det var før, kvinderne fik sangstemme! Landboerne kom i stort omfang – i særlig grad de fra det mindre hartkorn, husmændene og deres koner. Også de havde »Sjælland« som mødested.

Sågar spiritisterne holdt til på »Sjælland« med deres seancer. I det hele taget kom et blandet publikum, men alle var velkomne – bortset fra de selvbudne gæster, som indfandt sig i april 1940.

Hundredvis af bankospil er afviklet i »Sjælland«s sal – overvejende dengang, da denne folkeforlystelse benævntes andespil, og hvor gevinsterne ind imellem også var rigtige levende ænder.

Gæstgivergård kaldte »Sjælland« sig. En forudsætning for, at betegnelsen kan være dækkende, er, at der findes værelser til overnattende gæster.

Den side af sagen gjorde »Sjælland« imidlertid ikke meget ud af. I påkommende tilfælde fandtes dog øverst

oppe i bygningen et par rum med opredte senge, hvis gæsterne ville »se dynen«.

Derimod rådede »Sjælland« over betydeligt staldrum til firbenede gæster, og staldmester Jens Madsen sørgede for, at hestene havde det godt, mens de var i hans varetægt.

»Sjælland«s stueetage domineredes af salen, som havde balkon både ved langsiderne og den ene endevæg. Den anden domineredes af scenen, som har været ramme om en del »rigtige« teaterforestillinger og koncerter, men også om dilettantforestillinger i sne-sevis. En tid var desuden lokale revyer svært på mode – i reglen som indslag i et karneval eller en foreningsfest.

Håndværkersangforeningens maskerader med

indlagte revyer var tilløbsstykker. Der langedes bramfrit ud mod borgere, som i det forgangne år havde gjort sig uheldig bemærket, og »Sjalles« førte an i løjerne. »Sjalles« var identisk med bogtrykker Charles Rasmussen, og han var med i et trekløver, som både skrev revyerne og serverede dem fra scenen.

Håndværkersangforeningen fik dog hen ad vejen konkurrence fra typograferne. Også deres karnevaler hævdede sig op over almindeligheden. Der blev ud-

foldet stor fantasi i disse arrangementer, hvor der lokkedes med præmier til den smukkeste dame, den mest komiske herre og det festligste optog. Men revy skulle der også til. Ergo allierede typograferne sig med Håndværkersangforeningens underholdningstrup, som lavede en anden forestilling til karnevallerne hos sortekunstens folk, og det skete der åbenbart ikke noget ved. Der var stof nok til begge revyer og ingen mangel på publikum til nogen af dem.

Uheld kunne dog indtræffe. En forening fik økonomisk succes på sit karneval, og i glæden herover kom bestyrelsen til at bruge hele overskuddet samme aften på sig selv. Det havde været 500 kr., og det var mange penge i tyverne. Noget måtte så sættes i scene for at bøde på denne skade. Et nyt karneval arrangeredes 14 dage senere, men det gav desværre 500 kr. i underskud. Der var ikke gevinst hver gang!

Sådan så facaden af »Sjælland« mod Gasværksvej (Frederiksgade) ud omkring 1908. Hvis man sammenligner med artiklens andet foto af »Sjælland« kan man se at der nu er kommet en indgang til restauranten direkte fra Gasværksvej, ligesom der er ændret ved vinduespartierne.

Gæstgivergården »Sjælland» fotograferet omkring 1880. Frederiksgade, dengang Gasværksvej, er kun en slags markvej fra Slotsgade til gasværket.

Ved hovedindgangen til »Sjælland« lå garderoben, og langs salens sidevæg ind mod telefoncentralen fandtes en række lokaler. Spisesalen blev det største kaldt. Den kunne rumme et halvt hundrede mennesker. Desuden et mindre mødelokale, buffet og køkken. Ved gavlen ud mod gårdspladsen befandt den daglige restauration sig. I en nyere tid fik »Sjælland« en veranda ud mod Frederiksgade. Den fik hurtigt kælenavnet »sporgovnen«. På 1. sal havde gæstgiverfamilien sin dagligstue, soveværelse og yderligere nogle værelser, der var god brug for i de år, hvor Hans Petersen var

gæstgiver på »Sjælland«. Han overtog gæstgivergården i 1908, efter at han en tid havde haft værtshuset »Svanen« ved Hillerøds yderste grænse mod Slotsognet, hvor Slotsgade og Frederiksværksgade mødtes. Hans Petersen var typen på den gode værtshusholder, og han sørgede for, at der hele tiden foregik noget på »Sjælland«. Var der en søndag, hvor ingen forening, eller andre, havde lagt beslag på salen, inviterede han til offentligt bal – altid med underskriften »Ærbødigst H. Petersen« som underskrift i avisannoncen. Hans husorkester var den sortkrøllede Poul Olsen, som

gned fiolen, og frk. Schlyntz, der hamrede i klaverets tangenter.

Liv og glade dage savnedes for øvrigt ikke på »Sjælland«. Det gør der ikke et sted med mange børn. Hans Petersen og hans kone havde hele 10, samt en lille pige, der ret pludseligt mistede sine forældre. Hun blev barn i gæstgiverfamilien på lige fod med dens egne halve snes.

Der har været nok at se til for den gæstgiverkone, som også skulle styre køkkenarbejdet, rengøringen og alt andet arbejde, der normalt var en husmoders før i tiden.

Dagen efter, at Danmark blev besat, den 9. april 1940, ramte besættelsen også »Sjælland«. Tyskerne rykkede ind med krav om husly til mænd og heste. De fyldte salen med halm til deres sengeleje og ødelagde for

meget mere, end de betalte. »Sjælland« kom af med dem en tid, men blev hurtigt besat påny, og en tid efter besættelsens ophør måtte gæstgivergården også tage mod tyske flygtninge.

Hans Petersen døde i 1940, men hustruen førte »Sjælland« videre til 1947, da hun solgte gæstgivergården til brødrene fra Nødebo Kro, Svend og Hardy Jensen. De afhændede »Sjælland« til restauratør Gunnar Jensen, som var sidste mand på gæstgivergården, inden den blev taget under behandling af nedrivningsfolkene.

Det må nok erkendes, at »Sjælland« i sine sidste år ikke evnede at leve op til en ny tids krav om komfort og service, men det kan ikke nægtes, at et folkeligt samlingssted i stil og størrelse som »Sjælland« i dag savnes i Hillerød.

Da der var rigtige slagtere

Ved århundredskiftet bestod svendeprøven i at slagte en ko, en kalv og et lam eller en gris

Da slagtermestrene på Hillerød-egnen i 1905 fandt sammen for at stifte Slagtermesterforeningen for Frederiksborg og Omegn, var der for alvor tale om slagtere. Før de blev mestre, havde de været svende, og ved svendeprøven skulle de slagte en ko, en kalv og et lam eller en gris. Der var vistnok noget om, at de også skulle lave en rullepølse!

Deres færdighed som dyreslagtere fik de brug for hos mestrene. Disse havde alle eget slagtehus – et mere eller mindre praktisk og hygiejnisk. Nogle klarede sig med en vognport, men på den tid fandtes heller ingen nidkær stadsdyrlæge, som stillede med store krav til det sundhedsmæssige og

hygiejniske. Slagtermesteren købte kreaturer og grise på landet, eller på de ugentlige markeder i byen, og når varerne skulle sælges, blev de præsenteret udendørs.

På kroge uden for butikkerne hang halve grise og kødkroppe til beskuelse for kunderne, samt til fornøjelse for fluerne og de løsgående hunde. De sidstnævnte nøjedes ikke med at snuse til det udhængte.

Flertallet af unge og yngre slagtere i dag har aldrig prøvet at slå en ko for panden. Slagternes virksomhed består nutildags i udskæring, forarbejdning og salg af de varer, deres storleverandør »Inco« og visse slagterier leverer til dem. Kundebetjening er blevet et

fremtrædende træk i slagtermesterens arbejde.

Da foreningen den 1. februar 1980 kunne fejre 75 års jubilæum, måtte man konstatere, at foreningeprotokollerne ikke var i stand til at belyse historien synderligt, idet de alene var intake for de seneste 30 år.

Derimod eksisterer stadig et eksemplar af lovene, som blev vedtaget ved et møde 1. februar 1905. De fortæller om strikse forhold. Uden videre var det ikke muligt at blive medlem. Kun faglærte mestre, der havde været bossiddende et år i foreningens virkekreds, kunne optages, og bestyrelsen skulle vurdere, om de var værdige til at blive medlem.

Hvis resultatet var positivt, kunne den optagelsesøgende mester komme med, mod erlæggelse af 2 kr. i indskud, hvorefter der skulle betales 3 kr. i halvårs-kontingent.

Det gjaldt om nøje at overholde denne økonomiske forpligtigelse. I modsat fald kunne han risikere at

I dette historiske hus fungerede tre generationer af slagterfamilien Mogensen. Huset blev i 1868 erhvervet af Martin Peter Mogensen, der ombyggede det. Peter Mogensen, der ses i butiksdøren, var mesterforeningens formand gennem mange år, og det er ham, der har lagt navn til P. Mogensensvej. Den ligger på jord, han var ejer af. P. Mogensens søn, Anker Mogensen, havde forretning fra 1924 til 1962, men solgte ejendommen i 1958, og efter nedrivningen blev der på grunden opført det nuværende sparekassehus. Lad ikke adressen Slotsgade 66 i billedets undertekst forvirre. Den rette er i dag nr. 23, men dengang startede nummereringen af Slotsgade i den anden ende.

Peter Mogensen's Kød Udsalg, Slotsgade 66. Hillerød. Telf. 65

Mogensens-familiens ejendom blev opført i 1726, og tjente i mange år som bolig for forstanderen ved det gamle Hillerød Hospital.

»Billigste Dagspris«, »Bedste Varer« stod der på skilte ved Anna Petersens slagterforretning på hjørnet af Østergade og Ndr. Banevej. Billedet er af noget yngre dato end de øvrige til denne artikel, og fra en tid, hvor slagtermestrene længe har haft dannet forening.

blive udsløttet – dog ikke korporligt, men af foreningen. Sådan var det formuleret i lovene. Derimod kunne han nøjes med at blive ekskluderet, hvis han modarbejdede foreningens formål, eller gjorde sig skyldig i en i den offentlige mening værende handling.

Første formand var Anders Olsen, som havde forretning i Helsingørsgade 28. I bestyrelsen var endvidere Peter Olsen, Slotsgade 26, Jørgen Christiansen, Helsingørsgade 21, Peter Mogensens, Slotsgade 23, og Hans Olsen, Fredensborg.

Ved 25 års jubilæet i 1930

var Gudmar Rasmussen, Birkerød, formand og Chr. Petersen, Hillerød, kasserer. På generalforsamlingen dette år frasagde Chr. Petersen sig kassererhvervet, men det blev til, at han også nogle gange senere varetog denne post.

Til daglig har denne mesterforening levet en stilfærdig tilværelse, men 50 års jubilæet i 1955 blev fejret med maner.

Det skete ikke i jubilæumsmånedens februar, men i midten af juni markeredes

det med to store arrangementer. Danske Slagtermestres Landsforening placerede sit årsmøde i Hillerød. Det havde mere end 300 deltagere og strakte sig over to festlige dage. Det andet var en udstilling af maskiner til brug i slagtervirksomhederne. Den fyldte hele markedshallen, som stadig var intakt dengang, samt en række pavilloner på pladsen. Danske og tyske firmaer kappedes her om slagtermesterens gunst.

De 75 år markeredes ikke slet så storslået. Medlemmerne med damer samledes i Odd Fellow-bygningen på Milnersvej nr. 8, og et festligt program for aftenen var tilrettelagt af bestyrelsen med formanden Gunnar Kristiansen, Hillerød i spidsen. I jubilæumsåret bestod bestyrelsen desuden af Niels Mark, Ullerød, Poul Rasmussen, Tikøb (kasserer), Erik Levin, Smidstrup og Magnus Reichardt, Hørsholm.

Uanset omvæltningerne, slagterfaget har været ude for gennem de godt 75 år, er kontinuiteten fastholdt. Med en lille omskrivning er navnet stadig det samme. I dag er det Frederiksborg og Omegns Slagtermesterforening.

En anden af de gamle estimerede slagterforretninger lå på hjørnet af Torvet og Helsingørsgade, hvor Hillerød Kommunes Socialforvaltning i dag ligger. Billedet her er fra omkring 1888-90 og viser Eduard Milner's Udsalg af Kjød og Flæsk. Ejendommen fik kun lov at ligge få år endnu inden den nuværende ejendom blev opført i år 1900.

Jernbane med forandringer

En del af midtbanen blev til Frederiksværksbanen

I dag kommer Frederiksværksbanens rappe Y-tog pilende fra Hestehaven og lægger til ved perronen på banegården i Hillerød.

Det er ligeved at være glemt, at denne banes tog engang kom knirkende i sindigt tempo, slæbt af hårdt arbejdende lokomotiver fra en helt anden side. Den gamle linieføring med sin bratte kurve eksisterer endnu, men har ikke mange at betjene. Den eneste kunde er Nordsten, som stadig får råvarer ad dette banespor og sender sine såmaskiner ud i verden, med denne stump bane som det første skridt på vejen.

Husker man Hillerød Lo-

kalstation ved Trollesvej? Den fik lov at eksistere endnu nogle år efter, at sidste persontog for godt 30 år siden drog mod Frederiksværk ad spor, som førte gennem Tirsdagsskoven, forbi Freerslev Hegn og Harløse – med rigtig stationsbygning, om end den var i ministørrelse – og frem til Skævinge.

Efter adskillige års forarbejde var fuldført den banelægning, som gav en lidt længere strækning, men hurtigere kørsel, og først og fremmest en bedre indføring til stationen i Hillerød. Forlægningen var i så at sige alt en positiv foreteelse. Var der tale om skuffelse, måtte den findes i Harløse, der mistede

sin status som stationsby og togforbindelse til omverdenen.

For Hillerød by var banelægningen en fordel, der kunne mærkes. Nu slap byen af med den ene af de baneoverskæringer, som blev stadig ubehageligere i takt med den voksende landevejstrafik. Denne var særdeles kraftig på den sydlige indfartsvej til Hillerød, og hvor Roskildevej afløstes

af Slangerupsgade, dannede banespor et skel mellem de to veje.

Det gør det ikke mere.

Endnu to, stadig eksisterende, overskæringer måtte bytrafikken affinde sig med ved Frederiksgade og Milnersvej, men de få tog, som nu om dage passerer disse gader, er ikke i stand til at skabe trafikophobning i større stil, og noget faremoment frembyder de små godstog heller ikke. Blinklys, langsom kørsel gennem overskæringerne og en advarende banemand foran toget sørger for, at dette ikke bliver nogens banemand.

Det var noget af en genial idé, banens daværende, nu afdøde, kontorchef, Mikkelsen fik, da han i 1939 foreslog, at Frederiksværksbanen anvendte den nordligste del af den midtsjællandske

Frederiksværksbanens lokalstation i Hillerød blev åbnet den 31. maj 1897. På billedet ses foran lokomotivet tømrermester J. Petersen, der også blev kaldt Tause Petersen samt handels- og landmand Hansen Virke. De døde henholdsvis 1925 og 1904.

Der blev lavet postkort af lokalstationen. Dette kort har, fremgår det af teksten på bagsiden, været benyttet i 1910 som fødselsdagskort til Anders Nielsen, Meløse, der fyldte 23 år. Hillerød Kontantforretning havde eneret på postkortene.

Her er Frederiksværkbanens lokalstation fotograferet i 1912.

jernbanes banelegeme. Dette var ført frem til Hillerød, men planen om at føre midtbanen til endepunktet i denne by, var skrinlagt adskillige år forinden. Nu lå banelegemet øde hen. Det har aldrig fået sine skinner, men et stort antal viadukter var bygget, og der manglede faktisk kun skinnelægget og stationsbygningerne. Planen gik ud på at anvende de seks km af midtbanelegemet, som lå nærmest ved Hillerød. Fra Nr. Herlev kunne banen så føres langs Attemosen til Gørløse og videre til Skævinge, hvor den nye linieføring kunne få kontakt med den gamle bane på den videre vej vestpå. Nye stationsbygninger blev opført ved Nr. Herlev – Brødeskov station – og i Gørløse, medens Borup og St. Hestehave fik hvert et trinbræt. Borup havde haft trinbræt også på den tidligere banestrækning, og nu fik det et andet – for øvrigt noget dårligere beliggende.

Aldersmæssigt kan Frederiksværkbanen ikke hamle op med kollegaen Gribskovbanen, som den nu er forenet med under navnet Hillerød Privatbaner.

Faktisk var der allerede fra begyndelsen lagt op til en vis forening af de to baner. Når en bane skulle anlægges i den tid, hvor sådanne nyanlæg var aktuelle, kunne der altid regnes

med megen diskussion om linieføringen, og var de første banetanker, som formedes på Halsnæs og i Frederiksværk blevet virkelighed, havde man fået en bane mellem Hundested og Frederikssund.

Imidlertid fandt tankerne en mere realistisk retning, der pegede mod Hillerød, og i 1897, ca. 15 år efter, at Gribskovbanens dampsporvogn var begyndt at rulle, kunne banen mellem Hillerød og Frederiksværk åbnes. Først i 1916 kom fortsættelsen til Hundested.

Når der er peget på en »vis forening« af Gribskovbanen og Frederiksværkbanen, skyldes det en idé om at lade Frederiksværkbanen få indkørsel til Hillerød fra nord og den skulle så på en strækning benytte Gribskovbanens skinnelægeme. Tanken blev dog opgivet som følge af frygt for, at det ikke kunne magte en sådan togophobning.

I Frederiksværkbanens mere end 80-årige historie har den ikke haft mere end tre bestyrere – eller direktører, om man vil. I dag er titlen banedirektør. Den første var oberstløjtnant F. Rasmussen, som næppe huskes af mange i dag. Han virkede til 1914. Derimod vil efterfølgeren, civilingeniør C. J. R. Kuhlman, leve længe i mindet hos alle, der kendte denne mand på godt og ondt.

Han kunne være en barsk herre, men han var en personlighed, og han hang ved sin bane med hele sit hjerte, og han gav den hele sin arbejdskraft omtrent til sin dødsdag i 1958. I et årstid derefter fungerede kontorchef Mikkelsen som driftsbestyrer, hvorefter den nuværende leder af privatbanerne, civiling. H. Krusenstjerna-Hafstrøm, trådte til i 1959.

Noget af det, der frygtes mest inden for en jernbane, er togulykker. De kan let få meget alvorlig karakter. Gennem årene er Frederiksværkbanen heller ikke blevet forskånet for ulykker, og den alvorligste i banens historie indtraf 17. maj 1922, da et grustog afspore-

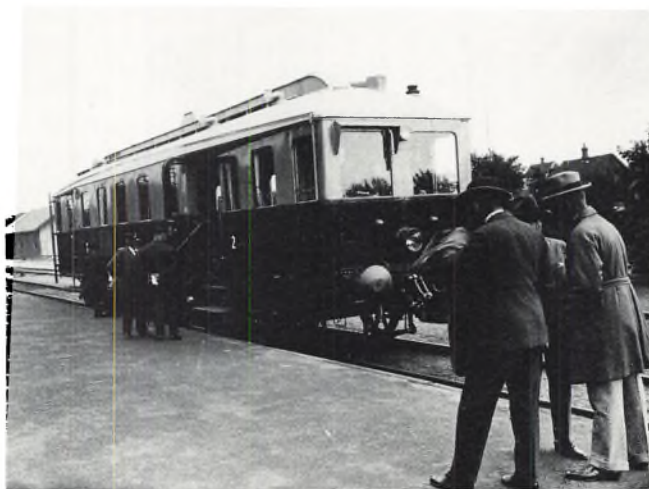
des ved Grimstrup, og to arbejdere, som var med på vognene, dræbtes, medens en baneformand og en arbejder kvæstedes.

Ulykken skete umiddelbart før, banen skulle fejre 25 års jubilæum, og den kulkastede alle store, udadvendte arrangementer, som var planlagt.

Ikke mange erindrer i dag denne ulykke, men Kuhlmannavnet forsvinder ikke uden videre. Det lever i bebyggelsen ved Ndr. Banevej. Her lå Kuhlmanns store villa, og før i tiden havde villahaver for vane også at være store.

Kuhlmanns var så omfangsrig, at der i den blev plads til det boligkompleks, der bærer hans navn.

Passagerer på vej til toget fotograferet af Staunstrup. Banen fungerede ind til 1950, hvor skinnelægget fik en ny linieføring.

Børnebilletten kostede 15 øre

I 1907 »serveredes« en dansk film på 10 minutter

I 1972 sluttede en langvarig Milner-epoke i Hillerøds biografverden. Fru Erna Milner afhændede Bio, Torvet til den dengang 22 årige direktør Gert Christensen. Hendes svigerfar, tømrermester Fritz Milner, grundlagde biografen i 1907 – for øvrigt sammen med vinhandler Charles Petersen. Makkerskabet var dog ikke af lang varighed. Charles Petersen opførte i 1912 den store Slotsgade-ejendom »Vesterhus« og indrettede her »Kosmorama«.

Adskillige ældre hillerød-anere har kendt byens første biograf, placeret i en tidligere hestestald. Den lå med gavlen ud til Torvet og hed officielt »Frederiksborg Biograf på Torvet«, og dens løbende annonce i avisen kunne ikke volde synderligt besvær i sætteriet. Teksten var i reglen den samme hver gang og ikke i nogen måde oplysende om det, der serveredes. Den fortalte, at der gives forestilling hver søgnedags aften kl. 8½ og søndag kl. 4, 5½, 7 og 8½. Nyt program hver tirsdag!

I åbningsannoncen den 4. august 1907 fortælles, at forestillingerne begynder den 6. i samme måned, og at billetpriserne er 25 øre for voksne og 15 øre for børn. Reserverede pladser koster dog henholdsvis 35 og 20 øre.

Måske ville det også være lidt omstændeligt at fortælle om det, der blev budt på, og publikum skænkede næppe programmet større tanker, blot de fik lov at opleve de »levende billeder«.

En enkelt gang i efteråret 1907 fortæller annoncen dog, at biografen viser den

store film »Der var en Gang«, og avisen strammer sig op til at give den nogle gode ord med på vejen. Den fortæller i Hillerød-rubriken, der sjældent formåede at komme over en halv spalte i størrelse, at »Biografteatret flottes sig i denne uge med Holger Drachmanns »Der var en gang«. Stykket om Prinsessen, der var så smuk som Solen, men hovmodig og stolt, og hvori det fortælles, hvorlunde den kløgtige Prins Hans omsider vandt hende, forklædt som Zigøjner«.

Storheden i denne store danske film var dog til at

overse. Filmens længde var 265 meter, og de var hurtigt kørt igennem. Drachmanns »Der var en gang« serveret på 10 minutter! Men også på anden måde drev man rovdrift på litteraturen i filmens barndom.

Hestestalden var så beskeden af størrelse, at den ikke magtede at leve op til publikumsinteressen. I den første tid blev det nødvendigt at dublere aftenforestil-

lingerne, men allerede en halv snes dage efter åbningen publicerer Amtsavisen, at »et moderne biografteater i løbet af efteråret vil blive opført mellem det nuværende biografteater og kongestatuen. Det nye teater skal rumme 400 personer. Så snart bygningen er rejst, vil det gamle teater blive nedlagt, og dettes grund blive optaget af den ny hjørnebygning.«

Hos gamle Milner var der ikke langt fra ord til handling. 2. juledag 1907 kunne holdes indvielse af det nye, der ved sin størrelse og indretning måtte være noget helt usædvanligt for en provinsbiograf. Baggrunden for det tekniske kunne dog ikke ændres. Man savnede elektriciteten. I den første biograf var en gasfyret motor drivkraft til generatoren, der producerede elektricitet

Hillerøds første biograf, der blev indrettet i en tidligere hestestald ved Torvet. Biografen og den tilstødende lave ejendom på hjørnet af Torvet og Slotsgade forsvandt, da Bankbygningen blev rejst i 1908.

Billedet her er formentlig taget for at vise den storslåede udsigt fra Torvet med blandt andet Frederiksborg Slot, men billedet viser også den hestestald, som senere omdannedes til biografbygning. Stalden ses med gavlen umiddelbart ud til Torvet lige under slottets fange-tårn.

Svend Milner Automobilværksted står der på reklameskiltet, men bygningen rummer intet værksted, men derimod det fornemme biografteater byen fik i 1907 som afløsning for den gamle hestestald. Fanerne og menneskene er flittige deltagere i et socialdemokratisk møde omkring 1930.

til fremviserens lamper, og samme system måtte benyttes i den nye biograf's første år. Da Fritz Milner i 1908 rejste den store og fornemme ejendom på hjørnet af Torvet og Slotsgade – Bankbygningen – fik denne sit eget elektricitetsværk, og det kunne biografen nyde godt af. Hillerøds kommunale elværk kom først til i 1909, men bankbygningen sluttede sig ikke til dette før mange år senere. Den kørte videre med sit eget anlæg.

Åbningsforestillingen i den nye biograf bød på en række film, hvoraf avisen nævner »Æventyret om Rødhætte«, »Tusind og een Nat«, »Et minut for sent til sit eget Bryllup« og »Et Blik i Helvede«. Noget lunt kunne sikkert også tiltrænges, for anmelderen af forestillingen kan ikke nære sig

daglige var skomager og portner i Borgerstiftelsen, men i biograftiden ophøjedes til myndighedsperson, standsmæssigt iført rød uniform og kasket. Han repræsenterede det farverige i filmens sort-hvide tid og stod på sin post i en lille menneskealder.

Med samme trofasthed har familien Sørensen i Kannikegade virket i firmaet. Først Arthur – byens brandinspektør – der startede som chokoladesælger og fortsatte som billetsælger. Inden længe var også lillebror Egon engageret i biografarbejdet næsten på livstid.

I sine 65 år har »den nye« biograf bevaret sine grundrids, men i nogen grad ændret karakter ved et par gennemgribende ombygninger. Den første fandt sted i 1936, da den vognport, Milner havde sit hjælpeværktøj stående parat til hurtig udrykning, blev inddraget i biografen. Denne port i Bankbygningen lå klods op ad muren til biografen, og her blev skabt en ny indgang med ny placering af billetsalget.

Dette gav mere albuerum i foyeren med det fine springvand i det ene hjørne. Et andet havde i årevis været »butik« for »Peter 37«, en lille, gammel mand, der sad med en æske og falbød cigarer og cigaretter stykvis. Navnets oprindelse fortonede sig i det uvisse, men i de dage var det såre let at få et øgenavn, og muligvis har Peter haft for vane at prale med, at nu havde han tjent 37 øre den aften. Mere skulle der ikke til, før et øgenavn var hjemme.

Næste større ombygning kom biografen ud for en snes års enere, og ved den lejlighed gik det ud over facaden. Det kan nok siges, at den nuværende er renfærdigere end den tidligere, men noget markant gik tabt, da de store rundbuede vinduespartier og tagdekorationerne forsvandt.

Fra samme tag lynede og tordnede fyrværkeriet, når det nye år nærmede sig. Midnatsforestillingen efter-

Facaden på Bio Torvet har ændret sig nogle gange i tidens løb. Her optræder biografen med en pudset facade. De store rundbuede vinduer er væk.

fulgtes af festfyrværkeriet, og alle i byen og omegn var søgt til Torvet for at være sammen i det store øjeblik, hvor nytåret kunne markeres med ild og larm – samt ildnende taler af Hans fra Gadevang – placeret over alt folket i den store lygtepæl på Torvets midte.

I biografen på torvet fik man selv sin barndoms filmiske oplevelser. At det tekniske ikke stod mål med nutidens, var så ligetil, men ingen tænkte, det kunne være anderledes, end at der skulle være pause efter hver af en films akter – i reglen seks. Senere fandt man ud af

at koble to strimler sammen, så der kun var pause efter hveranden akt – plus den store midvejs. Først, da to fremvisere blev sat til at afløse hinanden, kunne en film vises kontinuerligt, men det gik nok i nogen grad ud over spændingen. For på samme måde som i den fortsatte roman stoppede filmen altid op på det mest spændende sted.

I den nye – men for én selv, den gamle – biograf oplevede man Chaplins glansnumre, grinte sig en mavepine til, når »Fatty« fyldte lærredet, og svigtede aldrig en film med William S. Hart – verdens første cowboyhelt, som aldrig blev overgået af sine utallige senere efterlignere i den genre, der med et nutidigt ord kaldes western.

Sådan var Hillerød i 1906

Hillerød var i fuld gang med udviklingen i det år handelsskolen startede

Hillerød 1906! En nys foretaget folketælling oplyser, at indbyggertallet siden 1901 er steget fra 4575 til 5156. Stigningen på 584 understreger, at Hillerød ikke står i stampe. I 1890 er tallet således 3651. Fra 1901 til 1906 er folketallet i Frederiksborg Slotsogn imidlertid ikke vokset med mere end 14 til 2066, men Nyhuse med slottet og Hillerødsholm har 1230 og Trollesbro 117 mennesker. Der findes således en sammenbygget by med 6503 indbyggere.

Dette tal er ganske godt underlag for et handelsliv, men også i 1906 har Hillerød et opland, som er værd at regne med. De tider er dog forbi, da bønderkonerne

kom til »Fredsbår« og falbød deres hjemmekærnedes smør og andre af gårdens produkter. Smør og ost er blevet et anliggende for de nye andelsmejerier, og i de større landsbyer er et handelsliv på vej. Det gælder i første række oprettelse af brugsforeninger.

Hillerød har i 1906 endnu ikke opnået at få elektricitetsværk. Gadebelysningen fungerer ved gaslygter, og både i forretningerne og hjemmene klarer man sig med gassen og petroleumslampen. Men i butikkerne er det overvejende gasbelysningen, der benyttes.

Meget af det gammelkendte handelsliv fungerer stadig, og byens store køb-

mandsgårde har staldrum til mange par heste, der kan parkeres disse steder, når landboerne kommer agende til staden.

Byrådet har ikke de store bekymringer og dermed følgende udgifter til snerydning ved vintertid. Sneføret må ikke ødelægges, og er det ikke muligt at forcere sneen med hestekøretøj, tages kansen og slæden i brug. Ved forårstid, når tøvejret indfinder sig, kan der i reglen ophugges et tykt lag is, iblandt mængder af hestepærer, på gaderne.

Typisk for den gamle tid er Joh. H. Bruhns købmandsgård på det sted i Slotsgade, hvor Lokalbanken nu befinder sig. Den bærer sit navn, skønt det nu er tredje generation af Bruhn-slægten, der viderefører købmandsgården. Købmanden er nu en kvinde, frøken Elisabeth Bruhn, men lige til ophøret i midten af tyverne fungerer virksomheden næsten som i

grundlæggerens tid. Den lever sin tilværelse efter det gamle mønster, hvor landboerne kommer ind med deres korn og til gengæld får købmandsvarer og foderstoffer. Købmandsgården har en betydelig kornhandel. Den har store magasiner til dette formål, og meget korn videresælges til hovedstaden.

En del korn har købmanden selv brug for. Hun har stadig brændevinsbrænderi, og hendes køer mæsker sig med mask fra brænderiet. Mask er affaldsprodukt fra brænderiet, men er et udmærket kreaturfoder. Det har sikkert visse virkninger. Deraf navnet »drankerstalden«.

Frøken Bruhn og Marcusen på »Lønsgård« er de sidste på denne egn, der destillerer brændevin. Det er ellers en næringsvej, som i århundreder har præget Hillerød. En tid har den tilmed været byens betydeligste.

Nedlæggelsen af brænderiet i 1907 medfører dog ikke større omvæltninger. Nu kommer brændevin blot hjem i store tønder, bl.a. fra Tvede i Helsingør, og man tapper det selv på små ankre eller flasker.

Også i Brdr. Hansens købmandsgård på den modsatte side af gaden (i dag Søren Petersen) tappes der flittigt. I butikken ligger tønder, hvorfra der tappes brændevin, rom, konjak og eddike, og fra skufferne i disken hentes så at sige alt andet inden for købmandsvarernes gebet. Færdigpakede varer fra fabrik er fåtallige. Ret meget andet end den hårde cikorie - datidens kaffetilsætning i det mørkegrønne papir - er ikke at øjne i færdige pakninger.

Vareudstillinger er ingen ukendt foreteelse. Mest markant ses det hos byens slagtere, der hanger halve svine- og kødkroppe ud på butiksfacaden til beskuelse, beføling og - ikke mindst ved sommertid - til forurening. Fluer og hunde yder deres bidrag! Men systemet repræsenterer også en slags selvbetjening. Har man lyst

Indholdet af denne artikel har indgået som en del af et jubilæumshæfte fra Hillerød Handelsskole, som havde 75 års fødselsdag i 1981. Netop i huset på billedet havde Hillerød Handelsskole, dengang Borgerskolen, sine første undervisningstimer. Huset lå Østergade 12, hvor Svendsen og Søn i dag ligger.

til selv at vælge, er det muligt at låne slagterens kniv og skære den ønskede luns ud.

Heller ikke i det ydre prøver de gamle købmandsgårde at følge med tiden. Deres butikslokaler har børstevarer, kotøjer og tøjrepæle hængende under loftet og en dyng klippfisk liggende på gulvet. Vinduesudsmykningen består i et par sukkertoppe og glas med kaffebønner. I reglen to. Det ene rummer rå bønner, som kunderne selv kan få lov at riste hjemme på stegepanden, og i det andet er brændte bønner.

Både hos små og store købmænd er tønden med spegesild et fast tilbehør i butikken. Hvad koster sil-den så? Valdemar Jensen i Slotsgade falbyder en halv tønde, nysaltet norsk flomesild for 18 kr. Det må blive omkring en snes øre for pundet.

En del forretninger, særlig tekstilbranchen, har fået store butiksvinduer og arrangerer smagfulde udstillinger. En af disse, Vett & Wessels udsalg (Hansen og Willerup) i hjørneejendommen Slotsgade-Gasværksvej lægger op til udsalg i januar med fornuftige tilbud. Der er således damekåber fra 4 kr. og børnekåber fra 3 kr. Blusliv fås for 2 kr. Men der er også svære hestedækker fra 3,25 kr., og symaskiner sælges for 25-30 kr.

Firmaet har desuden forårsauktion, og til denne udleveres »alle slags manufakturvarer, kåber samt klædninger efter mål på sædvanlige betingelser. Kredit tilbydes til 1. august 1906«.

Kreditten har åbenbart ikke været det store spøgelse, den udvikler sig til senere. Vil den lille købmand sælge, må han give kredit, og det er i nogen grad ham, der finansierer tilværelsen for den arbejdsløse.

Hugo Rasmussen, der bor på Høyers Hjørne - det, som nu er Højdals hjørne - har mellem sine aktiver et, der findes at være interessant. Hans kommis er mulat!

Hugo Rasmussen avertere-

C. W. Grüttners manufakturforretning fotograferet 1906.

rer også med vinterudsalg (på auktionsvilkår). Her er tilmed kredit til Mikkelsdag 29. september - og indehaveren af dette herre- og dren-gemagasin siger rent ud: - Benyt Dem af den lange kredit!

Andersen i Uldvarehuset gør ikke større stads af udsalget. Han har 70 herre-uldveste, der hidtil har kostet 5 kr. Dem sætter han ned til 4,50 kr.

Det er ikke meget i det prismæssige, der kan læses i avisen fra 1906. Nutidens tilbud fra supermarkederne, hvor der slås på kroner og ører om kundernes gunst og penge, kendes ikke. Det kan ikke stramme sig op til mere end en lille margarinekrig, hvor priserne for et pund varierer fra 27 til 31 øre.

I det røgmæssige synes priserne heller ikke at kunne flytte kunder. Alle i denne branche averterer med cigarer til 3 øre stykket. Syv for 20 øre!

Lang er arbejdsdagen for butiksfolket i 1906, men der

er dog knæsat butikslukning til kl. 8 aften, bortset fra lørdagen, hvor åbningstiden forlænges til 9 eller 10.

Søndagsåbningen er afskaffet ved lov allerede i 1904, men ikke alle er tilbids at følge et sådant ny-modens påfund. Det gælder blandt andet Heinrich Schrøder på Slotsgade i Hillerød. Han holder stand og holder sin forretning åben som sædvanlig søndag eftermiddag.

Det varer dog ikke så mange søndage for hans vedkommende. Molotov-cocktails i den lettere stil - flasker med petroleum-kastes ind i hans søndagsåbne butik, og den krig har Heinrich Schrøder ikke noget modtræk imod. Han kapitulerer og følger trop med kollegerne.

Petroleum var også den-gang en god ting!

To begivenheder er med til at præge Hillerød i begyndelsen af året 1906.

Den ene er tilrettelagt - den anden kan nok forudses, men hvornår den vil indfinde sig, er ikke let at vide.

Den første er byrådsvalget 4. januar, og den anden er kong Christian IX's død 29. januar. Han nærmer sig da de 88 år og har været regent siden 1863, da han afløste Frederik VII på den høje post.

Ved byrådsvalget sejrer den frisindede liste, hvis kandidater er mænd fra Venstre og Socialdemokratiet. Kvinder og tyende har endnu ikke opnået valgret.

Det nyvalgte byråd må hurtigt trække i arbejdstøjet. Det skal i gang med behandlinger af det kommunale budget for 1906-07. Det oplæses, efter gammel sædvane, punkt for punkt af

formanden, byfoged og kongevalgt borgmester O. Neumann.

Budgettet er til at overse. Det balancerer med ca. 156.000 kr. En større post i indtægterne er dog forventet overskud fra det foregående år på 32.000 kr.

De personlige skatter udskrives med ca. 70.000 kr., eller 8000 kr. mere end året før. Der er også andre indtægter at hente, især fra de kommunale værker. Gasværket beregnes at bidrage med 16.365 kr. og vandværket med 12.600 kr., og det anslås, at der kan overføres ca. 30.000 kr. til næste års budget.

Borgmesteren forudser, at skatteprocenten vil stige fra 4,3 til 4,8, men det må betænkes, at byen har fået en stor skoleudvidelse, nyt politi, efter at vægterordningen er afskaffet, og ret til indlæggelse på sygehuset. På baggrund af alt dette må det være naturligt, at skatten stiger!

- Forhåbentlig er der også opgang i skatteevnen, mener formanden.

Købmand Viggo Lewinsky er dog bange for, at dette ikke gælder for købmændene og andre næringsdrivende. Tværtimod må befrygtes en nedgang i skatteevnen hos købmændene, da

det forløbne år ikke har været gunstigt for dem. Lewinsky mener desuden, at der er penge at hente i en forhøjelse af hundeskatten.

Thi der er en ganske urimelig bunke køtere i Hillerød! 29. januar 1906 udånder den gamle kong Christian.

Han har om formiddagen haft en omfattende audiens, som har taget på kræfterne. Kongen har ingen appetit ved frokostbordet, men går i seng for at hvile, og kl. 3.40 om eftermiddagen dør han stille og roligt. Tre kvarter senere når budskabet frem til Hillerød, og der kommer fart i dagbladenes trykkerimaskiner, som går i gang med at trykke sortrandede løbesedler i den store stil. Sedlerne spreder meddelelsen om kongens død ud over by og egn, hvor den modtages med vemod. Skønt mørket er ved at falde på, sætter mange flaget på halv stang. Endnu flere følger efter den næste morgen, men ved middagstid, da kronprinsen proklameres som Danmarks nye konge, Frederik VIII, går flagene som på kom-

mando til tops på stængerne.

Kongen er død... kongen leve!

Men hvor er forresten alle de stænger og flag i dag?

Aviserne har dagen efter dødsfaldet helsider om den døde konge og hans gerninger, og højst sandsynligt har de haft nekrologerne stående i stats. Sådant er det nyttigt at have gjort på forhånd. Skal den slags gøres med fornøden værdighed, kræver det sin tid.

Heller ikke Julius Strandberg - ham med skilleviserne - har ladet sig overraske af det kongelige dødsfald. Han er i stand til allerede dagen efter kongens død at falbyde hele to viser med tegnede illustrationer.

Den ene har et billede af kongen på lit de parade, og ved siden af kisten knæler en grædende kvinde. Den anden vise præsenterer et billede af kongens endnu ikke påbegyndte ligfærd.

Begge viser synges til melodien fra »Vift stolt på Codans Bølge«, og her refereres et af versene

*»Kong Christian er ej mere,
til Himlens Drot han drog
at møde sin Kære
som Herren forud tog.
Ej mere skal vi glæde
os ved hans Herskerord.
Det danske Folk må græde,
Thi Sorgen er så stor«.*

Og således videre i samme dur!

Landesorgen, som dekretes, sætter også i nogen grad sit præg på Hillerød. En teaterforestilling aflyses, og folk klæder sig i tøj med dæmpede farver. Skolerne lukker, men når dog at orientere børnene om en landsindsamling. Børnene skal ikke give mere end en øre hver, og de mange kobbermønter skal skaffe en gren af guld, der kan lægges på kongens kiste. Nogle giver nok lidt mere end en øre, og i Hillerød indsamles 65 kr. I Gadevang skaffes 4,50 kr. Det oplyses, at indsamlingen på landsplan har givet godt 14.000 kr., og at en alenlang gren, udført af fineste guld hos Dragsted, kan fås for lidt over 4000 kr. Guld er til at betale i de tider!

6000 kr. af børnenes penge anvendes til et legat, der skal bære den døde konges navn, og de sidste tusinder tilgodeser en rytterstatue af Christian IX. En sådan er der allerede truffet beslutning om at rejse i hovedstaden.

Også Hillerød vil komme med en krans. Den skal dog kun være af sølv, og byrådet bevilger et beløb til formålet. Borgerne skal dog også være med, og de anmodes om at give fra 10 øre til en krone.

Omtrent i samme skynning opfordres Hillerød til at bidrage med et beløb til en landsindsamling, og i byrådet er nogen surhed over, at det skal af med penge til kongelige kranser hele to gange. Men det er der ikke noget at gøre ved. Byrådet må bide i det sure æble og slippe et beløb til den indsamling, der foregår på landsplan.

En af handelslivets store mænd, grosserer Peschcke

Statsskolens tidligere lokaler fotograferet ca. 1880. Skolen blev senere overtaget af Hillerød Handelsskole, som stadig værner om de gamle bygninger.

Bruhn's købmandsgård i Slotsgade, hvor Lokalbanken i dag ligger.

Køedt, føler trang til at give de vordende handelsfolk et par gode ord med på vejen, og det sker i en artikel med titlen »Købmanden« i be- gyndelsen af 1906. Grosse- reren skriver:

»To jævnaldrende drenge lærer handlen hos en beske- den urtekræmmer i en lille provinsby. De er udgået fra samme skole. De ligner hin- anden af udseende, og der er ingen synderlig forskel på deres vidnesbyrd.

Tyve år senere står den ene fremdeles som med- hjælper hos urtekræmme- ren, medens den anden ind- tager en fremragende stil- ling blandt hovedstadens handels- og finansmænd.

Af alle livsstillinger, som vore sønner kan vælge, by- der handelsstanden på de bedste betingelser for en rig og hurtig høst efter et vel- gjort arbejde. Men nu som før gælder for den unge han- delselev, at han hos sig selv må udvikle de egenskaber, der fordres af en dygtig købmand. Disse egenskaber er forenelige med en jævn forstand og en almindelig begavelse, men der fordres hos købmanden, måske i hø-

jere grad end i nogen anden stand, en stadig øvelse i »vil- jens disciplin«. Han når al- drig frem til den ledende stilling, hvis han forsømmer at udvikle de evner, der er nødvendige betingelser for, på egen hånd, at kunne planlægge, opbygge og lede selvstændige forretninger.

Man ser købmænd på alle trin af samfundsstigen - fra gadesælgeren, der vandrer fra dør til dør, med posen på nakken, til handelsfyrsten, som fra sit kontor knytter et net af forbindelsestråde over kloden. Ikke så få af forti- dens og nutidens millionæ- rer er begyndt som bisse- kræmmere. Eksempler på millionærsønner, der med usvækket kraft har ført virksomheden videre, er sjældnere.«

Grossererens svulstige formaninger nævner dog in- tet om den startkapital, der har været lige så nødvendig i 1906 som i 1981, men om den side af sagen har de nok fået en vis belæring i den nye handelsskole.

Det bedste aktiv for den nye handelsskole, og ele- verne, har været, at disse slipper for en times aftenar-

bejde i butikkerne. Det er besluttet, at undervisnin- gen skal begynde kl. 7 aften, og butikkerne lukke først kl. 8. Selv om undervisningen i handelsskolen ikke slutter før kl. 9, er nyordningen til at leve med.

Det var heller ikke før den 6. februar 1906, Hillerød fik en levedygtig handelsskole.

I byrådsmødet 25. januar 1906, hvor budgettet er til anden behandling, skal det også behandle et andra- gende om lokaler. Fra Hille- rød Købmandsforening og Hillerød Handelsstandsfor- ening foreligger andragende om tilladelse til gratis at be- nytte to af kommuneskolens klasseværelser med lys og varme, i tiden fra 1. februar til maj hver tirsdag og tors- dag aften. Foreningen er vil- lig til at betale et passende beløb for lokalernes renhol- delse.

I en redaktionel kommentar til ansøgningen skriver Frederiksborg Amts Avis, at

det i flere år er gået skralt med handelsskolen i Hille- rød.

– Skønt det i fjor lykkedes at gennemføre handelssko- leundervisning hele vintere igennem, var man dog lige vidt ved denne sæsons begyndelse. Der var hver- ken lærere eller elever. Imidlertid er det nu ved in- teresserede mænds ihær- dige arbejde alligevel lyk- kedes at stable en skole på benene, og man gør sig nu et grundet håb om, at den nye skole vil fortsætte år efter år.

Som leder af skolen er an- taget cand. mag. Julius Nielsen, Statsskolen, og som lærere vil desuden medvirke gymnastiklærer Kjølner og inspektør Sørensen.

De tre herrer vil næppe have fantasi til at forestille sig, hvad der er behov for af lærere og lokaler i 1981, men de gjorde en god begyn- delse.

Bestandigheden holdt ikke

Den Bestandige Borgerlige Forening var ikke for alle og enhver

Menneskene for hundrede år siden levede i en helt anden verden end den, som er vor.

De havde godtnok fået jernbanen, men ikke bilen og flyvemaskinen. Den sidstnævnte tegnede sig kun som en vision for eventyrdigteren. Heller ikke havde radio og fjernsyn nået at præge deres tilværelse. De mekaniske former for musikalske frembringelser holdt

sig til spilledåsen og lirekassen. Ikke før i 1877 kommer Edison med fonografen, der blev en forløber for grammodellen, og det er ikke givet, at den lige med det samme nåede til Hillerød.

Biografen kendte de heller ikke. Den kom til Hillerød i 1907 ikke længe efter, at det første danske etablisement med »levende billeder« var dukket op i hoved-

staden.

Det, der i dag kværner løs fra morgen til aften rundt om i hjemmene som underholdning i tilværelsen, og baggrundsstøj for denne, eksisterede ikke. Men sang og musik havde en naturlig plads i tilværelsen. I pæne, dannede hjem med fortepianoet som midtpunkt. I andre hjem, der ikke rangerede på samme højde i den lokale rangklasse, hev man tonerne ud af trækharmonikaen.

At rangklasser var knæsat i en lille provinsby som Hillerød, kan tydeligt aflæses også i det foreningsliv, som sørgede for folkets underholdning. Det var en op-

gave, enhver forening anså som noget naturligt.

Også hvor der var tale om organisationer med stærkt faglige formål. Det nyttige og fornøjelige måtte følges ad.

Hillerød havde foreninger, som overvejende lagde an på det underholdende. En sådan kunne i 1977 markere 100 års jubilæum, hvis den ellers havde holdt ud så lang tid. Men det gjorde den ikke.

Det siges i lovene for »Den Bestandige Borgerlige Forening af 5. juli 1877«, at »Foreningens formål er at bevare og styrke et godt forhold mellem borgere i Hillerød og nærmeste omegn, særlig ved at give lejlighed til selskabelige sammenkomster og behagelige adspredelser«.

Men hvad, og hvem, er borgere?

I dag vil vi nok fastslå, at alle i en by og kommune er borgere, men denne enkle definition kunne bestemte ikke godtages i 1877. »Den Bestandige Borgerlige« satte i første række på borgere med borgerskab – handlende og håndværks-

Foreningens første lokale fik den hos gæstgiver H. Hansen på Torvet – forløberen for Hotel Kronprinsen. Billedet her er formentlig fra 1878.

mestre – samt tjenestemænd i de højere klasser. Til disse kunne ikke henføres postbude og jernbaneportører, så lidt som arbejdsfolk var henregnet til borgerskabet.

De 74 – alle mænd – som stiftede foreningen, havde en målsætning om, at den skulle være aktiv, i modsætning til »Den Borgerlige Forening i Hillerød« som allerede eksisterede. Denne forening var ved at sygne hen af mangel på aktivitet, men den var dog i live 1883, da den søger om sammenlutning med »Den Bestandige«. Det blev nu ikke til noget. En afstemning hos »de bestandige« gav de andre borgerlige en kold skulder. Sekretæren skriver i protokollen: »18 nej, 11 ja – og tilføjer lidt hoverende: – Det forkastedes ... selvfølgelig!«

Åbenbart har aktiviteterne udfoldet sig i en slags klubliv. Det vedtages at holde møde hver torsdag, og der bestilles forskellige blade, som kan læses i klublokalet, således Illustreret Tidende, Punch, Søndagsposten og Familievennen. Endvidere anskaffes ballotationstavle, forhandlingsprotokol, inventarprotokol og bemærkningsprotokol til fremlæggelse i foreningslokalet.

I de første mange år herskede strenge regler for optagelse i foreningen. Senere blev det bestyrelsen, der afgjorde, om den ville imødekomme en ansøgning om optagelse. Den har dog aldrig været en forening, hvor folk uden videre kunne komme og melde sig ind. Bestyrelsen skulle nok selv afgøre, om det var borgere, der skønnedes værdige til at komme med i kredsen, og unge mennesker var på forhånd ude af betragtning.

Foreningens første lokale fik den hos gæstgiver H. Hansen på Torvet – forløberen for Hotel Kronprinsen. Den fik også eget bibliotek, som flyttede med til Hotel København, da den kort tid efter oprettelsen indrettede klublokale dette sted. Da

Deltagerne i jubilæumsfesten ved 25 års jubilæet i 1902. Her ses de foran Slotspavillonen, hvor festen blev holdt, og hvor også alle foreningens andre sommerfester afvikledes.

Hotel Kronprinsen var opført, blev dette hotel foreningens hjemsted gennem mange årtier.

I de allerførste år samledes medlemmerne overvejende omkring spilleborde, men ret hurtigt blev dette suppleret med selskabelige sammenkomster, der bød på lidt underholdning og dans til afslutning. Det måtte medføre, at det hidtidige mandssamfund i foreningen sprængtes. Også skovture ved sommertid kom med på programmet.

Bortset fra en kort periode var malermester P. Thygesen Poulsen foreningens formand i de første 30 år, og da den kunne markere sine første 50 år, stod en anden malermester, P. M. Petersen, for styret.

P. M. Petersen, der i 1981 rundede 100 år kom med i sine unge år og fulgte foreningen til dens sidste dage.

De 50 år fejredes med en stor fest i Slotspavillonen, og også dengang – i 1927 – var nostalgien åbenbart på mode.

I en af festens sange synges således:

*-Ak ja, de gode gamle, rare Dage,
da knapt en Daler var den gængste Pris
for varmt og koldt, med snaps og Øl og Kage
til Kaffen, samt et Stænk, naturligtvis.*

*Da brugtes Havre – ej Benzin til Vogne,
da kørte man med Mutter og de smaa*

*og Madkurv rundt i Amtets mange Sogne,
det var jo ikke langt, man kunne naa.»*

Allerede ved 25 års jubilæet i 1902 havde foreningen arbejdet sig ud af klubmønstret og var i højere grad blevet et familieanliggende. I de følgende årtier samlede »Beständig Borgerlig« en stor kreds af borgere – men stadig borgere i den oprindelige knæsatte forstand – til udflugter, juletræsfester, andegilder og karnevaller.

Når det gjaldt karnevalerne, blev der ikke sparet på fantasi og kræfter hos deltagerne. Til tider er karnevallet foregået i en eksotisk sydlandsk ramme. Ved en anden lejlighed på den kølige nordpol.

I reglen gik det ærbart og harmonisk til. Med fastsatte bidrag på 50 kr. fra foreningskassen til udflugterne kunne sådanne gennemføres for beskedne penge hos deltagerne. Spisningen var altid holdt nede i et par kroner. Blot må betænkes, at daleren repræsenterede to trediedele af en dagløn for arbejdsfolk. Men de var heller ikke med på udflugterne!

Ved en enkelt lejlighed gik bølgerne dog højt for for-

eningen. »Landskrona-slaget« var en episode, som blev husket længe. Til brug for en udflugt i sommeren 1913 til den nævnte svenske Øresundsby hævdede formanden, mod kassererens protest, ikke 50, men 70 kr., og der var endda kun 30 med på turen. En medlemsgruppe, med købmand Melskens i spidsen, indkaldte til ekstraordinær generalforsamling. Bestyrelsen fik et mistillidsvotum. Den gik af, og nye folk kom. Derefter gik det roligt til. End ikke et forbud i 1915 i foreningen mod at kaste sig ud i de nye, moderne danse som boston og tango formåede at samle medlemmerne i protest.

Når foreningslivet i »Beständig Borgerlig« i efterkrigsårene gik i opløsning, var årsagen den, som ramte meget andet foreningsliv. Privatbilismen slog grunden bort under de fælles skovture, og massemedierne gav efterhånden folk tilstrækkelig underholdning.

For en lille snes år siden sygnede det helt hen. Formanden døde, og der var ikke i resten af bestyrelsen lyst til at fortsætte.

Måske erkendtes det også, at man ikke var mere borgere end andre. Det viste sig desuden, at bestandigheden ikke havde gyldighed i det organisatoriske.

Julesnapsens krasse historie

Troen på brændevinens undergørende egenskaber gjorde den til en folkedrik – men også en landeplage

Fra 1975 til 1976 steg julesnapsen med omkring en halv snes kroner, men det var ikke i stand til at forvise det kære tilbehør til silden og ostene fra julens frokostborde.

Derimod kan det nok kalde på lidt prismæssig eftertanke, at det for denne prisdifference mellem de to år var muligt før i tiden at erhverve 30-40 flasker brændevin. De fleste har nok hørt gamle folk fortælle

om dengang, en pot brændevin kostede 27 øre.

Brændevinsbrænding var i begyndelsen af forrige århundrede Hillerøds vigtigste næringsvej, og det var ikke småting, der produceredes. Et enkelt af byens 14 brænderier betalte 6000 rigsdaler i årlig afgift til trods for, at denne var helt bagatellisk for den enkelte pot brændevin. Det var dog ikke byens folk alene, som aftog den lokale brændevinsproduktion. Landboerne,

som kom til Hillerød, var på ingen måde småforbrugere af denne drik, som de selv med flid før i tiden havde fremstillet.

På den tid, brændevinsbrænding blev kendt her i landet – stort set i det 16. århundrede – bryggede så at sige alle selv deres øl. Da brændevin kunne fremstilles på de samme apparater som øllet – dog med en mindre ændring – var det klart, at folk selv brændte deres brændevin.

Til brændevin kunne anvendes korn, som man selv havde her i landet. Fra begyndelsen af 1800-tallet blev også kartofler anvendt til brændingen.

Brændevin blev hurtigt en folkedrik, men også noget i retning af en landeplage. Ikke alle var lige begejstrede for denne stærke drik og dens følgevirkninger. Således går en præst i Blovst-rød i korstog mod brændevinen, idet han skriver:

– Brændevin, denne infernalske drik, som bonden så rasende elsker, og ved enhver lejlighed nedsvælger i en sådan overflødighed, at han taber den ene sans efter den anden, lige indtil følelsen også tabes. Den nedstyrtter fornuften fra sin trone og ødelægger den dyriske organisme i mennesket, idet den hindrer uddunstningen, fordræver lungerne og sammenkrymper de øvrige indvolde. Brændevinsdrikeren taber sin madlyst, og ganen vænnes til det stærkt pirrende. Han må derfor strø salt på sit smørrebrød, om smørret endog er fynsk, og det røgede, skarpsaltede flæsk skærper han endnu med nyt salt.

Oprindeligt var al brændevin destilleret på vin, men tyskerne, hvis vinavl var af beskedent omfang, fandt for flere hundrede år siden ud af, at også korn kunne bruges som råprodukt. Den nye brændevin var dog ikke populær. Den betragtedes med samme mistro, som senere blev den brændevin til del, der fremstilledes af kartofler og cellulosesukker.

Heller ikke i Hillerød havde forbrugerne tillid til kartoffelbrændevinen, da den kom frem. Hotel Stadt Copenhagen – senere Hotel København og nu Hotel Lindeskov – havde et af stadens brænderier. Det averterede en tid med både korn- og kartoffelbrændevin, men fandt senere anledning til at meddele, at nu brænder man »alene af kornvarer«, og prisen er 12 skilling (24 øre) for potten af 7 graders brændevin, medens 8 graders koster 14 skilling pr. pot.

De 8 grader svarer til mellem 47 og 48 procent i styrke, altså lidt mere end Rød Ålborgs 45 procent. Mange holdt sig da også til den lidt mildere 7 graders, for, som

Den gamle Koge Bogs anvisninger på 13 tilfælde, hvor brændevin har gode virkninger.

Koge Bog.

**Her vill ieg nu fremsætte / huad Dy-
der god Brændevijn spser met sig/
maar det bragte til maandelighed/ oc
idc til offuerflodighed.**

1. Ict oc verck / huor den er/ i Nyggen/
Deene/ etc. offuerstrøgen for en fact Jld/
met sterck Brændevijn/ stiller pijnen.
2. Huo hec er/ hand bestryge sig om Hal-
fen met Brændevijn/ oc dricke der aff saften-
dis tre Morgener.
3. Huo som huer Morgen dricker der aff
en liden ske fuld/ bespnderlig gamle Sold/
da bliffuer hand neppelig slug. Thi det for-
tæter den slimactige Vædske/ som foraarfa-
ger slugdommen.
4. Om et Wrennske mysker Waalet mod
dsden/ da giff hannem Brændevijn i Run-
den/ strax kommer hand til at tale.
5. Vil mand indgiffue Brændevijn i et
død Wrennske / da forraadner idc Legomet
snart/ enten offuen eller vnder Jorden : Ey
heller sinder.
6. Huo som haffuer seen i Bieren/ hand
drick om Morgenen lidet/ da bryder det se-
nen/ at den gaar i tu/ oc fra hannem.

B

Huo

Koge Bog.

**7. Huo idelig om Morgenen dricker lidet
brændevijn/ da dper hues Orme der ere om
Hiertec/ Lungen eller Leffueren.**

**8. Huo idelig ont haffuer i Hoffuedet/
hannem tien oc samme drick vel/ at hand end
oc toer Hoffuedet der met.**

**9. Huo Hofte haffuer/ hand dricke Bren-
devijn met anden Vijn/ saa hielper det.**

**10. Huo idc vel kand høre/ hand lade en
drobe i pect/ saa kommer hand sig til at høre.**

**11. Huo Vattersot haffuer/ dricke sig bren-
devijn/ oc stryge Dugen der met mod en hecd
Jld.**

**12. Huo Orm haffuer i Pect/ lad en laar
der i/ saa dper hand.**

**13. Huo sin Hud/ Hoffuet oc Ansiet toer
met Brændevijn/ da er det altid skigt/ syp-
cker Sindet oc Hiernen.**

CAP. IV.

Om Edicte.

War Del eller Peremusk bliffuer mo-
git gammel/ eller oc ligger paa varme
stedet / forandres det gierne til Edi-
ct. Sommeseds brygger mand Edicte/ saa
at

Jeppes og Jacob Skomagers. »Kand du ikke sagtens borge mig? Jeg er jo en ærlig mand.«

medicin på fastende hjerte, og stadig sværger mange til morgendrammen som en livgivende start på dagen.

Den brændevin, man selv fremstillede, blev tit drukket »lige fra panden«, og man regnede de første dråber, som kom ud fra destillationen, for at være de bedste. De var farvet grønne af ir fra kobberremedierne og blev drukket så lunkne, som de var. På landet var det for øvrigt almindeligt at sætte snapsen på kakkelovnen, så den kunne smage af noget, når den var varmet op. Det fortælles, at Steen Steensen-Blicher på sine vandringer ikke alene havde sin brændevinsflaske med, men at han også, hvor han kom frem, fik varmet sin snaps.

Brændevinsbrænding var i gamle dage meget primitiv, og den blev stående på samme stude frem til be-

gyndelsen af det 19. århundrede. På det tidspunkt ned-sattes en statskommission til forberedelse af et mønsterbrænderi. Dette var en kendsgerning i 1805, og det fik en vis betydning på samme måde som udgivelsen af en bog »Kort Undervisning i Konsten at brænde Brændeviin«. Vejledning var nok tiltrængt.

I midten af forrige århundrede fremstod de første virkelige industrivirksomheder i brændevinsproduktionen, og fra det tidspunkt fremkom for alvor den fuselfri brændevin og akvavit. I 1923 skabtes Aktieselskabet De Danske Spritfabrikker, der fik eneret på at fremstille destillerede drikke. Dette monopol er nu brudt, og nye danske brændevinsmærker bejler til forbrugernes gunst. Enkelte af dem med ganske godt held!

Hotel Stadt Copenhagen – senere Hotel Kiöbenhavn og nu Hotel Lindeskov – havde et af stadens brænderier. De averterede en tid med både korn- og kartoffelbrændevin, men fandt senere anledning til at meddele, at nu brænder man »alene af kornvarer«.

en husmand sagde til sin nabo: – Jeg drikker aldrig 8 graders brændevin. Man bliver så hurtigt fuld af det stærke skidt!

I begyndelsen af det 16. århundrede ses brændevin omtalt som lægemiddel. Herom kan læses i et afsnit i den ældste danske »Køge Bog«, der peger på Brændeviins gode og undergørende virkninger i ikke færre end 13 situationer. Efter køgebogens opfattelse er brændevin næsten i stand til at vække døde til live. I dag har man nærmest en opfattelse af det modsatte, når brændevin nydes til overmål.

Det var troen på brændevinens fortræffelige egenskaber, der var med til at skaffe den en hurtig udbredelse. Den blev taget som

Hesteracernes nytte dyr er væk

Og med deres forsvinden er også hestehandlerne blevet en saga blot

Gennem mange århundreder havde mennesket kun heste at holde sig til, når det gjaldt egen befordring eller transport af varer over land. Tre måder var der at rejse på – at køre med hestevogn, at ride på hest eller benytte »Apostlenes heste«.

Det første indhug i hestens eneherredømme som trækraft på landjorden kom med jernbanen, og hvad denne ikke formåede, udrettede bilerne. Sidste dødsstød mod hesten som medarbejder i erhvervslivet blev givet af landmandens traktor. Dermed var hestens saga som nytte dyr udspillet.

I hovedsagen er det den store interesse for ridning i de seneste årtier, hvor den har haft lidt af et statussymbol i sig, som har vedligeholdt en hestebestand i Danmark. Det er sportsheste til gallop-, trav- og springbaner, der har beva-

ret de hurtige hesteracer, men også motionsridningen, samt børns og unges ponyer og islændere, er med til at tegne billedet af hesten i dagens Danmark.

Men hvor er de henne, alle de heste, der myldrede frem på Hillerøds dyrskuer i en ikke så fjern fortid? Disse »brede madammer« – belgiere og jyder – med enorme bringer og bagdele! De trampede så tungt, at der blev søgang i Dyrskuepladsen med den moseprægede undergrund. De repræsenterede det større landbrugs behov for trækraft, men der skulle alligevel være mange af dem, hvis de var i stand til at udligne en traktors hestekræfter. Hvor er de mørke oldenborgere, som foran en vogn var et virkelig flot spand køreheste? Hvor er den norske fjordhest, der i en række år var husmandens gode hjælper, indtil

traktoren gjorde sit indtog også i de mindre landbrug? De er så sjældne, at det næsten kan siges, de er forsvundet. Lykkeligvis findes i hvert fald i Nordsjælland hestevenner, som ofrer, hvad der behøves, for bevarelse af frederiksborgeren, men de er ikke mange i tal.

Så lidt er der tilbage, at hestehandlere i dag faktisk er blevet arbejdsløse. For at en handel skal se ud af noget, skal der være noget at handle med, og det er der ikke mere på hestemarkedet.

Hillerød – eller Frederiksborg, om man vil – har gamle traditioner for heste og hestehandel. Disse bunder i det berømte Frederiksborg-stutteri på Hillerødsholm, hvor der i hvert fald i dets sidste periode blev solgt ud af bestanden på auktioner.

De egentlige hestehandlere har aldrig været nogen talstærk stand i handelslivet. Det er heller ikke enhver, som har haft forudsætninger for at være kyn dig i denne metier. En første forudsætning er kapital. Hestehandlere skulle have penge ved hånden, når mulighederne for gode køb forelå. Der var penge at tjene, men der kunne også være uheld ved handelen. Den virkelige hestehandler var dog ikke nem at snyde i en handel. Han kunne med det samme på en hest se, hvad der var af ydre skavanker, men også fornemme, om der var nogle indre. Han kunne også se på en hest, hvor gammel den var. Det fortalte blandt andet et kig på dyrets tænder noget om.

Ejvind Hansen, en af de

sidste store hestehandlere i Hillerød, ejede sådanne evner. En anden af de store var Oscar Hansen i Slangstrupgade, og skal der nævnes endnu nogle, træder navne som Rødahl på Arresvej og Sofus Petersen på Rosenlund i Grønnegade frem. Også Juul-slægten har været dygtige hestehandlere. Det gælder både Knud Juul og sønnen Vilhelm. Andre har engageret sig i hestehandel, når lejlighed bød sig, f.eks. Slotskroens staldmester, Martin Nielsen.

Hestehandelen har haft gode tider, afløst af dårlige. I vort eget århundrede har været særdeles givtige perioder under to verdenskrige.

Noget af det modbydeligste ved disse krige var, at sagesløse heste måtte af finde sig med lemlæstelse og død på slagmarkerne. Under den seneste krig var der næsten hver måned tyske hesteopkøb på Markedspladsen i Hillerød, og ingen kunne være i tvivl om, hvad dyrene skulle bruges til.

Men også til afløsning af biler og traktorer gav i besættelsens år behov for mange heste herhjemme. Der fandtes dog også mange flere dengang end i dag, og skulle der igen blive brug for hestene på samme vis som i krigens år, ville det knibe. Det skulle tage flere år at genopbygge en hestebestand i nødvendigt omfang.

Om den førnævnte Ejvind Hansen, som døde i 1971, fortæller hans søn, Steffen Hansen at faderen kom til Hillerød i 1912 som udlært købmandskommis og fik ansættelse hos købmand Kjerulff, Slotsgade 29. Hurtigt derefter fik Ejvind Hansen fra købmanden tilbud om, at han kunne forpagte forretningen, men i overtagelsen af denne som forpagter trådte også to brødre til. Det var Jens Helmer og Ivar Hansen, og det var deres far, dyrlæge Hansen i Rødovre, der stod bag dette arrangement.

Imidlertid kom den første verdenskrig, og Ejvind Han-

Ejvind Hansen ses her på en vogn af ubestemt karakter. Den har to sæder, og indstigning til det bagerste foregår bagfra. På bukken ses også sønnen Steffen og på bagsædet Ejvind Hansens bror Iver. Denne havde iøvrigt mistet et ben, der var knust ved en rideulykke. Den flotte ekvipage er fotograferet ved indgangen til slottet og billedet er fra ca. 1920.

sen, der var hesteinteresse- ret og øjnede de muligheder, som var ved at opstå i handelen med heste, kastede sig ind i denne forretning. De to brødre så, at der var gode penge at tjene på hestehandelen og slog sig ligeledes på denne. Ejvind Hansen indrettede sin hestehandel i bagermester Warnøes gård, medens Jens Helmer fik lokaliteter i Hotel Kronprinsens gård. Da krigen var godt og vel overstået, gik det tilbage for hestehandelen, og Jens Helmer måtte give op. I 1921 emigrerede han til Amerika, og Ejvind Hansen flyttede sin handel til Hotel Kronprinsen, hvor han havde domicil, til han omkring 1950 blev sagt op af Albert Jensen, som da havde erhvervet hotellet. Ejvind Hansen købte så ejendommen Ndr. Banevej 29, der tidligere i mange år havde tilhørt grosserer Senius Jensen, men i øvrigt var opført af tømremester Lange, som havde haft tømmerhandel i den henved 100 år gamle røde længe af træ ved Langesvej. Den ligger der stadig, men er delvis fornyet efter en brand.

Imidlertid var hestestalden på denne ejendom nedlagt, og kommunen ville ikke tillade en fortsættelse af hestehandelen det nye sted. Dermed ophørte den for Ejvind Hansens vedkommende, men handelslysten lå ham i blodet, og han fortsatte med at handle med vogne, seletøj og andet tilbehør. Han handlede endnu på dagen før natten, hvor han døde.

Ejvind Hansen havde i mange år en stor forretning med at ekspedere heste frem og tilbage mellem hovedstaden og Nordsjælland. Han havde kontakt med den kendte hestehandler Jens Hansen, som sørgede for at holde store virksomheder som Carlsberg, Tuborg, Mejeriet Enigheden, Krystalisværket og andre med heste. Stenbroen er imidlertid ikke god ved hesteben. Hestene bliver ømbenede og får knuder lige over hoven.

Det retter sig, hvis de

Der var tidligere livlig hestehandel i Hillerød. Her et billede fra omkring 1900 ved en hesteauktion på stuttoriet Hillerødsholm.

kommer ud på landet. Ejvind Hansen tog mod disse ømbenede heste og sendte raske og friske ind til Jens Hansen. Når de ømbenede et par år havde bevæget sig på markerne ude hos bønderne, var de kureret for deres skavanker og kunne igen fungere på brostenene.

Af alle disse hovedstadsheste er tilbage kun bryggeriernes paradeheste.

Sønnen, Steffen Hansen, der arvede ejendomme, har aldrig drevet handel med heste. Han har været vognmand og autoriseret vejer og måler samt passet sin vognvægt. Ind imellem har han også handlet med vogne, som er købt og sat i stand, ligesom han i sin fars »butik« – en stor stue i forhuset – har så at sige alt til hestefaget henhørende. Det er dog for hans vedkommende blot en hobby, og butikken har nærmest karakter af et raritetskammer, hvor han har samlet adskilligt spændende fra heste og hestetilbehør gennem tiderne.

På væggen hænger også en sko fra Tarok. Den er nok et kuriosum, men ingen

sjældenhed, fortæller Steffen Hansen. Tarok har mange fans, og derfor er Tarok-sko meget efterspurgt. Men der er forholdsvis mange af dem. Tarok fik nye sko i hvert løb. Man løb ingen risiko for, at han skulle

tabe en sko, og det kostede en del mindre end de 100 kroner at give ham en ny. Smeden solgte så de sko, han tog af hesten.

Men det er kun få, der har en sådan chance for at tjene penge i hestegebetet.

Ridehuset ved det kongelige stuttorie, Hillerødsholm, blev opført i årene 1742-45 af kongelig bygmester Thura. Det blev revet ned i 1939 og »eksporteret« til Hørsholm, hvor det blev rejst igen og indviet ved et rejsegilde den 7. oktober samme år.

Modstand mod vandværk

Massiv modstand på borgermøde i 1896, men stemningen vendte og vandværket åbnede i 1899

Vand – en livsnødvendighed for planter, mennesker og dyr – og i særdeleshed fisk!

De fleste i dette land har det efterhånden så bekvemt, at vand er ikke noget, man spekulerer over. Der åbnes for en hane, og så strømmer vandet ud. I Hillerød strømmer det rigeligere end de fleste andre steder. De, som hører til de kommunale vandværkers forbrugerkredse, omfattes ikke af begrænsede restriktioner, hverken vinter eller sommer, heller ikke i spørgsmålet om havevandning.

Sådan kan det være, når en by har effektive vandværker, og der ikke savnes vand i undergrunden. Men det er ikke mere end godt 80 år siden, Hillerød fik sit første vandværk, og indtil da var det naturligt at spare på vandet, som skulle hentes fra egne brønde eller de offentlige, der var placeret forskellige steder. En sådan brønd fandtes på Torvet, og Bakkegade havde sin egen i nærheden af asylet.

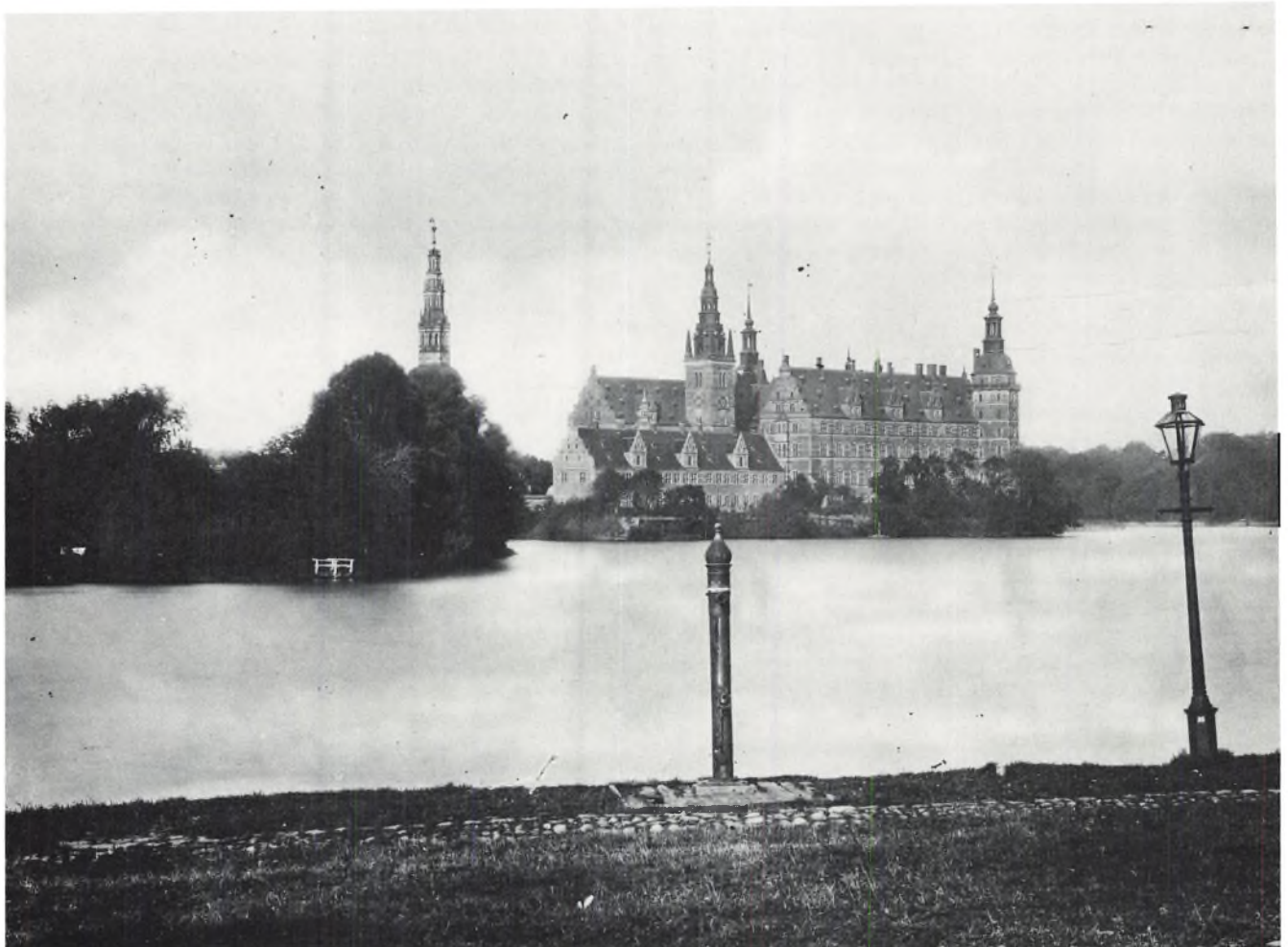
Det var i 1899, vandværket i Hillerød begyndte at fungere, men det nåede i de

første år ikke ud over det egentlige byområde med sit ledningsnet. Som gammel overdrevsdreng erindres stadig en af drengeligterne. Den omfattede vandbærerens rolle, og forpligtelsen bestod i, at vandspanden med vandøsen aldrig måtte blive tømt til sidste dråbe. Inden da skulle en ny spand

vand hentes fra posten, og når spanden ikke tømtes til bunds, var årsagen, at vandposten i reglen skulle spædes med en tår, inden dens tørre og hårde stempel fungerede rigtigt. Brønden stod tilmed i et naboskel, og to huses tre familier skulle enes om den. Det havde samme brønd svært ved at leve op til, og når en af disse familier havde vaskedag, løb den i reglen tør. Mere end en snes spande vand kunne den sjældent præstere ad gangen.

Nu var det ikke alle overdrevsboere, der var i denne situation. En kreds af husejere på Skansevej havde oprettet deres eget vandværk, som blev indrettet omtrent på det sted, hvor Carl Zahlmannsvej støder

Byposten på Torvet var temmelig udskældt, fordi det var dårligt vand, den gav. Billedet er fra omkring 1875, altså fem år før statuen af Frederik den Syvende blev rejst.

Vandværket ved Frederiksgade – Hillerøds første. Det er udbygget en del siden starten i 1899, blandt andet i 1921.

til Skansevej. Drivkraften var dels en vindmølle og dels en petroleumsmotor. Dette lille private vandværk fungerede til omkring 1915, hvorefter kommunen overtog det. Men dets vandværk blev ikke taget op. Der stødes stadig på dem, når der graves i Skansevej, og de er bevaret godt. Det var gode stålrør, det lille vandværk lagde i jorden dengang.

Umiddelbart skulle man tro, at et vandværk var alles ønske i Hillerød. Mange andre byer havde i forrige århundrede nedlagt deres brønde og fået fælles forsyning fra et vandværk. Men sådan var det ikke her. I byrådet førtes i flere år hidsig diskussion om betimeligheden af et kommunalt vandværk, og det var mere end en storm i et glas vand. Borgmester Neumann var talsmand for et sådant værk, men et massivt flertal gik imod ham. Ved et borgermøde i 1896 om vandværket afviste to trediedele af en forsamling på ca. 400 mennesker også, at der var behov for, og råd til, vandværket. Der var dog flere år forinden foretaget prøveboringer, som viste, at udmærket vand kunne hentes fra de kalkførende lag i undergrunden, kun et hundrede meter nede, og hen ad vejen vendte stemningen, hvorefter

byrådet i 1898 kunne beslutte sig for opførelsen af vandværket. I august dette år udbydes i licitation opførelse af et maskinhus med beboelse, og tømremester Frits Milners tilbud er det laveste med et beløb på 10.265 kr. I december samme år ansætter byrådet en vandværksassistent, og muligvis med tanke på at imødegå arbejdsløshed i et hidtidigt håndværk, vælges postborer Mogensen til stillingen.

I løbet af efteråret er udlagt ledninger til mere end 150 ejendomme, hvis ejere har meldt sig som forbrugere. Vand indlægges også på rådhuset, sygehuset og skolen.

I byrådet oplyser borgmesteren, at vandværket anslås at give en årlig indtægt på 8.500 kr., men der er udsigt til endnu mere, idet der stadig kommer nye anmodninger om stikledninger. Således er der i den seneste tid alene fra Mørkegade (nu Østergade) kommet seks bestillinger.

Den 14. april 1899 prøvekøres vandværkets installationer, og efter at en udskylning af rørene er foretaget,

kan værket indlede sin vandforsyning.

Amtsavisen har ikke været nogen venlig talsmand for vandværket – snarere tværtimod. Avisen havde selv en udmærket brønd, som også flere naboer hentede vand fra, og den har svært ved at skjule sin surhed, da værket i april 1899 kan fungere. Det sker med bl.a. disse betragtninger:

»Endelig i går eftermiddags skete det mærkelige, at Hillerød Vandværk virkelig

åbnedes. »Åbningshøjtideligheden« var fastsat til kl. 1½, men da vi ved dette klokkeslet – efter at have vadet gennem det syndigste ælte og dynd – endelig lykkelig og vel nåede vandværket, viste det sig, at »begivenheden« i sidste øjeblik atter var blevet udsat – denne gang kun en halv timestid – en efterretning, vi modtog med nogenlunde fatning, idet vi benyttede den mellemliggende tid til at underkaste vandværkets bygninger, maskiner og inventar en grundig undersøgelse.

Klokken er imidlertid godt 2, og byrådsmedlemmerne, ingeniørerne, fabrikanterne etc. begynder at indfinde sig. Da vi imidlertid ved, at der ingen overdragelseshøjtidelighed skal finde sted, eftersom pressen ikke er underrettet herom, og da vi ikke har særdeles megen lyst til at vente i dette pløre, medens en prøve skal finde sted, går vi hjemad efter at have fået definitiv besked på, at nu er det alvor. Nu vil der i løbet af eftermiddagen blive lukket op for vandet hos de ca. 150 forbrugere.

Nu, da vandværket er en af kendsgerningernes hårde krabater, ønsker vi naturligvis, at det så hurtigt som muligt må få de vanskelige begynderår overstået og virke til held og gavn for byens befolkning.

Det gamle vandværk i Frederiksgade, som man ser det fra vejen.

Mand og kvinde – begge lige

Hele byens foreningsliv fandt sammen om een stor grundlovsfest i 1915, da kvinder og tyende fik valgret

Grundlovsfester er ikke, hvad de var engang. Faktisk er de ingenting mere, men for bare nogle årtier siden festligholdtes grundlovsdagen i så at sige alle politiske kredse, fra socialister til højremænd.

Måske var det ikke grundloven som sådan, der sam-

lede og forenede. Men femte juni, på grænsen mellem forår og sommer, var et udmærket tidspunkt for folkekemøder med en tale som opstart til tømningen af madkurven og med bal bagefter. Så enkelt, som det gik for sig, kunne den slags alligevel samle tusinder år efter år.

Fredspladsen er en fredelig plet i Lille Dyrehave. Der kommer sjældent mennesker på den kant, men her står den sten, som indviedes 5. juni 1915.

De politiske partiers organisationer har i reglen grundlovsfestet hver for sig, men ved en bestemt lejlighed fandt alle parter i Hillerød det helt naturligt at forene sig i grundlovsfesten. Det skete den 5. juni 1915, og da var der også en særlig grund til at feste. En ny grundlov denne dag gav den lige og almindelige valgret. Den betød, at også kvinder og tyende fik valgret, og det var ikke mindst kvinderne, som opløftede glædesråb i den anledning. Tjenestefolkene hørte man mindre til, men de var vant til at tie.

I Hillerød blev nedsat en festkomité til at forberede den store dag, og i denne kom også kvinder med, således formanden for Dansk Kvindesamfund, fru Velschou, og formanden for kvindevalgretsforeningen, frk. Kamilla Petersen. Komiteen besluttede bl.a., at der skulle afsløres en mindesten på festdagen. Den skulle stå på Fredspladsen i Lille Dyrehave.

Deltagerne i festen skulle samles i slotsgården og i procession gå til mindestenen på Fredspladsen og bivåne afsløringen af denne. Herfra skulle folk søge til Slotspavillonen, hvor den egentlige grundlovsfest foregik.

Det blev en stor dag! En større grundlovsfest end denne er aldrig oplevet i Hillerød hverken før eller efter 1915, men dagen blev kvindernes. Processionen, som talte henved 5000 mennesker, domineredes af kvinder. Der var unge piger fra husholdningsskolen med danske og norske bånd på

Marie Mørk, som ikke ville undvære mændenes galanteri.

deres lyse kjoler. Der var kvindesagskvinder, gifte kvinder, ugifte kvinder og mange unge piger. Da orkestret der førte processionen an, nåede frem til Fredspladsen, var de sidste endnu ikke kommet ud af Møntporten.

Ved afsløringen af den store sten, der var fundet ude i Præstevangen, holdt fru Velschou og Kamilla Petersen korte taler. Begge understregede, at den nye grundlov var mændenes værk, og det fik mændene tak for. Kamilla Petersen var tilmed så venlig at sige: – Manden står endnu over kvinden i politisk indsigt, men vi kvinder vil sætte alt ind på også her at blive lige med manden!

Ligheden var ellers godtnok understreget i indskriften på stenen, hvor efter afsløringen kunne læses:

REJST AF KVINDER
5. JUNI 1915
MAND OG KVINDE -
BEGGE LIGE
GIVER LOV I DANMARKS
RIGE

Inskriptionen var forfattet af redaktør Laurids Hansen, hvis hustru, fru Rigmor Hansen, reciterede et digt, ligeledes skrevet af redaktøren.

Digtet rummede bl.a. disse linier:

*Hvad var kvinders virke
værd,
hvis det ikke kendtes her!
Kvinde-ret er hjemmets tale
ført i folkerådets sale,
nye kræfter, vakt af dvale,
i barmhjertighedens hær.*

*Sten skal stå og vidne være,
at vi vandt i dag med ære
under junilovens vår
myndighed og lige-kår.
Mand og kvinde, begge lige
lyder lov i Danmarks rige.
Lovens ord vil landet trykke
folk og fædreland til lykke.*

Højskoleforstander Holger Begtrup var hovedtaler ved den efterfølgende grundlovsfest i Slotspavillonen og sagde her:

– En folkerøst må lyde, at den politiske strid, når den igen begynder, kan rumme mere af det fælles. Dertil kan kvinden bidrage, og vi har vel ikke fået kvinderne med i den nye grundlov blot for at det dobbelte antal stemmer på valgdagen. Vi har dem med, for at folkestemmen skal få en ny og dybere klang, for at hjemmets røst anderledes skal gennemtone landets styrelse, fordi hjertets røst og den sunde fornuft er det eneste middel til at bringe det politiske nervesystem i orden i et land.

En lille kreds af de flere tusinde festdeltagere samledes hen under aften til spisning – fisk, steg og dessert til 2 kr. kuverten – og ved bordet udvekslede kvinder og mænd diverse „elsk-værdigheder“.

Købmand Lewinsky udbragte en skål for den nye vælgerhær, der rykkede frem, men han mente dog, det varede noget, inden den kvindelige repræsentation på rigsdagen fik nogen betydning!

Birkedommer Neumann var mere galant, da han bemærkede: – Vi har givet kvinderne politisk valgret. De kan ikke give os noget, men de kan tage valgretten fra os for de er de fleste. Jeg vil bede kvinderne ikke være for hårde ved os og håbe, at de i løbet af et par år kan nå, hvad vi mænd har

kæmpet for i hundreder af år.

Frk. Marie Mørk: – Selvom vi er kommet på lige fod, vil vi ikke undvære den ridderlighed, mændene hidtil har vist os. De må ikke stille os overfor et enten – eller. Vi vil helst have et både – og!

For øvrigt er det vist ikke alle kvinder, der har forstået, hvad de har fået. Da en af mine elever hørte, at det

ikke mere var forbudt at danse boston, udbrød hun: – Står det i den nye grundlov?

Frøken Kamilla Petersen afslører stenen, der er rejst i Indelukket for kvindernes valgret.

Trænger til en fornyelse

Det gælder både Hillerød Borgerstiftelses bygninger og formål

Den gamle Hillerød Borgerstiftelse skal forny sig – under en eller anden form. Hvordan det skal gøres er der ingen afklaring på, men der har været nedsat et udvalg, der fik til opgave at arbejde med en fornyelse. En sådan må nok omfatte både stiftelsens formål og dens bygninger.

Det erkendes, at alle bygningerne, uanset deres alder, er saneringsmodne. Ret beset findes de i tre aldersklasser. Den yngste runder 100 år i år. Det er den røde bygning med Tuborgmanden på gavlen, og den blev opført i 1882. Nabobygnin-

gen, som er bygget sammen med huset fra 1882, er ca. 150 år, og endelig findes det gamle baghus, der nok skal være omkring 200 år. Nogen vil påstå, at det stammer helt fra Christian den Fjerdes jægergård dette sted, men der er intet, som kan underbygge denne opfattelse.

I dag er det meget få af stiftelsens 24 lejligheder, som er beboet af mennesker, der opfylder de oprindelige betingelser for at komme på Borgerstiftelsen. Denne skulle, som det siges om formålet, »være et sted, hvor gamle og svagelige mænd og

kvinder af borgerstanden kunne ty hen under trange kår, og således undgå den offentlige forsorg.«

Da det i vore dage er svært at finde mænd og kvinder af borgerstanden med sådanne »kvalifikationer«, udlejes boligerne til ældre mennesker, som gerne vil bo godt og billigt. De bor også til en beskedent husleje, og stiftelsen har ofret meget på at forbedre og modernisere boligerne. Der er også indlagt fjernvarme, men i spørgsmålet om sanitære forhold kniber det en del.

I et nyt byggeri vil sandsynligvis blive reserveret et antal boliger, som kan søges af stiftelsens medlemmer, og til den tid vil sikkert være større interesse hos disse om at bo dette sted. Desuden er kredset om et kompleks af

ejerboliger, der nok kan give en afkastning, som vil komme beboerne i stiftelsens egne lejligheder til gode.

Da Hillerød Borgerstiftelse skabte sine første boliger, var det afgørende ikke et spørgsmål om komfort. Da den et par år efter sin oprettelse fik lejlighed til at virke efter formålet, var der andet, som optog sindene.

I det gamle baghus var fem boliger, som straks blev besat, til såre moderat husleje, men beboerne var højlydt fornærmede over, at bestyrelsen forbød dem grisehold!

Det var to mænd, hvis portrætter ses i relieffer i stiftelsens port, som tog initiativet til denne institution. Murermester Dahl havde været på rejse, og efter hjemkomsten var han inde hos skræddermester Milner for at købe tøj. Dahl fortalte, at han andre steder havde set stiftelser, der gav husly til trængende medborgere, og de to enedes om at forsøge noget lignende skabt i Hillerød. De indkaldte til et borgermøde på rådhuset i sommeren 1866, og her var enstemmigt tilslutning til at virkeliggøre det tanker, Dahl og Milner førte frem.

Et opråb, der gik ud på at skaffe penge, blev rundsendt, og ved et møde den 23. februar 1867 oplystes, at der var kommet 183 rigsdaler og yderligere givet tilsagn fra 203 mennesker, som ville yde 4 skilling (8 øre) ugentlig til formålet. Der blev regnet med småpenge dengang. I samme møde besluttedes oprettelsen af stiftelsen, og murermester Dahl valgtes til formand.

En basar i 1868 skaffede 1024 rigsdaler, og efter to år var der 2235 rigsdaler i den fond, som skulle være grundlaget for køb, eller byggeri af en ejendom. Chancen for at købe kom ved en offentlig auktion i april 1869, hvor man erhvervede kornhandler Wilh. Jensens ejendom på matr. nr. 62 og 63 ved Helsingørsgade med tilstødende ubebyggede grund (nu Helsingørsgade

Borgerstiftelsens to ejendomme ud mod Helsingørsgade med den karakteristiske Tuborg-reklame på gavlen.

Et billede fra 23. februar 1917, da stiftelsen fyldte 50 år. På fortovet ses bestyrelsen og borgmesteren. Det er fra venstre gartner I. Blomberg, auktionholder Galberg Olsen, borgmester Zahlmann, garver Fobian, tømrermester Fritz Milner (den daværende formand, og søn af stifteren), bogtrykker C. Norlunde, assurancebestyrer John. Brasen, isenkræmmer O. Petersen og partikulier P. Abrahamsen. Det var de høje hattes tidsalder.

Her et gammelt foto af den 150 år gamle borgerstiftelse-ejendom set fra gårdsiden.

Mange skænkede pengegaver til borgerstiftelsen. Her tavlen med alle bidragsyderne samt beløbstørrelserne.

41). Med købet fulgte også en jordlod på Overdrevet.

De fem boliger i baghuset blev omgående udlejet, mens forhuset stadig forblev som lejeboliger til andre. I en del af dette indrettes i 1904 en lille kirkesal, hvor der af og til holdtes gudstjeneste for beboerne. Kirken eksisterede til omkring 1960, da den blev nedlagt. Med tiden er også forhuset inddraget i stiftelsens bolig-er.

I 1882 opførtes på den ubebyggede grund en bygning med fire lejligheder i stueetagen og fem på 1. sal. I en nyere tid blev den forsynet med kviste på tagetagen, så også denne kunne indrettes til boligformål.

Det er næppe mange af stiftelsens bestyrelsesmedlemmer gennem tiderne, der har søgt bolig i ejendommen.

De har i almindelighed ikke hørt til kageterien »ældre og svagelige under trange kår«, men de har vist deres interesse ved at stifte legater til fordel for stiftelsens beboere. En stor tavle i porten fortæller om de gavmilde. Nogle har dog haft en bagtanke med gaven, idet den var givet under forudsætning af, at deres grav på Hillerød Kirkegård blev passet. Det var så meningen, at beboerne i stiftelsen kunne varetage gravsteds- pasningen, men den slags betingelser kunne ikke efterleves. Og for de få kroner, et legatbeløb på 100 kr. afkaster, var ingen mulighed for at få betalt arbejdskraft til pasningen.

100 kr. er dog ikke det mindste beløb, der kan læses på tavlen, men enhver gave blev markeret med den ædle

givers navn indskåret i tavlen, og tilmed belagt med guld. Mellem bidragsyderne på 100 kr. ses også sparekassen. Den står stadig fast på de 100 kr., men havde nok haft råd til at pristalsregulere beløbet en kende hen ad vejen. Den seneste donation ses at være driftsbestyrer J. Nis-Hanssen og Hustrus legat på 10.000 kr., og den er givet for en del år siden.

Uanset hvad formålet med legaterne har været, gør bestyrelsen det fornuftige, at den samler afkastningen fra de ca. 100.000 kr., legaterne rummer sammenlagt, i en pulje, og så har den lidt at glæde beboerne med ved juletid.

Visse legatstifteres plan om, at deres gode gerning skulle modsvares af gravsteds- pasning, forliste som sagt. Ved et sådant arbejde havde beboerne ellers mulighed for at vænne sig til tanken om, at de selv en dag skulle følge skriftens ord om »til jord at blive«. For mange forekommer en sådan tanke

ubehagelig, og de skyder den fra sig. Andre tager den til sig som noget selvfølgeligt.

Vi har selv i familiekredsen haft et sæt bedste- forældre med bolig i Borgerstiftelsen. De nåede også at blive oldeforældre, men blev i rangfølgen aldrig til mere end Bedste og Bedstefar. Bedste døde først, og Bedstefar fik frakke og hat på, og stokken i hånden, for at gå til kirkegården og finde et gravsted. Det tog sin tid, inden han kom hjem og blev mødt med spørgsmålet om, hvor han fandt stedet.

– Jeg var længe om at finde det rigtige, men jeg vil ikke ned og ligge i det sure hul ved gartner Blomberg. Jeg vil op og ligge ved Vognfabrikken, hvor solen skinner, og hvor der kommer nogle mennesker, var bedstefars svar.

Det er ingen sag at komme herfra, hvis man har et så fortroligt – ja, jordnært – forhold til den jord, der skal være det sidste hvilested!

Hillerød... eller Frederiksborg?

Medens by- og kommunenavnet er Hillerød bruges Frederiksborg bl.a. i foreningsnavne

Forlængst er vedtaget, at Hillerød skal hedde Hillerød – hvad den sådan set også har heddet alle dage. Men det Frederiksborg-navn, som byen også har båret, lader sig ikke uden videre udrykke, og der dukker stadig nye foreninger og andet op, som knytter sit navn til Frederiksborg – og ikke til Hillerød. Sådan set har Hillerød Kommune ikke selv holdt sig tilbage. Frederiksborg Byskole er ét eksempel. Frederiksborghallen et andet.

Frederiksborg Slotsogn's kontorchef indtil kommunesammenlægningen i

1966, Erik H. A. Andersen, har gransket i dette problem og har peget på, at Frederiksborg i mange henseender har haft en overvægt i forholdet til Hillerød. Erik Andersen har desuden påvist, at der gang på gang i officielle forhold er sagt og skrevet Frederiksborg. Således kan ses i den illustrerede vejviser "Touristen i Nordsjælland", som blev udgivet i maj 1865 – året efter at banen kom til Hillerød – og køreplanen, der er trykt i vejviseren, fortæller om afgangstider for tog fra jernbanestationen Frederiksborg. Ikke før denne bane i firserne blev statsbane,

ændredes stationsnavnet til Hillerød.

I øvrigt lå baneanlægget heller ikke i Hillerød Kommune. Selve banelegemet fra syd mod nord, stationspladsen, stationsbygningerne m.m. og vejene dertil lå i Frederiksborg Slotsogn Kommunes område indtil den store indlemmelse i 1877, da forskellige arealer af Slotsognet blev lagt til Hillerød Kommune.

En anden etat, postvæsenet, foretrak også Frederiksborg frem for Hillerød. Fra 1772 og lige til 1908 blev posten stemplet Frederiksborg, og først da indgik Hillerød i poststempellet.

Om banegårdens Frederiksborg-betegnelse kan Erik Andersen pege på adskillige eksempler.

I Frederiksborg Amtstidende den 15. december 1864 læses: – Første Regiment, der har udmærket sig så meget i den sidste ulykke-

lige, og ved slet krigsførelse, uagtet soldaternes tapperhed, så ulykkelige krig, passerede i aftes Frederiksborg på rejsen til Helsingør med jernbanen.

I Anders Uhrskovs bog »Landsmænd« berettes om etatsråd Henrik Ferdinand Lunds pinserejse fra København til »Annissegård«: – Vi blev hente i Frederiksborg med landauer og kusk i liberi! Stedbetegnelsen Frederiksborg har således været gældende for både jernbanestationen og den afgående post.

Men hvad hed byen egentlig?

Dette beskæftiger Anders Uhrskov sig med i sin bog »Nye kulturbilleder fra Hillerød og Omegn«, hvor det siges, at i daglig tale benyttes både Hillerød og Frederiksborg. Der opstod den tanke, at byens navn burde være Frederiksborg, og det blev der holdt et borgermøde om i 1893. Af 150 fremmødte stemte dog kun 15 for Frederiksborg, hvorefter redaktør Sigurd Bergs forslag om helt ud at gennemføre navnet Hillerød vedtoges så godt som enstemmigt.

Alligevel fastholdtes betegnelsen Frederiksborg til virksomheder m.m., der allerede havde denne betegnelse knyttet til sig – således Frederiksborg Apotek fra

Her er køreplanen fra 1865, som fortæller om jernbanestationen Frederiksborg.

Kjøreplan for de ordinære Tog imellem København og Helsingør.

Afgang fra	Fra København til Helsingør		
	Persontog		Blandet Person- og Godstog
	I	III	I
Kjøbenhavn	Kl. 8-0 ^m Form.	Kl. 7-30 ^m Eftm.	Kl. 11-0 ^m Form.
Hellerød	8-12 ^m	7-41 ^m	11-24 ^m
Ojstofto	8-20 ^m	7-50 ^m	11-32 ^m
Lynby	8-28 ^m	7-58 ^m	11-40 ^m
Holte	8-36 ^m	8-06 ^m	11-48 ^m
Bikared	8-44 ^m	8-14 ^m	11-56 ^m
Lillerød	8-52 ^m	8-22 ^m	12-04 ^m
Frederiksborg	9-00 ^m	8-30 ^m	12-12 ^m
Frederiksborg	9-08 ^m	8-38 ^m	12-20 ^m
Ojstofto	9-16 ^m	8-46 ^m	12-28 ^m
Qvistgaard	9-24 ^m	8-54 ^m	12-36 ^m
Ankomst til Helsingør	10-0 ^m	9-30 ^m	12-42 ^m

Afgang fra	Fra Helsingør til København		
	Persontog		Blandet Person- og Godstog
	II	IV	II
Helsingør	Kl. 7-0 ^m Form.	Kl. 8-0 ^m Eftm.	Kl. 5-30 ^m Eftm.
Ojstofto	7-12 ^m	8-12 ^m	5-45 ^m
Frederiksborg	7-24 ^m	8-25 ^m	6-0 ^m
Frederiksborg	7-40 ^m	8-40 ^m	6-15 ^m
Lillerød	7-50 ^m	8-50 ^m	6-30 ^m
Bikared	8-0 ^m	9-0 ^m	6-45 ^m
Holte	8-15 ^m	9-15 ^m	7-0 ^m
Lynby	8-30 ^m	9-30 ^m	7-15 ^m
Ojstofto	8-40 ^m	9-40 ^m	7-30 ^m
Hellerød	8-48 ^m	9-48 ^m	7-45 ^m
Ankomst til København	9-0 ^m	10-0 ^m	8-0 ^m

Statsskolens gamle ejendom på Søndre Jernbanevej, nu Hillerød Handelsskole. Den omtales i underteksten som »Statsskolen i Frederiksborg«. Billedet er fra slutningen af forrige århundrede.

Statsskolen i Frederiksborg.

1791, Frederiksborg Sangforening (1845), Frederiksborg Skøjteløberforening (1871), Frederiksborg Svendeforening (1893) og Frederiksborg Sygeplejerforening (1886).

Siden beslutningen i 1893 er Frederiksborg-betegnelsen benyttet af en lang række foreninger, virksomheder m.m., og det sidste med et Frederiksborg-navn er ikke oplevet endnu. Der skal nok komme flere i fremtiden.

Frederiksborg Idrætsforening, Frederiksborg Fløde Is, Frederiksborg og Omegns Fugleskydningselskab, Frederiksborg Biavlerforening, Frederiksborg Bygge Service, Frederiksborg Byggering, Frederiksborg Børnefilmklub, Frederiksborg Kammerkor, Frederiksborg Musikforening,

Frederiksborg Apotek i Slotsgade. Ejendommen her er opført i 1947-48, men apoteket er fra 1791.

Frederiksborg Sangforening benyttede også slotsnavnet i stedet for bynavnet. Foreningen stiftedes i 1845, og er her fotograferet ved en udflugt til Esrom Kro. Siddende fra venstre ses overlærer Duus, bagermester Abben, købmand Sundstrøm og toldforvalter Kjerrumgaard. Stående fra venstre støbemester Muhlig, maler Knudsen, ukendt, malermester Schmidt, ukendt, fabrikant Krøger, fabrikant Andersen, Spendrup, bogbinder Torstensen, Nielsen, Amtskontoret, malermester Poulsen, barber Møller, maler Thygesen, tandlæge B. Christensen og vandværksbestyrer Andersen.

Frederiksborg Orgelbyggeri, Frederiksborg Rideklub og Ridecenter og – ikke at forglemme – Frederiksborg Kulturcenter – er eksempler på, at beslutningen i 1893 om at holde sig til Hille-

rød-navnet ikke har fået den brede opbakning.

Erik Andersen mindes i dette spørgsmål en lille, pudsig ting, han oplevede i sit kommunale arbejde. Et medlem af Hillerød Byråd påtalte i et møde engang i trediverne, at Frederiksborg Slotssogns sogneråd på sit brevpapir benyttede postadressen: Hillerød, den ...

Sognerådet reagerede omgående ved at ændre påskriften på sit brevpapir til »Frederiksborg pr. Hillerød«, men da de to kommuner i 1966 sluttede sig sammen, og byrådet flyttede ind i Slotssognets administrationsbygning i Frederiksværksgade, var dette problem ude af verden, og Frederiksborg-betegnelsen kunne slettes.

Til gengæld genopstod den et andet sted, da Hillerød og Omegns Bank skiftede navn til Frederiksborg Bank.

Det navn, Frederik den Anden for mere end 400 år siden knyttede til sit slot, lader sig ikke udrydde. Det er dybt forankret i denne by og egn!

Aktiv også som 90-årig

Carl August Ottosson kom i 1913 til Hillerød og erhvervede Fritz Milners værksted, der byggedes om til stolefabrik

Hvor mange stole, der blev produceret i Frederiksborg Stolefabrik i de 58 år, den havde sit virkefelt i bygningen ved Milnersvej, vides ikke. Det bliver heller aldrig opklaret, for nu er det for sent. Regnestykket skulle i så fald være gjort op, inden fabrikken ophørte at fungere i 1969.

Men det ville have været et tal af artig størrelse, selv om stolefabrikken ikke lavede serieproduktion af den samme stol i tusindtal. Den satsede i højere grad på bestillingsarbejdet, der skulle udføres af folk med håndværksmæssig kunnen og med kvalitetskrav som baggrund. Det var heller ikke udelukkende stole, der blev til i denne fabrik. Også borde var taget ind i produktionen, men stolene tegnede sig for langt det meste. Stole til hoteller og restaurationer – bl.a. d'Angleterre og Wivex – biografer og møbelforretninger. Bio-Torvet fik ved en modernisering således nye stole fra fabrikken ved Lindevej.

Umiddelbart kunne det synes nærliggende, at fabrikanten havde interesseret sig for spinkle pindestole og ikke for det svære, gedigne gods. Grundlæggeren kom fra Sverige, hvor han havde beskæftiget sig med produktion af de velkendte svenske pindestole, men han var ikke længe om at opdage, at danskerne på ingen måde magtede at konkurrere med svenskerne i det spørgsmål.

Carl August Ottosson kom til Hillerød i 1913 og erhvervede Fritz Milners tømrværksted ved Lindevej. Han var dog en snes år forinden draget til Danmark

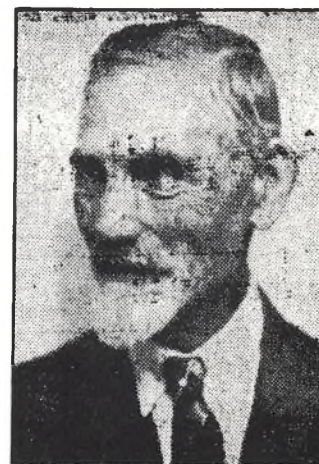
med kone og børn, efter at han havde haft en noget omtumlet tilværelse. Ottossons første arbejdsplads var et stort svensk savværk. Han var først maskindrejser, og så blev han tømmerer. En tid var han trælasthandler, men derefter slog han om og kom til søs som kaptajn på en svensk trælastdampner.

Imidlertid gik Ottosson i land, og han konstruerede nogle maskiner, der kunne lave kar og baljer. En del år arbejdede han rundt om i Sverige, men så kom der bud efter ham fra Danmark.

En stor fabrik i Grejsdalen ved Vejle havde fået fært af, at han var manden, man kunne bruge, men på det tidspunkt cyklede Ottos-

son rundt i Sverige, og telegrammerne, der ville kontakte ham, kom altid for sent. Det lykkedes dog om sider at finde ham, da han befandt sig i Växjö, og så rejste Ottosson med kone og børn til Danmark.

Efter nogle år på fabrikken i Grejsdalen indledte han en tilværelse som selvstændig i Vejle, men det gik ikke så godt, og så rejste Ottosson til Allerød. Her lejede han hus og værksted hos Frit Hansen, men fik inden længe sit eget. I Allerød lå et lille bryggeri, som havde

Carl August Ottosson som 80-årig.

opgivet at eksistere, og det købte Ottosson. Han havde sin virksomhed dette sted seks-syv år, hvorefter han drog til Hillerød og oprettede Frederiksborg Stole- og Møbelfabrik.

Carl August Ottosson havde tre sønner og tre døtre. De to ældste sønner,

Stolefabrikken på Lindevej, der blev nedrevet 1969.

Konrad og Erik, blev fra starten medarbejdere i fabrikken, og den blev deres arbejdsplads for livet. Den yngste søn, Arvid, fandt vej til restaurationsbranchen.

Faktisk havde Ottosson og hans hustru endnu en søn. En ung mand, Carl Jensen, fik arbejde i fabrikken, og ham tog ægteparret til sig, som var han deres eget barn. Carl Jensen fik sit hjem hos dem og betragtedes som hørende til familien. Da han forblev ugift, blev han efterhånden en gammel dreng i familien.

Carl Jensen huskes som en fin amatørskuespiller, og der var altid bud efter ham til store roller, når foreningslivet skulle spille amatørkomedie, eller der

Her er arbejdsstaben samlet til ære for fotografen. Carl August Ottosson ses længst til venstre.

I stolefabrikken ahang produktion og beskæftigelse af konjunkturerne. I de bedste perioder var der arbejde til 30-35 mennesker, og flere var der heller ikke plads til i bygningen. Til andre tider var beskæftiget adskilligt færre.

var tale om store friluftsspil.

I stolefabrikken ahang produktion og beskæftigelse af konjunkturerne. I de bedste perioder var der arbejde til 30-35 mennesker, og flere var der heller ikke plads til i bygningen. Til andre tider var beskæftiget adskilligt færre.

For øvrigt havde stolefabrikken en ganske speciel produktion under den sidste krig og besættelse. Da skar den også generatorbrænde!

Carl August Ottosson, der var født i 1862, nåede at blive 94 år, og han var aktivt med næsten til det sidste. Han kørte på cykel, da han var 90, og var stadig med i arbejdet på fabrikken. På det tidspunkt lod han sig dog nøje med en otte timers arbejdsdag!

Carl August Ottosson stillede store krav til sig selv, men også til sønnerne. Faderen blandede sig ikke i, hvad drengene foretog sig i deres fritid, men selv om de havde været ude hele natten, havde de bare at være

på fabrikken sammen med svendene ved arbejdstids begyndelse.

En af sønnerne, Erik Ottosson, lærte som stolemager. Det er faktisk et håndværk på linie med f.eks. snedkerfaget. En snedker kan godnok lave stole, men stolemageren får alligevel en indlevelse i arbejde, som andre ikke uden videre har.

I 1969 blev sat punktum for virksomheden ved Lindedevej, den blev solgt til Odd Fellowlogen, der havde planer om at opføre en ny logebygning på stolefabrikkens areal. Fabrikkens bygninger blev revet ned, men der kom ingen nye i stedet. Logen valgte at ombygge og modernisere den hidtidige bygning ved Milnersvej, hvorefter stolefabrikkens område udlagdes til parkeringsplads for logemedlemmernes biler. I dagtimerne er der dog adskillige andre, som finder vej dertil og stoler på, at de ikke jages væk fra stolefabrikkens gamle tilholdssted.

Politikeren i Vennelyst

Men Lars Larsen satte sig ikke større spor i det politiske arbejde

Afvises kan det ikke, at værtshusnavne som Sommerlyst og Vennelyst påkalder tanker om noget folkeligt og hyggeligt. Det er der ligesom lagt op til i sådanne navne.

Mellem sine mange, hen ad vejen forsvundne værtshuse, har Hillerød haft både et Sommerlyst og et Vennelyst. Sommerlyst var et populært samlingssted ved århundredets begyndelse – samt i 1800-tallets sidste årtier. Det lå midt inde i byen og er forlængst blevet afløst af Missionshottellet.

Til Sommerlyst hørte et stort haveareal. Noget af det blev byggegrund til telefoncentralen, som i dag er Hillerød Fritidshus.

Ejeren af Sommerlyst hed for øvrigt i en periode Peder Nielsen – senere Nordsten! Der forlyder intet om, at han selv drev Sommerlyst, men den aktive fabrikant har åbenbart haft andre jern i ilden end dem hjemme i fabrikken.

Vennelyst havde en mere udadvendt placering for enden af den bebyggede del af Holmegårdsvej, og som nabo til Slotspavillonen. Det er ikke mere end 30 år siden, den træbygning, Vennelyst fungerede i gennem mange år, forsvandt ved nedrivning. I sine sidste år var Vennelyst ikke værtshus mere. Den rummede da et par beboelser, som var så ringe, at ingen – og bestemt ikke beboerne – beklagede bygningens forsvinden. Dens område gav plads til en parkering for gæster til den Slotspavillon, der heller ikke findes mere, men parkeringspladser er der altid

behov for, så derfor tænker ingen på at nedlægge den.

Seneste værtshusholder i Vennelyst var Jens Søren Jensen, der var jernhandler af profession, men ellers velbevandret i værtshuslivet. Der var ikke så sjældent liv og glade dage i Jens Sørens tid som gemytlig værtshusholder.

I tidligere tider fungerede Vennelyst som stilfærdig sommerrestaurant. Nogle af Amtsavisens typografer, blandt andet Jens Nielsen og Harald Olsen, samledes hver mandag eftermiddag i Vennelyst til et slag kort og en kop øl, og på sommersøndage fandt adskillige fra Hillerød derud. Nogle trivedes bedre her end i den finere Slotspavillon.

Det mest markante værtspar, Vennelyst har haft, er uden tvivl den tidligere folketingsmand og folkelivsskildrer Lars Larsen og hans kone, Anna. På deres gamle dage fandt de vej til Hillerød og boede først i ejendommen Lilholm ved siden af Slotspavillonens trinbræt på Gribskovbanen. Lars Larsen havde haft en række triste år, men de blev ikke synderligt lysere af, at han fik beværterbevillingen til Vennelyst. Desuden var han blevet tildelt en landbrugslotterikollektion, men det ene med det andet gav dem kun et nødtørfigt udkomme.

Det var Anna Larsen, som styrede værtshuset, og sortimentet var såre enkelt. Kom nogen og ville have mad eller kaffe, erklærede værtinden kort og godt: Vi serverer kun sodavand, øl og vin! Formodentlig har det

sidstnævnte overvejende været brændevin.

Mad skulle de dog selv have, og de tog sig også en snaps til frokosten. Det var konen, som skænkede op og sagde skål, hvorefter hun skænkede endnu en til sig selv, men ingen til manden.

I 1927 døde Lars Larsen, og hustruen førte Vennelyst videre nogle år, hvorefter der kom andre folk til.

Lars Larsen var født året

1839 i et husmandssted i Vejby. Han viste sig tidligt at være et begavet menneske. I en del år var han folketingsmand, først i årene 1869-76 for Fredensborgkredsen, hvor han var valgt af det konservativt prægede Mellempartiet, men under kampen mod Estrup sluttede han sig til Venstre. Som Venstre-mand satte Mari-bokredsen ham ind i Folketinget 1877, men to år senere var han ude igen. Endnu en gang, fra 1890 til 1892, var han folketingsmand for Maribokredsen, og i 1894 blev han Venstres kandidat i Fredensborgkredsen.

Hans indsats i politik satte sig ikke større spor. Det erkendte Lars Larsen også selv. Det politiske arbejde medførte også, at han ikke havde fornøden tid til

Det mest markante værtspar, Vennelyst har haft, er uden tvivl den tidligere folketingsmand og folkelivsskildrer Lars Larsen og hans kone Anna. De boede en overgang i denne ejendom, Lilholm på hjørnet af Holmegårdsvej og Gl. Holmegårdsvej og med Gribskovbanens trinbræt som nabo i baghaven.

Også når der var fugleskydning ved Holmegård, var den nærliggende Vennelyst-restaurant impliceret i begivenheden. Her ses fugleskydningselskabet på verandaen. Nederst, yderst til højre sidder blikkenslagermester Andersen og ved siden af ham ølhandler Chr. Larsen.

En stor parkeringsplads mellem slotshaven og Holmegårdsvej blev i sin tid anlagt for at betjene Slotspavillonens publikum. Slotspavillonens brændte for mere end ti år siden, men parkeringspladsen er der stadig brug for til havens gæster. Netop hvor P-pladsen er anlagt lå restaurant Vennelyst. Den blev revet ned for omkring 35 år siden.

at passe bedriften. Han havde i 1874 købt gården Saksenkold i Vejby, men i 1892 måtte han, som flere andre bønder, bukke under for de dårlige tider, hvor faldende kornpriser ramte landbruget hårdt.

Noget andet er, at der i politiske kampår i provisorietiden ikke var barmhjer-

tighed at finde. Lars Larsen hævdede, at hans politiske modstandere gjorde deres til, at han måtte gå fra ejendommen.

I en række år var Lars Larsen derefter kustode på Kunstmuseet i København. Han følte dette arbejde som noget nedværdigende, og det gav ham kun bitre og fattige år. Meget bedre økonomisk blev det ikke, da han kom til Hillerød, men da fik han dog at føle, at man værdsatte ham. Lars Larsen begyndte at skrive artikler til aviserne, og særlig dvælede han ved sine barndoms minder fra Vejby.

Takket være en fantastisk hukommelse var Lars Larsen i stand til at fortælle detaljerede beretninger om nordsjællandske bønders liv, tilmed skildret ypperligt og livfuldt. Uddrag af hans skildringer findes i Anders Uhrskovs bog »To nordsjællænders erindringer«. Han bevarede et helt slægtsleds liv og færden fra at blive glemt.

Var nær blevet kvalt i starten

Der gik mange år inden Fællesbageriet blev en økonomisk sund forretning

Adskillige af arbejderkooperationens foretagender er kuldsejlet hen ad vejen. Interesse og god vilje er ikke ensbetydende med indsigt og økonomi, og så er det gået galt.

Den 9. oktober 1927 oprettedes i Hillerød et kooperativt bageri, Hillerød Fællesbageri A/S, og det har i langt de fleste af det halve hundrede år manøvreret i barske økonomiske vande, men det

har overlevet og er i dag en velfunderet bagerivirksomhed.

Når arbejderne oprettede egne produktions- og forsyningsvirksomheder, skete det i en tro på, at de derigenem kunne skaffe sig bedre og billigere varer. For arbejderhjemmene kunne udgiften til det daglige brød være en virkelig belastning, og i mange danske byer fik arbejderne skabt egne bage-

rier i troen på, at de derved sikrede sig brødet til priser, som var lavere end de private bageres.

Dette synspunkt holdt dog ikke rigtig, da Hillerød fik sit Fællesbageri, og det var på nippet til, at bagermestrene kvalte det nye bageriforetagende næsten før starten. Inden Fællesbageriet kom i gang, satte bagermestrene deres brødpriser ned, og da det begyndte at bage brød, gav bagermestrene priserne endnu en tand ned efter.

Tilmed startede Fællesbageriet i en hård periode af efterkrigsårene. Det var

nedsættelsestiden, hvor lønningerne – og i nogen grad også varepriserne – faldt. Det daglige brød skulle folk dog have i en tid, hvor brødet spillede en langt større rolle i husholdningen, end det er tilfældet i dag, og for folk var det kun godt, at der var konkurrence på brødmarkedet. Men der var ikke meget at tjene på et ottepunds rugbrød, når det solgtes for 81 øre. Heller ikke på et stort sigtebrød til 42 øre.

I den hårde konkurrence kunne det nye bageri ikke rigtig stå sig, og efter det første halve års virke var den beskedne aktiekapital på 5000 kr. spist op. Omsætningen i samme periode var heller ikke større end 12.760 kr.

Medvirkende til den haltende økonomi var indkøb af en brødbil til 3200 kr., og det blev nødvendigt at få forhøjet aktiekapitalen til 8000 kr., ligesom der blev åbnet en kassekredit på 10.000 kr. Bestyrelsen måtte selv kautionere for de 5000 kr.

To bager-damer foran fællesbageriets forretning på Fisketorvet. Butiksvinduet antyder mere at der er tale om en chokoladeforretning, men både brødet og kagerne skimtes som skygger.

Det var syv tillidsmænd i byens arbejderorganisationer, som var initiativtagere til bageriet, to af disse var maskinarbejder Jørgen P. Larsen og overportør Em. Johansen. Ved den stiftende generalforsamling valgtes en bestyrelse på fem mand, med snedker Nic. Nielsen som formand.

Hos købmand Herman L. Melskens blev lejet et gammelt, nedslidt bageri på Fisketorvet, og besværlighederne med økonomien blev fulgt op af viderværdighederne ved at få arbejdet til at fungere i de kakerlakfyldte lokaliteter.

En række år fulgte med stadige, men beskedne, underskud – afløst af enkelte år med nogle få tusinde kroner i overskud. Det gik så galt, at De sammensluttede Fællesbagerier, som virksomheden i Hillerød skyldte stadig flere penge, tog hånd i hanke med tingene, men de skabte ikke bedre økonomi.

I 1955 fik bageriet andre og bedre lokaler. Boligselskabet Lejerbo byggede et nyt bageri i Slangerupsgade, og Hillerød Fællesbageri overtog det som lejer. Under de nye forhold blev skabt større omsætning, men også større gæld, og den afgørende vending kom ikke før, der blev ansat en virkelig kyndig og energisk bagerileder, som ikke blot havde forstand på at bage brødet,

Fællesbageriet holdt til i højre halvdelen af forretningen. Bageriet på Fisketorvet fra 1929 til 1955.

men også på at sælge. Han havde også forstand på økonomi.

Villy Andersen, der havde arbejdet som svend gennem fem år i bageriet, blev i 1963 ansat som dets daglige leder og forretningsfører.

Nogen let post var det ikke at gå ind til. Bageriet havde ganske vist en så pæn

årsomsætning som henvend 600.000 kr., men også en gæld af samme størrelse til De sammensluttede Fællesbagerier. Efter kun få år var omsætningen steget kraftigt, ligesom gælden var bragt ud af verden.

I slutningen af 1970'erne havde Hillerød Fællesbageri en årsomsætning på lige ved seks millioner kro-

ner, og en indtjening, der var virkelig god. De trange kår var et overstået kapitel.

Bortset fra et enkelt område. Pladsforholdene er alt for trange, og det er svært at finde udvej for at udvide dem. Det er så galt, at bilerne må anvendes som lagerlokaler, når de ikke er ude at køre.

Formand for bageriet har gennem årene været tillidsmænd fra arbejderorganisationerne. Kontorassistent, senere leder af Arbejdsanvisningen, Albin Petersen, efterfulgte Nic. Nielsen, og andre på posten har været snedker Holger Sørensen, bager Holger Frederiksen, snedker Helge Nielsen og maskinsnedker Hans Nielsen. I 1975 overtog ingeniør Aksel V. Jensen formandshvervet.

Nordsjælland har været et godt marked for bageriet. Det leverer brød til mange store institutioner og til mere end en snes brugsforeninger samt adskillige andre.

Det er sådanne leverancer, der skaber omsætning. Vendingen til det bedre kom den dag, man opgav at køre landture med salgsvogne og i stedet lod andre sælge brødet.

I efteråret 1982, efter redaktionens afslutning, lukkede bageriet efter konkurs.

Fællesbageriets domicil indtil dette efterår var en bagbygning med adresse i Slangerupgade.

Gavnede det danske samfund

Men »Garvesyren« ved Holmegårdsvej havde det svært i konkurrencen

Ret beset hører det, der her fortælles om, ikke hjemme under »Det gamle Hillerød«, men de nye i byen har aldrig kendt den – måske knapt hørt om den virksomhed, der i et kort åremål udførte et såre nyttigt arbejde til gavn for det danske samfund.

Andre, der har kendt den, har den måske kun svagt i erindringen, skønt det ikke er mere end godt en snes år siden den forsvandt fra jordens overflade på Slotsforvalterlodden ved Gl. Holmegårdsvej, hvor nu storbebyggelsen Hillerød Parkgård breder sig.

»Garvesyren« hed den i daglig tale. Det officielle navn var Dansk Garveekstrakt Fabrik, og den var på sin vis en enestående virksomhed. For øvrigt den eneste af slagsen i Danmark. Også på denne baggrund er det urimeligt, hvis »Garvesyren« i Hillerød skulle gå i glemmebogen.

I mellemkrigsårene havde Danmark en betydelig garveindustri, og for den sags skyld også solid produktion af skotøj. Det er ikke store ting, der i dag er tilbage af disse to industrigrene.

Ret hurtigt efter besættelsen i 1940 begyndte garverierne at mærke mangelen af den garveekstrakt, der var en livsbetingelse for produktionen. Ekstrakten var helt og holdent en importvare, der i overvejende omfang kom fra Syd- og Østafrika. Disse steder var træsorter, som var ideelle til fremstilling af garveekstrakt. Af træmasse og bark kunne udvindes ca. 30 pct. ekstrakt. Dette havde danske træ ingen mulighed for at

leve op til, men når importen gik i stå, måtte noget andet træde til. Dette »andet« blev garveekstraktfabrikken i Hillerød.

En række store virksomheder i garveri- og skoindustrien var fødselshjælpere for fabrikken, som for øvrigt ikke blev placeret i Hillerød. »Garvesyren« var et anliggende for Frederiksborg Slotssogn, som afhændede det område af Slotsforvalterlodden, der befandt sig på den østlige side af Gribskovbanen. Prisen var rimelig, også efter den tids forhold. Der blev betalt 66.000 kr. for det 11 tønder land store areal, men sognerådet har nok haft det beskæftigelsesmæssige i tankerne, da det solgte til den nævnte pris.

Beliggenheden – dette sted kunne næsten ikke være mere ideel for en fabrik af denne karakter. Her var den tæt ved storskoven, hvorfra råvarerne skulle komme – og nabo til en jernbane, hvortil den let kunne få sporforbindelse.

Arkitekt Holger Næsted, Hillerød, blev antaget som tilsynsførende ved opbygningen af fabrikken, og i den ansvarsfulde stilling som driftsleder ansattes ingeniør Niels Junker Stormgaard, der havde arbejdet et par år med ekstraktion i Dansk Soyakagefabrik.

Fabrikken var klar til at begynde sin produktion 1. august 1942, og der var straks noget at tage fat på. Medens opførelsen af bygninger, siloanlæg og den 25 meter høje, murede skorsten stod på, var opsamlet mere end 10.000 rummeter egestød. Der var dikteret tvangsaflevering af den

slags til fabrikken, men det blev hen ad vejen i højere grad det egetræ, der befandt sig over jorden, som anvendtes, end dets rødder. Intet andet træ end egen var egnet til udvinding af garveekstrakt, men det evnede dog ikke at afgive mere end 5 pct., eller sjattedelen af det, de afrikanske træer præsterede.

Bark fra grantræer indgik også i vidt omfang i fabrikkens produktion, og det var noget mere givende end egetræet, idet der af diverse nåletræers bark kunne udvindes 10-15 pct. ekstrakt.

En såkaldt raspel, en maskine til findeling af træmaterialet, blev købt i Sverige, og den fik en istandsættelse i Gottliebs Maskinfabrik ved Roskildevej, før den begyndte sit hårde arbejde i »Garvesyren«. Andre maskiner tog sig af barkmaterialets findeling.

Herefter skulle materialet koges og ekstrakten udvindes. I de første år leveredes ekstrakten i tønder til garverierne, men ret hurtigt gennemførtes rationaliseringer af produktionen. Det mest markante i denne proces var, at i slutningen af 1947 kunne fabrikken levere garvestoffet som pulver. Det betød fragtbesparelse og var en stor lettelse for folkene i garverierne. Nu slap de for at bakke med tønder på 250-300 kg i vægt. Samme kvantum ekstrakt kunne leveres i papirsække med et indhold, der vejede 25-30 kg.

Det var et nyopfundet forstøvningsanlæg, der skabte den betydningsfulde ændring i produktionen, men fabrikken kunne alligevel

ikke klare sig i konkurrencen, da importen af ekstrakt fra Afrika genoptoges få år efter ophøret af krig og besættelse. Produktionen indstilledes derfor i 1955, men fabrikken var forinden slået ind på at fremstille krom-garveekstrakt. Det havde intet med det oprindelige at gøre, men var udelukkende en kemisk proces, og denne del af produktionen fortsatte, indtil det besluttedes at nedrive fabrikken. Det skete i årene 1960-61, hvorefter afdelingen for krom-ekstrakt flyttedes til en fabrik i Grindsted, hvor den stadig fungerer – dog i det store tyske Bayer-firmas regi.

»Garvesyren« indledte sin tilværelse med en arbejdsstyrke på 40-50 mand, men beskæftigede på sit højdepunkt henved hundrede. Den leverede langt over halvdelen af den garveekstrakt, de danske garverier behøvede, medens det resterende blev importeret. Trods krigen var det stadig muligt at få indført lidt af denne vare.

Ingeniør Junker Stormgaard fik anden stilling og flyttede til Søllerød, men vendte efter få år tilbage som borger i Hillerød, hvor han købte en villa ved Tamsborgvej.

En solid trætrappe ført op til toppen af det store forbrændingskammer.

Hillerød fik sin Sorte Hest

Ved markedsdage skulle handeler ude på pladsen ofte bekræftes på værtshuset

Farverige værtshusnavne med tilknytning til dyreriget er ingen mangelvare i de sydtyske og østrigske områder. Her møder øjet betegnelser som »Den blå Gås«, »Den gule Ged«, »Den røde Krebs« og adskilligt i samme genre – operettens »Hvide Hest« ikke at forglemme!

Hillerøds – gennem tiderne – utallige værtshuse har ikke kredset om hverken romantik eller dyreverdenen. Et, der forsvandt i

midten af trediverne, hed »Klipfisken«, men det var kun dets kælenavn – skabt fordi det havde Fisketorvet som hjemsted. Et andet af de forlængst forsvundne var »Svanen« i Slotsgades yderste ende mod vest. Det må have været den nære beliggenhed ved Slotssøen, der lagde op til navnet. Dette kunne med samme ret have været »Vildanden« eller »Blishønen«, men ret beset er svanen den mest pompøse af søens fugle.

Men Hillerød har haft sit modstykke til den berømte hvide hest i sin »Sorte Hest«. Så gammelt som selve værtshuset er navnet dog ikke. Det menes, at værtshuset indledte sin tilværelse for et par hundrede år siden på det sted i Slotsgade, der i dag er gadens nr. 53. Det var oprindelig en gæstgivergård, med hvad dertil hører af parkering til heste og vogne. Hvor »Kosmorama« nu er placeret, var der indkørsel til »Sorte Hest«, hvor Signe og Lars Nielsen var gæstgiverfolk fra 1880 til henimod århundredskiftet, da værtshuset blev afhændet til kartoffelhandler Ole Olsen.

Samme Ole Olsen var en driftig forretningsmand, og

samtidig med gæstgiveriet drev han »Kartoffel- og Træ-tøjshandel«. Den sidstnævnte del af virksomheden omfattede avnekurve, tøjræle og riskoste. Det var alt sammen hjemmegjort og solidt kram, udstillet til beskuelse – og selvbetjening – i ejendommens port. Især i udbindingstiden og høsttiden var der gang i denne forretning. Kundrene tog selv så mange tøjræle ude i avnekurvene, som de havde brug for, og betalte dem sammen med regningen for det, de nød indenfor. Herinde var dog ingen form for selvbetjening. Ole var selv opvarter og meget nøjeregnende med, at gæsterne fik betalt, hvad de skulle, for både pælene og de pægle af stærke varer, han skænkede op for dem. Hændte det, at brændevinen havde gjort en gæst så glemsom, at han ikke fik tøjrælene med sig ved afgang, så Ole ingen anden udvej end at lade dem vende tilbage til avnekurven!

Den nære beliggenhed ved byens markedsplads gav søgning til »Sorte Hest« især på markedsdagene,

Den lyse ejendom midt i billedet blev ramme om »Sorte Hest«, efter at værtshuset måtte flytte fra ejendommen Slotsgade 51, der befandt sig bag plankeværket ud for hestekøretøjet. Til venstre i gadebilledet ses »Linden«. Billedet er fra før 1873, idet sparekassens første ejendom blev opført i dette år, netop bevoksningen ses til venstre i billedet.

Vinhandler Charles Petersen købte i 1912 »Sorte Hest«, lod ejendommen rive ned og opførte i stedet »Vesterhus« med biografen Kosmorama, der ligger der den dag i dag.

hvor adskillige handeler ude på pladsen skulle bekræftes med »en lille én« – eller nogle stykker – inde hos Ole.

Imidlertid købte vinhandler Charles Petersen i 1912 »Sorte Hest«. Han lod den gamle ejendom nedrive og byggede det nuværende »Vesterhus« med Kosmorama.

»Sorte Hest« døde dog ikke af den grund. Ole Olsen flyttede bare værtshuset et lille stykke hen ad gaden til nr. 49, hvor »Sorte Hest« opstaldede i stueetagen lige under frøknerne Camilla og Sofie Petersens privatskole. Efter flytningen overdrog Ole Olsen sin kartoffelhandel til Niels Nielsen, som videreførte den i ejendommens bagbygning i nogle år, hvorefter den flyttede til Slotssognet.

Det blev dog aldrig det

samme for »Sorte Hest« i det nye sted, som for øvrigt var en af byens meget gamle ejendomme. Staldrum og holdeplads fandtes ikke mere, og landboerne søgte med deres heste og vogne til Malterigården og Gl. Landbohjem i Slingerupsgade, men også til Slotskroen, som havde en udmærket rejsestald.

I trediverne hed indehaveren af »Sorte Hest« Peter Petersen. Han ville åbenbart også gøre noget for kunsten, og engagerede maleren Poul Bille-Holst, Esbønderup Skovhuse, til at dekorere restaurationslokalet. Det blev til tre meget store malerier, som dækkede det meste af lokalets bagvæg og sidevægge. Hvem, der bestemte motiverne, vides ikke, men resultatet blev et billede, som viste en kulsvier ved sin mi-

le, et andet skovparti med en springende hjort og et tredje, som skildrede Frederiksborg Slots brand i 1859. Forlægget til dette billede var en af de tegninger, som fremkom i dagene efter branden, og maleriet er ikke udpræget korrekt i detaljerne, men maleren blev så fascineret af motivet, at han har beruset sig i flammehavet, som totalt dominerer billedet. Ilden var da også det centrale den ulykkelige decemberrat for godt 120 år siden.

Inden bygningen med »Sorte Hest« blev nedrevet i 1962, fjernede daværende restauratør E. Gyrming, de tre billeder, som malerens enke erhvervede og tog hjem til »Lillegården« i Skovhusene. Maleriet med slotsbranden kom dog frem igen og blev købt af FDB til ophängning i Kvicklys cafeteria i Hillerød. Hermed vendte det tilbage til Fiske-torvet, men fik ikke lov at få en blivende plads på dette sted. FDB-ledelsen fandt, at billedet var så velegnet til udsmykning også andesteds, hvorfor det blev bragt til hovedsædet i Albertslund.

Efter Peter Petersen blev overtjener Kvist vært for en kort tid. Han overlod værts-

huset til A. Møller, som senere overtog Missionshotellet. Næste indehaver blev frk. Johanne Hansen, som fik sat skik på tingene og bl.a. indrettede en såkaldt pæn stue med duge på bordene i tilknytning til »slyn-gelstuen« – den med malerierne! Johanne Hansen fik senere »Linden« i sin varetægt. Efter Johanne Hansen fik Ejner Gyrming en 10-årig kontrakt med Mel-skens-familien, som ejede det gamle hus. Gyrming blev imidlertid træt af værts-huslivet, og han overdrog, efter seks år som indehaver, »Sorte Hest« til fru Astrid Beicker, som søgte at gøre værtshuset til et hyggeligt. Juke-boxen rummede således kun gode, gammel-kendte melodier, som gæsterne kunne synge med på, og fru gik gerne ind i rollen som forsanger.

Imidlertid havde Mel-skens planer om noget nyt og købte sig ud af kontrakten til Gyrming et år før dens udløb, og dermed var »Sorte Hest« gået over i historien.

Men hvorfra kom navnet?

Det siges, at en indehaver i sin tid var forgabet i sorte heste. Da hans værtshus skulle have et navn, kunne det ikke blive andet end »Sorte Hest«!

Hillerød har været rig på værtshuse og beværtninger gennem tiderne. Her er P. Petersens Cafe & Beværtning i ejendommen Østergade 22 fotograferet omkring 1910. Beværtningen blev også kaldt »Peter Luk's Værtshus«, fordi han hele tiden blinkede med det ene øje.

Private elværker før byens

Entreafgiften for at se elværk i funktion gik til de arbejdsløse

Et dansk hjem er i dag så totalt afhængigt af elektriciteten, at det er svært at forestille sig, hvordan tilværelsen kan være uden elektrisk lys og kraft, uden el-komfur, køleskab og dybfryser, uden støvsuger, vaskemaskine, el-strygejern, radio, fjernsyn og meget andet, der har elektriciteten som drivkraft.

Og dog er det kun 70 år siden, menneskene i Hillerød måtte leve uden alt dette, og de levede endda! Måske havde de i andre byer,

som var tidligere på færde i det elektriske, oplevet at denne belysningsform var noget helt andet og renligere end de petroleumslamper og gasblus, man kendte hjemmefra. Men nogen forestilling om, hvad elektriciteten kunne udvikle sig til, gjorde man sig ikke. Den kom med strøm til belysning og kraft til motorer, og det var i sig selv en bemærkelsesværdig nyskabelse.

Hillerød var tidligt med i spørgsmålet om gassen. Byen fik gas i 1868, kun få

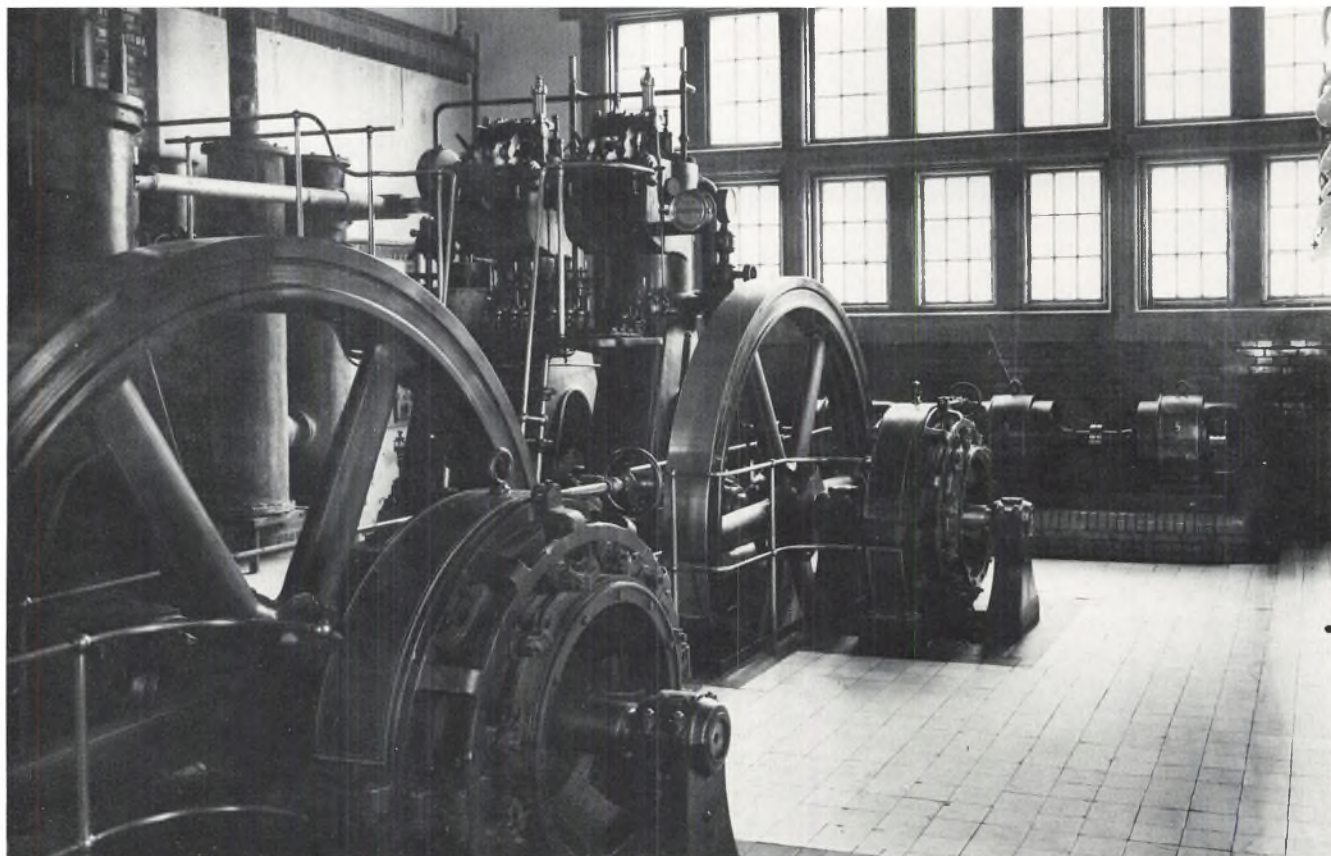
år efter, at hovedstaden tog sit første gasværk i brug. Der skulle gå 40 år efter gassens indførelse, før der i Hillerød blev ført alvorlig snak om, at nu burde man også have elektricitet ind i dagligdagen, hvad en række andre danske byer allerede kunne prale med.

I 1907 kom et udspil fra Helsingør med det sigte, at der skulle opføres et centralt elektricitetsværk for Nordsjælland, men det kunne der ikke skabes enighed om, bl.a. fordi byer som Frederiksværk og Helsingør ikke ville være med. Herefter blev det til, at såvel Hillerød som Helsingør opførte egne kommunale elektricitetsværker.

Det kommunale værk i Hillerød kom dog haltende efter et par private. Den initiativrige fabrikant P. Nielsen havde allerede i 1904 indrettet et sådant i sin fabrik, og den ikke mindre initiativrige tømremester Frits Milner ville ikke vente på det planlagte kommunale værks forsyning. Da han i 1908 opførte Bankbygningen, fik han bygget sit eget elektricitetsværk under den overdækkede gårdsplads. Det forsynede både Bankbygningen og naboen Ilskøb, som opførtes i 1912, med lys og kraft i mange år. Henad vejen blev disse ejendomme dog sluttet til det kommunale værk.

Formedelst 25 øre for voksne og 10 øre for børn fik hillerødanerne lejlighed til at se dette elektricitetsværk i funktion. Det var taget i brug i efteråret 1908, og i februar 1909 meddelte Frits Milner, at der på en række dage – mod den nævnte betaling – var adgang til at se hans elværk med dynamo, accumulatorbatteri og – i tilgift – hans dampanlæg til centralvarmen. Det lovedes, at man får en forklaring på,

Maskinerne, som roterede for sidste gang i 1954, hvorefter elforsyningen blev varetaget ved indkøb af strøm.

hvorledes elektriciteten frembringes og overføres.

De samme dage var også adgang til bankbygningens tårn – med samme entreafgift som i kælderen. Fra tårnet er en glimrende udsigt over byen og omegnen, og Milner stillede en kraftig kikkert til rådighed for det publikum, som besteg hans tårn. Tilmed uden ekstra afgift!

Det var nu ikke for at tjene en ekstraskilling til sig selv, Milner indbød til disse besigtigelser. Vinteren 1908-1909 var der mange arbejdsløse i Hillerød, og understøttelsen var ikke, hvad den er i dag. Hjelpeaktioner blev sat i gang fra forskellig side, og Milners aktiviteter var et af bidragene. Al entreindtægt tilfaldt de arbejdsløse.

Umiddelbart før julen 1908 havde byrådet besluttet sig for et kommunalt elektricitetsværk. Det anbefales i byrådet af bl.a. fabrikant P. Nielsen, som i det nævnte år tog navneforandring til Nordsten. Fabrikanten hævder, at elektriciteten fremover vil blive billigere. Han har selv elektricitet og ønsker sine medborgere det samme.

I mødet oplyses, at et elektricitetsværk vil koste mellem 175.000 og 200.000 kr., og der bevilges 2000 kr. til fremskaffelse af planer og overslag.

Få dage efter dette møde anmodes ingeniør Spangenberg om at udarbejde planer for Hillerøds elektricitetsværk.

Yderligere vedtages at købe et byggeareal lige over for gasværket. Det tilhører overretssagfører Raaschou og erhverves for 15.000 kr.

200.000 kr. lånes i Statsanstalten for Livsforsikring og ved licitationen over bygningen er murermester F. Kielberg billigst med 17.955 kr., hvorefter han får lov at opføre den. En tårnvogn til brug ved ledningsarbejde udbydes også i licitation, og her er karetmager Hamann lavest med 434 kr.

Til el-produktionen indkøbes to dieselmotorer, som

De kommunale værkers hovedkvarter er den dag i dag denne bygning i Frederiksgade, der husede byens første elværk. Bygningen opførtes af murermester F. Kielberg, der ved licitationen var billigst med et bud på 17.995 kr. Herfra styres i dag kommunens videresalg af elektricitet.

hver præsterer 68 hestekræfter, og efter endnu en licitation overdrages arbejdet med tavler, akkumulatører, jordkabler og luftledninger til det tyske firma Siemens & Schukerts for 39.826 kr.

Der skal også nogen til at styre foretagendet, og mellem 88 ansøgere beslutter byrådet sig for at ansætte assistent ved elektricitetsværket i Esbjerg Jens Møldrups Nis-Hansen som maskinmester.

Byrådet gør adskilligt for at få folk til at strømme til den elektriske strøm. De, der tegner sig for mindst fem glødelamper, får stikledning uden udgift, og for den indvendige installation lægger kommunen pengene ud. Beløbet kan derefter afvikles over fem år.

Adskillig diskussion står om indførelse af elektrisk lys i slotskirken. Sagen møder en vis modstand, bl.a. fordi der skal føres en luftledning til hovedslottet. Jordkabel er der ikke råd til. Det menes dog, at modstanden hurtigt kan overvindes, så slotskirken om kort tid vil have elektrisk belysning.

Det fik den ikke før tre snese år senere!

Den 10. september 1909

meddeles, at nu er elektricitetsværket så godt som færdigt. Af lamper, der skal forsynes, er tegnet godt og vel 3000. Maskinerne arbejder hver dag fra kl. 5 eftermiddag til 8 aften. På lørdage dog yderligere to timer om aftenen. Resten af døgnet klares forbruget fra akkumulatørerne.

16. september kommer den store dag, da »det hvide lys« tændes. Det tilkommer dog ikke forbrugerne at gøre dette. Nis-Hansen går fra hus til hus og slutter strømmen til. Først hos borgmesteren – naturligvis! Derefter til Amtsavisen.

Også i anden henseende er Amtsavisen nr. 2. Det er i spørgsmålet om antal lamper. Husholdningsskolen ved Lindevej har 72 og Amtsavisen 65. Avisen har dog tre motorer, og som forbruger indtager avisen førstepladsen.

Det er jævnstrøm, der sendes ud i ledningerne, og denne svagstrøm fungerede også en række år efter, at vekselstrømmen kom til

Hillerød. Gradvis gik byområderne over fra det svage til det stærke. I 1954 kørte dieselmotorerne deres sidste omdrejninger. Så fulgte nogle år, hvor vekselstrøm omformedes til jævnstrøm, og i 1959 blev sat punktum for svagstrømmens periode.

Men hvad kostede det at oplyse sin tilværelse med de nye, elektriske glødelamper i elværkets startår 1909?

Såmænd 20 øre pr. kilowatt. I dag er prisen over 75 øre, og før energikrisen ikke mere end 15. Alligevel har elektriciteten ikke rigtig fulgt med prisudviklingen fra 1909 og frem til idag.

Det kunne være morsomt at undersøge, hvor lang tid de akkumulatører, der i 1909 klarede det meste af døgnet forsyning, ville holde til i dag.

Uden at foretage store beregninger kan driftsbestyrer Hørlyck fastslå, at det ville dreje sig om meget få minutter, før akkumulatørerne havde mistet al deres kraft. Det ville ske på mindre end fem minutter – måske kun tre!

Fysiske apparater til skoler

Instrumentmager og kancelliråd C. Weitzmann fik stor succes med demonstrations apparater, der også solgtes i Rusland

Indtil for godt et år siden var det muligt at tyde navnet på den virksomhed, der gennem mange årtier fungerede i ejendommen, skønt det er mere end et halvt århundrede siden, den ophørte.

Nu er skiltet borte, dækket af pålmede facademursten.

»C.Weitzmann« er navnet, og det kunne ses på ejendommen i Helsingørgade 31, som var en del af Kampfeldts »Møbelhuset«, og som nu huser HTH Køkkener. Over cementskiltet var med bogstaver af jern markeret årstallene 1868-1893 ... ligeledes et levn

fra Weitzmann-tiden.

Men hvem var manden, og hvad virkede han med?

Weitzmann var en af sin tids kendte – for ikke at sige berømte – danske instrumentmagere, og hans virke fik stor betydning for skolerne i Danmark, idet han var den første, der slog til lyd for, at skolerne skulle anskaffe demonstrationsapparater til fysik. Han fulgte denne opfordring op med selv at fremstille fysiske apparater, som passede til skoleforhold, og blev i stort omfang leverandør af dette apparatur til skolerne. En betydelig forretning fik

Weitzmann desuden i Sverige og Norge, men også i Rusland. På udstillinger, hvor de fysiske apparater fra Hillerød præsenteredes og demonstreredes, opnåede Weitzmann fine belønninger og anerkendelser. Men når Weitzmann kunne få indpas på et så fjernt marked som det russiske, skyldtes det, at han udformede et russisksproget katalog. Han vidste, hvad der skulle til, når varen var produceret.

Christian Ludvig Weitzmann stammede fra en gammel officersslægt, der indvandrede til Danmark år 1676. Han fødtes 1. juni 1844 i Freerslev, og faderen var proprietær Carl Jacob Ludvig Weitzmann. Det har dog ikke hidtil været muligt at finde frem til, hvor fødehjemmet lå.

Chr. Weitzmann kom i lære hos den københavnske

Instrumentmager og kancelliråd C. Weitzmann.

instrumentmager Julius Nissen i 1858, og 10 år senere etablerede han sig i Hillerød med produktion, og salg, af fysiske og optiske instrumenter.

Det var fine ting i finmekanik, Weitzmann og hans medarbejdere skabte i værkstedet. Noget efter model andet sted fra, men også adskilligt, som indehaveren selv konstruerede, netop med sigte på, at det skulle være til praktisk brug i skoleundervisningen. Ved studierejser til udlandet søgte Weitzmann stadig at være med på det nyeste, og han fik i sit arbejde opbakning fra både videnskabelige kredse og Danmarks Lærerforening. For øvrigt fik Weitzmann i 1882 den opgave at være ministeriets tilsynsførende ved skolernes fysiske samlinger.

Selv om Chr. Weitzmann således havde nok at se til i sin virksomhed, var han på en række områder aktiv borger i Hillerød. Han var med til at stifte Industriforeningen og medlem af dens bestyrelse, samt virksom for den tekniske skoles trivsel.

Den anseelse, han nød i hjembyen, markeredes på hans 40 års jubilæumsdag som forretningsmand den 5. september 1908 med, at der flagedes livligt rundt om i byen. Dagen var desuden identisk med hans 50-årsdag som instrumentmager.

Industriforeningen holdt

Cementskiltet, hvor navnet C. Weitzmann skimtes, ses mellem -Møbelhuset- og det største af vinduerne. Nu holder et køkkenelement-firma til i Møbelhusets tidligere lokaler, og cementskiltet er væk, gemt bag en helt ny facade af murstens-skaller.

fest på Hotel Kronprinsen for jubilaren, hvor formanden, arkitekt V. Holck, hylkede Chr. Weitzmann, der denne dag var udnævnt til kancelliråd – en titel, som dog ikke hørte hjemme i de højere rangklasser.

Til festen skrev redaktionssekretær Knauer en sang, hvor et af versene lød:

*I fyrrer år hans mesterhånd
har virket
i lykkens kår og under håb,
der brast.*

*Blev panden furet, og blev
isen kullet,
end blev hans tanke klar og
hånden fast.*

*I fyrrer år han som den gode
borger
sit bidrag gav til byens vel og
ry,
har nydt sin bostavns glæder,
delt dens sorger
– derfor en tak frembærer nu
vor by.*

Ret lang tid derefter fik Weitzmann ikke til at dele sin bostavns glæder og sorger i. Han døde 20. juli 1909 i en alder af 65 år, efter at han i lang tid havde været svagelig som følge af en hjerneblødning.

Familien førte virksomheden videre, men det gik ikke, som det skulle, og efter nogle år gik den ind. Men andre fortsatte i Hillerød med at fremstille skolemateriel, og det seneste skud på stammen må »Podis» – Petersen & Dræbys virksomhed på Buevej – siges at være.

Chr. Weitzmann skildres som en varm og favnende personlighed, men også som en lidt excentrisk herre med festlige indfald, den kaldte på smil og latter.

For nogle år siden fik Nordsjællandsk Folkemuseum lejlighed til at erhverve en lille trækasse, der tilsyneladende havde et forhold til Hillerød. Hvad den i sin tid var anvendt til, fremgik ikke umiddelbart, men på lågets inderside var, med smukt malet skønskrift, formet dette vers:

Et ældre billede af Helsingørsgade 31, hvor cementskiltet med navnetrækket tydelig ses. Desuden kan iagttages årstallene over vinduet ved portene: 1868-1893. Disse tal er ligeledes et levn fra Weitzmann-tiden.

»Den røde Kasse» er mit Navn

Og Hillerød min Fødestavn.
Der jeg ofte blev tilpakket
Med gode Sager og tillakket,
Hvoefter straks paa Reise sendt.

Med mange er jeg velbekjendt,
Som Alle lige Gjerne see mig,
Dog ude kan jeg ikke tee mig.
Derfor jeg beder: »Kjære Ven!
Send mig snarlig hjem igjen.»

I et forsøg på at få klarlagt den røde kasses tilhørsforhold, blev den præsenteret med billede og tekst i Amtsavisen, men der gik lang

tid, før opklaringen kom. En instrumentmager kunne erindre, at han i sin læretid hos manden, der videreførte den weitzmannske virksomhed, havde set kasser med dette vers, og det var herefter klart, at de gode sager, som på rejse blev sendt,

var apparatur fra Weitzmann.

Hans appel om snarlig returnering af emballagen har næppe været uden virkning.

Kancellirådets vers er ikke til at stå for – uagtet, at det ikke just er formet i kancellistil!

Aftryk af en annonce, som Weitzmann indrykkede i Frederiksborg Amts Avis den 1. maj 1878.

Et rigt udstyret Udsalg
af fysiske og optiske Instrumenter
agter Undertegnede at aabne den 3dje Maj i Slotsgaden
(Riffertorvet). Udsalget vil være aabent fra 8 Morgen
til 8 Aften.
Reparationer, som ønskes udførte paa mit Værksted
i Helsingørsgade, kunne indleveres og afhentes i Udsalget.
G. I. Weitzmann,
fysisk Instrumentmager.
Værksted & Lager Helsingørsgade. — Udsalg i Slotsgade.

Købmandsgård gennem 200 år

„Nærværende bankhæftelsesobligation kvitteres herved til afløsning og ud-slettelse af pantebogen.“

Købmandsgården, Helsingørsgade 15, forsvandt for at give plads til Slotsterrassen

Hillerød, den 24. august
1928

Anna Thomsen

Trist er det, at der ikke har været sans for – eller råd til – at bevare en af Hillerøds gamle købmandsgårde, som tegnede billedet af handelsbyen i tidligere tid. En købmandsgård med butik, staldrum, kornlofter, tømmerplads og støbegods. Det kunne også være hyggeligt at genskabe et interiør, som fandtes i adskillige købmandsgårde før i tiden – brændevinsbrænderiet!

Helsingørsgades miljø blev gjort fattigere, da købmandsgården, der dækkede over gadens nr. 15, forsvandt for at give plads for Slotsterrassen. Den gamle ejendom havde ude som inde bevaret meget af sin fortid,

men bukkede under for den såkaldte udvikling.

Købmandsgårdens oprindelse har været svær at efterspore, men det er sandsynligt, at den er kommet til for et par hundrede år siden. Man skal dog frem til omkring år 1800, før der er fuld klarhed over købmandsgårdens indehavere. Da er det slægten Maahr, der residerer i købmandsgården. Søren Martin Maahr var købmand i begyndelsen af 1800-tallet, og efterfølgeren var hans søn, Johan Henrik Maahr. Da byens gamle kirkegård på det, der nu er Torvets øverste del – samt området, hvor tinghuset ligger – blev nedlagt i 1830, var Sø-

ren Martin Maahr nylig død, og sønnen lod sin fars kiste opgrave og føre til den nye kirkegård ved Mørkegaden, som senere omdøbtes til Østergade.

Johan Henrik Maahr var en af Hillerøds ansete mænd, idet han blev en af de „eliederede borgere“, som borgerrepræsentationen – datidens byråd – benævntes.

Johan Henrik Maahr overlevede ikke sin far i mange år. Han var knap 39 år, da han døde i 1839. Hans enke, Ane Cathrine Maahr, født Olsen, drev forretningen videre, indtil hun døde i 1862, 61 år gammel.

Erik Nielsen, som var købmandsgårdens sidste indehaver, har et morsomt dokument, en pante-obligation i ejendommen, udstedt i 1840 og underskrevet af Ane Cathrine Maahr. Den fik gennem årene mange påtegninger, og den allersidste lyder:

Hvor stor var en sådan behæftelse på ejendommen? Den lød på 161 rigsbankdaler og 20 skilling, og det kan undre, at der skulle gå henved et hundrede år, før den blev afviklet.

Efter Maahr-slægten kom en købmand Brodersen ind i billedet, og næste mand i købmandsgården var Jørgen Andersen, som i 1908 afhændede forretningen til H. F. Thomsen, hvorefter han blev bonde i Auderød.

Købmand Thomsen døde i 1926, men hustruen, fru Anna Thomsen, førte købmandsgården videre med sin nevø, Erik Nielsen, som bestyrer til 1933, hvorefter Erik Nielsen selv overtog forretningen.

Forhuset med butikken søgte med en vis, men moderat, modernisering at leve op til den nye tids krav til udstyr og butiksindretning, men det øvrige holdt sig til det gamle – med kornlager, tørveskure og stalde.

For blot nogle årtier siden, i slagteriets velmagtsdage, var der god brug for købmandsgårdens staldrum. Et par gange om ugen havde slagteriet modtagelse af svin, og når grisene var afleveret til aflivning, kørte landboerne til købmandsgården og staldede op, medens de ordnede deres byærinder.

Købmandsgårdens stald kunne tage mod 16-18 heste, men særlig praktisk lå den ikke til sit formål. Den var placeret i mellembygningens kælderetage, og selv om hestene ikke skulle gå ad en kældertrappe, var vejen til båsen og muleposens foder temmelig stejlt nedadgående. Ikke alle hestene var begejstrede for den „nedtrapning“.

Kirkegårdsinspektør Anders Blombergs far, Im.

Købmandsgården var et kompleks af forhuse, sidebygninger, bagbygning og skure, og der var både staldmester og gårdskarl til at tage mod landboernes køretøjer, når de kom til byen for at sælge og købe.

Den gamle Helsingørgade-ejendom, der rummede købmandsgård i et par århundrede. Billedet er fra 1909.

Blomberg, var en kyndig lokalhistoriker. I en afhandling »Det gamle Hillerød« beskæftiger Im. Blomberg sig også med Helsingørgades ejendomme og fortæller, at omkring år 1800 har på søsiden af denne gade, på strækningen fra Torvet til købmandsgården, ligget nogle lave lejhuse. Købmandsgården var første større ejendom i denne del af gaden.

Efter købmandsgården følger Kavalergården, fortæller Im. Blomberg. Det er sandsynligvis denne ejendoms forhus, som forsvandt sammen med købmandsgården.

Dette hus kunne nok ansues som en respektabel bolig før i tiden. Både ved størrelse og kvalitet ragede det op over de lave gadehuse nr. 8, 10 og 12, som Andelsbankens byggeprojekt udraderede.

Im. Blomberg fortæller, at Kavalergården har rummet et brændevinsbrænderi, hvorimod det ikke har kun-

net fastslås, om også købmandsgården havde et sådant. Kavalergården ejedes i 1745 af Niels Linds enke i Pibe Mølle og fra 1777 af en anden i samme erhverv, Frederik Høy fra Frederiksdals Mølle. Efterfølgende ejere var, fra 1812 murermester Johan Wendt, fra 1844 murermester Chr. Svendsen og fra 1848 værts-husholder Jens Thiesen.

Hvad de gamle, forlængst henfarne, købmænd i Helsingørgade kunne berette om livet i købmandsgården, får vi aldrig at høre. Der kunne nok fortælles meget andet og mere end om arbejdet og handelslivet.

Både købmanden og naboen, blikkenslageren med et andet håndværkernavn – Bager – havde åleruser i Slotssøen. Købmanden fik regelmæssigt ål i sin, hvorimod blikkenslageren aldrig så skyggen af en fisk i sin – ikke før, købmanden trådte hjælpende til. Han anbragte tre store spegesild

i Bagers ruse, og der er ikke noget at sige til, at blikkenslageren så »forkert ud i ansigtet« ved denne form for nabosjov.

En anden, for øvrigt ganske dramatisk, begivenhed udviklede sig en dag i mellemkrigsårene, da en ko stak af fra Markedspladsen, kastede sig i søen ved »Rosenhaven« og svømmede over til den modsatte side, hvor den landsteg i købmandens have. Koen svømmede blev fulgt fra land, og der stod folk parate til at tage imod den. Imidlertid var koen ikke indstillet på at blive »taget imod«. Den gik straks til angreb på de Falck-folk, der kom for at pågribe den. Falck har ellers ord for at klare alt, men denne ko kunne de ikke uden videre klare, og de

måtte bringe sig i sikkerhed i havens træer.

– Hvad var der så at gøre?

Jo, et lyst hoved mente, det bedste var at skaffe en anden ko, som kunne berolige den balstyriske. En sådan blev hentet på Markedspladsen, og dens tilkomst havde den ønskede virkning på »svømmer-sken«. Hun blev så tilpas rolig, at Falck-mændene kunne liste et reb om hornene og indfange hende.

Men det er nok både første og sidste gang, en ko er svømmet over Slotssøen. For hvor skulle en sådan komme fra? Kreaturhandelen på Markedspladsen er nedlagt, og det er længe siden, der blev tabt en koklat i Hillerøds gader. De køer, som i dag kommer til byen, er slagtet og parteret ved ankomsten.

Damp-Sporvogn i Gribskov

Den første bane Hillerød-Græsted anlagdes i 1880, men hverken skinner eller vogne fungerede efter hensigten

Ingeniør W. R. Rowan, dampvognens skaber og banens anlægsentreprenør.

GDS er initialer, som rettelig skal »oversættes« til Gribskovbanens Drifts-Selskab. Det kunne også være »Gribskov Damp-Sporvej« eller »Græsted Damp-Sporvogn«.

Den sidstnævnte udlægning af GDS var nu ikke helt ved siden af i banens første år, da Græsted var dens endestation mod nord.

Karakteristisk er det, at der ikke tales om »jernbane«, og sandt at sige havde det foretagende, som i begyndelsen af 1880 indledte en passager- og fragttransport fra Hillerød til Græsted ikke meget med egentlig jernbane at gøre. Det, der toges i brug til passagerbefordring, var faktisk en dampsporvogn.

Ønsket om en bane gennem Gribskov havde gæret i adskillige år inden 1880. Allerede i halvfjerdserne kunne fås små trykte vejvisere med kort over Gribs-

skov, og dette kort kunne en vandretur foregå efter.

Åbningen af jernbane fra hovedstaden til Hillerød i 1864 skabte bekvem mulighed for at nærme sig Gribskov, som gennem mange år havde været et tiltrækkende udflugtsmål – også for andre end Søren Kierkegaard – men der var stadig et pænt stykke vej fra banegården i Frederiksborg til udkanten af den store skov. Med den nye bane til Græsted kunne naturelskerne blive fragtet lige ind til skovens dejligheder.

Et andet argument for anlæggelse af denne bane blev brændetransporterne. De var tidligere gået dels med hestevogn og dels ad Esrom Kanal, som blev anlagt i 1805 fra søen til Dronningmølle. Herfra blev brændet sejlet videre til forbrugerne – i første række til hovedstaden.

Imidlertid var til stadig-

hed besværligheder med kanalsystemet, og da Gribskovbanen blev en kendsgerning, var det forbi med pramfarten på kanalen. Meget er der ikke tilbage af denne vandvej, som nedlagdes for et hundrede år siden, men det er stadig muligt at følge dens forløb, og enkelte steder er den næsten intakt.

Mange, og besværlige, forhandlinger var gået forud for åbningen af Gribskovbanen. Det var i første række vanskeligt at skabe et forsvarligt økonomisk grundlag. Stor ståhej var der også om linjeføringen, og fra Helsingø kom således stærke ønsker om at få banen dertil.

Den offentlige kapital, der skulle erlægges, blev skabt i form af et lån på en kvart million, som Landmandsbanken ydede amtsrådet, men det kneb med at finde den fornødne private kapital. Imidlertid havde grev Frijs til Frijsenborg erhvervet et stort område af Søborg Sø, med henblik på at nyttiggøre det gennem tørlægning, så det senere kunne udstykkes og sælges.

Greven tegnede sig for 50.000 kr. i aktiekapital og blev største private aktionær i banen. Hans indgriben skal nok have været stærkt medvirkende til, at endestationen fik en så besynderlig placering som en hel kilometer fra Græsted by.

Når det i begyndelsen var mere naturligt at tale om sporvogn end om jernbane, skyldes det, at baneledelsen valgte et skinnesystem og en trækraft, der hverken var bæredygtig eller effektivt.

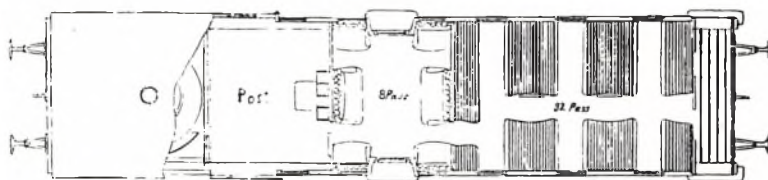
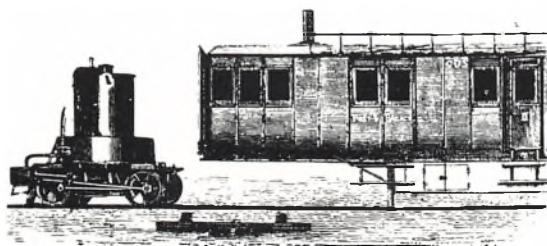
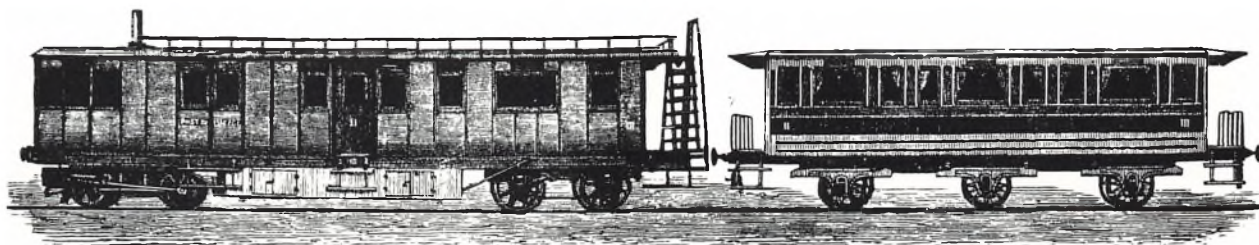
En engelsk ingeniør, William Robert Rowan, var leder af vognfabrikken Skandia i Randers og i 1877 skrev han en pjece med titlen »Om benyttelse af mekanisk Bevægkraft for Sporvogne«. Den var også en anvisning på, hvordan jernbaner kunne anlægges bedst og billigst. Muligvis var det nok den billigste form, men tiden skulle hurtigt vise, at Rowans system bestemt ikke var det bedste, og trods advarsler fra sagkyndige blev Gribskovbanen prøveklud for Rowans teorier, da de skulle føres ud i praksis.

Rowans skinnesystem, som for øvrigt ikke blev opfundet af ham selv, var udformet i et såkaldt grydespor. Lette skinner hvilede på en slags omvendte gryder, der lå på et underlag af grus. Under hver skinnelængde lå fire-fem gryder, og skinnerne blev holdt i rette afstand med tværgående jernstænger. Systemet duede ikke, og en større arbejdsstyrke måtte daglig holde sporets underlag vedlige. Så blev der stukket nogle sveller ind mellem gryderne, og efterhånden var der en svelle for hvert grydesæt.

Var sporlegemet usædvanligt, var materiellet, som det bar, ikke mindre mærkeligt. To dampvogne,

Gribskovbanens station i Hillerød 1905.

leveret fra Skandia, bestod i personvogne i to etager, med indbygget lokomotiv. Øverste etage var åben og kun anvendelig ved sommertid, selv om der var en baldakinlignende overdækning. Dampvognen kørte i ca. 15 år, men så blev maskinen taget ud, hvorefter de fungerede som nogle højst besynderlige lokomotiver. Yderligere var anskaffet et rigtig lokomotiv – et af de mindste, som nogensinde har kørt på skinner i Danmark, de smalsporede baner iberegnet – samt en snes godsvogne, som alle var åbne. De var i første række beregnet til brændetransporten, men det viste sig hurtigt, at der var behov også for lukkede godsvogne til bl.a. kreaturtransport. En pakvogn kunne heller ikke undværes.

Dampvognene kunne køre 30 kilometer i timen, men så var de ikke rare at befinde sig i, og de nøjedes med en tophastighed på 22 km/t.

Til en begyndelse kørte tre tog i hver retning på den nye bane gennem Gribskov. I Hillerød havde banen ingen station. Det fik den dog senere. Billetsalget foregik i toget på samme måde som i en sporvogn. Stationsbygninger og trinbrætter var placeret på samme steder, hvor de findes også i dag, og ved sommertid var udflugtsmålet først og fremmest

Gribsø holdeplads. I banens første år lod banegårdsrestauratøren i Hillerød opføre en pavillon ved Gribsø, og den fik en vældig tiltrækningskraft. Tilstrømningen var på gode sommerdage så stor, at banen fik besvær med at transportere de mange gæster til og fra pavillonen. Denne er forlængst borte, og det samme er skovløberens traktørsted.

I spørgsmålet om godstransport satsede banen specielt på skoveffekter og anlagde samlepladser, med sidespor, en række steder ved banen. Kagerup Station havde sin største betydning som afgangssted for skovens produkter – brænde, gavntræ og trækul. For persontransporten var den ikke af større betydning, med sin beliggenhed langt fra Kagerup by og andre bebyggede steder på egnen. Der må dog have været en del passagerer til og fra Kagerup. Baneledelsen så surt til, at stationsforstanderen drev lidt krohold, og til et sådant måtte der også være kunder.

Banestrækningen fra Hillerød til Græsted stod alene i 1896, da den forlængedes til Gilleleje. Året efter indviedes banen fra Kagerup til Helsing, og i 1924 fuldførtes det system, som kendes i dag med strækningen fra Helsing til Tisvildeleje.

Nu er det rappe, små »lyntog«, der kører på Gribskovbanens skinner, men forud

Illustreret Tidende fortalte ved banens åbning i 1880 i disse tegninger, hvordan det rowanske system fungerede. Der vises en dampvogn med tilkoblet passagervogn. Fornden ses, at maskinen kunne skilles fra sin personvogn.

for disse har denne bane haft adskilligt – og meget forskelligt – materiel. Før Y-togene var skinnerbusserne en forbedring, i hvert fald i det hastighedsmæssige, i forhold til alt det, der tidligere var kendt som motortog og personvogne, trukket af lokomotiver, der hver for sig ville pynte på en veteranbane. Et enkelt gør det også på banen mellem Maribo og Bandholm.

Desværre er de første dampvogne kun bevaret i billeder. Ellers ville en sådan være den helt rigtige »veteran«. De kørte i en tid,

hvor de godt nok skulle indrette sig efter Nordbanens køretider i Hillerød, men også efter deres egne forhold. Det fortælles således, at den legendariske ejer af Kagerup Savværk i slutningen af forrige århundrede, Jens Olsen Christensen – bedre kendt som »Kulfanden« – var storkunde på Gribskovbanen, og havde han været i Hillerød og bebudet at ville hjem med et nærmere angivet tog, vovede man ikke at køre, før »Kulfanden« havde indtruffet sig.

Ellers var fanden løs!

Godsfrimærke fra 1920'erne.

Et hus med historie

Fotografisk atelier og købmandsgård i Helsingørsgade 33

Under gennemgang af gamle negativ-glasplader fandt fotohandler E. Staunstrup to billeder fra den ejendom, hvor han har sin forretning. Det er der for så vidt intet mærkeligt i. Det besynderlige er blot, at de ikke tidligere er kommet for dagens lys.

De to billeder er optaget i

begyndelsen af tyverne af Erik Staunstrups farfar, Olaf Staunstrup, der i 1903 fik fotografisk atelier i ejendommen Helsingørsgade 33. Hans søn, Th. Staunstrup, der oprindeligt lærte herre-ekvipering, fortsatte dette sted den fotografiske virksomhed, dog med et mellem-spil som Multika-foto-

graf i konsul Markers ejendom lidt længere nede i gades nr. 29 – inden han rykkede ind i nr. 33. Efter Th. Staunstrups død for godt en halv snes år siden viderefører hans hustru og søn forretningen, der dog ikke mere beskæftiger sig med fotografering, bortset fra de hurtigbillede, der benyttes som pasfoto og til andre identitetsforeteelser.

Endnu står den årlige tur op af en smal og stejl trappe op til gamle Staunstrups atelier klart i erindringen.

Den begyndte, mens man var i de allerførste barneår og fortsatte til henimod konfirmationsalderen.

I første række var årsagen til denne opstigning, at ude i Vestsjælland sad et sæt bedste-forældre, som gerne ville erfare, hvordan børnebørnene i Hillerød trivedes, men mellem Hillerød i Nordsjælland og Gørlev i Vestsjælland var for tre snese år siden en næsten uovervindelig afstand. Det var ikke hvert år, de tre generationer så noget til hinanden. Derimod kunne med et fotografi fortælles bedste-forældrene, at ungerne i Hillerød så ud til at trives og arte sig vel. På Staunstrups piedestal, hvor man blev placeret, kunne billedet næsten ikke forestille andet end et dydsmønster.

Mange år senere, da man selv havde en dreng på en halv snes år – den stærkt tiltagende frækhedsalder – sad stamherren, som havde be-

Helsingørsgade nr. 33 før ombygningen i 1924. I udhængsskabe reklamerer Olaf Stanstrup for sit fotografiske atelier.

I 1926 rykkede købmand Carl Sørensen ind i ejendommen. Det var to år efter at fiskeforretningen var blevet indrettet.

søg af jævnaldrende kammerater og rodede i en æske med gamle familie billeder. Han haler et frem – det viser en dreng på fem-seks år – og spørger: – Hvem er den fyr?

Det må erkendes, at det ikke kan være andre end hans eget fædre ophav som mindreårig.

Oplysningen besvares med et stort grin og bemærkningen: – Kom her hen, rødder, så skal I se min den gamle med lange, sorte nylonstrømer og broderet lysedug om halsen!

Ens hånlige afkom skulle bare vide, at den, som sad på Staunstrups høje stol, maskinklippet over hele kraniet, var iført bedstemors hjemmeproducerede kradsulds. Man hadede de strømper, men var tvunget til at gå med dem, og når bedstemor skulle modtage billedet, var det rimeligt, at de blev anvendt specielt på fotograferingsdagen.

En lille hævn var der dog lejlighed til. Fyren blev trukket hen til en reol, hvor han på et foto kunne beskue sig selv. Mere end trekvart år har han ikke været, og sidde måtte han, for det var før, han kunne gå. Hår var der heller ikke mere af end på den før omtalte person. Hos junior var det bare ikke kommet i vækst.

– Kan du se! Hvem sidder der også med broderet lysedug om halsen? Vi mandfolk har aldrig kunnet gardere os mod kvindernes pyntesyge!

Bortset fra, at det er gamle Staunstrup, der har forevigtet ejendommen ude og inde i de to billeder, fortæller de ikke noget om hans egen tilværelse i ejendommen. Det er købmandsforretningen, de kredser om. Den har sit hjemsted i en af gadens allerældste ejendomme. Helsingørsgade nr. 33 har rummet købmandsforretning i længere tid, end

Her er Staunstrups fotografiske atelier i et baghus til Helsingørsgade 33.

Købmandsbutikken, hvor »Bedste« (til venstre) og »Faster« regerede. Drengen med kurven er Fr. Petersens søn Gunnar, som senere i sin arkitektvirksomhed kom til at sætte præg på Hillerød. Da dette billede blev taget, må Gunnar have været henvend en halv snes år.

nogen nulevende har forudsætning for at huske, men dens tid som købmandsejendom er forbi. Den købmand, der havde forretningen i dens sidste ca. 40 år, var

Carl Sørensen. Han lukkede butikken 1. februar 1974. Da den genåbnede, var det i en anden branche.

I dette århundrede – og i noget af det foregående – var

det Fr. Petersen-familien, der havde ejendommen og købmandsbutikken. Da købmand, og gymnastiklærer, Fr. Petersen, døde i 1901, videreførtes forretningen af hans hustru og datter. I familiens, og kundernes, kreds hed de to aldrig andet end »Bedste« og »Faster«. Faster var søster til den stovte tømmer og banehåndværker Fr. Petersen, der ikke tog sig af købmandshandelen, men passede ejendommen og var gaden hjælpsomme altnuligmand. Fr. Petersen, far til arkitekt Gunnar Petersen og fru Julie Schacht Hansen, havde skytteforeningen som et hjertebarn. Selv var han en fin og aktiv skytte, indtil synet i hans alderdom begyndte at svigte.

Det er en smuk, vel proportioneret, ejendom, der ses på billedet fra tyvernes begyndelse. I 1924 indledtes en ombygning, der medførte, at fru Johanne Lind – mor til Nathalie Lind – fik fiskeforretning i en afdeling nærmest porten. Købmandsforretningen bevarede, idet noget af det, der var

afgivet til fiskebutikken, kompenseredes ved, at en del af lejligheden blev lagt til købmandens butik, hvor Carl Sørensen rykkede ind i 1926. En sidste detalje i ombygningen af ejendommen ud mod gaden skabte fotobutikken.

Inde i gården kan opleves noget af stemningen fra gammel tid. Smukke er sidefløj og baghus med deres bindingsværk, og når gårdspladsen er bragt helt i orden, vil være genskabt et miljø, som det bliver svært at finde ret mange andre steder i Hillerød. At der i sin tid var tale om ikke blot en købmandsbutik, men en købmandsgård – omend af de mindre – fortæller baghuset om. Her var stald til fire-fem heste, og den har uden tvivl været benyttet til købmandskundernes heste.

De to billeder belyser et stykke hyggeligt fortid i Helsingørsgade. Det skulle være sært, om der ikke fra gamle Staunstrups negativarkiver dukker mere af samme slags op. Et sådan fotografis efterladenskaber er lidt af en guldgrube for lokalhistorien.

Efter Carl Sørensen var rykket ind i Helsingørsgade 33 blev der endnu en gang bygget om på ejendommen mod gaden. Det var da Olaf Staunstrups søn, Th. Staunstrup, fik forretning indrettet i gadebilledet. Her et ældre billede, hvor forretningen er julepyntet.

Blev byens »stadsarkitekt«

Det var utroligt, hvad arkitekt, museumsinspektør Vilhelm Holck, kunne overkomme

Arkitekt Vilhelm Holck.

Tre navne har gjort hinanden følgeskab gennem flertallet af de byggeopgaver, der gav Hillerød et nyt præg i årtierne omkring det seneste århundredskifte.

Det er Holck, Milner og Kielberg ... arkitekten, tømreren og mureren. Disse tre mænd kom til at samarbejde om en række byggeriet, der ændrede byens ansigt på afgørende vis.

Før håndværkerne kan komme til, skal arkitekten gøre det forberedende arbejde. For et lille hundrede år siden blev dog ikke spurgt efter arkitekten i enhver byggesag. Gjaldt det et almindeligt beboelseshus, kunne tømreren eller mureren selv klare de tegninger, der var nødvendige, og den ordning levede jævnt og godt videre ind i dette århundrede. Men til de store opgaver kunne arkitekten ikke rigtig undværes.

Lidt af et tilfælde var det, at præstesønnen fra Christianshavn Vilhelm Thaning Holck blev arkitekt. Hvis ikke en lærer havde fattet antipati for Vilhelm og udsat ham for personlig forfølgelse, var drengen blevet student og antagelig embedsmand som sine tre brødre. Vilhelm insisterede, på grund af denne lærer, på at komme i realklassen og afslutte skolegangen med præliminæreksamen. En sådan var ikke til synderligt brug i praksis, men da tegning var et fag, Vilhelm viste gode evner i, og da familien Holcks husvært var murermester, kom han i lære hos ham.

Større tanker om, hvad han kunne nå ad den vej, gjorde Vilhelm sig ikke.

Hans første mål var at blive murersvend. Tanken om, at faget kunne føre til en tilværelse som arkitekt, dukkede ikke op før senere.

Som murersvend gennem fire år arbejdede Holck kun om sommeren ved faget. Vintermånederne benyttede han til at søge teoretisk dygtiggørelse på den tekniske skole, og derefter kom andre fire læreår på Kunstakademiet.

Vilhelm Holck havde arbejdet som konduktør ved større byggeføretagender i hovedstaden, inden han 1. april 1885 fik ansættelse som konservator ved Det nationalhistoriske Museum på

Frederisborg med en gage af 1800 kr. årlig og fri bolig på slottet. Embedsboligen bestod af fem værelser på 1. sal i »Kancellihuset« samt to loftsværelser.

Stillingen ved museet var baseret på, at Holck frit kunne påtage sig arbejde som arkitekt. Muligvis var der på den tid heller ingen andre arkitekter i Hillerød, og hurtigt fik Holck sin første byggeopgave. Stor var den ikke. Arbejdet omfattede kun en forskole med læ-

rerbolig i Gl. Ullerød. Den ses stadig på hjørnet af Tulstrupvej og Sophienborgvej. Det er længe siden, bygningen fungerede som skole. I mange år har den rummet beboelse, også i den forhenværende skolestue.

Der var bud efter den

Holcks hovedværk som »stadsarkitekt« i Hillerød må nok siges at være det rådhus, som opførtes i årene 1887-88.

Huset - Askelund- på hjørnet af Tulstrupvej/Sophienborgvej i Ullerød var arkitekt Holck's første byggeopgave som arkitekt. Huset tjente i starten som forskole med lærerbolig i Gl. Ullerød.

unge arkitekt også fra foreningslivet. Hurtigt blev han formand for skøjteløberforeningen, hvor han tog sig af det organisatoriske. Derimod viste han sig nødig på

isen med skøjter på. Han erkendte blankt, at han var en klovn til den slags, og da han blev forlovet med en pige, der mestrede kunsten, blev skøjterne spændt af for bestandig.

Et sted, hvor Holcks evner kom til bedre udfoldelse var

i Hillerød Industriforening, hvor han blev dens ansete formand fra 1889 til 1918.

Ved et suppleringsvalg kom Holck for øvrigt ind i Slotssognets sogneråd, og der var lagt op til, at han skulle blive sognerådsformand, men det afslog han med bestemthed.

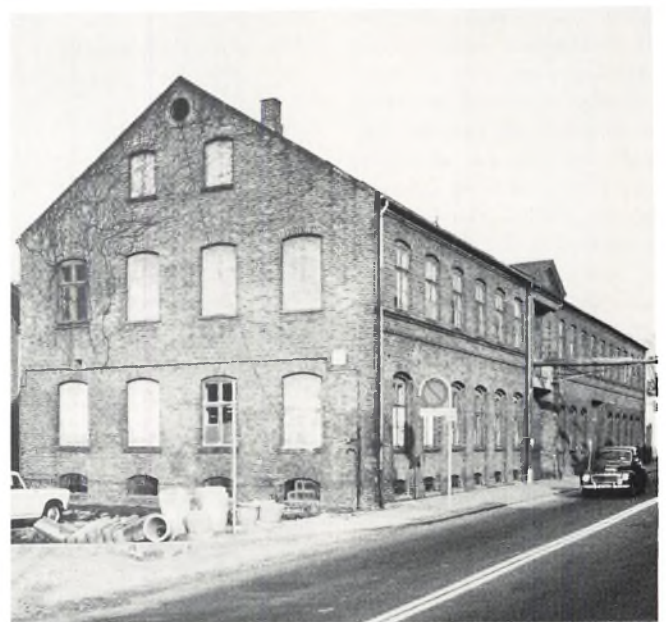
Som arkitekt havde Holck også fået nok at se til netop på den tid. Frederiksborg Amtsråd og Hillerød byråd overdrog ham at udarbejde forslag til et nyt rådhus i Hillerød. Rådhuset opførtes i årene 1887-88, og efter indvielsen arrangerede amtsråd og byråd en stor fest på Hotel Leidersdorff med middag og bal.

Holck havde inviteret sine forældre med, og ved festen indtraf en lille episode, der af de implicerede opfattedes som et varsel. Holck havde fået sin genbofrue til bords. I Slotsherrens Hus på den modstående side af ydre slotsgård residerede amtmanden, baron Wedell-Weddellsborg, og det var baronesse Wedell, Holck havde som borddame.

Efter middagen dansede Holck med datteren, baro-

Arkitekt Holck beskæftigede sig også med fabriksbyggeri, således for Nordsten. Tilbage af de bygninger, Holck var mester for, står nu kun den to-etager høje bygning til venstre i billedet. Der var virkelig stil over denne industribygning, da den i sin tid blev opført for enden af Hostrupsvej.

Hvor denne Nordsten-bygning lå indtil 1970 er i dag parkeringspladser for handelsstandens kunder. Men Nordsten-navnet holder stadig fast på arealet. P-området kaldes i daglig tale Nordstensparkeringen. Også fabriksbygningen på billedet var gjort af arkitekt Holck.

Et af Hillerøds store bygningsværker, som Vilhelm Holck stod bag var opførelsen af Bankbygningen på Torvet. Her er håndværkerne fotograferet kort før bygningens færdiggørelse i 1908.

nesse Marie, som dengang var sytten år, og da parret kom for tæt på Holcks mor, tog frynserne i hendes sjal fat i Mariés balkjole, så de måtte standse op for at få hende fri.

Det var noget der blev talt om en og anden gang senere hen!

Med byggearbejder som rådhuset, bankbygningen, den store udvidelse af kommuneskolen, husholdningsskolen, sparekassebygningen fra 1900 – den med granitfacaden – en stor udvidelse af sygehuset ved Banevejen, Jernbanehotellet, Teknisk skole og en lang række privatboliger, kom Vilh. Holck til at markere sig som Hillerøds »stadsarkitekt«, men hans virke strakte sig langt videre ud. Han opførte stationsbygningerne på banen fra Hillerød til Frederiksværk, og for sine arbejder i denne by kunne Holck benævnes også som Frederiksværks stadsarkitekt. Sygehuset, Grand

Hotel og mange privatejendomme er formet af ham.

Andre sygehusbygninger fra hans hånd kan ses i Frederikssund, Usserød og Esbønderup, og ved sit giftermål med baronesse Marie kom Holck i nær kontakt med store ejendomsbesiddere rundt om i Danmark. De hentede ham til udførelse af betydelige nybyggerier eller spændende ombygninger.

For fru Laura Tietgen opførte Holck kirken i Gadevang og for etatsråd Tietgen de smukke avlsbygninger til Strødam. For øvrigt blev også kirken i Villingerød bygget efter Holcks tegninger, og en opgave, Holck gik ind for med personlig varme, blev skolehjemmet Godhavn ved Tisvilde. Det nu forsvundne Tisvilde Badehotel »stod« der også Holck på.

Det er utroligt, hvad denne mand har kunnet overkomme, for det var ikke altid, han havde konduktør eller anden medhjælp. Byg-

gearbejder rundt om i Danmark medførte også mange tidskrævende rejser for arkitekten selv.

Endelig var der stillingen som museumsinspektør ved Frederiksborgmuseet, men Holck forstod at administrere sin tid og tilrettelægge sit arbejde, så det ene ikke kolliderede med det andet.

Alle, der har kendt Vilh. Holck, betegner ham som et fint menneske og en retlinet personlighed. Det er også mere ydmyghed end hovmod, når han i sine erindringer peger på, at der er bygninger, han opførte, og genser med glæde, men at det langt fra er tilfældet med alt, hvad han skabte.

– At være arkitekt har

sine fordele, men virksomheden har det ubehagelige ved sig, at alle de fejl, vi gør, står der synlige. De kan ikke rettes, og vi kan ikke løbe fra dem!

Fra en af de højtsiddende små kviste på Bankbygningen skuer Vilh. Holck i sit portrætrelief over mod det rådhus, der blev hans første store opgave i Hillerød. Det står som udtryk for datidens smag og stil, men også som resultatet af en begavet arkitekts formåen. Det hus behøver Holck ikke at skamme sig over, og det indbragte ham da også C. F. Hansens sølvmedalje, givet af Kunstakademiet. Den tildelte ham inden for akademiet samme rettigheder som dets lille guldmedalje.

»Lille Nord« hørte til de store

Men det var kun i banens første 33 år indtil 1897, da Kystbanen blev åbnet

Der debatteres også i denne tid meget om den fremtidige driftsform på banestrækningen Hillerød-Helsingør, også kaldet »Lille Nord«. Hovedstadsområdet's Trafikselvstyre og Statsbanerne har haft nedsat et udvalg, der skulle drøfte spørgsmå-

let og komme med forslag til forskellige løsninger.

Det synes også tiltrængt, for tiden er ligesom stået stille på denne strækning med hensyn til moderniseringer af det kørende materiel. Mens både privatbanerne i Hillerød, S-banen og

f.eks. Kystbanen alle kører med nyt og publikumsvenligt materiel, ja så har »Lille Nord« været befaret med solid, men håbløst forældede motorvogne gennem alle årene. Det har ligesom ligget i luften, at denne strækning var kun en lille sidebane, der måtte vente med fornyelser, når der engang var råd til det. Nu giver Statsbanerne som bekendt ikke overskud, og må derfor prioritere sine investeringer, så de fleste midler går til hovedstrækningerne mellem landsdelene. Det betyder, at

sidebanerne bliver forsømte, hvilket passagerer i Vestjylland og i Nordsjælland kan snakke med om. Derfor er det netop lidt af skæbnens ironi, at sidebanen »Lille Nord« engang hørte til mellem hovedstrækningerne. Lad os se lidt tilbage på historien.

Allerede så tidligt som i 1839 omtaltes en »Sporvei« mellem København og Helsingør. Det er i et foredrag af professor G. F. Ursin med titlen »Om Sporveie med særdeles Hensyn til deres Anlæg i Fædrelandet«. Fem år senere indbyder en vekselmægler J. W. Heymann til aktietegning i en jernbane mellem København og Helsingør, men interessen er ikke til stede.

I 1853 vedtages den første anlægslov for banen, men Det sjællandske Jernbaneselskab, der var et privat foretagende (det var før DSB var oprettet), havde ingen penge, hvilket medførte, at regeringen blev bemyndiget

Banestrækningen Hillerød-Helsingør er kun at betragte som et sidespor, og måske netop dette forhold er årsagen til, at der køres med et gammelt og utidssvarende motorvognstog på strækningen. Der har ofte været talt om at modernisere materiellet, men hidtil er det blevet ved selve personvognene. Kraftenheden er stadig håbløst forældet.

til at udstede eneretsbevil-
lingen på banen. Der skete
imidlertid ikke noget vide-
re, og først i maj 1859 kom
der skred i sagen.

Det sjællandske Jernba-
neselskab var interesseret i
at oprette en bane til Klamp-
enborg for at få del i de
mange rejsende til skovene
og Dyrehavsbakken, og re-
geringen gav tilladelse til
anlæg af en sidebane til
Klampenborg samt en bane
fra København til Helsingør
Havn med eller uden side-
baner til Frederiksborg og
Fredensborg. Der var for-
skellige forslag fremme om
linjeføringen, men det blev
ved den føring, som resul-
tede i den nuværende bane.

Klampenborg havde af
gode grunde den største in-
teresse for Det sjællandske
Jernbaneselskab, og anlæg-
get af denne bane blev force-
ret, således at den åbnede
for drift den 22. juli 1863.
Det betød, at den næste eta-
pe, strækningen Helle-
rup-Lyngby først åbnede
den 1. oktober 1863. Dati-
dens skik med store åb-
ningsceremonier blev der
ikke noget af ved denne lej-
lighed.

Det gjorde der til gengæld,
da den sidste del af banen fra
Lyngby til Helsingør over
Hillerød blev åbnet den 9.
juni 1864. Her var kong
Christian IX, dronning Lou-
ise, kronprins Frederik og
prinsesse Dagmar til stede.
Festtoget standsede ved alle
stationer, og blev overalt
hilst af den lokale befolk-
ning.

Ved festmiddagen udtalte
kongen, at »Dette arbejdes
udførelse, midt under en
krig på liv og død, er et tegn
på landets kraft og vel-
stand«. På dette tidspunkt
var der erklæret våbenstil-
stand mellem Preussen og
Danmark, men allerede den
26. juni blev krigen genop-
taget.

Efter festen begyndte
hverdagen for banen, og
man lagde ud med tre tog om
dagen i hver retning, hvil-
ket nok i dag kan synes at
være beskeden, men hvad
der dengang var et stort
fremskridt.

Hillerød (Frederiksborg) station som den tog sig ud i årene efter jernbanestrækningens åbning 1864. Bygningen blev opført året før jernbanedriften fra København til Helsingør kom i gang.

Nordbanen fik også sin
del af lystrejsende. De
mange skove omkring Hil-
lerød og det netop genop-
byggede Frederiksborg Slot
var eftertragtede rejsemål. I
samme år, som banen åb-
nede i fuld længde, udkom
der et hæfte, der havde tit-
len »Fra København til Hel-
singør. En Veileder på Den
Nordsjællandske Jernba-
ne«. Hæftet var datidens
svar på en turistbrochure
med en beskrivelse af, hvad
man så langs ruten og med
talrige litografier fra de
kendte steder. Om Hillerød
hedder det i bogen: »Hille-
rød Station fordrer Tid, thi
her maa dvæles længe, først
ved det mægtige, nu gjenop-
reiste Slot, Frederiksborg,
med dets lige så storartede
som pragtfuldt udstyrede
Kirke, ved Jægerbakken
med dens enestaaende Ud-
sigt over Søen til Slottet og
ved Møllen, Erlandsens
Mølle, paa Skansebakken,
hvorfra man overseer hele
det nordøstlige Sjælland;
Ved Indelukket, med dets
deilige Spadseretoure under
de tusindaarige Ege og de
kraftige danske Bøge, ved
Badstuen, den lille Miniatur-
udgave af Slotten; ved Fre-
derik den Syvendes Pavil-
lon på Øen i den lille Sø i

Præstevangen og ved Chri-
stian den Fjerdes Steen i In-
delukket, mindet om en
huuslig Strid, Steenen, som
Traditionen har givet en saa
smuk Betydning. Man kan
gaae her i Timer, i Dage
uden at blive træt, så meget
er her at see, og Alt er for-
skjelligt, om end den samme
Tone klinger igjennem Alt,
den smukke, hjemlige dan-
ske Charakter. Pennen
kan ikke skildre hvad her er
for Øiet, der maa sees og fø-
les«.

En smukkere tale findes
vel næppe, selv om det skal
læses med tanke for den tid,
hvori det blev skrevet. Den
ulykkelige krig mod Preus-
sen gav anledning til et na-
tionalt snøft, som varede
længe.

Om det var den citerede
brochures skyld er ikke til at
vide, men i hvert fald fik
Nordbanen en stor person-
trafik lige fra begyndelsen,
og da færgeoverfarten mel-
lem Helsingør-Helsingborg
blev åbnet i 1892, fik Nord-

banen betydning som inter-
national godsbane med
transittrafik. Denne status
varede dog ikke særlig læn-
ge, for i 1897 åbnedes Kyst-
banen, og så faldt den inter-
nationale trafik væk på
»Lille Nord«, som faktisk fra
dette år blev forvandlet til
en lokal sidebane. Stræk-
ningen fra Hillerød til Kø-
benhavn udviklede sig til en
nærtrafikbane. I 1891 blev
der lagt dobbeltspor på
denne strækning, og senere
fulgte elektrificeringen.
Først til Holte i 1936 og si-
den i 1968 til Hillerød. Et
forsøg på at genoplive »Lille
Nord«s fortid som transit-
bane blev gjort i 30'erne, da
der var planer fremme om at
lave en bane fra Hillerød til
Frederikssund og derfra vi-
dere sydpå. Men det blev
kun til nogle jordarbejder.
»Lille Nord« blev ved med at
være en lokalbane. Må man
så få lov at håbe på, at den
kan få lov til at udvikle sig
til en rigtig lokalbane. Det
har den faktisk fortjent.

Voksede sig stor og stærk

Lars Larsen opførte Allegården og skabte grundlaget for en betydelig virksomhed med biler

Når firmahistorie skal skildres ved et jubilæum, siges i mangfoldige tilfælde, at det fra en beskedent start har vokset sig stort og stærkt. Denne kliche kan sådan set også passe til Hillerød Autolager, som den 1. april 1976 fejrede et dobbelt jubilæum – 50 år som autoforhandler og 40 år som Volvo-forhandler.

Imidlertid var der fart over feltet i dette firma, der i løbet af få år stod placeret som Skandinaviens største Citroën-forhandler. Denne enestående succes var til-

med skabt under de lokale forhold, autoforhandler Lars Larsen indrettede sig i, da han slog sig ned i Hillerød. Han lejede her bagbygningen til Torvet 7, hvor han fik værksted og udstillingslokaler i stueetagen, medens han selv flyttede ind i boligen oven over.

Det var dog givet, at baggårdslokalerne ved Torvet ikke i længden kunne klare det pladsbehov, et stærkt voksende firma måtte have, og i 1932 opførte Lars Larsen den store og smukke ejendom »Allégården« på

hjørnet af Københavnsvej og Holmegårdsvej. Den kostede 167.000 kr. i byggesum, og det var mange penge dengang, men bygherren havde magt over det. Således ses det i hans statusbog fra de første år, at formuen voksede ganske pænt fra år til år.

Det var et kendetegn for firmaets grundlægger, Lars Larsen, at han havde styr på tingene i stort og småt. Han havde forstand på både teknik og økonomi. Det første tekniske grundlag fik han i sin læretid i Saltrup som smed og maskinarbejder, men det var den mere avancerede teknik, der interesserede ham. Den fik han i nogen grad kendskab til ved at komme til Gilleleje og arbejde med bådmotorer og senere i Hundested, da han sammen med en anden grovsmed, der hed Jørgen-

sen, i Hundested startede en virksomhed, som især producerede vodspil til fiskerkuttere. Det var Lars Larsen, som stod for denne konstruktion. Denne virksomhed blev grundlaget for Hundested Motorfabrik, hvor Lars Larsen blev afløst af ingeniør Højsgaard.

Lars Larsen havde mere lyst til at beskæftige sig med biler, og han skabte sammen med Ørbæk et autofirma i Frederiksværk. I dette firma var Lars Larsens 10 år yngre bror, Anders, i lære, men Anders Larsen drog efter udstået læretid til andre autofirmaer. Senest var han hos Bülow i København, men der var truffet en aftale mellem brødrene, at når Lars Larsen etablerede sig i Hillerød – hvad han havde et udtalt ønske om – skulle Anders træde til hos ham, og det skete.

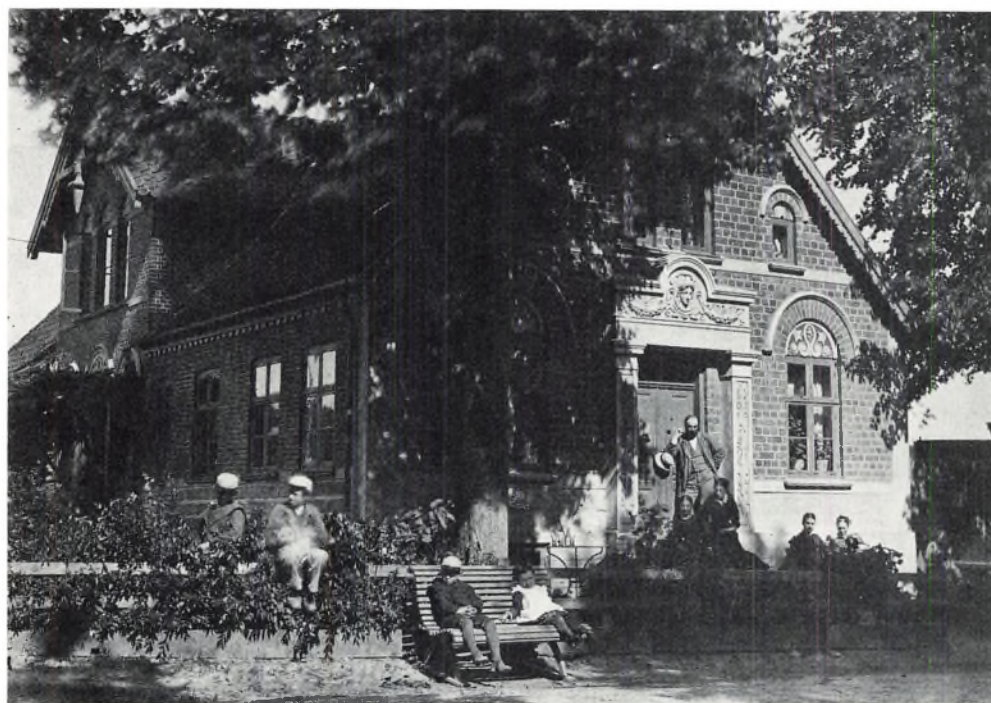
Han var i firmaet i over 50 år, og det samme var tilfældet med mekaniker O. P. Hansen, Møllebakken.

I »Allégården«, hvor bilerne kunne præsenteres under langt bedre forhold end i baggården ved Torvet, fortsatte firmaet sin vækst – dog ikke med Citroën som grundlag. Andre mærker rykkede ind, således både amerikanske og den svenske Volvo – i al stilfærdighed – fra april 1934. Det var dog ikke før efter krigen, at Volvo blev firmaets »mærkesag«, men det er en kendsgerning, at Hillerød Autolager – med undertitlen Lars Larsen A/S med sine 46 år er Danmarks ældste Volvo-forhandler. Det er også blandt de største herhjemme.

I krigsårene levede firmaet nogenlunde godt på at producere gasgeneratorer og forsyne bilerne med denne kraftkilde, men da krigen hørte op, blev det en tid traktorerne, der dominerede billedet. Lars Larsen havde altid haft næse for, hvad der var forretning i, og han så, at den uanseelige grå Ferguson-traktor måtte være sagen.

Landmændene havde penge, og det var reel, be-

Omgivelserne omkring Tikanten, hvor Københavnsvej, Helsingørgade, Batzkes Bakke, Holmegårdsvej og Skansevej mødes, har undergået store forandringer gennem tiderne. Billedet her er ejendommen Københavnsvej 19, hvor Hillerød-Autolager i dag har til huse. Huset på billedet er dog skiftet ud med »Allégården«. Fotografiet her er fra før indretningen af en købmandsforretning i gavlens. På trappen ses muremester Kielberg.

Her har ejendommen Københavnsvej 19 fået købmandsforretning. Billedet er taget fra Helsingørsgade mod Tikanten. Vejen til højre er Københavnsvej, og det er Skansevej, der går ligeud. Forretningen virkede til 1931, da ejendommen blev revet ned.

kvem handel. Der var ikke, som i dag, en gammel traktor, som skulle tages i bytte, og på forbavsende kort tid havde Lars Larsen solgt ikke færre end 800 Ferguson'er. Det var en salgssucces helt uden fortilfælde.

»Nordisk Diesel« stod som importør af traktorerne samt af et par bilmærker, som Lars Larsen forhandlede ved siden af Volvo. Det irriterede åbenbart importfirmaet, at Volvo stod placeret som konkurrent, og en dag modtog Lars Larsen et brev fra Nordisk Diesel med besked om, at nu måtte han bestemme sig til, om han skulle være forhandler for dette firma eller for Volvo.

Den slags skulle man ikke sige til Lars Larsen. Han ringede omgående til en vognmand om at komme med en stor lastbil. På denne blev læsset, hvad Lars Larsen havde af Ferguson-traktorer, skilte fra Nordisk Diesel m.m., hvorefter vognmanden fik besked på at køre til København og aflevere det.

Der gik kun en god times tid. Så var direktør Yde fra

Nordisk Diesel i telefonen: – Det var jo ikke sådant ment...!

For Lars Larsen var meningen god nok, og fra den dag var der hos ham kun tale om Volvo.

Lars Larsen døde i juni 1970, men forinden havde han truffet beslutning om det fremtidige ejerforhold. I samråd med sin bror, Anders Larsen, bestemte han,

at dennes to sønner, Carl Johan og Lars, skulle videreføre firmaet. Carl Johan, som havde haft sin læretid i firmaets værksted, skulle stå for det tekniske, og Lars, der havde haft sin læretid i reservedelsafdelingen, og i øvrigt handelsuddannet, var udset til at lede salgsafdelingen.

»Allégården« stod færdig i 1932, opført af Lars Larsen for en samlet sum af 167.000 kr. Luftfotografiet er taget med flyveren hængende over Holmegårdsvej. Bemærk også de mange træer på Københavnsvej, der dannede en smuk allé.

1960'erne var gode år for bilismen, og i »Allégården« blev behov for stadig mere plads. I 1968 måtte villaen Københavnsvej 21 vige for et nyt personbilværksted, og i 1973 blev serviceafdelingen ved Københavnsvej afløst af en stor, tidssvarende reservedelsafdeling. – Senere fortsatte lokaleudvidelserne med en ny storbutik til de brugte biler, som hidtil havde haft plads i en hal på bagarealet. Denne hal indrettedes til nyt pladeværksted. Siden er også Lastvogns-Centret i Fredensborg kommet til, med salg, værksted og reservedelslager.

Både Carl Johan og Lars Larsen arbejder nu mest i baglandet, idet de for godt et par år siden flyttede til udlandet.

I anden halvdel af 1970'erne havde firmaet ca. 80 ansatte og en årlig omsætning på ca. 50 mio. kr. og med et årligt salg på ca. 1.200 biler. Hvad det sidste angår har Hillerød Autolager imidlertid også mærket krisen inden for autobran-chen.

Nordsten gennem 105 år

kunne præsteres og Prøve kan aflægges.

P. Nielsen, Lyngø

Virksomheden startede oprindeligt slet ikke i Hillerød, men beslutningen om at flytte hertil blev taget på få dage

105 år – men stadig ung og frisk!

Dette kan siges at være et kendetegn for Nordsten-virksomheden i Hillerød. Den rundede 31. oktober 1977 de første hundrede år i sin tilværelse, men alderen betyder ikke, at den har lænket sig til gamle traditioner i produktionen. De traditioner, som præger denne store fabrik for landbrugsmaskiner, er overvejende kvalitetskravene, der blev knæsat af grundlæggeren. Ikke mindst i de seneste årtier har den forstået at forny sig og finde det grundlag, som kunne sikre fremtiden

for denne store arbejdsplads, der i 1977 beskæftigede ca. 300 mennesker, og i det meste af sin tid har været Hillerøds største industrielle virksomhed.

Den seneste, meget afgørende, fornyelse kom i 1963, da Nordsten bragte sin første fuldautomatiske radsåmaskine Lift-O-Matic på markedet. Den var en nyskabelse, der blev lagt mærke til, og maskinen betød et vendepunkt i produktionen, som hurtigt derefter udelukkende kom til at omfatte et alsidigt program af avancerede såmaskiner med kendetegnet Matic.

Godt 100 år dækker over et så langt åremål, at det meste efterhånden er historie, men historien om Nordstens indtog i Hillerød er ikke helt almindelig.

Den 27. oktober 1877 kunne i Frederiksborg Amts Avis ses en annonce med dette indhold:

– For D'Hrr Landmænd anbefales mine allerede meget anerkjendte Tærskemaskiner, der ved forandret Konstruktion arbejder meget hurtigt og godt, samt ved ny Konstruktion af Halmryster gjør det muligt at skille Halm og Emter fuldkommen rent fra Sæden. Støbegods leveres af fineste Sort, og for Maskinernes Godhed og Soliditet indestaas.

De bedste Anbefalinger

Men allerede 7. november samme år fortæller P. Nielsen i en ny annonce, »at min Forretning er flyttet fra Lyngø til Hillerød Slotsvej (i Jochumsens tidligere Ejendom), og derefter betydelig udvidet«.

Det vil sige, at tidsrummet mellem 27. oktober og 7. november er P. Nielsen flyttet fra Lyngø til Hillerød, og startdagen i denne by angives til 31. oktober.

P. Nielsen havde i Hillerød erhvervet Jochumsens jernstøberi, og her rykkede han ind med en arbejdsstyrke på 12 mand.

Hvem var denne mand, som i 1877 var 37 år, og havde mod – samt penge – til at købe den, efter datidens forhold, store fabrik i Hillerød?

Muligvis havde manden mere mod end penge, og han investerede også alt, hvad han ejede i sin nye virksomhed.

Manden var Peder Nielsen, født 1840 i Støre Rørbæk ved Frederikssund, hvor hans far, smedemester Niels Petersen tillige drev

Virksomhedens personale samlet til fotografering i 1906.

I 1922 var medarbejderstaben hos Nordsten på over hundrede mand.

en lille landbrugsejendom. Sønnen blev uddannet i smedien, hvor man blandt andet producerede lette redskaber til landbruget, herunder leer. I 1864 deltog Peder Nielsen i krigen, og efter afslutningen af denne vendte han tilbage til smedien i Rørbæk. Han havde lært sit smedehåndværk godt og grundigt, men var også en naturbegavelse, når det gjaldt håndelag og opfindsomhed. I sin færden på landet havde han set, hvor håbløst gammeldags, landbrugets redskaber var, og på en række områder udviklede han nye, rationelle redskaber og maskiner. Et af hans resultater var en tærskemaskine.

Forholdene i Store Rørbæk var meget trange, og i 1870 flyttede Peder Nielsen til Lyngby, hvor pladsforholdene for den voksende fabrikation var betydeilgt bedre, men i 1877 tog han det store spring til Hillerød.

Dhrr. Landmænds Opmærksomhed henledes på mine Tærskemaskiner, prisbelønnede ved Industriudstillingen i København 1872 og af Bedømmelseskomiteen erkjendt for de bedste af de udstillede 2 Hestes Maskiner, som også bevistes ved

den store Efterspørgsel fra Salgskontoret, samt ved Salg af de 2 udstillede Maskiner til Dhrr. Grev de la Gardie ved Helsingborg og Proprietair H. Hansen, Herlöv pr. København – samt endvidere ved Bestilling af flere Maskiner fra Holmbergs mekaniske Fabrik i Lund i Sverige – hvilke Bestillinger kom saa overraskende, at jeg desværre ikke foruden min store Omsætning

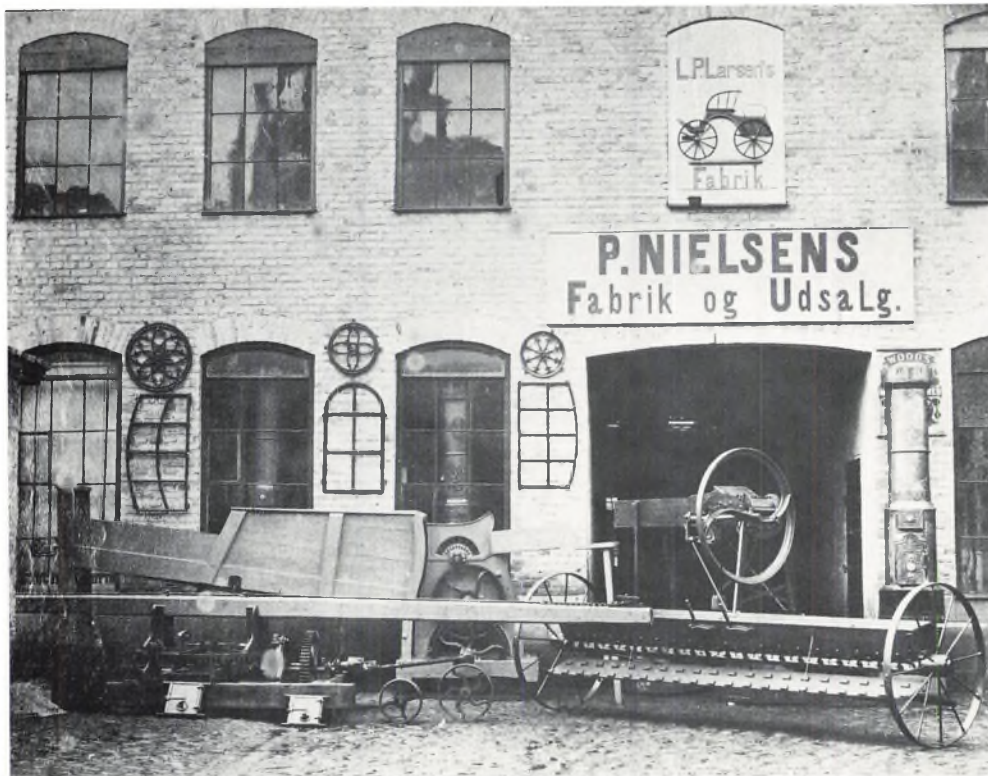
herhjemme saa mig i Stand til fra min lille Fabrik i Rørbæk at levere dette antal, men maatte indskrænke mig til at levere 2 stykker, nemlig

til Dhrr. Greve Reventlov og Godsejer Hansen i Sverige.

Med denne oplysning om salg af fire tærskemaskiner fra den lille afabrik i Rørbæk

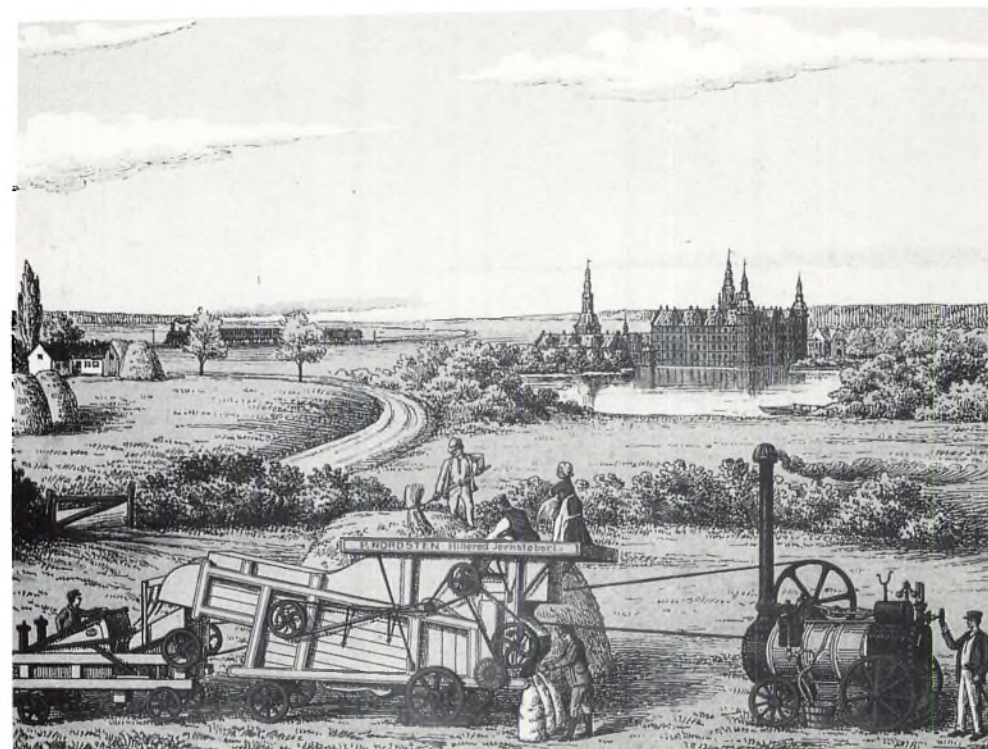
Maskinarbejdernes Klub på Nordsten fotograferet i 1917. Der er enkelte opsmøgede ærmer at spore på billedet, selv om de står i sne. Af pladen i forgrunden fremgår det, at man er i årets første måned.

Tærskværk og såmaskiner, staldvinduer og et hestetræk i udstilling så kunderne kunne se varerne.

Damptærskværk fra P. Nordsten, Jernstøberi. Med slottet som baggrund gav tegningen, der prægede katalogerne fra 1912-13, et noget romantisk indtryk af tærskarbejdet. Hensigten har selvfølgelig været at vise, hvor arbejdsbesparende og nemt arbejdet kunne klares med et så moderne værk. (Tegning af C. Møller o. 1910).

indleder fabrikant P. Nielsen en af sine første brochurer, efter at han har slået sig ned i Hillerød som indehaver af »Frederiksborg eller Hillerød Jernstøberi og Maskinfabrik«. Brochuren er overvejende fyldt med anbefalende udtalelser fra ca. 800 landmænd i Danmark og Sverige om maski-

nerne fra Hillerød, og det var måske ikke den ringeste form for reklame. Bedre, at andre roser produktet, end man selv skal gøre det.

Nu var fabrikken godt nok producent af alt til landbruget henhørende, og dens kataloger spænder i stort som småt over landbrugsmaskiner, agerdyknings- og mejeriredskaber. Det var dog i høj grad tærskemaskinerne fra Hillerød, der vandt sig et navn og blev kendt videnom. Omkring århundredskiftet konstruerede P. Nielsen sit første selvrensende tærskværk, hvorpå han erhvervede patent, og herefter fulgte hurtigt nye opfindelser og forbedringer. Der fremstod helt nye typer, og på fabrikken fremstilledes tærskværker for landbrug af enhver størrelse.

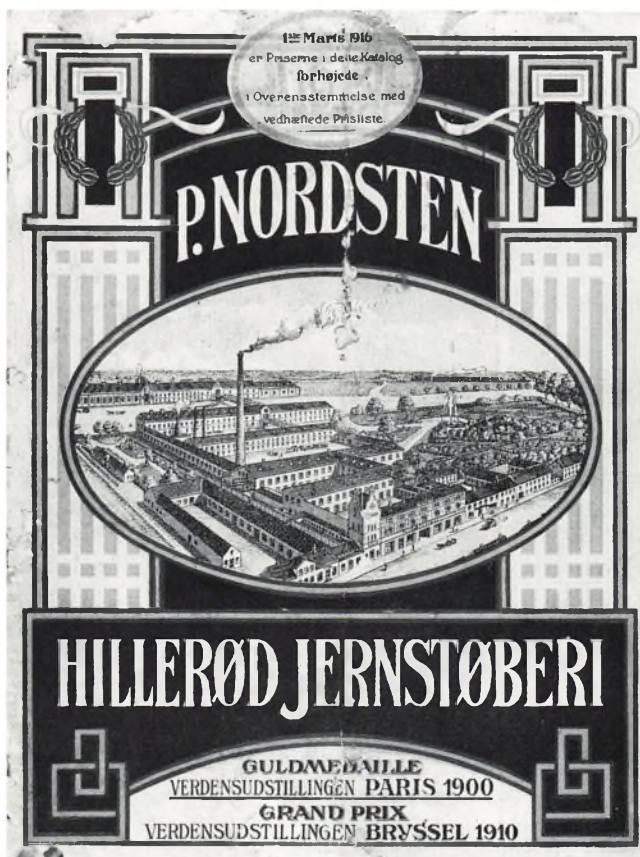
Da Nordsten-virksomheden i 1927 fyldte 50 år, var det også tærskværkerne, som førte Nielsen – og senere Nordsten-navnet – frem både herhjemme og på udenlandske markeder. Jubilæumsskriftet fra 1927 domineres da også af denne del af fabrikationen.

Det sker både med en fyldig historisk redegørelse for tærskværket gennem tiderne og illustrerede beskrivelser af alle de typer tærskværker, som fremstilledes dengang.

For øvrigt skal nutidsmennesker ikke lade sig forvirre af den til indledning citerede oplysning om »2 Hestes Maskiner«. Der er ikke tale om motorkraft af den nævnte størrelse, men om to regulære heste, der, via en hesteomgang netop beregnet for to, fik tærskværket til at fungere.

For øvrigt ses i et katalog fra 1897, at hesteomgangen var dyrere end tærskemaskinen – henholdsvis 235 og 190 kr., når de solgtes på kredit.

Det var dog en fordel at stå med pengene i hånden ved anskaffelsen. Kontantrabatten, som blev givet, sænkede prisen på hesteomgangen til 211,50 kr. og for tærskværket til 171 kr. For

Her er forsiden af salgs-kataloget i 1915, hvor en mærkat med datoen 1. marts 1916 dog er klistret over det oprindelige årstal. Guldmedalje på verdensudstillingen i Paris 1900 og Grand Prix på den tilsvarende udstilling i Bruxelles 10 år efter. Det mente Nordsten stadig kunne sælge i 1915-16 kataloget.

yderligere 90 kr. leveredes en halmryster.

I 1908 ændredes indehaverens- og virksomhedens-navn til Nordsten, og i 1918 døde grundlæggeren, hvorefter sønnen, civilingeniør Milton Nordsten, førte den videre.

En af Milton Nordstens første opgaver var i 1908 at bistå faderen i en påkrævet udvidelse og modernisering af fabrikken. Et nyt støberi blev opført på hjørnearealet ved Gasværksvej - nu Frederiksgade - og Nordstensvej. Den gamle fabrikant var en fabrikherre af den gamle skole. Han havde sin privatbolig midt i virksomheden og ønskede fra sin lejlighed at kunne gå lige ud i bedriften. Det var årsagen til, at den nye afdeling af fabrikskomplekset blev for-

bundet med en bro over Nordstensvej. Nu er broen borte. I 1970 købte kommunen den del af Nordstens fabrikskompleks, som befandt sig mellem Slotsgade og Nordstensvej. Bygningerne blev nedrevet, arealet indgik i det store parkeringsanlæg, og Nordsten koncentrede sin virksomhed på syd-siden af vejen. Støberiet var nedlagt forinden den meget alsidige produktion af redskaber og maskiner til landbruget, som gennem tiderne havde kendetegnet virksomheden var afløst af den rationaliseringsproces, der skabte Matic-maskinerne.

Ganske interessant er det, at første »Fabriks-Mærke«, som for hen imod et århundrede siden præsenteredes i kataloger fra Hillerød Jernstøberi og Maskinfabrik, vi-

ser billedet af en såmaskine. Det er den bredsåmaskine, fabrikant P. Nielsen tog patent på i 1882, og såmaskinerne har lige siden været en betydningsfuld del af produktionen i Hillerød. I den seneste halve snes år har denne produktion tilmed været enerådende.

Der skal sås, før der kan høstes!

Denne erkendelse ligger til grund for den produkt-specialisering, fabrikken i Hillerød er slået ind på. Dens produktprogram består nu udelukkende af maskiner til såning og gødsning.

Bredsåmaskinen blev en succes, og i kataloget fra år 1900 anføres, at »Cirka 7000 Patent Bredsåmaskiner er

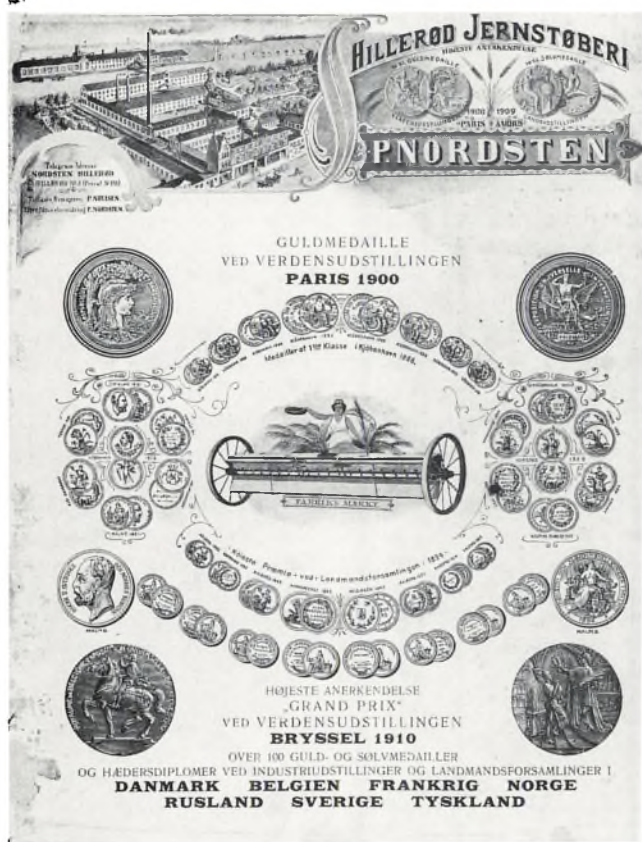
leveret til Danmark, Norge, Sverrig, Tyskland, Rusland og Argentina.«

Fabrikant P. Nielsens maskiner kendetegnes ikke blot ved deres præstationer, som i reglen lå et stykke over konkurrenternes, men også ved deres kvalitet. En kombination af fabriksdrift og håndværksarbejde prægede foretagendet. Selv om man i fabrikationen var lidt inde på moderne samle-båndsteknik, var det tidstypisk for bredsåmaskinen, at hvert enkelt eksemplar blev gennemprøvet nøje på et stykke agerland bag fabrikken. Virksomhedens gamle kusk, Lars Petersen, kunne de fleste dage ses som prøvekører af såmaskiner og andre redskaber, forspændt

Her er den aktuelle prislister pr. 1. marts 1916. Det ses at en 1 rækkes radrenser uden beskyttelsesruller kunne fås for 52 kroner.

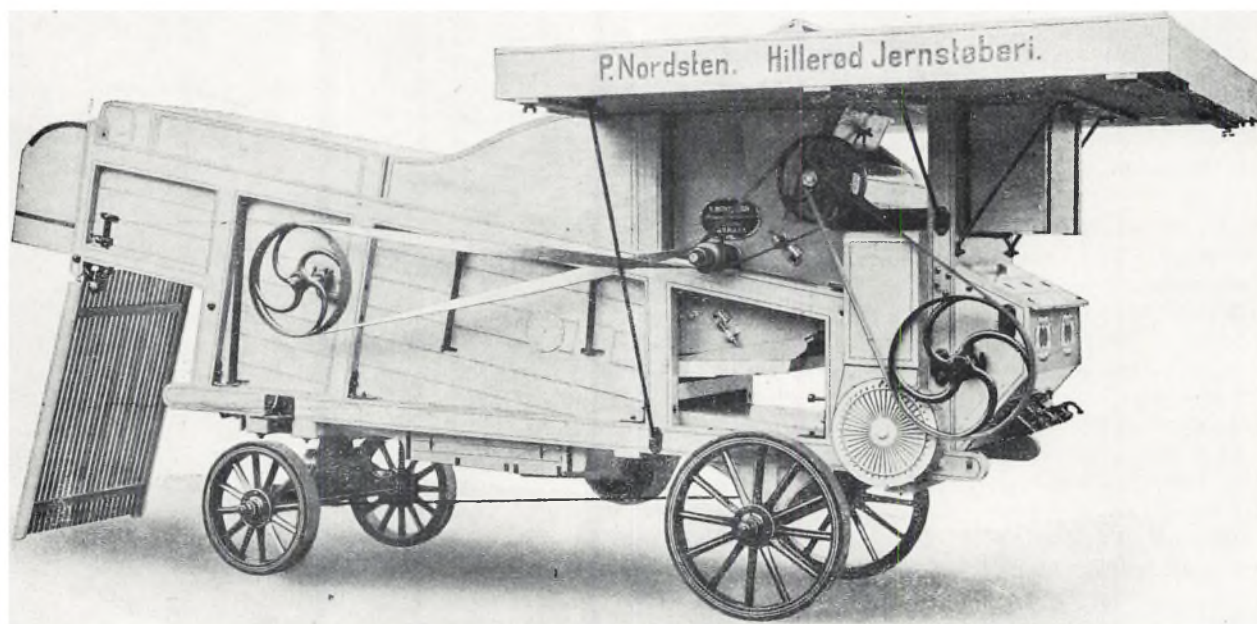
Uden Forbindende

Side i Katalog		Kr.	Øre
31	4 Rækkers Radrenser	420	00
	1 " do. Nr. 1	55	00
	1 " do. uden Beskyttelsesruller	52	00
	1 " do. uden Muldfjæle	50	00
	1 " do. uden do. med Tallerkener	52	00
32	Dobbeltpløve. Nr. 2	104	00
	" - 3	115	00
	" - 4	125	00
	Kultivatorer. 11 Tds.	105	00
	" 9 -	90	00
	" 7 -	80	00
	1 Tand	1	70
	1 Stiver til Tand		90
	1 Vendespids		90
	1 komplet Tand	3	60
	Tidsellapper	1	15
	Staalpløve. Nr. 3	72	00
	" - 4	64	00
	" - 5	56	00
	Pløve, egen Konstruktion, 2 Hestes	69	00
	Underpløve med hærde Staalmuldfjæle	22	00
	do. " almindelige do.	15	00
	do. " tykke do.	16	00
	Staalskærer pr. Stk.	4	00
	Staalstøbe Skærer pr. Stk.	1	80
	Støbe do. "		90
33	Skrællepløve, 4 furede	90	00
	" 3 do.	82	00
	Skære med Skruer pr. Stk.	1	50
	do ud. db. "	1	30
	Cambridge Tromler, tredelte, 9'	270	00
	" do. 12'	330	00
	" svære enkelte 6'	170	00
	" do. do. 7'	185	00
	" alm. do. 6'	138	00
	" do. do. 7'	156	00
	Ringtromler, tredelte, 30 Ringe	194	00
	" enkelte, 31 do.	128	00
	" do. 33 do.	136	00
	" do. 35 do.	143	00
	" dobbelte 31 do.	145	00
	" do. 33 do.	156	00
	" do. 35 do.	165	00
34	Undergrundspakker	15	00
	10 do.	315	00
	10 do.	275	00
	10 do.	172	00
	Knivtromleharver	10	00
	12 do.	185	00

Det var tilsyneladende medaljehøsten der talte. Her er det titelbladet i kataloget fra 1915-16.

Dette selvreisende tærskværk fik som højeste anerkendelse en sølvmedalje ved det 12. almindelige norske landbrugsmøde i Kristiania i 1907.

fabrikantens berømte Frederiksborgheste, der om søndagen trak familiens landauer ved søndagsudflugterne. Men også radsåmaskinen rykkede ind i produktionen, og det var fabrikken i Hillerød, der præsenterede Danmarks første helsvejste radsåmaskine. Den fremkom i 1933 og fik navnet Ceres. Maskinen, som blev fremstillet i en første serie på 100 eksemplarer, var god. Den faldt i kundernes smag, fremstillingsprisen var rigtig, og salget steg år for år. Nogen skepsis var der dog med hensyn til den elektriske svejsning, men svejsningerne holdt, og metoden blev taget i anvendelse også på andre områder. Inden længe så også de første helsvejsede halmpressere dagens lys.

Grundmodellen for Ceres var en hestetrukket maskine, men den blev senere udviklet til traktormaskine i mange variationer. Da fremstillingen af Ceres standsede midt i tresserne, efter over 30 års uafbrudt fabrikation, var navnet Ceres blevet en legende inden for radsåmaskinerne.

Mekaniseringen i landbruget havde stillet krav om en lettere og hurtigere maskine, specielt til traktor-

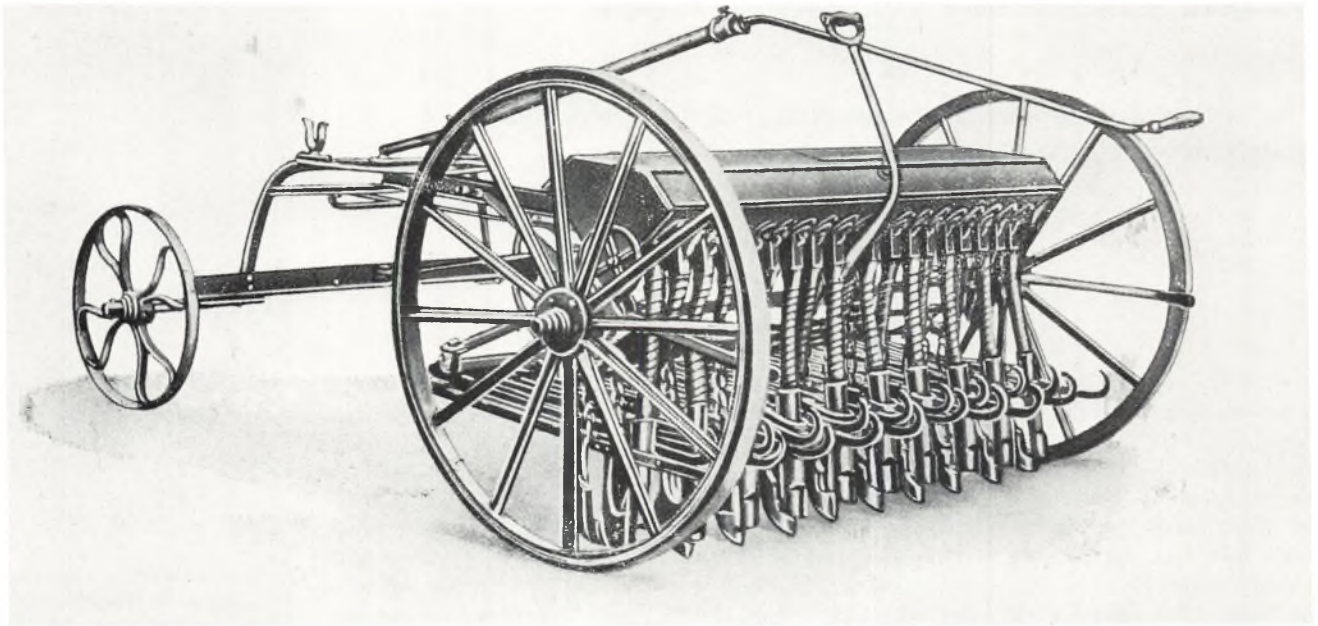
montering, og Nordstens svar blev en ny fuldautomatisk radsåmaskine, Lift-O-Matic, som siden har vundet en helt enestående udbredelse. Den fremstilles nu i otte forskellige arbejdsbredder, lige fra to til otte meter.

Gødningsmaskinen Exact-O-Matic er bygget til såning af granulerede kunstgødninger, og virksomhedens tredje specialitet er kombinationsradsåmaskinen Combi-Matic, der med stor nøjagtighed udsår såvel gødning som korn, eller frø i samme arbejdsgang.

»Flagskibet« er den store Jumbo-Matic - Europas største såmaskine. Den har beholderkapacitet til fem tons og fremstilles i såvel 10 som 12 meters arbejdsbredde. Den kan anvendes både som præcisionsgødningsmaskine og såmaskine. Den er en maskine, som dækker ethvert behov på store landbrugsarealer.

Jumbo-Matic blev præsenteret i 1976 og blandt andre nyheder kan nævnes en bugseret radsåmaskine, Trail-O-Matic i fire og seks meters arbejdsbredde.

En voksende part af såmaskineproduktionen finder vej til Nordstens eksportmarkeder, som dækker

mere end 50 lande. De vigtigste eksportmarkeder er Vesttyskland, Finland, Sverige, Norge, Østrig, England, Frankrig og Algeriet. Produktionen i 1976 var ca. 13.000 såmaskiner, og den første breddsåmaskine fremstilledes i 1882 til århundredskiftet. Tilmed er de alle betydeligt større samt mere komplicerede og effektive, end den maskine, der vises i det gamle »Fabriks-Mærke«.

I de første 41 år af Nordsten-virksomhedens 105-årige virke var det grundlæggeren, P. Nielsen (fra 1908 Nordsten), som styrede den, og efter hans død i 1918 var sønnen, civilingeniør Milton Nordstens dens leder i 45 år. Han fratrådte i 1963, men forinden, i 1959, var fabrikken omdannet til aktieselskab.

Ved Milton Nordstens afgang fik virksomheden to administrerende direktører, som begge havde haft deres virke her siden drengesårene.

Den ene var kontorchef Henry Olsen, der efter eget ønske trak sig tilbage i 1972 umiddelbart efter, at han var fyldt 65 år.

Den anden øverste leder, Børge Petersen, var indkøbschef, da han udnævntes til direktør, og han har siden 1972 været eneste admini-

strerende direktør hos Nordsten. Børge Petersen har gennem sine visioner og inspirerende initiativer fået ført virksomheden ind i et godt leje og yderligere udbygget respekten verden rundt for produkterne fra fabrikken i Hillerød.

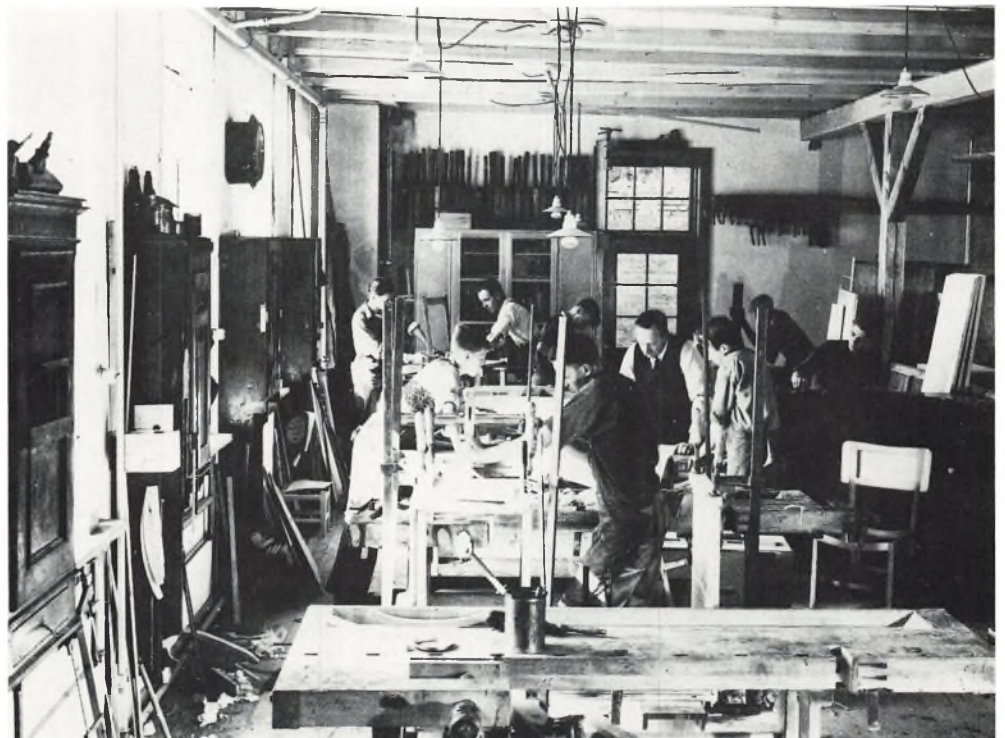
Hovedaktionær i året for 100 års jubilæet var direktør Wm. E. Berntsen, Frederikssund, men i begyndelsen af dette årti blev Nord-

Vel er der sket megen udvikling på såmaskineområdet siden denne model blev præsenteret i begyndelsen af dette århundrede, men den overordnede formgivning har kun forandret sig ubetydeligt.

sten-virksomheden fusioneret med Thrige-Titan-koncernen, og Nordsten indgår i dag i T-T Agro gruppen, men

har beholdt det navn, som gennem mange, mange år har været med til at sælge kvalitetsvarerne.

Der blev arbejdet flittigt på værkstederne hos Nordsten. Billedet her er fra tømrer-snedkerværkstedet.

Dukkede frem på loftet

Papirer fra konsumtionstiden efterladt i den nu nedrevne godsbanebygning ved Hillerød Station

Forud for nedrivningen af godsbanebygningen på Hillerød Station i 1977 blev reddet en del dokumenter, der i årevis havde ligget gemt og glemt på bygningsloft. Det var papirer, som fortalte om den konsumtion, der afløstes af Toldvæsenet. Et sådant fik lokaliteter i et hjørne af godsbanebygningen og befandt sig i denne, indtil den nye toldkammerbygning opføres ved Ndr. Banevej i 1957/58.

Det var kun et kort åre-

mål, toldkammeret fik lov at fungere det nye sted. Faktisk blev det nedlagt i 1971, da Toldvæsenet gennemførte sin store rationalisering, der medførte nedlæggelse af toldkamrene i det nordsjællandske område – bortset fra Helsingør, hvortil blev overført Hillerøds, Frederiksværks og Frederikssunds toldkamre. I Hillerød fik det dog lov at fungere videre en tid som sektion under Helsingør, indtil statsbanerne definitivt overtog toldkammerbyg-

ningen den 1. oktober 1973.

Konsumtion var en afgift, som Christian V ved en forordning i 1671 pålagde landets købstæder at svare af visse indenlandske varer. Hillerød var dog ikke medregnet og var kun udi egen indbildning en købstad. Rettigheder som sådan havde byen ikke, men 1672 ændredes konsumtionsordningen, og ved denne lejlighed blev Hillerød sat til at svare en – i forhold til andre købstæder – »lidelig konsumtion«. En ny forordning i 1673 gik endnu videre, idet den lod Hillerød give konsumtion lige med andre købstæder, eftersom den havde »mere end bondenæring og avling«. Ridefogden Hans Husvig og nogle medinteressenter påtog sig at opkræve konsumtionen, idet de forpagtede den af skat-

Til venstre forsiden til regnskabet for 1849/50 – konsumtionens næstsidsste år. Consumtionsforvalteren er identisk med Henrik Georg Flemming Lerche, der senere blev etatsråd og i årene 1855-84 var amtsforvalter for Frederiksborg og Hirschholm distrikter. Til højre ses revisionens bemærkninger til konsumtionsregnskabet 1849/50 fra Hillerød. Det er på forhånd lagt dem i pennen, hvad de har at underskrive på.

Summarisk Extract

Hillerød

Consumtions-Regnskab

Aaret 1849/50

aflagt ved

Consumtionsforvalter, Hr. Kammerherrer
H. G. F. Lerche.

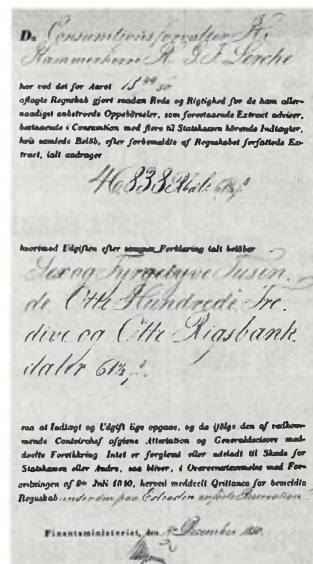
Underkøbtens Rammerraad og Controllør,
Just. Peter le Sage de Fontenay
attesterer hermed, at Hillerød Consumtionens
110ns. Regnskab for Aaret 1849

er med muligste Flid revideret, at jeg med al Nøiagtighed har udfærdiget de deri faldne Antegnelser og har efter den afgivne Decision meddeelt Beregning over Mangelposterne, samt rigtig affattet forestaaende summariske Extract, saa at ved den hele Forretning Statskassens og andre Vedkommendes Interesse ifølge min allerunderdanigste Eed og Pligt saaledes er taget, som jeg altid træder mig til at forsvare.

Den 16. Revisionens Råd for det indirecte Skattervesen,
den 17. December 1850

Og jeg Confrenterraad, Generalrevisor Hidel.
Ridd. af Dannebrog og Dannebrogsmænd
forklærer hermed, at jeg har afgivet Decisionen paa Antegnelserne i dette Regnskab saaledes som jeg, ifølge min allerunderdanigste Eed og Pligt, kan forsvare.

Generalrevisor for det indirecte Skattervesen,
den 17. December 1850
Hidel

De ministerielle bemærkninger til regnskabet 1849/50. De er nedfældet i en tid, hvor der usædvanligt kunne skrives skønsskrift.

kammeret.

Konsumtionen omfattede i første række varer, der førtes gennem byens porte. Fri for afgiften var de varer, som førtes til slottet, brænde til skolerne og fourage til dragonerne, der havde kvarter på slottet.

For at afværge, at afgiftspligtige varer kom ind i byen uden om de akciseporte, hvor konsumtionen opkrævedes, blev byen omgivet af grøfter. Disse har dog næppe været svære at forcere.

Det vides, at der var fire porte ved byens indfaldsveje. Det var Københavnsporten, der befandt sig på det sted af Sdr. Banevej, hvor Hostruphus nu ligger, Helsingørakaisen, placeret omtrent hvor Helsingørsgade har sit nr. 40, Slangerupsporten, der formentlig har befundet sig et sted i Slangerupsgade ikke langt fra Slotsgade, og Mølleporten i nærheden af Slotsmøllen.

I godsbanebygningen, der opførtes i 1864, indrettedes samtidig et toldkammer for Hillerød, og mellem dokumenterne på loftet fandtes også nogle seværdige fra dettes første tid. Ikke mindre spændende var en række årsregnskaber fra konsumtionen. De fortalte

om denne ordnings sidste år og var intakte fra 1843 til 1851/52. I midten af 1800-tallet ophæves konsumtionen, og konsumtionsforvalterens opgave bliver derefter at opkræve brændevinsbrændingsafgift hos byens fem brænderier.

Denne afgift tegner sig nu også som en hovedpost i konsumtionstiden. Den udgør således i regnskabet for året 1843 11.780 rigsdaler, medens konsumtionsafgiften for indførte varer ikke er mere end 4238 rigsdaler. Denne post er tilmed mindre end formalingsafgiften, der tegner sig for et beløb på 4850 rigsdaler.

Det ses, at der er ret store svingninger i indtægterne fra år til år. I regnskabsåret

1849/50 opkræves således 46.838 rigsdaler i afgifter og skat, men det følgende år er beløbet kun 25.691 rigsdaler.

Der gør sig dog det forhold gældende, at konsumtionsforvalteren er blevet skatteopkræver i forbindelse med treårskrigen. I 1849/50 indkræves således 7676 rigsdaler i krigsskat, men i 1950/51 udgør krigsskatten ikke mere end 1942 rigsdaler, og i 1851/52, da konsumtionen er ophørt, figurerer krigsskatten med et beløb på 28 rigsdaler. En sidste lille rest af krigsskatten – åbenbart en restancepost – indgår i brændevinsafgiftsregnskabet for 1852/53 med 1 rigsdaler og 48 skilling.

I samme regnskab er op-

ført som indtægt »Rest af Kjøbesum for Consumtionsboden ved Slangrupsport« med 573 rigsdaler. I det foregående år, 1851/52 ses en indtægt på 3229 rigsdaler »For bortsolgte Consumtionsboder og Inventarier«, men også en post på 9 rigsdaler for »Leie af Consumtionsboder«.

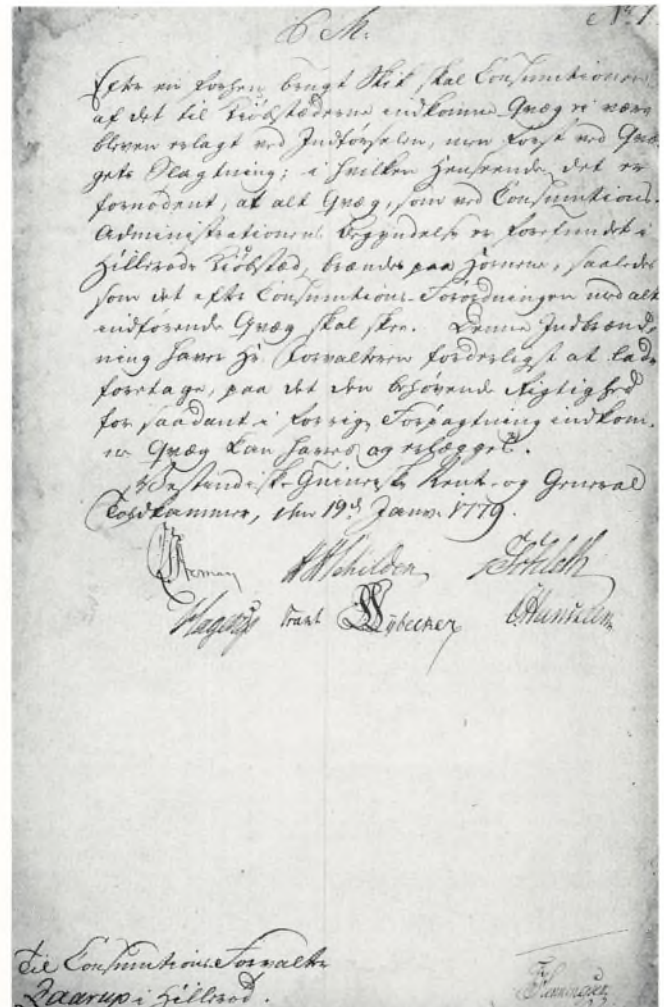
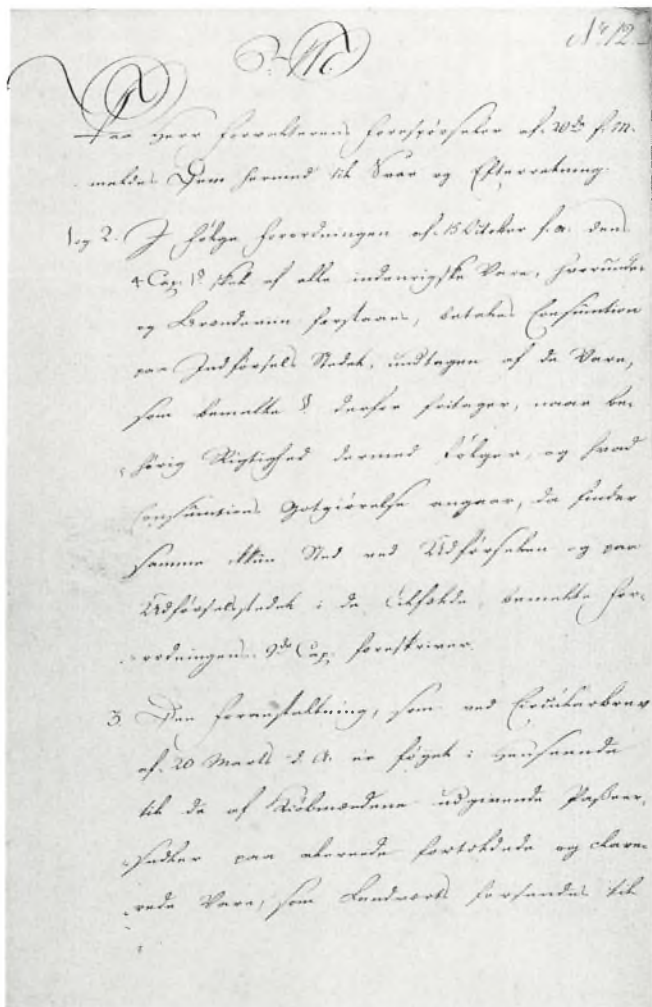
Regnskaberne er ført med sirlig skrift i dertil indrettede trykte formularer. Det

hele kan klares på to sider – en til indtægter og en til udgifter – medens der til revisionens og de ministerielle bemærkninger er afsat hele tre.

Fra 1864, da Hillerød officielt bliver toldkammerby, sker en ændring. Nu klares det ikke med at udfylde formularer en gang årlig. Det sker månedlig, og det er ikke store beløb, disse regnskaber balancerer med.

Her er originalen til et af de fundne cirkulærer fra konsumtionstiden. Dette er mere end 200 år gammelt. Teksten er følgende: »Efter nu forhen brugt skik, skal konsumtionen af de til købstæderne indkomne kvæg ikke være bleven erlagt ved indførelsen, men først ved kvægets slagtning, i hvilken henseende det er fornødent, at alt kvæg, som ved konsumtionsadministrationens begyndelse er forefundet i Hillerød købstad, brændes hornene, således som det ved konsumtionsforordningen med alt indførende kvæg skal ske. Denne indbrænding haves hr. forvalteren forderedeligt at lade foretage, på det den behøvede rigtighed for sådant i forrige forpagtning indkomne kvæg kan haves og erlægges. Vestindisk (?) Rente og Generaltoldkammer den 19de Januar 1779. Til Konsumtionsforvalter Raarup i Hillerød.«

Der blev kræset om bogstaverne, når konsumtions-cirkulærerne skulle skrives i hånden. Se blot det P, som indleder første linie

»Hillerøds store Dag«

Hillerød var som sædvanlig på den anden ende under det årlige Novembermarked, der trak folk til langvejs fra

Havde det været som i »gamle dage«, ville en årlig tilbagevendende aktivitet have sat sit larmende præg på Hillerød i begyndelsen af november.

De sidste af de »gamle dage« skal søges i året 1939, da der for allersidste gang var Novembermarked i byen. Besættelsen satte stop for markederne i november

Forsiden af den særlige Markeds-avis, som Amtsavisen udgav forud for maj-markedet i 1885.

Hillerød Markeds-Avis.

Onsdagen den 6te Maj 1885.

Markedet i Hillerød 8de Maj.

Publikums Opmærksomhed henledes paa, at Markedet bliver arrangeret af en dertil udvalgt Komité. Teltene ere ved denne Lejlighed yderligere istandsatte og forskjønnede. Et stort Musikkor vil optræde paa Torvet. De sædvanlige Forlystelser ville finde Sted.

Markedsudvalget.

Hillerød
Hatte- & Buntmagerforretning,
Slotsgade 182, 2det Sted fra Møllestræde,
(forben Hestehandler Schjodt's Ejendom)
anbefaler det største, smukkeste og billigste Udvælg af Silkehatter, Filthatter, Stoffhatter, Straahatter og kaskjætter saas: Damhatter, alt af det Nye for 1895. Silke- og Filthatter moderniseres. Sækehatter afryges paa 10 à 15 Minuter.
VALDEMAR HANSEN.

William Petersen

i Hillerød anbefaler et stort Oplag af Møbler, saa som: Sofaer, Borde, Stole, Senge, Servanter, Klædeskabe & Komoder, som Alt sælges meget billigt.

Færdigvævede Herreklæder,

saa som, Sommeroverfrakter, beste Klædninger, Grakker, Jaffer, Venklæder, Vestte, Skjorter, Bluser m. M., sælges billigt hos William Petersen i Hillerød.

F. Hertz' Tapet-Udsalg!

Største Udvælg, smukkeste Mønstre, billigste Priser. NB. En Del Reoler af Tapeter sælges ualmindelig billigt.

Ofte, billigt hos Lewinsky.

Markedsdagen

udbylges mit store Lager af: Fodtøj, Trøier, Børnehandsker, arbejds, Kurovægerarbejde, Bøstearbejde samt Høllendebøj i Træ, Jern og Sme, til virkelig billige Priser hos Julius Larsen, Slotsgade 38, Hjørdebakken Kaaad for Modtænde i Hillerød.

Det største og billigste Udvælg af Seletøjer er hos Sædelmager Larsen paa Torvet, og i men Dattil i Høllendebakke.

Flere forskellige Bogne kaa til Sælg hos Smed Sigvartsen i Nyhus.

Fritz Milner, der har engageret fotografen.

Ved adskillige lejligheder, hvor Hillerød oplevede store dage, lod Milner disse begivenheder forevige med hjælp af en filmfotograf. I de efterfølgende aftener vistest sådanne film i Bio, Torvet, og de var selvsagt trækplastre. Det var jo spørgsmålet, om folk kunne se sig selv på lærredet.

Gennem årene blev det til en række lokale småfilm, og de opbevarede i en trækasse. På et tidspunkt, der ligger mindst en halv snes år tilbage, erfarede den daværende indehaver af biografen, fru Erna Milner, at det var noget brandfarligt stads, hun havde i kassen, og den blev med sit indhold afleveret til Filmmuseet.

Da disse film er lokalhistoriske rariteter, har det lokalhistoriske arkiv søgt at få filmene tilbage med henblik på nedkopiering til småfilm, men de synes at være sporstøt forsvundet i Filmmuseet. Måske er de gjort til skovværte!

For øvrigt er »Aftenbladet«s reportage fra markedet i november 1922 så livfuld, at den kan læses også i dag. Den fortæller således, med overskriften »Hillerøds store Dag«:

og maj, og de genopstod ikke siden.

I et eksemplar af det for længst hensovede »Aftenbladet« fra torsdag den 2. november 1922 fortælles om denne begivenhed. En reporter og fotograf fra »Aftenbladet« var til novembermarked i Hillerød og beskriver markedsstemningen, der er opfattet ganske godt. De lidt ældre hillerød-anere, der har begyndelsen af tyverne i erindringen, vil ikke genkende til både det ene og andet.

At reporteren kredser om »Hestetorvet«, er tilgiveligt, hvis det overvejende er hestene, der har domineret på den plads, der i Hillerød stadig hedder Markedspladsen. »Store Torv« er heller ingen officiel betegnelse for torvet i byens midte, men den slags små fejltagelser er det tilladt at se stort på.

En af illustrationerne til artiklen viser en filmfotograf på biografens tag. Det er uden tvivl biografens ejer,

»Og saa tror en Københavner, han kender Lirekassemusik og Udraaber-Larm, fordi han har

Markedsscene fra 1880'erne på Hillerød Torv. (Billede fra Illustreret Tidende).

„På vej hjem fra et Marked“ hedder dette billede, som kunne ses i „Illustreret Tidende“ for godt 100 år siden.

været paa Dyrehavsbakken.

Næh, kom til Hillerød under Novembermarkedet, min Far, saa skal Du høre Spektakel! Naar det var skralt med Gaardmusiken i Hovedstaden i Gaar, saa er Grunden den, at samtlige Instrumentister uden Tvivl var samlet i den gamle Slotsby. De stod paa Rad fra Raadhuset til Leidersdorff og spillede hver sin Melodi i hver sin Toneart. Men værst rasede Tonevejret paa Torvet. Her slog Haandkraften aldeles ikke til.

Lokomobiler og Motortromler, Traktorer og anden Mekanik var taget i Brug for Helvedesmaskinerne, der hylede, jamrede og rasede, saa Luften dirrede, medens Landboerne med salige Smil nød Koncerten.

Der var nemlig November-Marked i Hillerød til Gaar, og denne aarlige tilbagevendende Begivenhed havde, som sædvanlig sat Byen paa den anden Ende.

Hestetorvet svarede smukt til sit Navn. Her var et rigt Udvalg af den svære og lettere Avl, der maatte trave og galoppere

under Tilraab og Piske-smæld. Ovre paa den anden Side af Gaden holdt Grisene til. Deres Hyl, hver Gang de blev halet op i Bagbenene for at præsenteres, kunde gøre ærekære Lokomotiv-fløjter jaloux.

Men Store Torv var dog Centrum. For her var alt, hvad Hjærtet kunde begære af Karusseller, Gynger, Vidunderdyr, Damer uden Over- eller Underkrop, Verdens største Dværg og utalige andre Rariteter, der kunde faa Tænderne til at løbe i Vand og lokke

25-Ørerne ud af Landboernes Lommer.

Naturligvis havde alle Forretninger en stor Dag. Der handlede ligesaa meget ude paa Gaden som inde i Butikerne. Ellers var det jo

heller ikke noget rigtigt Marked.

Men i Dag aander Hillerød-Borgerne sikkert lettere. De fik saamænd ogsaa i Gaar Larm nok for et helt Aar!«

Social-Demokraten havde den 2. november 1934 denne illustration til en reportage fra November-Markedet på Torvet i Hillerød.

Arbejdsbog belyser levevilkår

Eleverne på Frederiksborg Husholdningsskole lærte at forvalte årsindtægter af forskellig størrelse

En elevs arbejdsbog fra et fem måneders kursus på Frederiksborg Husholdningsskole i året 1915 fortæller om priserne på det, der var behov for i husholdningen.

Eleverne var delt op i små familier, der selv sørgede for indkøb, madlavning, rengøring m.m., og i arbejdsbogen

har eleven nøje noteret, hvad det kostede at gå i byen og gøre indkøb til madlavning og rengøring.

På en særlig side i arbejdsbogen kan man se priser på okse- og kalvekød. Det er halvkilopriser, og på andre sider i bogen ses f.eks., at fra grisen kostede skinken 75 øre, kam 95 øre,

mørbrad 1 krone, medisterpølse 65 øre og flæsk 70 øre pr. halvkilo.

Torsk er noteret til 25-30 øre, rødspætter 50-70 øre, makrel 60 øre og klipfisk 45 øre pundet. En snes sild kostede 50-70 øre.

Fra kolonialvareområdet kan nævnes ris 30 øre, bygryn 25 øre, havregryn 35 øre, stødt melis 21 øre, svesker 50 øre, rosiner 50 øre, kaffe 1,60-2,00 kr. og te 2,50, stadig alt pr. halvt kilo.

Vor tids vaske- og rengøringsmidler var ikke rigtig kommet frem i 1915. Vasken stod i den grønne og brune sæbes tegn, og de kostede henholdsvis 20 og 22 øre. Den uundværlige soda noteredes til 5 øre pundet.

Umiddelbart må priser som de nævnte forekomme at være rørende billige, men skulle de følge lønudviklingen fra 1915 til i dag, må det nok fastslås, at der for en timeløn i dag købes langt mere end for 65 år siden.

Den, der i 1915 tjente 2000 kr. årligt, ville i vor tid have en indtægt på mere end 50 gange dette beløb. En sådan sammenligning er dog ikke helt redelig, fordi der er i dag noget, som hedder skat. Den tyngede ikke synderligt hverken direkte eller indirekte i det år under første verdenskrig, disse tal er hentet fra. Men når et pund margarine i 1915 kostede 69 øre, og det i dag fås for 5-6 kr., var margarinen enten meget dyr dengang – eller fantastisk billig i dag!

At sukker er steget 20 gange i sin pris, skyldes ikke prisudviklingen, men i første række den høje afgift. Det ses også i arbejdsbogen, at en dåse fine sardiner har kostet 1,15 kr. Den har ikke været hverdagspålæg ret mange steder.

Arbejdsbogen har et lille afsnit om husmoderens pligter. Hun skal holde styr på økonomien, planlægge ordningen i hjemmet, sørge for rengøring af alt i hjemmet, forestå ernæringen af alle i hjemmet og endvidere varetage sundhedsplejen, sygeplejen og hyggen i hjemmet.

Alt dette var kvindens opgaver. Mandens var at skaffe pengene. At de to derefter lagde budget i fællesskab, forekom nok i visse familier. Andre steder ville manden i det datidige mandssamfund nok selv be-

Der har formentlig været god gang i salget af postkort med husholdningsskolen som motiv. Eleverne kom ofte langvejs fra og kontakten til forældre og familie foregik sædvanligvis gennem brevveksling.

Der var altid pænt og ryddeligt i husholdningsskolens køkken. Der blev skuret og skrubbet efter hver arbejdstime.

Om aftenen havde eleverne mulighed for at slappe af i opholdsstuerne, hvor de bl.a. kunne spille på klaver.

Kolonialvarer		Eks. Rød.		Rødt	
Sagorogn	26	Akselby	75-		
Ris	30	Bor-Brød	65-		
Finn Bjørn	25-	Slag	60		
(afskilt Bjørn)	30	Tindslav Lærteyg	85-		
Slagorogn i Lø Dag	35-	Gfderbr Klunye	80		
Slagorogn i Pk. 1 Rj	76	Spansk m. Leneffekte	35-		
Mammorogn	24	uden	25-		
Flødemul	19	Fillet	135-		
Ligdemul	20	Lignel	65-		
Løbsamul (sigjkt Flødemul)	18				
Risomul	24				
Sagomul	18				
Kartoffelmul	20				
Majsamul	50				
Slødeskiver	40	Rulle	75-		
Risakiver	40	Ram	75-		
Majskage	12	Bor	60		
Mikemin Lø Dag	40	Slag (Kjor)	70		
— i 1/2 Rj Pakke	35-	Skat Rød	125-		
Nødder	40	Bryd	65-		
		Slud (ornul skrabel)	200-		
		Lever pr. 1/2 Rj	70		

Fra en husholdningselevs prisliste bog er disse priser på kolonialvarer fra 1915 hentet.

En side i arbejdsbogen fortæller om kødpriserne i 1915.

stemme, hvad pengene, han havde tjent, skulle bruges til, men i mange tilfælde har den kvindelige part i ægteskabet klarer opgaven.

I Frederiksborg Husholdningsskole har eleverne fået undervisning i, hvordan årsindtægter af varierende størrelse kunne forvaltes. En indtægt på 4500 kr. – en virkelig stor på den tid – har eleven i sin arbejdsbog fordelt på denne måde: Husleje (tre værelser og pigekammer) 650 kr., skat 135 kr., assurance 8 kr., livsforsikring 200 kr., husholdning 1000 kr., lys og brændsel 200 kr., vask og rengøring 75 kr., vedligeholdelse af hjemmet 75 kr., hustruens påklædning 250 kr., mandens påklædning 350 kr., læge og medicin 100 kr., foreninger, veldædige formål,

gaver og fornøjelser 100 kr., skolepenge for børnene 200 kr., børnenes påklædning 300 kr., eventuelle udgifter 100 kr., formiddagspigens løn 120 kr., rejser 100 kr., i alt 4113 kr. Overskud 387 kr.

Et budget for indtægt på 3000 kr. levner ikke mere end 650 kr. til husholdningen, og huslejen er anført til 530 kr. Der er jævnt hen skåret ned på de fleste poster i forhold til 4500 kroner budgettet, men der er stadig 250 kr. til hustrus påklædning og lommepege og 350 kr. til mandens. Stadig er der også 100 kr. til rejser og andre 100 kr. til gaver og fornøjelser. Læge og medicin med de 100 kr. er dog afløst af 35 kr. til sygekasse. Dette budget viser samlet udgift på 2663 kr. og

dermed et overskud på 337 kr.

Det kniber mere med at få noget til overs i et budget med 2000 kr. i årsindtægt. Her er huslejen 550 kr., skat 50 kr., assurance 8 kr., livsforsikring 80 kr., husholdning 500 kr., lys og brændsel 100 kr., vask og rengøring 20 kr., vedligeholdelse af hjemmet 30 kr., hustruens påklædning og lommepege 200 kr., mandens påklædning og lommepege 300 kr., sygekasse 25 kr., bøger, blade, foreninger og veldædige formål 30 kr. og ekstrapagter 75 kr. Det giver en samlet udgift på 1983 kr. og et overskud på 17 kr.

Men i dette overslag ses intet om rejser, gaver, fornøjelser, skolepenge eller formiddagspigens løn, skønt denne har været så beske-

den som 10 kr. om måneden i det dyre hjem.

Men hvad med budget for en årsindtægt på 1000 kr. i 1915?

Det fortælles der intet om, og det er dog en kendsgerning, at en meget stor del af den danske befolkning – for ikke at sige den største – måtte indrette sig efter en sådan indtægt. En arbejders ugeløn oversteg kun sjældent 18-20 kr., og den var grundlaget for en families eksistens.

Det var heller ikke for at blive husmødre i småarbejderhjem, unge kvinder søgte til husholdningsskolen i Hillerød, hvor det hele havde karakter af et velhavende borgerhjem. De rustede sig til en tilværelse med årsbudget på mindst 2000 kr.

Møbelfirma med renfærdig stil

Snedker Christian Neergaard startede under beskedne forhold, men lagde grunden til et anset møbelhus

Den 21. september 1854 løste snedkersvend Christian Neergaard borgerskab og nedsatte sig som selvstændig snedkermester i Hillerød, hvor han lejede lokaler hos værtshusholder og spækhøker Peder Nielsen på hjørnet af Kannikegade og Mørkegade (nu Østergade). Forinden havde Chr. Neergaard fået godkendt sit mesterstykke, en meget smukt forarbejdet sekretær.

Det snedkerfirma, Chr. Neergaard startede, blev mere end 50 år senere overdraget til en af hans tidligere medarbejdere, hvis søn og sønnesøn videreførte det. Virksomheden har gennem

tiderne været i en god udvikling og er i dag en stor og anset møbelforretning med navnet Svendsen & Søn.

Ved 100 års jubilæet i 1954 formede handelsskoleinspektør Nils Gustafsson et billede af virksomheden gennem et århundrede, og dette jubilæumsskrift blev ikke alene fortællingen om indehaverne og deres virke, men også et lokalhistorisk tidsbillede af livet og tilværelsen i den lille stad Hillerød.

Chr. Neergaard, der var født og vokset op i København, havde et godt kendskab til den by, hvor han slog sig ned som mester. Efter

læreårene kom han i 1847 til Hillerød og fik arbejde hos snedkermester Carl Willumsen. Han var en dygtig dekupør og fik overdraget den ansvarsfulde opgave, det var, at restaurere Christian den Fjerdes bedestol i Slotskirken. Den blev senere ødelagt ved slotsbranden i 1859.

Neergaard begyndte sin mestervirksomhed under beskedne forhold, men han fik hurtigt meget at bestille og havde efter et par års forløb beskæftigelse også til tre svende. Tre år efter, at han var flyttet ind i Peder Nielsens hjørnejendom, fik han mulighed for at købe den, og her blev oparbejdet en stor og anset snedkerforretning.

Chr. Neergaard tog også ivrig del i byens foreningsliv. Han var således med til at stifte Industriforeningen og

var desuden med i Håndværkerforeningen samt i bestyrelsen for Borgerstiftelsen, hvor han fik sit hjem i sine sidste år. Chr. Neergaard var også byens brandinspektør, medlem af ligningskommissionen og bestyrelsen for den frie fattigkasse. På sin 90-årsdag i 1916 blev Neergaard hyldet fra alle sider, og hele byen flagede til ære for ham, men kun tre uger efter denne festdag døde han.

I 1910 havde Chr. Neergaard afhændet snedkervirksomheden til Niels Søren Svendsen, der kom i lære dette sted i 1889.

Det var Neergaards ønske, at netop N. S. Svendsen skulle videreføre forretningen, og det skete under firmanavnet Chr. Neergaards Efterfølger. Efter Neergaards død købte N. S. Svendsen ejendommen, og han videreførte forretningen efter de hidtidige traditioner som blandet møbel- og bygningssnedkeri.

I 1927 indrettede firmaet N. S. Svendsen, som det nu hed, sin første egentlige butik. Det skete lige på »Svendsens Hjørne«, som ejendommen kaldtes i daglig tale, og året efter kom Svendsens yngste søn, Harald Skouboe Svendsen, i lære hos faderen.

Imidlertid havde sønnen et vågent øje for, hvordan fremtiden bedst kunne formes. Det skulle ikke ske på, hvad virksomheden selv skabte i værkstedet, men overvejende på handel. Sønnen havde sans og interesse for boligindretning og boligkunst, og dette kom til at præge firmaet udadtil på spændende måde.

I 1939 løste Harald Skouboe Svendsen borgerskab og gik i kompagniskab med sin far, hvorefter firmaet antog navnet N. S. Svendsen & Søn. I 1945 trak N. S. Svendsen sig tilbage og overlod virksomheden til sønnen, der med sin boligmonteringsforretning ret snart kom i pladsnød på det gamle »Svendsens Hjørne«. Han købte ejendommen Østergade 10 på modsatte side af Østergade til lagerformål, og

Bygningen til højre var Svendsens oprindelige domicil, medens han i 1945 erhvervede ejendommen Østergade 10, der her ses i midten på højre side af vejen.

Firmaets stifter, snedkermester Christian Neergaard.

Snedkermester N. S. Svendsen.

ring er placeret en rampe af svære betonelementer. På taget er plads til ca. 70 biler.

For den, der sværger til det stilrene og gedigne, er det en fornøjelse at kikke inden for hos Svendsen & Søn. Her lefles ikke for nogen billig smag, men præsenteres møbler, som er skabt af Danmarks bedste møbelarkitekter og udført på anerkendte værksteder og fabrikker.

Også, når det gælder importerede møbler, er der tale om det bedste. Fra Sverige kommer således Bruno Mattsons berømte stole og Arne Norells møbler, og Norge, der er på vej til at oparbejde en solid møbeleksport, præsenterer sig med smukke arbejder i fyrretræ. God smag, god kvalitet og det brugsvenlige kendetegner det mere end 125 år gamle firma.

Det gamle »Svendsens hjørne».

dermed indledtes en overflytning, som med årene medførte en nyskabelse på den østlige side af Østergade. Staten havde kig på hjørnejendommen til brug for en stor politigård i sammenhæng med det gamle rådhus, der var blevet politiets, og ved køb af ejendommene Østergade 8 og 12 kunne formes til et stort og moderne bolighus. Det blev dog ikke Harald Skouboe Svendsen, der kom til at udvikle dette bolighus. Han døde i 1968 i en alder af kun 55 år, og det var hustruen, fru Grethe, og sønnen Niels Skouboe Svendsen, der kom til at løse opgaven, Arkitekt Jørgen Groth og ingeniør Aksel V. Jensen projekterede bolighuset Østergade 8-12, hvis første etape på 600 etagemeter kunne tages i brug i 1970. Yderligere tre etaper, udført i 1972, 1975 og i 1979 har fuldført projektet, og bolighuset, der har slettet »N.S.», fungerer nu under navnet Svendsen & Søn A/S. Det spænder i samme plan over ca. 2300 kvadratmeter, og dermed er grundarealet stort set bebygget. Når dette har kunnet lade sig gøre, er årsagen, at såvel egenparkering som kundeparkering placeredes på bygningens tag. Dette er dimensioneret derefter, og til brug for denne tagparke-

»Svendsens hjørne» 1935.

Reddede mange hjem

Hillerød havde flere afholdsforeninger, men det var ikke altid deres navne passede helt til formålet

I Slangerupsgade findes et hus, hvor der gennem tre snese år blev udført et arbejde til fremme af ædrueligheden. Men hen ad vejen sygnede afholdsbevægelsen hen, og i 1958 blev ejendommen solgt. Få år derefter ophørte byens sidste afholdsforening, logen »Hillerød«, at fungere.

Afholdsbevægelsen i denne by havde sin styrke omkring århundredskiftet og i de første årtier af 1900-tallet. Den var en folkelig bevægelse, der gik til kamp mod alkohol. Dens baggrund var det meget store alkoholforbrug og dermed følgende sociale nød. Afholdsbevægelsen opstod i

USA i første halvdel af forrige århundrede. Den havde en sådan styrke, at der blev gennemført spiritusforbud i Amerika i årene 1920-33. Også i enkelte europæiske lande førte afholdssagen til restriktioner, således i Sverige og Island, medens andre lande sigtede mod en begrænsning af forbruget gennem høje afgifter.

I 1879 dannedes Danmarks Afholdsforening, og i 1892 kom NIOGT – Nordisk Good Templar Orden – der udskilte sig fra IOGT – The Independent Order of Good Templars. En gren af afholdsbevægelsen, som er knyttet til missionen, er Blå Kors. Denne forening be-

gyndte sit virke i Hillerød 1905.

Når det i 1892 kom til et brud mellem kredse af afholdsbevægelsen, var det spørgsmålet om, hvor vidtgående afholdsløftet skulle opfattes. Inden for IOGT var det oprindeligt kun tilladt at drikke vand. I Danmark måtte dog også drikkes hvidtøl og skibssøl, men ikke nogen form for såkaldt »skattefrit øl«. Dette anskuedes af mange som værende for restriktivt, og den nye organisation NIOGT tillod sine medlemmer at drikke lys pilsner. Det samme blev hen ad vejen tilfældet også i IOGT. Men det gælder stadig for dem begge, at det ikke er tilladt at byde andre på alkoholiske drikke.

IOGT blev i Danmark organiseret efter det amerikanske forbillede med regallier og ritualer, og det var

understreget, at uanset, om et medlem meldte sig ud, ville den aflagte forpligtelse om totalafhold lige fuldt være bindende.

Der kan nok være tvivl om, hvorvidt dette blev taget alvorligt. Det gælder for øvrigt heller ikke mere. Når medlemskabet ophører, er det slut med forpligtelsen.

For en dansk afholdsbevægelse var der også nok at tage fat på. Snapsen var allemandsdrik. Den kunne både varme og svale. Den kunne trøste og ophidse. Den fik en fremtrædende plads i vor politiske historie som den fattige mands livsgode. Snapsen blev, efter at Estrup havde forsøgt at gøre den til et skatteobjekt, for alvor »den fattige mands snaps«.

Ret betænkt var den urørlige brændevin et alvorligt socialt onde. Men ulykken var, at de, der i firserne og halvfemserne ville beskatte brændevinen, ikke gjorde det med henblik på at mindske brændevinsdrikkeriet.

Brændevinsskatten, der opereredes med, blev så upopulær, at begrebet »den fattige mands snaps« gik ind i den almindelige bevidsthed som et urørligt gode. Forbruget af brændevin vedblev at være umådelig stort, men afholdsorganisationernes arbejde øvede en betydelig indflydelse, og efterhånden blev det muligt at aflive myten »den fattige mands snaps« som det umistelige gode.

Bevægelsens virke førte også med sig, at mange hjem blev reddet fra at gå til i druk og elendighed, og mange drikfældige blev rettet op som mennesker ved deres medlemskab i en afholdsloge. Nogle af disse blev tilmed helhjertede forkæmpere i afholdsarbejdet.

I Hillerød var dannet flere afholdsforeninger i årene, som gik forud for rejsningen af en logebygning. En af de mest aktive gennem tiderne, »Tempelridderen« er således fra 1896. Dens første medlemmer kom fra logen »Frederiksborg«, og det var

Logebygningen, som afholdsforeningerne rejste i Slangerupsgade, ses her på et Staunstrup foto fra ca. 1910.

uenighed om en logebrors fortsatte forbliven, der skabte strid.

Herom blev mindet i en sang ved en festlighed i »Tempelridderen«, hvor et vers lyder:

En aften stod et større slag i logen »Frederiksborg«.

Et medlem havde drukket, til deres store sorg.

Og manden blev anklaget, men længe trak det ud.

Tænk, manden han blev frikendt på trods af lovens bud.

I det følgende vers siges:

Så blev en loge stiftet med »Tempelridderen«s navn.

Andre loger, som bestod dengang, eller kom til i indværende århundrede, var »Frederik den Syvende«, »Kulsvieren«, »Sabroes Minde«, »Frem«, der i 1936 udgik fra »Tempelridderen«, ungdomslogen »Frederiksborg«, og Børnelogen. Alle disse havde deres hjemsted i logebygningen, som i daglig tale hed Afholds-hjemmet. »Tempelridderen« og »Frem« var loger under IOGT. De øvrige hørte hjemme under NIOGT.

Endnu en afholdsforening er »Blå Kors«, men den er knyttet til missionen med »Bethlehem« som samlingssted.

Sangen har været et betydeligt indslag i logerne, ikke alene som fællessang, men også ved dannelse af sangkor. I logernes første år opstod sangforeningen »Eureka«, og den gav i 1898 en koncert på »Sjælland« sammen med sangkoret »Broderbåndet« fra København. »Eureka« forsvinder imidlertid, og i 1909 danner logerne et nyt kor med navnet »Broderbåndet«. Men i 1916 må konstateres, at sangen er forstummet også i dette kor.

I spørgsmålet om loge-navne blev ofte tilstræbt noget, der symbolsk kunne fortælle, hvad foreningerne stod for, men det kneb ikke sjældent med at finde balancepunktet. »Den gode Vej«, »Reform«, »Enighedens Værk« og »Daggry« er eksempler – dog ikke fra Hillerød – på, at vejen fra det op-højede til det komiske er kort.

Helt ved siden af må dog hillerødske logenavne som »Frederik den Syvende« og »Kulsvieren« siges at

Missionshuset Bethlehem på Hostrupsvej – samlingssted for afholdsforeningen »Blå Kors«.

være. Hverken monarken eller kulsvierne havde ry for at være afholdsmænd. Tværtimod!

En loge, der oprettedes i

1905, men tilsyneladende ikke fik lang levetid, er Verdandi. Der nævnes i marts dette år, i et avisreferat, at Afholdssamfundet, der ikke tidligere har haft afdeling i Hillerød, har fået en sådan, idet denne »Verdandis Loge« har udmeldt sig af hovedlogen og dannet afdelingen i Hillerød. Om årsagen henvises til, at de københavnske loger, og med dem en del af hovedbestyrelsen, i den senere tid har drevet klassepolitik.

Men i januar samme år var i Hillerød stiftet en børneloge under »Verdandi«. Den samlede hver søndag eftermiddag et par dusin børn i mødelokalet på hjørnet af Østergade og Sdr. Banevej. Den beskæftigede sig med afholdslære og sundhedslære. Det ses dog ikke, at disse loger satte sig varige spor. De gik åbenbart hurtigt i opløsning.

Den gamle logebygning i Slangstrupsgade tjener nu som værkstedskolokal til undervisningsbrug for Hillerød Tekniske Centralskole.

Både bilhandler og kørelærer

Arild Jensen kørte overbetjenten en tur rundt om Slotssøen – og så var kørekortet hjemme

En mand, der fra første færd havde været med til at føre Hillerød ind i bilismens tidsalder, døde i 1972 i en alder af 88 år, og han var aktiv inden for branchen så at sige til det sidste. Det var autoforhandler Arild Jensen.

Firmaet er Arild Jensen og Søn, og snart er det 60 år siden, Arild Jensen tog sin nyopførte store ejendom, Frederiksværksgade 6, i besiddelse og fik organiseret

sin bilhandel under faste former. Arild Jensen havde godt nok handlet med biler også i årene inden 1924, men forhandlingen omfattede en broget blanding af franske og amerikanske biler og foregik fra garagerne ved privatboligen Langesvej 11, hvor Falck-Zonen havde sit hjemsted i mange år, og hvor Dana Gulvbelægning nu har til huse.

I og med indflytningen i den nye ejendom, hvis stue-

etage rummede i alt seks butikker, fik Arild Jensen forhandlingen af Chevrolet og andre af General Motors amerikanske biler. Chevrolet var, ved siden af Ford-bilerne, datidens folkevogne. Den kostede for 50 år siden godt 4000 kr., og i 1931, da priserne satte bundrekord, kunne en Chevrolet leveret på gaden, med alle afgifter betalt, fås for 3775 kr. I dag er prisen på en Chevrolet, inklusive leveringsafgifter, vel ca. 200.000 kr.

Arild Jensen & Søn er fortsat forhandler af General Motors vogne, men det er ikke Chevrolet eller Cadillac, der står højest på salgs-

listen. Opel-vognene har siden 1930, da General Motors overtog de tyske Opel-fabrikker, egnet sig for en væsentlig del af salgsbilledet og har i de seneste årtier domineret det totalt.

Et autofirma, der i en alder af næsten 60 år har oplevet det meste af bilismens tidsalder, og de første vogne, det solgte, er i dag ærværdige og estimerede veteranbiler. Endnu mere veteraner der dog i de biler, Arild Jensen ejede i sin egenskab af vognmand og kørelærer, inden han for alvor slog sig på bilhandel. Arild Jensen var restauratør på »Postgården« ved Torvet, men blev også byens første drosche-vognmand og kørelærer.

Droschen hentede Arild Jensen i København en dag i året 1913 og kørte den op foran rådhuset. Byens overbetjent kom ud, tog plads i kabinen – ikke, som rimeligt var, ved siden af chaufføren – hvorefter man kørte en tur rundt om Slotssøen. Efter denne prøvekørsel var overbetjenten fuldt overbevist

Arild Jensen var inden han for alvor slog sig på bilhandel både restauratør og droschevognmand med domicil i Hotel Postgården på Torvet, som her ses i et billede fra 1904.

Her er Torvet nr. 7, der nu kendes under navnet Torve-centret, på et senere foto, hvor ejendommen i forhold til fotoet fra 1904 er blevet frisket op. Akkumulatorfabrikken Hiak holdt dengang til i baggården. Biler lejes ud fra Postgården, som det med små typer fremgår af skiltet i vinduet lige til højre for porten.

om Arild Jensens færdigheder og udstedte tilladelse til hyrevognskørsel.

Heller ikke var det besværligt at blive kørelærer, Arild Jensen fik af amtmanden i 1915 en autorisation som kørelærer. Det præciseredes, at undervisningen skulle gives af ham personlig, samt at autorisationen gjaldt, til den blev tilbagekaldt.

Det blev den aldrig!

Hyrevognskørslen udviklede sig under første verdenskrig til en betydelig forretning, og i 1916 ejede Arild Jensen tre lukkede droscher samt en åben vogn, der blev benyttet i køreskoleundervisningen.

Dengang kunne hyrevogne også påtage sig lettere vognmandskørsel. Arild Jensens droscher kørte således morgenture til Frederikssund med Frederiksborg Amts Avis. Bilen star-

tede ved halvfemtiden med aviserne, og i reglen fik den også passagerer med. Men de, der ville med, måtte være morgenmænd. De skulle heller ikke regne med at få en hurtig og behagelig transport. Jordhøj-bakken var alle bilisters skræk. Den kostede adskillige knækkede bagaksler, og for ikke at komme ud for sådanne kalamiteter, blev passagererne i reglen beordret ud ved bakkens fod, hvorefter de skubbede på bilen op ad skråningen.

For 60 år siden var den åbne bil endnu ret dominerende, og for mange indehavere af en Ford eller Chevrolet blev bilkørsel overvejende en sommerforøjelse. Vinteren var en stille tid for bilforhandlerne, men hos Arild Jensen tog man højde for denne situation ved at bringe andre varegrupper

ind i forretningen, således cykler og radiomodtagere.

I midten af 1920-erne kom for alvor gang i den industrielle fabrikation af radiomodtagere, og fra Arild Jensens butik udgik mange store og flotte apparater med udvendige spoler til indstilling, og med hovedtelefoner eller separate højttalere. Det var sønnen, Arne Ramberg, der fik til opgave at kravle rundt på husta-

gene og hænge radioantennener op. Disse skulle placeres så højt som muligt og helst være af betydelig længde. Radioantennerne blev 1920-ernes statussymbol, som TV-antennerne har været 1950-ernes.

Både radioerne og cyklerne er et stykke fortid hos Arild Jensen & Søn. De seneste årtier har kendetegnet et autofirma i solid og god vækst.

I 1924 rykkede Arild Jensen til den store ejendom i Frederiksværks-gade, hvor de store forretningsvinduer og den bedre plads betød, at han kom til at forhandle de store bilmærker Chevrolet og andre af General Motors amerikanske biler.

Få bruger i dag sadelmager

Ingen dansk sadelmager syr i dag en ridesadel. Der er næppe afløsere for de nuværende møbelpolstrere

Sadelmagerfaget er godt på vej til at være et uddøende erhverv. På den anden side må det også erkendes, at det heller ikke i dag i særlig grad er sadler og seletøj, fagets udøvere beskæftiger sig med. Som håndværkere betragtet er sadelmagerne i første række blevet møbelpolstrere, men når et firma som G. Juel Larsen & Sønner i Hillerød betegner sig som sadelmagere og tapetserere, er den sidstnævnte betegnelse ikke noget, der tilsigter at gå malerne i bedene. Normalt er det disse, som tager sig af væggenes tapetsering, og det tapetseringsarbejde, G. Juel Larsen & Sønner for øvrigt har afstået fra for adskillige år siden, kredsede om finere tapetsering så som gyldenlæders og silketapeter.

Forresten dækker firma-navnet heller ikke over de

indehavere, som nævnes. Såvel G. Juel Larsen og hans to sønner er døde, og det er nu tredje generation – Eigil Larsen – som viderefører det gamle firma, der har bestået i over 80 år.

Grundlæggeren, Georg Juel Larsen, arbejdede som svend hos enken efter en sadelmagemester Jørgensen i ejendommen Slotsgade 33, og i begyndelsen af januar 1902 overtog han virksomheden. Ti år senere flyttede den til Helsingørsgade og indrettede sig i den fløj af Hotel København, som ligger ved denne gade.

I 1936 fik G. Juel Larsen chancen for at komme i eget hus. Han købte skomagemester Larsens gamle ejendom Helsingørsgade 5 og flyttede ind i denne året efter. Samtidig optog han sine to sønner, Bernhard og Kai, i firmaet. Begge havde lært

faderens fag og fik ret hurtigt brug for både deres faglige og forretningsmæssige kunnen. G. Juel Larsen døde i 1939, og derefter blev det sønnerne, som tegnede firmaet. Imidlertid døde Bernhard i 1954, og ved Kaj Larsens pludselige død i 1974 trådte tredje generation til. Kaj Larsens søn Eigil, som da var 32 år, overtog det gamle firma, der stadig lever en solid tilværelse og er kendt for sit kvalitetsarbejde. Eigil Larsen har i de senere år drevet sin virksomhed fra et værksted på Teglårdslund 13.

Men kan den nuværende sadelmagemester overhovedet sy en ridesadel? Det lidt drilagtige spørgsmål stilles til Eigil Larsen, som understreger, at det kan han!

Han var den sidste lærling under den gamle ordning med mesterlæren, og det betød, at han fik lært alt det, faget beskæftigede sig med før i tiden. I dag syr ingen i Danmark ridesadler. Det kan slet ikke svare sig, når sadlerne kan importeres langt billigere fra England. Ridesportens renæssance har dog medført, at de danske sadelmagere får meget reparationsarbejde af »ride-tøj«.

– Vi sadelmagere må ellers gøre os klart, at vi hører til et uddøende fag, siger Eigil Larsen. – Sådan noget som tapetsering arbejder vi i dette firma heller ikke med mere. Der er simpelthen ingen, der lærer den slags længere. Vi har ellers haft meget arbejde på Frederiksborg og Fredensborg slotte med opsætning af gyldenlæder og silke på væggene. Et

Firmaets grundlægger, Georg Juel Larsen.

område som møbelpolstring har også ændret karakter. På fagskolen lærer eleverne kun møbelpolstring med skumgummi, og på fabrikkerne står møbelpolstrerne bare og slår tilskåret betræk på over indlæg af skumgummi.

Det er heller ikke alene spørgsmålet om, at de, der lærte den gamle form for møbelpolstring, forsvinder. Også materialerne er svære at skaffe. En dag bliver der måske ikke produceret gjorde, blå, krølhår og vegetabiler mere. Nogle år endnu vil gamle møbler nok kunne omstoppes, for af de ca. 55 lærlinge, som gennem årene blev uddannet i firmaet, har en del af de sidst udlærte etableret sig som selvstændige. Men når den generation af møbelpolstrere, som jeg tilhører, er borte, vil der næppe være afløsere.

– Folk er jo allerede inde på at købe færdige møbler og at udskifte dem hvert femte eller tiende år.

Firmaets største opgave gennem årene har uden tvivl været i forbindelse med Frederik den Niendes og dronning Ingrid's sølvbryllup. Da blev G. Juel Larsen-firmaet engageret til at ombetrække de fleste af møblerne på Fredensborg Slot.

Det gamle skomagerhus, Helsingørsgade 5, som G. Juel Larsen erhvervede i 1936.

Et langt liv med musik

Anders Knudsen var fire-fem år, da han fik sit første musikinstrument

Han levede sig liv i og med musik – et langt liv. Anders Knudsen, Musikhuset Møllestræde blev over 90 år, men intet i ham mindede ham om denne pæne alder. Anders Knudsen var senior i et firma, som i dag omfatter søn og sønnesøn. Anders Knudsen havde indtil sin 90 års fødselsdag stadig sit eget værksted i huset, hvor han for mere end et halvt hundrede år siden åbnede sin musikhandel, der hen ad vejen blev suppleret med en pianofabrik – i dag den eneste danske, der er tilbage.

Hans fødehjem var i Nejedede, men i 1888 var Alsønderup sogn et absolut u-land i

musikalsk henseende. Musik var nok noget, man ville danse efter, men den var ikke en sag for folk på landet at beskæftige sig med. Den opfattelse havde hans familie også, selv om den nok fik en fornemmelse af, at han havde øre for musik. Anders Knudsen var da heller ikke mere end fire-fem år, da han fik sit første musikinstrument – en harmonika af alerenkleste slags til tre kroner. Noget senere fik han en større og bedre til syv kroner. Dem spillede Anders Knudsen på så godt, at han selv kunne lære melodierne, men ved husmandsballerne i forsamlingshuset satte han

sig altid i nærheden af spillemændene og sugede melodierne til sig. På en måde blev drivkraften til den senere tilværelse lagt ved sådanne aftener.

I 1902 blev Anders konfirmeret og fik på den tid sin første violin. Med denne som instrument var det på tide at tage musikken mere alvorligt. Han kendte ikke en node og måtte søge undervisning. Den fik han hos musikdirektør Melchiorsen, der boede i »Axelhus« inde i Hillerød. Her gik Anders til violinundervisning et par gange om ugen. Han virkelig gik fra Nejedede til Hillerød og hjem igen, for han ejede ingen cykel. Derefter blev operarepetitør Chr. Christiansen Anders Knudsens lærer, men det betød, at Anders nu skulle rejse til undervisning i København.

Det gav også en lærestreg, fordi han kasserede alt, hvad Anders havde lært i Hillerød, så han faktisk måtte begynde forfra.

Knudsens mål var at komme væk fra landbruget og den mejeristuddannelse, han var begyndt på. Han ville være musiker og intet andet. For at blive musiker skulle man også betjene andet og mere end violinen. Man skulle blæse i horn! En farbror kendte en gammel militærmusiker, som tog Anders Knudsen i lære, og en anden lærer fik han i en basunist i Tivoli-orkestret. Han var også begyndt at spille klarinet, og den blev gennem mange år hans foretrukne instrument.

Som 18-19 årig syntes han, at nu kunne han gå ud som balmusiker, men det gjaldt alligevel om at komme videre og lære noget mere. Forresten havde han aldrig lært at spille klaver, men i den del af hans tilværelse, hvor han virkede som klaverstemmer, havde han slået på mange hundrede klaverers tangenter. Det første klaver, han som selvstændig fik lejlighed til at stemme, stod i Lyngø. Anders Knudsen cyklede dertil og stemte klaveret – for tre kroner. I dag koster samme operation mindst et par hundrede kroner.

Anders Knudsen fik i 1913 job på en amerikabåd. Han søgte en ledig stilling i skibsortestret på »Hellig Olav«, der sejlede i fast fart mellem København og New York, sammen med bl.a. »Oskar II« og »Frederik VIII«. Han fik pladsen, og ottemandsortestet spillede middagsmusik, gav koncerter og leverede dansemusik. Det meste musik var til ære for passagererne på 1. klasse. På anden klasse fik de også noget musik for pengene, medens 3. klasses passagerer blev spist af med meget lidt. Det blev til fire dobbeltture i sommeren 1913, men så kom Den første Verdenskrig, og de måtte gå i land. Det var ellers et godt job, for månedslønnen var

Skibsortestet på amerikabåden »Hellig Olav« i 1913. Anders Knudsen ses som nr. fire fra højre.

Anders Knudsen kunne selv i en høj alder håndtere basunen. Her er han fotograferet, da han i 1978 fyldte 90 år.

85 kr., og hertil kost og logi. Når de spillede op til dans på dækket, var der tilmed ekstra penge at hente.

Efter den sommer slog Anders Knudsen sig ned i Hillerød, blev musiker og klaverstemmer, og som musiker har det været en broget tilværelse. Han spillede til baller, bryllup, sølvbryllup, guldbrillup, begravelse og meget andet. I 25 år var han fast musikdirektør hos Klubben Frederiksborg Omegn. Det var gode år, med et medlevende publikum og Leidersdorff, i hotellets gode år, som en dejlig ramme om det hele.

Store symfoniorkestre har han også spillet i, og samarbejdet med »Fløjte-Niels«, hans bror, Hans Larsen, og Ankjær hører til de gode minder som musiker. De havde meget sjov sammen, ikke mindst da de i trediveerne dannede gruppen »Kulsvierne« og indspillede gamle melodier på plader for Polyfon.

Da Anders Knudsen sidste gang havde været ude at spille på tubaen, forærede han den til en af sine gode venner, solotrompetist i radioens symfoniorkester Ole Andersen.

Staustrup foto af Anders Knudsens »Musikhuset«, som det så ud i slutningen af 1930'erne.

Anvendt til mange formål

For fem år siden blev ejendommen Slotsgade 21 revet ned. Den havde tjent mange forretningsformål bl.a. bager og rebslager

For fem år siden forsvandt en af Slotsgades allerældste ejendomme – måske den ældste. Slotsgade nr. 21 blev revet ned og på det ret beskedne grundareal opførte manufakturhandler Jørgen Hansen, Ninet Mode, en ejendom i tre etager med butik- og kontorlokaler.

Den gamle ejendoms ejerforhold kunne spores tilbage til midten af 1700-tallet, da grunden til den blev udstykket fra apoteket, som også i dag er nabo til Slotsgade 21.

Forskellige professioner havde gennem mere end 200 år haft til huse i ejendommen. Det ses således, at den i 1791 tilhørte sadelmager Bech, i 1812 rebslager Jørgen Christoffersen og i 1828 rebslager Jørgensen. I lighed med, hvad der er tilfældet med flertallet af husene i Slotsgade, har der været værtshus også i denne ejendom, tilmed et, der havde keglebane.

I en nyere tid har den mest kendte indehaver af ejendommen været bagermester Frederik Hansen – populært kaldt Bolle-Frederik. Kæle-navnet skyldtes nok både hans gøremål og hans figur, som holdt sig smukt til rundbuestilen.

Fr. Hansen kom i 1876 som 23-årig til Hillerød og åbnede bagerforretning i Helsingørsgade 14. Til trods for, at han havde hård konkurrence fra den gamle, rod-fæstede Buddeforretning oppe på hjørnet, fik Fr. Hansen skabt en god bagervirksomhed, og den blev endnu mere solid, da han efter nogle år i Helsingørsgade flyttede til Slotsgade 21. Fr. Hansen var bagermester i

Hillerød gennem mere end 50 år, og han blev en holden mand. På sin 50 års jubilæumsdag skænkede han betydelige beløb til nogle af sine hjertebørn, som var Borgerstiftelsen samt asylerne i Hillerød og Nyhuse. Selv havde han ikke børn. Han var ungkarl, men en nevø, Chr. Jørgensen, der havde arbejdet hos ham, videreførte forretningen, indtil den blev nedlagt i fyrrerne.

I bagerbutikken rykkede Kraghs osteforretning ind. Den havde forinden i adskillige år haft butik i Lindskovs ejendom Slotsgade 10,

På dette billede, som er fra århundredskiftet, ses i butiksdøren Bolle-Frederik og hans søster, der passede butikken. Ejendommen nåede at tjene mange formål, inden den i 1977 blev revet ned og efterfulgt af et moderne kontor- og forretningshus.

og da ostebutikken lukkede, var den på nippet til at kunne fejre et 60 års jubilæum. Den fornemme reol, som dækkede butikkens bagvæg, stammede fra bagerforretningens tid.

Det kan beklages, at der næsten intet er tilbage i Slotsgade fra byens første århundreder, men det må på den anden side erkendes, at Slotsgade 21 ikke hørte til det særligt bevaringsværdige. Under pudslaget skjulte sig vægge af lerklinet bindingsværk, og de stod på en sokkel af kampesten.

Et gammelt ægpakkeri

Æggene blev opkøbt om sommeren og lagt i vandglas og gemt til vinteren

Ejendommen Helsingørs-gade 63, der indtil midten af 1970'erne var at betragte som et anneks til ejendommen Olinehøj, Helsingørs-gade 57, har en gang huset et ægpakkeri. Ejendommen har været hjemsted for flere gøremål, og i dag er den store ejendom fuldt moderniseret og indrettet til kontor for Revisorgruppen.

Kvaliteten af murværket kan der ikke klages over.

Det var godt og holdbart arbejde, der blev præsteret, da murerne Svendsen og Bærentsen i slutningen af forrige århundrede opførte bygningen for grosserer Chr. Petersen, som i Hillerød skabte en kendt eksportforretning for æg og smør. Chr. Petersen havde tidligere været købmand i Græsted, og hans daværende forretning eksisterer stadig.

Nogen skønhedsåbenbaring er ægpakkeriet ikke, men til boligformål er beliggenheden enestående fin. Der hører et haveareal på en halv tønde land til, med adgang til Slotssøen og med storslået udsigt til slot og sø. Som nabo til Jægerbakken, og i behagelig afstand fra gadelarm, har bygningen endnu et aktiv.

I England havde grosseren sit marked for eksporten af æg og smør, som for begge varegrupper vedkommende stammede fra Nordsjælland. Ægsamlere kom kørende fra hele landsdelen til Hillerød og afhændede æggene til pakkeriet, som dog ikke omgående lod dem

gå videre til eksport. Systemet gik overvejende ud på at opkøbe æg i sommertiden, hvor de var billige, og at afsætte dem i vintertiden, hvor æg var dyre. Det var derfor nødvendigt at præservere æggene, og det skete i store bassiner, hvor de blev lagt i kalk og vandglas – en metode, som mange husmødre også benyttede, når æg skulle gemmes i længere tid. Mange kvinder var beskæftiget ved arbejdet i ægpakkeriet, hvor der også blev pakket smør til Englands-eksporten. Smørret fik grossererens fra forskellige nordsjællandske mejerier, og han havde selv været med til at starte flere af disse. Chr. Petersen, der var en driftig forretningsmand og en anset Hillerød-borger, ejede i en periode under første verdenskrig også Frederiksborg Konservesfabrik sammen med slagteridirektør Thorsen-Nørgaard, og det var i første række Tyskland, som aftog dens produkter. Chr. Petersen, som var medlem af Hillerød byråd i årene 1905-1908, døde i 1927.

Det gamle ægpakkeri, som senest, inden moderniseringen, rummede Borella Hansens snedkerværksted. I kælderen havde malermester Erik Olsen i mange år sit værksted.

Efter at ægpakkeriet var nedlagt, fik bygningen andre opgaver. Efter Chr. Petersens død købte autoforhandler Emil Olsen »Olinehøj«, og i nogle år var ægpakkeriets bygning udlejet til en fourageforretning.

Emil Olsen solgte bygningen til firmaet Borella-Hansen & Co., som i ca. 25 år havde sit værksted her. Der blev skabt mange gedigne møbler i snedkerværkstedet, men tiderne og prisudviklingen gik det fine møbelsnedkerhåndværk imod, og værkstedet blev nedlagt i 1974.

Grosserer Chr. Petersen købte i sin tid »Olinehøj« af kammerherre Hans Rudolph von Scholten, der var byfoged og birkedommer i Hillerød i årene 1866-1889. I 20 år – fra 1869 – var von Scholten tillige byens borgmester.

Trods disse gøremål og titler levede man et spartansk familieliv på »Olinehøj«, og dette blev fastslået temmelig tydeligt efter von Scholtens død i 1895, da Chr. Petersen, sammen med ejendommen, overtog et gammelt faktotum.

Chr. Petersens svigerdatter, fru Dyveke Røen, Hol-

megårdsvej, har fortalt, at denne altmuligmand hed Andres, og samme Andres hævdede, at hans nye her-skab levede i sus og dus. For her fik han hver dag eftermiddagskaffe med hjemmebagt brød, og sådant havde han ikke oplevet tidligere! Andres havde for øvrigt svært ved at aflægge gamle vaner. Når grosserereren havde givet Andres en besked, kvitterede denne med et »Javel, hr. Kammerherre«!

Andres levede i en nøjsom tid, hvor genanvendelsesprincippet blev knæsat til det yderste, ikke mindst hos ham selv. Han døde nogen tid efter, at von Scholten var fulgt til graven, og til hans begravelse kom også adskillige af von Scholten-slægtens medlemmer. Ikke mindst disse undrede sig såre, da de så de omdelte begravelsessange. Disse havde fra forside til bagside en nærgående lighed med de, der var benyttet ved von Scholtens begravelse. Ved den lejlighed havde Andres tilegnet sig de tiloversblevne sange, for at de kunne anvendes ved hans egen begravelse. Og det blev de!

Det gamle ægpakkeri og møbelsnedkeri tjener i dag som kontorlokaler for Interessentskabet Revisorgruppen.

Snedkermester Borella-Hansen fotograferet, da han på sin 80-års dag i 1972 havde fået overrakt Håndværkerrådets fortjenstmedalje.

5. generation i firma fra 1844

Julius Larsen & Søn startede som tøffelfirma i Slotsgade, og har i dag over 10.000 lagernumre

For fire år siden var det store Hillerød-firma Julius Larsen & Søn gennem endnu et generationsskifte. I en alder af kun 57 år trak Svend Julius Larsen sig tilbage fra direktørposten for at overlade den daglige ledelse til sine to sønner, den nu 36-årige Peter J. Larsen og 34-årige Jens J. Larsen. Begge havde hidtil haft ledende opgaver i firmaet – Peter som salgschef og Jens som leder af EDB-afdelingen. Denne blev i 1979 udvi-

det med et on-line-system, så der gennem dette til enhver tid er fuld oversigt over lagerbeholdningerne. At styre dette manuelt er blevet besværligt og tidkrævende, idet firmaet har ikke færre end ca. 10.000 numre at holde kontrol med. Det har ikke forenklet sortimentet inden for VVS-branchen, at der er kommet nye materialer. Hvor der før var fittings m.m. i jern og stål, skal nu føres det samme i plast, men også kobber anvendes i

vidt omfang, og derfor må materialer i dette metal være på lager.

Julius Larsen & Søn har sin kundekreds i hele Nordsjælland, og som engros virksomhed leverer den i første række til VVS-installatører, smede og maskinværksteder. Ved siden af VVS-varerne er det jern og stål, der tegner firmaet.

Indtil 1970 havde virksomheden til huse i Slotsgade 32, hvor det faste brændsel i Svend Julius Larsens tid som leder afløstes af oliesalg, men dette blev i 1968 overladt til Dansk Esso, hvorefter det overvejende var jern og stål, der handledes med. Det var en lettelse – også for trafikken i Slotsgade – at firmaet

flyttede til Milnersvej 45, og dette sted er udviklingen fortsat på kraftig vis. Efter den seneste udvidelse spænder bygningerne over et etageareal på lige ved 5000 kvadratmeter, og en betydelig medarbejderstab. Da Svend Julius Larsen overtog ledelsen i 1941, var der, foruden ham selv, fire chauffører, en pladsmand og en kontordame.

Det er femte generation i et firma, som blev grundlagt i 1844, der nu er trådt til. Begyndelsen var dog en anden end den, firmaet Julius Larsen & Søn nu beskæftiger sig med.

Trættøffelmager Lars Petersen, der var født 1813, kom fra landet ind til Hillerød, og erhvervede for 1080 rigsdaler det tidligere militære sygehus, der lå Slotsgade 16, hvor Hillerød og Omegns Bank i trediveerne opførte sit bankhus.

Lars Petersen og hans kone, Juliane, var flittige og dygtige folk, og de skabte en god forretning. De fik tre børn, en datter og to sønner. Den yngste, Hans Julius Larsen, som var født i 1849, fulgte i faderens fodspor og blev tøffelmager, men han viste også evner som forretningsmand. Da Lars Petersen døde i 1859, førte Hans Julius virksomheden videre sammen med moderen, og i 1875 overtog han den selv, idet han samtidig løste borgerskab som detaillist.

Hans Julius Larsen og hans kone, Marie, fik tre børn: Peter Julius, født i 1873, datteren Anna Juliane Marie, født 1875, og Alfred, født 1881.

Hans Julius Larsen var en flittig og driftig mand, og han lærte sine børn at bestille noget. De to sønner måtte i deres drengeår bruge meget af deres tid med at slå læder på træsko.

I 1884 flyttede forretningen til en anden ejendom på Slotsgade. Ved auktionsskøde erhvervede Hans Julius Larsen nr. 32 i byens hovedgade, og han flyttede sin butik hertil. Det gik godt dette sted. Forretningen voksede, og den holdt sig

„Kurvevarer udsælges billigt til Julen.“, står der i denne gamle Julius Larsen-annonce, hvor der reklameres både for gyng- og lænestole.

Kurvemagerarbejde

udsælges

billigt til Julen,

alle Sorter Damekurve, Straataster, Børnekurve, Snykurve, Lænestole, Gyngestole, Kontorstole, Flugtstole, Børnestole, Duffevugger og Duffevogue, samt alt til Kurvemagerfaget Henhørende, sælges i Var langt under tidligere Pris hos

Julius Larsen i Hillerød.

Julius Larsen i Slotsgade. Her er forretningen indrettet i kælderen. Billedet er fra 1880'erne, og af udhæng vises blandt andet træsko, børster og kurvevarer.

I 1895 så Julius Larsens forretning i Slotsgade sådan ud. Huset til venstre er »Ankerhus«, som ses den dag i dag.

ikke alene til træskoene. Fabriksofodtøj kom på markedet, og det indgik i varesortimentet hos Hans Julius Larsen. Han udvidede stadig, og hen ad vejen kom hans virksomhed til at omfatte også kul, kalk, brænd-

I dag er Julius Larsen & Søn A/S en moderne grossistvirksomhed med domicil på Milnersvej, hvor både lager og udstilling har til huse.

sel og støbegods.

I 1898 erhvervede han naboejendommen Slotsgade 34 fra dødsboet efter farver Budtz. Han lod den gamle bygning rive ned og opførte den statelige ejendom »Ankerhus«, hvori der også indrettedes tre butikker.

I 1902 blev den ældste søn, P. Julius Larsen, optaget i firmaet, og i 1909 udskiltes grovvarerne, så kul, støbegods m.m. blev et selvstændigt firma under navnet Julius Larsen & Søn. Sønnen var Alfred, der ikke var uddannet som forretningsmand, men som snedker. Han havde stået i lære hos den kendte mester Martin Olsen i Nyhuse, og da han blev svend, drog han på valsen. Det stod på i flere år.

Alfred Larsen havde arvet forfædrenes energi. Han var selv med i arbejdet fra tidlig

morgen til sen aften. Han udvidede med nye varer, og i hans tid blev grundlagt den omfattende handel med jern, som stadig er et af firmaets hovedemner.

Alfred Larsen blev ikke mere end 60 år. Han døde 2. juledag 1841 og efterlod sig to børn, datteren Bodil og sønnen Svend Julius. Det blev ordnet sådan, at Alfred Larsens hustru, fru Margrethe Larsen, var forretningsens ejer, medens sønnen blev driftsleder.

Svend Julius Larsen lærte som isenkræmmer hos O. Petersen & Co., Hillerød, men i april 1940 gik han ind i faderens virksomhed og havde således halvandet år til at komme ind i forretningsgangens enkeltheder, inden han selv fik ansvaret for ledelsen.

Startede med huder og skind

*Husted-forretningen – en af Helsingørgades ældste forretninger
– i et af gadens ældste huse*

En af Helsingørgades ældste forretninger – i et af gadens allerældste huse – markerede lørdag den 1. september 1979 et jubilæum. Det var da 75 år siden, at Theodor Husted, farfar til firmaets nuværende indehaver, startede som opkøber af huder og skind hos slagtermestrene i og omkring Hillerød.

Det fremgår også af det første skilt på ejendommen, Helsingørgade 11, som Th. Husted erhvervede i 1908, at der alene var tale om opkøb af huder og skind, som blev videresolgt til grossister i hudbranchen. Th. Husted kørte rundt med hestevogn og indsamlede huderne. Det var et både hårdt og ikke særlig renligt arbejde, som heller ikke kastede ret meget af sig. Da Husted fire år efter, at han var begyndt, ville købe den gamle ejendom i Helsingørgade, måtte han som pant stille næsten alt, hvad familien ejede – både hest, vogn, ind-

bo, grise og høns – ja, endog hustruens lommeur, der blev godtaget som garanti for 15 kr.

Ikke før i 1926, da sønnen, Christen Husted, kom med i forretningen, begyndte den at interessere sig for andet end de klamme huder. Den slog ind på handel med det mere lune læder, som blev solgt til skomagere og sadelmagere over hele Sjælland. Handelen kredsedes også om skindbeklædning, der især havde motorcyklister som kunder.

Tredie generation af Husted-slægten trådte til i 1941. Da kom Carsten Husted i lære i firmaet, som beskæftigede sig med hudeopkøb og læderhandel.

Endnu før læretiden var udstået, fik Carsten Husted til opgave at besøge firmaets nordsjællandske kunder. Det var i krigens og besættelsens år, og cyklen var et meget benyttet befordringsmiddel på hans kunderejser. Det var også ud-

mærket ved sommertid, men i vinterkulde og storm kunne det blive drøje ture.

I 1947 døde Christen Husted. Han blev kun 44 år, og hans død var et hårdt slag for hustruen og børnene. Den ældste af familiens tre sønner, Carsten, var kun 19 år, men måtte bistå moderen i videreførelsen af forretningen. Dette samarbejde fortsatte til 1963, da Carsten Husted overtog forretningen og erhvervede ejendommen. Selv om den gamle ejendom er undergået mange og store ombygning-

er og ændringer, er forhusets første sal i sin struktur den samme som altid. Derimod tør det siges, at husets bagside har skiftet karakter. Det skyldes de udvidelser, som en ny aktivitet var årsagen til. I 1951 begyndte Husted at handle med lædervarer, og de fortrængte efterhånden egentlige læderhandel. Omsætningen for lædervarerne voksede hurtigt, og en større ombygning og udvidelse gennemførtes i 1964 samtidig med, at handelen med læder blev opgivet.

Ret hurtigt blev pladsforholdene igen for trange, og i 1974 gennemførtes en omfattende udvidelse og modernisering af forretningen, som fik et butiksareal på 235 kvadratmeter og lagerlokaler i underliggende etager. Udbygningen bagud på det kraftigt skrånende terræn mod Slotssøen medførte, at det, der er stueplan mod Helsingørgade, er 2. sal til bagsiden mod søen.

Her er Theodor Husted fotograferet i døren til ejendommen efter at der er indrettet egentlig forretningslokale.

Helsingørgade 11 i Th. Hustedes første år som opkøber af huder og skind. Trods gennemgribende ombygninger er strukturen med første-salen som bolig bibeholdt.

Nyhuse Vandværk en vinterdag under de lave frostgrader i begyndelsen af 1940'erne. Disse år kostede mange ødelagte vandinstallationer, og også på Nyhuse Vandværk fros vandet bogstaveligt talt så snart det kom op over jorden.

tømmerarbejde. Som drivkraft kunne anvendes vindmølle og en petroleumsmotor.

På en generalforsamling 26. juli samme år godkendes udvalgets oplæg, og en bestyrelse valgtes, med malmester Schmidt som formand.

Til formålet blev lånt 36.000 kr. i »Hafnia«, men senere måtte lånes yderligere 6000 kr., og 28. august 1906 fungerede vandværket. Det viste sig, at boringen ved brug af vindmøllen kunne yde 59 tønder vand i timen, medens petroleumsmotoren skaffede 64 tønder vand i samme tidsrum.

Vandværket kunne ikke køre helt uden tilsyn, og bestyrelsen ansatte en »passer«, hvis væsentligste opgave var at smøre vindmøllen og starte petroleumsmotoren i tilfælde af vindstille.

Smedemester Konrad Pedersen var »passer« på vandværket i 25 år for en betaling af 15 kr. om måneden. I hans tid som »passer« blev petroleumsmotoren udskiftet med en elmotor.

En af de mestre, der udførte store ledningsarbejder

for vandværket, var smedemester A. E. Petersen, kendt som »Stille Petersen«. Hans søn, smedemester Eigil Petersen, videreførte dette arbejde også i stort omfang.

Ved en udvidelse af vandværket i 1942 blev det nødvendigt at have fast tilsyn med værket, og Bæk Madsen fik ansættelse som vandværksbestyrer. I 1948 overtog maskinarbejder Poul Petersen stillingen, som han varetog til 1971, da

han blev afløst af Jørgen Akselsen. Den nye bestyrer var ikke ukendt med arbejdet, idet han havde været beskæftiget gennem 18 år hos Eigil Petersen.

Egon F. Bach har gennemgået vandværkets protokoller og fæstnet sig ved forskellige begivenheder, der så blev nedfældet i jubilæumsskriftet.

De store byggerier i Hilerødsholmområdet stiller i 1945 således store krav til vandværket, og det besluttes at opføre et nyt vand-

værk, der koster 170.000 kr.

I 1955 foretages en ny boring, og værket udvides med en pumpestation.

I 1957 har vandværket 510 interessenter, og i 1960 udbygges værket med tre nye filtre og en rentvandsbeholder til en udgift af 350.000 kr.

Efter den seneste modernisering i 1978-79 har Slotsognet et moderne og driftsikkert vandværk.

De afsluttende sætninger i jubilæumsskriftet peger på noget såre livsvigtigt:

- Vand er en betingelse for alt liv. I et teknisk veludviklet land er rent og tilstrækkeligt vand i vandhanen en selvfølge.

Vand er et naturprodukt, og der er kun en begrænset mængde til rådighed.

Der dannes ikke nyt vand. Alt vand indgår i stadige kredsløb. Menneskets påvirkninger af vandet og omgivelserne som helhed spiller en væsentlig rolle for de fremtidige muligheder for vandforsyning.

Lad os tage vare på dette kostelige naturprodukt, og lad os ikke glemme, at mister menneskeheden muligheden for godt og rent vand, er det menneskenes egen skyld.

Nyhuse Vandværk 1980 - en stor markant murstens bygning. I dag forsyner vandværket omkring 5-6000 mennesker med vand.

Fest i Hillerød for ærkejyde

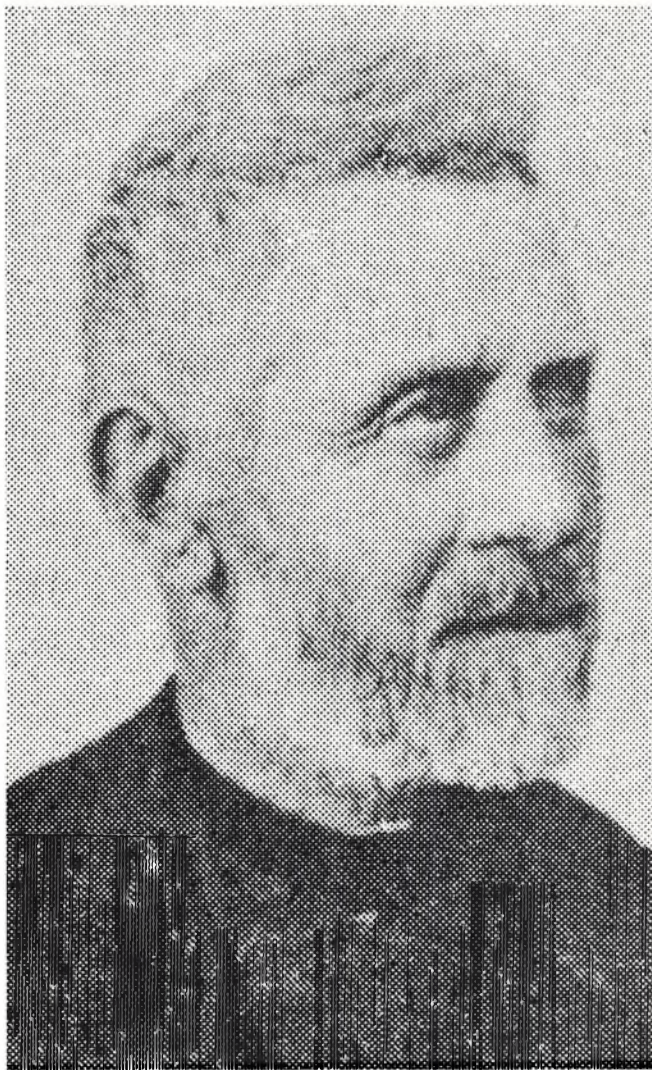
Folketingsmand Jens Busk fejret med maner for at have rejst »Rekrutsagen« i 1879

For godt et hundrede år siden i en november, blev i Hillerød holdt en fest, hvor nordsjællænderne hyldede en ærkejyde for håndfast optræden i en sag, hvor de sølte, det burde være mænd fra deres egen landsdel, der havde ført den frem.

Festens hovedperson var en af den danske politiske

arenas ejendommeligste aktører, folketingsmand Jens Busk, der i 1875 var indvalgt i folketinget af Venstre i Ribe Amt. Da Venstre sprængtes i 1877, sluttede Jens Busk sig til den radikale fløj af partiet og blev medlem af denne gruppe, hvis ledere var Christen Berg og Hørup.

Festens hovedperson, Jens Busk.

Jens Busk kom for alvor i Folketingets rampelys ved sine specielle spørgsmål den 11. juni 1879 angående behandlingen af husarrekrutterne på Jægersborg Kaserne.

Selv havde han som dragon i Århus mødt en brutalitet, der gav ham et solidt had til militærvæsenet, og det var på grundlag af nordsjællændernes oplysninger om en tilsvarende råhed og sadisme, han stillede sin forespørgsel med anklager mod navngivne befalingsmænd.

Forespørgslen vakte stor opsigt, og Jens Busk blev udsat for grove angreb fra højresindede, som ikke tålte at høre nedsættende ord om det militære.

Krigsminister Kauffmann besvarede anklagerne fra Jens Busk med, at han aldrig havde fået indberetninger om forhold som de påståede i Jægersborg, men han lod dog nedsætte en undersøgelseskommission. Sagen sluttede med afstraffelse af en række befalingsmænd og en efterfølgende mere human behandling af soldaterne. Disse skænkede ham som tak en fornem guldkæde.

Jens Busk, der var født i 1845, nærede fra sin ungdom en levende interesse for politik, og politisk bevidst blev han for alvor under grundlovskampen i 1866. Det gik op for ham, at denne kamp gjaldt en indskrænkning af valgretten. I de følgende år tog han livlig del i sin hjemegns (Horsens-egnens) politiske røre og vovede sig jævnlig frem som taler. Han udtrykte sig i sit jyske tungemål og har selv

Kvindetilbederen
Holger Drachmann.

fortalt, at han skammede sig herover, når han havde talt. Han gjorde heller ikke forsøg på, som mange andre jyder, at snakke »bogdansk«, når han stod på en talerstol.

Jens Busk besad et kvikt hoved og en rap replik og havde fremragende evner som agitator. Han ejede også en medfødt evne til at forme slående vendinger, som faktisk er blevet klassiske. Han får således skyld for at være ophavsmand til bemærkningerne som »klinke postelinet«, »vove trøjen« og »rent halm i støvlerne«, men han savnede grundighed i sit politiske virke. Skønt Jens Busk i mange år var medlem af finansudvalget, nåede han ikke for alvor frem i rækken af virkelige politikere. Han er karakteriseret som en mand af ravjysk mål, der ikke ejede jydens sindighed.

I sin forespørgsel til krigsministeren oplyste Jens Busk, at premierløjtnant Muus havde slået en husarrekrut fra Rørtang i Nordsjælland flere gange over ryggen med sin sabel under øvelser i gymnastiksalen. En sergent Meyer havde givet en rekrut fra Danstrup et blåt øje med knyttet hånd og samme sergent havde væltet en rekrut om og sparket ham. Endvidere var rekrutternes knapt målte frihed blevet frataget dem, og de var beordret til at

trække en stor rive rundt i ridehusets sand uagtet, at der til rådighed var 90 heste, som kunne spændes for. Desuden var nogle af de tungeste rekrutter beordret til at lægge sig på riven, så den blev yderligere tung for kammeraterne at trække rundt. Dette var nogle af de konkrete eksempler, Jens Busk førte frem.

Det var på baggrund af forespørgslen og dens positive følger, fremtrædende venstrefolk i Nordsjælland kaldte til festen i Hillerød 19. november 1880. En komité med en snes medlemmer forestod arrangementet, og i et forudgående arbejde var samlet underskrifter på en adresse samt penge til en gave.

Til festen, der blev holdt i Hotel København og samlede 220 deltagere, kom også en række særligt indbudte, således folketingsmedlemmerne Christen Berg og Viggo Hørup, samt repræsentanter for »det litterære Venstre«. Disse var digterne J. C. Hostrup, Holger Drachmann, Sophus Schandorph og Erik Skram.

Komiteens formand, proprietær Jørgen Nielsen, Petershvile, bød velkommen og talte for Jens Busk, som fik overrakt en adresse med 2500 navne. Proprietæren oplyste, at komi-

teen kun havde haft kort tid til indsamling af underskrifter. Der kunne i givet fald være kommet mange flere end de 2500 på adressen.

Denne indledtes med følgende takkeord:

- Undertegnede Beboere på Frederiksborg Amt bringe Dem herved vor hjærteligste Tak for den varme Følelse for Befolkningens Ret og for den Dygtighed og Omsigt, hvormed De ved Deres Forespørgsel til Krigsministeren angaaende Rytterirekrutternes Behandling, navnlig på Jægersborg, har søgt at faa afværget de i denne henseende stedfundne Misbrug.

Deres nævnte Forespørgsel har vundet almindelig Paaskjønnelse ikke mindst her paa Amtet, der afgiver saa mange Rekrutter til det nævnte Vaaben. Vi er fuldt enige med Dem i, at Disciplin er ubetinget nødvendig, men den kan og bør bringes til Veje på anden Maade end ved Hug, Slag og usømmelig tiltale.

Det har været os en stor Glæde at se et mange næret Ønske om at faa kastet Lys over disse Forhold, og vi udtale vor oprigtige Paaskjønnelse for den aabne og djærve Maade, hvorpaa De har bragt Sagen frem og bidraget til en Afslutning, hvoraf man vente sig varig Frugt.

Komiteformanden fortalte, at også en række højremænd var underskrivere, og at indsamlingen til en hædersgave gav 1200 kroner, der dog ikke blev afleveret i kontanter. Det havde Jens Busk heller ikke behov for. Han var bekendt for at være en god økonom og en særdeles velhavende mand.

Komiteen havde af de 1200 kroner taget penge fra til et lommeur – et guldanker-kronometer med massiv kæde af guld. På guldurets kapsel var indgraveret »Til Jens Busk for hans virke i Rekrutsagen 1879. Fra taknemmelige Medborgere på Frederiksborg Amt«. Bag kapslen var en medaljon

med portræt af Jens Busks hustru.

Endvidere var købt en tegnebog, hvori resten af de 1200 kroner befandt sig.

Komiteformanden undlod ikke at pointere det lokale islet i gaverne. Ur og kæde var således leveret af urmager P. Larsen, Hillerød og adressen smukt indbundet i rødt Chagrin af bogbinder Wivel ved Torvet.

Taler og sange vekslede i hurtig rækkefølge. Der blev skålet for Busk, men også for Berg og Hørup. Berg talte for komiteen og Holger Drachmann – sin vane tro – for kvinden.

J. C. Hostrup, digterpræsten i Hillerød, blev hyldet med »langt og vedvarende bifald«, fremgår det af festreferatet. Hostrup sagde i sin tale, at han alle dage havde været imod at kalde det passerede »vor livssag«.

– Folkets livssag er vel egentlig at leve. Det vil sige at leve således, at vi har et liv, der er værd at forsvare!

Hørup fremhævede, at han stod iblandt sine egne. Han var jo selv kulsvier, og i forsamlingen så han flere af sine første stillere.

Jens Busk takkede for festen og gaverne og kunne ikke nære sig for at sige: – Situationen er nu en anden, end da jeg første gang stod blandt kulsvierne. Det var ved et møde i Birkerød, hvor jeg blev tilrådet: – Tal dansk, din husejende!

Jens Busk havde også en tak til de nordsjællændere, der henvendte sig til ham for at få påtalt mishandlingerne. De var så pålidelige vidner, at man i kommissionen havde sagt: – Gud fri os, lad os ikke få med flere regimenter at gøre. Vi har nok af dette ene!

Af de mænd, der havde stået ham bi, ville han især nævne gårdejere Peter Jensen og skrædder Kling, begge fra Langstrup.

Den nævnte Peter Jensen oplyste, hvorfor han ikke havde søgt til egnens rigsdagsmænd, da han ønskede rekrutsagen fremmet. Han manglede tillid til disse højremænd, og det viste sig da

Folketingsmedlem Christen Berg talte ved festen for komiteen.

også, at han var gået fejl i byen, hvis han var gået til dem. Han udtalte sig skarpt om Højres opførsel under forespørgslen og sigtede især mod Hage og Lars Dinesen.

En række sange blev sunget ved festen, både fædrelandske og nogle, der var skrevet til anledningen.

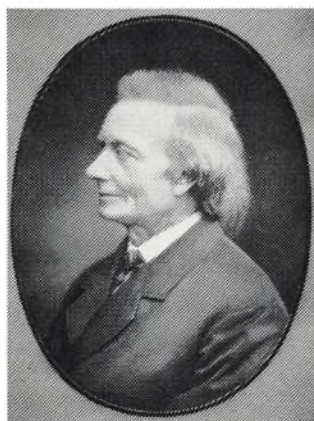
Første vers til en af de sidstnævnte lød således:

*Der er en prægtig Mand.
Der er en prægtig Mand.
Jens Busk det hedder han,
ja, Jens Busk det hedder han.
Fra »tørre Jyders Land«
kom hid den brave mand.
Men han er ikke tør og gold,
nej
han har en god Forstand.
Han talte for Soldaten saa
jævnt,
saa varmt og net,
og Talen den bevirkede, Sol-
ten fik sin Ret.
Ja Busk han talte bra, og
derfor
skal han ha'
Hurra, Hurra, Hurra!*

Skønt der ikke er anført en melodi, den synges til, er det såre let at fornemme de benyttede toner. Det kan ikke være andre end dem fra »Den gang jeg drog af sted«.

Helt ved siden af var de heller ikke. Festen stod jo også i soldatens tegn!

Jens Christian Hostrup fik storhyldest, fremgår det af festreferatet: – Folkets livssag er vel egentlig at leve sagde han.

Havde to lokalstationer

Gribskovbanen havde indtil 1932 egen stationsbygning i Hillerød, men da statsbanerne i 1932 overtog billetsalget blev ejendommen revet ned

Gribskovbanens lokalstationer i Hillerød?

Spørgsmålet kan nok give anledning til lidt undren al den stund, at der ingen findes. Men der har været hele to!

Da den nu 100-årige bane mellem Hillerød og Græsted blev åbnet 20. januar 1880, fik den sin egen stationsbygning nord for Det sjællandske Jernbaneselskabs store bygning. Nordbanen

var på det tidspunkt endnu ikke blevet statsbane.

Ved Nordre Jernbanevej opførtes en bygning i bindingsværk og sten, og hovedparten af denne udgjorde en høj hal med et enkelt spor. Her kunne dampvognene have et beskyttet overnatningssted. I en lav tilbygning langs vejen indrettedes kontor, godsekspe-

dition og et par små ventesale. Disse blev næppe benyttet af rejsende, der skulle tilbringe længere tid på stationen. Sådanne passagerer søgte sikkert til den store stationsbygning ventesal med tilknyttet restauration.

Sporarealet var ikke imponerende. Det bestod af et hovedspor til stationsbygningen, et stikspor til parkering af vogne og et forbindelsesspor til det, der senere blev statsbaneområde. Endelig fandtes en »snurre« til vending af dampvognene.

Af dette første anlæg eksisterer intet i dag. I forbindelse med dampvogndriftens ophør forsvandt »snurren«, og i stedet kom en drejeskive til brug for lokomotiverne, ligesom der opføres en mindre vognhal. Stationsbygningen blev delvis

Bygningen til venstre er Gribskovbanens lokalstation nr. 2. Stor var den ikke i forhold til den anden stationsbygning, der betjente Nordbanetogene. Huset i midten opførtes 1911-12 og tjente i mange år som kontor- og administrationsbygning for Gribskovbanen.

Den noget besynderlige trinbrætsbygning, der bærer navnet »Slots-pavillonen«

Der var flagudmykning på både tog, stationsbygning og perron da Gribskovbanen i 1930 fyldte 50 år.

Staunstrupfoto, der viser togafgang på Gribskovbanen ved Ndr. Banevej.

nedrevet ved samme lejlighed.

I 1905 byggedes en remise med fyrgrav og skorsten, og året efter kom en ny bygning, også i bindingsværk og sten. Den indeholdt billet-salg, venterum for rejsende og opholdsrum for personalet. Et sådant havde banen ikke hidtil haft.

I årene 1911/12 fik banen en repræsentativ kontorbygning på den modsatte side af vejen. Den store bygning i to etager kostede 26.000 kr., og den afløste nogle lejede lokaler, der var både dyre og for små.

Efter at statsbanerne i 1932 havde overtaget billet-salget for privatbanerne, blev bygningen med billet-salget nedrevet, og dermed var banens stationsbygning-

ger gået over i historien. Resterne af den første station var forsvundet i 1924.

En af banens medarbejdere, motorvognsfører Georg Larsen erhvervede den nedrevne bygning og genopførte den ved Tamsborgvej. Familien fik her en udmærket bolig.

Måske bør i denne beretning om Gribskovbanens »lokalstationer« Slotspavillonens trinbræt medtages. Det adskiller sig fra andre af banens trinbrætter ved at være forsynet med en ret stor bygning af sten. Oprindeligt havde dette trinbræt kun et lille hus af træ, som senere fik en forside af beton. Trinbrættet havde stor betydning for Slotspavillonens, idet mange rejsende med toget fra København til

Hillerød fortsatte hertil. I 1908 blev denne bygning erstattet af en ny i røde sten med gule bæltter. Den fik et stærkt udhængende tag, der støttes af kraftige træstivere. Oprindeligt havde bygningen store vinduer, men med tanke på at afværge hærværk er de nu forsynet med skodder.

Der er højt til loftet i dette trinbræthus, der næppe findes magen til i det ganske land.

Slotspavillonens trinbræt er i de seneste år faktisk blevet et aktiv for banen.

Medens der tidligere var langt imellem at et gribskovbanetog stoppede op for at optage eller afsætte passagerer, er der i dag næsten altid anledning til at standse. Årsagen er, at storbebyggelsen Hillerød Parkgård skabte et nyt kundeunderlag, men HT-kortene skal også nok give inspiration hos mange til at benytte toget.

Det, der gik tabt på den ene side af Holmegårdsvej, da Slotspavillonens forsvandt, er således genvundet på den anden side.

Man bliver aldrig færdig

Var Frederiksborg Slot ikke brændt i 1859, ville Det Nationalhistoriske Museum aldrig være opstået dette sted

Mit første besøg i museet på Frederiksborg?

Det er umuligt at sætte dato og årstal på den slags, men ret stor har jeg ikke været. Det, der erindres, er, at et par stærke faderarme måtte løfte den nysgerrige, som ikke kunne se sig træt på vidunderlige modeller af slotte, herregårde, ruiner og andet spændende. Disse modeller, der var det første, man kom til, når frisen med de danske kæmpers erobring af England var gennemgået, er nok det mest børnevenlige, museet har haft.

Nu er de borte – det gamle Københavns Slot med Blå Tårn, den femtårnede Kalundborg Kirke, omkranset af gamle huse, Vordingborg ruinerne med Gåsetårnet, Hammershus, kirkerne i Fjenneslev og Bjernede, Glimmingehus i Skåne og en række herregårde – små mesterværker, udført af maleren Johannes Klein gennem en række år. En væsentlig årsag til, at disse minibygninger forsvandt, skal nok være, at små pifingre ikke kunne holde sig fra at pille ved tingene, som derved gik i forfald. Trist er det bare, at man ikke selv får lejlighed til at løfte et lille barnebarn op og vise nogle spændende modeller, som han derhjemme kan søge at gøre efter med sine Lego-klodser. Det lader sig bare ikke gøre. Kleins modeller er kleinkunst for øvede og voksenhænder.

Flertallet af dem er sat i museets kælder-pulverkammer, medens nogle er kommet hen, hvor de kan siges at eje et naturligt tilhørsforhold.

Resten af museet måtte dengang for en lille mand, som endnu ikke var kommet i skole, være en trist og trættende ørkenvandring, men der kom en tid, hvor genkendelsen satte museet i et nyt relief. Museets historiemalerier var vandret ind i skolebøgerne, og de talte til fantasien. De levendegjorde historien, fortalte om de store og dramatiske begivenheder med en styrke, som bogens trykte ord ikke formåede. Nu vidste vi præcis, hvordan afguden Svantevit så ud, da den blev styrtet, og hvordan Christian den Fjerde gik ind til sin kongegerning. Maleriet, hvor den døende kansler, Niels Kaas, overrækker den unge konge nøglerne til hvælvingerne med regallerne, måtte gribe ved hele billedets sorgbetyngede stemning. Senere er denne ligesom skubbet til side af beundring for den tekniske dygtighed og brug af farverne, Carl Bloch har lagt i dette arbejde. Også Otto Baches kæmpelærred, som skildrer Christian den Fjertes kroningstog, tabte med tiden sin historiske interesse, og efterhånden gjaldt det mere om at finde ansigter fra personer, som var datidige med maleren. Der ses nogle genkendelige, således arkitekt Meldahl, der stod i spidsen for indretningen af museet, dettes store mæcen, brygger J. C. Jacobsen, Carlsberg, en skuespillerinde m.fl. Metoden er forsvaret, for når maleren alligevel ikke anede, hvordan et publikum af nysgerrige, som dannede spalier ved op-toget, så ud, kunne det ikke skade billedet, at det også

rummede personer, han kendte ganske godt, og gerne ville vise en lille venlighed gennem forevigelsen.

Det billede, der talte stærkest til sindene, var nu nok Otto Baches »De sammensvorne rider fra Finne-rup Lade efter mordet på Erik Klipping i 1286«. Det ejer den knugende stemning, som må råde, når kun en usikker og blodig fremtid er at vente.

Efter den ulykkelige brand, som 17. december lagde hovedslottet på Frederiksborg i ruiner, var det stående spørgsmål, om slottet skulle genopbygges, eller det skulle blive stående som en »romantisk« ruin i lighed med Koldinghus. Lykkeligtvis sejrede opfattelsen af, at dette rigets prægtigste slot skulle genskabes. I det ydre blev genrejsningen også gennemført på få år, men det gik småt indvendig med nyindretningen. Hensigten var, at Frederiksborg skulle blive som før branden og fortsat være kongeligt residensslot.

Carlsbergs ejer og grundlægger, J. C. Jacobsen, havde været en af de mest ivrige for genrejsningen, og i de første år efter branden ofret mange penge på formålet. Han havde således givet betydelige summer til genskabelse af Christian den Fjertes bedekammer, Ridersalen og den mindre sal »Rosen« i stueetagen. Imidlertid følte bryggeren det som en meningsløshed, at et nyt residensslot skulle indrettes på hans bekostning. Han formede derfor i 1877 en plan om, at det minderige slot i højere grad kunne

blive til glæde for den danske offentlighed.

Samme år tilbød brygger Jacobsen at yde et så stort tilskud til slottets istandsættelse, at det kunne blive »som et hjem for folkets historiske minder, et slags nationalhistorisk museum«.

Slottet skulle således indeholde minder om tiden efter kristendommens indførelse, men en forudsætning var, at kongehuset ville opgive at benytte slottet som fast residens. Komiteen for slottets genopførelse anbefalede indenrigsministeriet, som slottet dengang sorterede under, med tak at tage mod bryggerens tilbud og gå ind på betingelserne. Christian IX bifaldt indstillingen, men stillede de besynderlige vilkår, »at der ikke derved pådroges staten nogen forpligtelse til i den anledning at bringe pekuniære ofre«.

Formentlig er brygger Jacobsen blevet noget overrasket over denne lidet kongelige gestus, men han arbejdede videre med sin plan, der i spørgsmålet om ledelsesforholdet gik ud på, at man fik en bestyrelse på tre medlemmer. Bestyrelsens »fødte« formand skulle være direktøren for de danske kongers kronologiske samlinger på Rosenborg. De to øvrige skulle udpeges af kongehuset og De Kongelige Danske Videnskabers Selskab inden for Carlsbergfondets direktion. Kongen sanktionerede planen, og den bifaldtes ved kongeligt rescript af 5. april 1878. Denne dato regnes derfor som museets fødselsdag.

Brygger Jacobsen blev dog »tilforordnet med stemmeret ved anskaffelsen af kunstværker«, og han gik stærkt ind for anskaffelse af historiemalerier over emner fra fortiden. Der var plads til store billeder på de nøgne vægge i det genopførte slot, og bryggeren udarbejdede en liste med emner over begivenheder i landets historie, der var anvendelige som motiver for malerne. Ikke alt, hvad bryggeren fore-

Selskab fotograferet af J. Henschel på Posen med slottet i baggrunden. Billedet er fra før Frederiksborg Slots brand i 1859.

slog, kunne forsvares ud fra historiske kendsgerninger og i øvrigt var det svært på den måde at nærme sig den historiske sandhed. Men i og med, at historiebillederne kom i skolebøgerne, var man som barn ikke et øjeblik i tvivl om, at det hele var sandhed og kendsgerninger.

Datidens store malere modtog opgaverne med begejstring, men efter få år kølnedes interessen, og en række af bestillingerne på historiemalerierne blev al-

drig udført. Inspirationen var gået tabt.

Brygger Jacobsen var dog ikke ukritisk over for det, malerne skabte. Da han af arkitekt Meldahl fik forelagt en skitse, Otto Bache formede til malerier af sammensvorne i Finnerup, reagerede han ved at spørge: Er det en historisk fortælling for publikum?

Bryggeren lod sig dog overbevise, og Otto Bache skabte det, der må betegnes som et hovedværk i hele

samlingen af historiebilleder på Frederiksborg. Og godt nok havde bryggeren ret i den første del af sit spørgsmål men ikke i det sidste. Billedet nyder en usædvanlig yndest hos museets publikum.

En anden opgave for det nye museum var at gen-

skabe den portrætsamling, der havde været det gamle Frederiksborgs værdifuldeste ejendele. Bortset fra det, der rummes i og ved slotskirken. Størsteparten af portræterne gik tabt ved branden, men ca. 400 var dog reddet, og de var bragt til Rosenborg. Imidlertid

Frederiksborg Slot set fra Leidersdorff-siden, fotograferet af J. Henschel før branden i 1859. Brænde er stablet i gården til Vestre Tårn. Staldbygningen på tværs i gården eksisterer ikke mere.

ville direktionen på Rosenborg ikke af med dem igen, og først senere kom, efter en større kommissionsbetænkning, en del af de redede portrætter tilbage til Frederiksborg.

Noget lettere gik det med møbleringen, idet der kunne indkøbes fortrinlige renæssancemøbler, således fine, udskårne skabe og kister.

Den første opgave var indretningen af kongefløjen, men i 1880 tilbød brygger Jacobsen, der havde lagt 200.000 kr. på bordet ved istandsættelsen af Kongefløjen, at yde et tilsvarende bidrag til genindretningen af Prinsessefløjen. Tilbudet blev godtaget af indenrigsministeriet og kongen, hvorefter Meldahl straks

gik i krig med opgaven. Efter fire år var den indre udsmykning af Prinsessefløjen gennemført, og på 25 års dagen for slottets brand – 17. december 1884 – blev lokalene overdraget til museet.

Indretningen af de enkelte værelser krævede stadig penge, og de 10.000 kr., brygger Jacobsen havde givet tilsagn om som årligt bidrag, forslod ingen steder, selv om 10.000 i firserne var noget ganske andet end i dag. Bryggeren indså også, at der måtte flere penge til, skønt museets åbning for publikum skaffede en del indtægter. Bevillingerne fra Carlsbergfondet blev derfor øget væsentligt, og denne fond har lige siden været det

solide fundament, museets økonomi kunne hvile på.

Uerstattelige billeder gik tabt ved slotsbranden, men i de første årtier efter åbningen af museet blev erhvervet en betydelig række portrætter og andre malerier af høj kvalitet, i første række billeder af kongehusets medlemmer gennem tiderne. Desuden begyndte portrætter af samtidens store inden for dansk erhverv og kultur at tilflyde museet, og i 1894 vendte mange af de Frederiksborg-billeder, som efter branden var ført til Rosenborg, hjem igen.

Ved modtagelsen af moderne portrætter var bestyrelsen for øvrigt forsigtig. Den nye malestil harmonerede ikke rigtig med det gammelkendte, hvori lighedsmomentet var det helt afgørende, om end der nok ind imellem forskønnedes en kende på et kongeligt eller fyrsteligt fysiognomi,

som fra naturens side var udformet lidt uheldigt.

I 1887, i provisorietidens politiske kamp, fik museet tilbudt et maleri af landstingsmand Carl Ploug, og man tog imod det, men svarede i en takkeskrivelse, at man måtte holde det for lidt tilrådeligt at give billeder, eller buste, af sådanne mænd plads i museet førend efter deres død. Dette princip blev senere gennemført således, at der ikke ophænges portrætter af endnu levende personligheder. Derimod tager museet mod portrætter af nulevende til senere ophængning.

I forbindelse med museets 100 års jubilæum i 1978 gjordes en undtagelse fra denne regel. Udstillingslokalerne blev fyldt med museets nyere erhvervelser inden for portrætkunsten, og mange af disse billeder viste personer, som stadig lever i bedste velgående. Da udstillingen lukkede, vendte portræterne tilbage til magasinerne.

For øvrigt er det museets dilemma, hvor det skal placere billederne af mennesker, som har gjort sig kvalificeret til at være forevigt på Frederiksborg. Men det gælder ikke alene for billederne. Faktisk sætter museet punktum ved genforeningsåret 1920, og alene af pladsmæssige årsager er det svært at komme videre. For den besøgende er turen gennem kirken og museet frem til tiden omkring 1920 også tilstrækkelig lang. De færreste har fysik til mere.

Det daglige ledelsesforhold var i museets først tid temmelig flydende. Museets samlinger øgedes stadig, både i omfang og kvalitet. Hen ad vejen var ansat hele to inspektører, der ikke havde det alt for godt med hinanden, men en ny tid kom i og med ansættelsen af den mand, der nød en stadig forfremmelse – fra assistent til »Bestyrelsens Medhjælper« og derefter inspektør samt 1. inspektør og museumsdirektør: Otto Andrup. Sine forskellige titler ignorerede Andrup. Han fore-

trak til sin dødsdag at være »Magisteren«.

Den mangeårige Andrup-periode skaffede Frederiksborg Museet nyt ry. Med en fin næse for, hvor ting, der havde tilknytning til Frederiksborg og Danmark, kunne erhverves, skaffede Magisteren de helt usædvanlige kostbarheder hjem til museet. Noget blev erhvervet ved raske kup og andet gennem tålmodig venten gennem mange år på chancen. Et kup var således erhvervelsen af van der Schardts bemalede lerbuste af Frederik II, som Andrup afkøbte Kaiser Friedrich-museet i Berlin. Et andet kup gjorde Magisteren, da han i 1930, ligeledes i Berlin, købte den augustenborgske sølvskat, uden at eje rygdækning hos bestyrelsen eller penge til at betale den med. Fru Andrup, som var med på indkøbsrejsen, der rettelig gjaldt erhvervelsen af et skønt Jens Juel-maleri af Struenses datter, hertuginde Louise Augusta af

Augustenborg som purung, var lamslået.

– Hvad nu, hvis bestyrelsen ikke ville godkende købet? Du bliver jo afskediget på gråt papir! Hvortil magisteren svarede:

– Naturligvis bliver jeg afskediget, men nægter bestyrelsen at købe, tilhører hele herligheden mig, og så åbner jeg alle tiders flotte antikvitetshandel i København. Jeg skal nok tjene store penge – langt mere end min gage ved museet! Samlingen omfattede omkring 300 sølvtallerkener, sølvfade og sølvlysestager i stort tal. Bestyrelsen godkendte dog erhvervelsen. En del af sølvet blev solgt, men det meste er i dag på Frederiksborg.

Imidlertid skete indkøbet umiddelbart før jul, og Andrup kunne ikke komme i forbindelse med bestyrelsen. Der gik hele juleugen, før den kunne samles og tage stilling til det andrupske kup.

Inden da var Andrup ejer

af Augustenborgskatten, og ved julegildet hos Magisteren gjorde gæsterne store øjne, da de så den fornemme borddækning med sølv fra en ende af. Men Andrup nød situationen. Mellem andre erhvervelser, Andrup har æren af, må nævnes Leonora Christinas manuskript til »Jammersmindet« og hendes elfenbens-krucifiks, skåret i ét stykke af en elefants stødtand. Krucifikset var dog en gave fra Østrig til Danmark, som tog sig godt af wienerbørnene efter første verdenskrig.

Andrup-perioden blev behagelig for Frederiksborg Museet i den forstand, at det var forholdsvis let at gøre gode køb til rimelige penge. Efter første verdenskrig var mange mellemeuropæiske

fyrstehuse forarmede. De var tvunget til at sælge ud, og det benyttede magisteren og museet sig af.

En anden årsag, men på hjemlig grund, til at skaffe gode ting til museet, var lens afløsningen. Den var skyld i, at mange herregårde måtte afhænde værdifulde ejendele for at klare økonomien, og det benyttede Andrup sig af. En del gaver fik museet dog i samme forbindelse, fordi flere gav afkald på arvegods, når de fik oplyst, at det kom en offentlig samling til gode.

Årene med de lette og billige erhvervelser var stort set overstået, da Magistrens efterfølger som museets leder trådte til. Otto Andrup døde i 1953, og Jørgen Paulsen, der kom til Frede-

To små børn læner sig op af gaslygten, mens de kigger på Frederiksborg. Billedet er fotograferet af Carl Rathsach fra Leidersdorffsiden, og blandt andet ses Slotsherrens Hus, i dag bedre kendt som et godt madsted.

Man bliver aldrig færdig med Frederiksborg, hedder det i artiklen, og det må nok gælde både den udvendige arkitektur og kunstgenstandene inde i de store bygninger.

riksborg i 1935, blev museets direktør. Dets inspektør var han fra 1938.

Også i Jørgen Paulsens tid er gjort værdifulde erhvervelser, men de billige prisers periode eksisterede ikke mere. Portrætterne af Ulfeldt-familien er nogle af de perler, Jørgen Paulsen fik skaffet museet.

Men Jørgen Paulsen var også den praktiske mand – og i den henseende en modsætning til sin forgænger. Jørgen Paulsen skaffede museet den foredragssal, som har formidlet gode kontakter ud til offentligheden. Det var også Jørgen Paulsen, der fik indrettet Slotsherrens Hus, til brug for museets administration, og en populær nyskabelse i hans tid blev Slotsherrens Kro.

Nu er en ny mand kommet til roret, og Povl Eller har allerede gennemført visse ændringer, men i dette spørgsmål må trædes med forsigtighed. En af Povl Ellers første store opgaver var

desuden tilrettelæggelsen af Det nationalhistoriske Museums 100 års arrangementer.

Man kommer ofte – og gerne – dette sted. Man bliver aldrig færdig med Frederiksborg!

Men i dag er det ikke det samme som forhen, der fænger. Mange af portrætterne forbigås i ligegyldighed. De viser bare nogle gravalvorlige ansigter på kvinder og mænd, som tyngs af magt, ansvar, gyldne kæder og rigdom. De, som tyngedes af fattigdom og fornedrelse, er ikke med i billedrækken. Der skal gås mange skridt gennem museets sale og værelser, før billeder af jævne mennesker blander sig mellem storhederne.

Heller ikke de utallige historiemalerier fænger mere. Dog standser man stadig op i beundring for denne malergenerations fantastiske dygtighed. Der er næppe en dansk maler i dag, som kan gøre dem det efter. Ingen

drømmer heller om at gøre det! Riddersalens forgyldte farvelade er stadig i stand til at imponere. De gamle slotsbyggere kendte effekterne, der skulle til for at skabe overraskelsen i det storladne. Højheden går man ikke lige og direkte ind i. Den skal nærmes efter en opstigning. Fra Frederik III's værelse er kun nogle få trin op til Riddersalen, men nok til, at de skaber overraskelsen, når sidste trin er nået. Ret beset er disse trappe-trin dog en praktisk nødvendighed. Riddersalen måtte indrette sit gulv efter kirkehvelvingerne lige nedenunder! Museumsbesøget i dag kredser ikke om det vældige og imponante. Snarere gælder det studiet af de små ting. Der er små billeder, som fortæller om andet end konger, adel og stormænd.

Små billeder kan beskæftige lang tid. Miniaturerne f.eks. Eller prospekter, der viser byer og mennesker i hverdag som i festlige stunder. Det er lige ved, at der også er nordsjællandsk lokalhistorie at dykke ned i. Puggaard-familien på sejltur en sommerdag på Esrom Kanal, et lille maleri, Jørgen Sonne skabte i 1879! Det er en stor familie, men der er

plads til mange i prammen, som var bygget til brændetransporter på kanalen. Temaskinen er med, og madbordet er dækket. En spillemand gnider på fiolen, og de unge danser i båden. Sådant kan også opdages på Frederiksborg!

Dette være ikke sagt som en nedvurdering af det, der træder stærkest frem ved vandringerne gennem museet. Mange af billederne repræsenterer ikke blot portrætlighed, men også god kunst, og der er i denne genre stadig nye opdagelser at gøre i det gamle.

Så er der også historien bag billedet, bag et møbel, bag et våben, en medalje og andre genstande. Vi har hørt den fortalt i foredragssalen om en række af museets billeder. Det var spændende, og det er tilladt selv at dyrke den videre.

Skal det opfattes som en påmindelse, at et lille billede er taget ud af den kronologiske sammenhæng og anbragt umiddelbart ved den egentlige afslutning af museumsrundten?

Det er C. V. Hansens maleri af Frederiksborg Slotsbrand i december 1859.

Uden denne brand intet museum på Frederiksborg!

Årstal på mindesten forkeret

Dronningens kammertjener begik jalousidrab på skovrider og tog derefter sig selv af dage

I mange, mange år har i nærheden af den nu forsvundne Sandviggård stået en stor, firkantet kampsten med årstallet 1745 og bogstaverne NP indhugget.

Indtil for et par årtier siden befandt den sig i et stengærde, der afgrænsede Sandviggårds jorder mod området forsvandt stengær ikke langt fra Sandviggårdsvej. I forbindelse med udstykning og bebyggelse af området forscandt stengærdet, men stenen fik en ny plads i et andet stengærde, der indhegner sygehusets lille parkerings-plads på hjørnet af Helsevej og Sandviggårdsvej – dog placeret så dybt i jorden, at initialerne NP delvis var begravet. For et par år siden blev stenen hævet så meget, at de to bogstaver nu kan ses.

Men hvad skal denne sten minde om?

Nogle kilder fortæller, at den blev rejst af en skovriderfrue, som mistede sin mand ved et jalousidrab. Der er også en, som ville vide, at skovrideren omkom ved fald fra et træ. Men at stenen er sat til minde om skovrider Niels Pedersen, råder der ikke tvivl. Derimod kan der være tvivl om korrektheden af årstallet 1745. Et hundrede år efter, at stenen var placeret i gærdet – eller måske har den stået et andet sted forinden – lod den daværende ejer af Sandviggård, proprietær Koch, inskriptionen hugge op, og muligvis er der også hugget lidt om på den. Stenen kan have været forvitret så meget, at tallene var svære at læse, og professor, dr. phil. Helge Skovgaard, Fredensborg, har været inde

Kampstenen med årstallet 1745 og initialerne N.P. Men årstallet på mindestenen er forkeret. Det rigtige er 1751.

på, at årstallet ikke skal være det 1745, som tydeligt kan læses, men derimod 1751.

Professor Skovgaard kom til at interessere sig for stenen og dens historie i forbindelse med forskning i Skovgaard-slægten, og han kunne i kirkebogen for Hillerød konstatere, at skovrider Niels Pedersen ikke døde i 1745, men i 1751. Det vides også, at skovrideren blev gift i 1743, og at han

En vej i Østbyen er opkaldt efter skovløber Hermann Just, hvis datter, Margrethe, blev gift med jægeren Niels. De boede på Tamsborg.

nåede at blive far til seks børn. Det ville være svært at klare dette i de to år fra 1743 til 1745!

Professor Skovgaard mente, at stenhuggeren, der fik stenen til behandling et hundrede år efter, at den var rejst, har misforstået noget.

– Det var ikke ualmindeligt, har professoren sagt, at man dengang på en mindesten over en død indsatte et kors midt i tallet. Der kan mellem 17 og 51 have været et sådant kors, der af stenhuggeren blev opfattet som

et 4-tal, og 1-tallet i 51 kan være forvitret, så det nærmest var forsvundet. Det ses også, at årstallet er ude af symmetri med de to bogstaver, men det vil nok være muligt at fototeknisk vej at konstatere, om der har været et 1-tal. Ser man nøje på stenen, kan der godt være antydning af, at et sådant tal var der yderst til højre.

Den version af historien, som er den ældste, og mest romantiske, begynder en dag i Frederik IVs regeringstid. Da kom kongepar-

ret kørende i karetten til Fredensborg fra København, og foran den kongelige vogn gik, eller løb, kongens løber med sin forgyldte stav og blomsterhue. Da vogntoget kom til slottet, styrtede løberen imidlertid død om.

Løberen hed Herman Just – en vej i østbyen er opkaldt efter ham – og han efterlod en lille datter, Margrethe. Efter faderens død tog amtmand Frederich von Gram sig af barnet, der senere blev amtmandindens kammerpige.

Amtmanden havde en ungjæger ved navn Niels Pedersen, og han fattede kærlighed til denne kønne Margrethe. Men også amtmandens kammertjener havde et godt øje til den unge pige. Hun ville dog ikke vide af ham og betroede sig til amtmandinden, som sørgede for, at amtmanden tog affære. Han kaldte sin kammertjener til og forklarede ham, at han skulle lade pigen være i fred, ellers ville det gå ham ilde.

Samtidig gav amtmanden sin billigelse til, at Margrethe og Niels kunne blive ægtefolk, og sagde til den unge jæger:

– Du har tjent mig som en brav karl. Nu er det på tide, du får foden under eget bord. Lars Sørensen på Tamsborg er lige død, og jeg har tænkt at gøre dig til skovrider i hans sted!

Amtmanden bekostede brylluppet for de to, der flyttede ind på Tamsborg.

Amtmanden skaffede sin kammertjener en ny plads som livkarl hos dronningen. »Skik dig nu vel og lad alle rænker fare«, var amtmandens ord til kammertjeneren, Ole Jacob, men denne glemte ikke, at han var den forsmåede. Han foranledigede, at Niels Pedersen blev tilsagt til at møde ved Runddelen i Fredensborg, og næste morgen red skovrideren til det angivne sted. Her stod Ole Jacob og tog imod ham med ordene:

» Jeg har bud til dig fra Hendes Majestæt – og en lille tak for sidst fra mig selv«. Hvorefter han stak Niels Pedersen i siden med sin hirschfænger.

Skovrideren nåede dog at ride hjem til Tamsborg, men han havde lidt et stort blodtab, og han levede kun få dage. Med et svagt håb om, at hans liv måske kunne reddes, havde hustruen ledt ham ud til lysthuset i haven. Her sad han en time senere og var død. Bag lysthuset stod i gærden en firkantet sten. I den lod Margrethe indhugge årstallet og bogstaverne NP.

En lille tid glædede kammertjeneren sig over sin skurkestreg, men da han hørte, at Niels Pedersen var død, blev han slået af sin samvittighed og forsvandt fra slottet i Fredensborg.

Næste morgen blev han fundet druknet i en dam ved Runddelen.

Margrethe Just Pedersen giftede sig igen med den nye skovrider på Tamsborg, Arnfeldt, men ægteskabet bød ikke på nogen større lykke, og efter nogle år flyttede ægteparret fra Tamsborg, hvorover der syntes at hvile noget ulykkeligt, til Holmegård ved Gribskov.

Også ægteskabet med Niels Pedersen havde budt på tragiske begivenheder. Et af de seks børn fødtes som krøbling, og et andet mistede forstanden. Af de seks døde tre i årene mellem 1745 og 1751, fortæller kirkebogen.

Tilbage på gården Tamsborg er nu alene vejnavnet på vejen, der forbinder Københavnsvej med Jespervej.

Generationer fastholder linien

Peter Børsch kom som enkemand med fem børn til Hillerød i 1901

»Klæd dig så kostbart, som din pung har råd til, men ikke prunkende.

Rigt, men ikke broget, thi klædningen er tit et tegn på manden.«

Citatet er hentet fra første akt af Shakespeares »Hamlet«, og Peter Børsch benyttede det som en sentens for sit virke i herreekviperingen.

Dette gamle tankesprog har sådan set kendetegnet Børsch-firmaet ikke alene i grundlæggerens tid, men også i de to generationer

Børsch, som fulgte efter. Det har aldrig kastet sig ud i en konkurrence om at være markedets billigste med billige ting og sager, men fastholdt et kvalitetskrav til det, der skulle sælges. Man har villet være det bekendt, der blev tilbudt kunderne, og sådant skaber respekt. Det skaber også tilfredse kunder, og disse er forudsætningen for, at et handelsfirma kan trives og vokse.

Godt tøj i tre generationer har navnet Børsch i Hillerød stået for, og dette er blevet

fremhævet ikke alene af firmaet selv, men også af mange andre gennem de nu mere end 82 års virke. Forretningens start knytter sig dog til den dag, hvor Peter Børsch etablerede sig i København med en blandet manufakturforretning, der omfattede både detail og engros. Sin hidtidige kontakt med tøjmarkedet havde Peter Børsch haft i Løkken, hvor han og hustruen olierede tøj til brug for fiskerne. Peter Børsch var søn af en indvandret holstensk ølbrygger, og på mødrenes side var der tale om en slægt af brændevinsbrændere. Det blev dog ikke de våde varer, som kom på tale, da Børsch etablerede sig i handelslivet, men et så tørt emne som tøj. Peter

Børsch mistede konen i 1899 og sad tilbage med fem børn, en søn og fire døtre. Måske var det hensynet til at skaffe børnene en skolegang og en fremtid, der fik Peter Børsch til at bryde op fra det barske Vestjylland og søge til mildere sjællandske egne.

Det så ud, som om hverken Løkken eller hovedstaden var lykken, for den 16. marts 1901 kom Peter Børsch til Hillerød og overtog Hans Bolts manufakturforretning i Slotsgade, nærmere betegnet i det, der har indgået som nr. 33 i Martensen-ejendommen, hvor Irma senere er rykket ind.

Indtil 1910 drev Peter Børsch manufakturhandel dette sted som »Hans Bolts Efterfølger«, men måtte fraflytte, fordi Hans Bolt ønskede at sælge ejendommen. Peter Børsch var bundet af en »håndfæstning«, der ikke tillod ham at åbne anden manufakturforretning i Hillerød, og i stedet slog han sig på herreekvipering og skrædderi. Den nye forretning fik sin placering ved »Køie Bugt« i ejendommen, hvor nu Sejer Olsen residerer. Her blev skabt det første »Børsch Hjørne«. Det næste kom, da Børsch i slutningen af tyverne lod opføre den store ejendom på hjørnet af Slotsgade og Frederiksgade.

Det var dog ikke Peter Børsch, der stod som bygherre. Han døde i 1917, og sønnen Chr. Børsch, som på det tidspunkt var i England, og beskæftiget i branchen, blev kaldt hjem for at overtage forretningen. Chr. Børsch førte firmaet videre efter den kvalitetslinje, faderen havde anlagt og udbyggede den med et skrædderi, som gennem mange år blev en markant del af virksomheden. I dag er det meget få, som vil betale, hvad det skræddersyede tøj koster, og af Børsch-skrædderiet er ikke meget mere tilbage end tilskæreren. Han ordner måltagningen til det, der betegnes som konfektion efter mål.

Hjørnet af Slotsgade/Frederiksgade som det tog sig ud inden den store Børsch ejendom blev opført i slutningen af 1920'erne. Billedet er taget kort tid før nedrivningen startede. I butiksvinduerne ses udsalgsskilte, der proklamerer, at huset skal rives ned.

Her er så den forholdsvis nyopførte Børsch-ejendom placeret centralt i gadebilledet. I begyndelsen husede ejendommen både slagter, boghandler, vin- og tobak og selvfølgelig Chr. Børschs herreekviperingshandel.

For øvrigt er det en foretelse, der ikke kan siges at være det store behov for. De allerfleste kan uden videre i dag finde en habit, som passer – måske lige bortset fra ærme- og bukselængde. Børsch har i det habitmæssige ikke færre end 80 forskellige størrelser at tilbyde. Der er noget både for tykke og tynde og for dem midt imellem.

Det var Carl Lundquist, der stod som arkitekt for den stilfulde hjørneejendom. Chr. Børsch kunne flytte ind i for lidt over 50 år siden. Selv var han kun en af de fire butiksindehavere i stueetagen, om end han nok havde den mest pompøse butik med søjlebåret arkade foran udstillingsvinduerne. Ved siden af Børsch fik Vald. Larsen sin tobaksforretning, og hjørnebutikken

overtoges af Ditzels Boghandel, der hidtil havde haft domicil i en nærliggende Slotsgadeejendom.

Til denne forretning hørte også butik i kælderen. Endelig fik slagteriet et nyt og flot udsalg i ejendommens fløj mod Frederiksgade.

Hen ad vejen, efterhånden som lejemålene udløb, har Børsch inddraget de tre andre butikker til eget brug. Den seneste ombygning, der blev foretaget af Carl Lundqvists søn, arkitekt Jens Lundqvist, medførte også en radikal ændring af adgangsforholdene til etagerne over butiksområdet. De blev flyttet fra Slotsgade til Frederiksgade, og det var en ret besværlig proces, men Børsch fik derigennem samling på salgsareal og udstillingsvinduer. Den afdeling, der har de bedste pladsmu-

ligheder, er faktisk lageret. Det er tilgodeset med alle de oprindelige fire forretningers kælderlokaler.

I marts 1958 døde Chr. Børsch, men firmaets fremtid var forberedt. Hans to sønner, Per og Axel Børsch, havde begge fået en grundig uddannelse i branchen, først i henholdsvis Næstved og Nykøbing F., og derefter ved et par års virke i store herreekviperingsfirmaer i England og Tyskland. De to brødre har videreført firmaet i en stadig fremgangslinje.

Herreekviperung i dag er ikke, hvad det har været. I det mindste ikke for den unge generation, hvis forhold til tøj i det hele taget

kan karakteriseres som afslappet og respektløs. Man mindes en tid, hvor en ung med respekt for sig selv havde både sommerhabit og vinterhabit, og hvor det nye pinsesnit var en forudsætning for at møde sommeren på rette vis.

Den såkaldte »blå bølge« synes dog at have toppet. I dag er habitten ved at vende tilbage. På den anden side er det bekvemme fritidstøj under stadig udvikling, og skindkonfektion har det på samme måde. Det er blevet en stor salgsvare i vor tid. At cowboybukserne heller ikke er sagen alle steder, kan konstateres i det omfattende salg og udlejning af selskabstøj, firmaet har.

I dag råder Børsch over hele stueetagen til tøjforretningen.

Skulle med iver øve sig

En beretning om fodbolden i de første år i Hillerød Idræts Klub, nu Frederiksborg Idrætsforening

Det begyndte med fodbold, men også andre sportslige aktiviteter var i tankerne, da Hillerød Idræts Klub indledte sin tilværelse i sommeren 1902.

Om oprettelsen af den forening, som fem år efter starten antog navnet Frederiksborg Idræts Forening, fortæller Amtsavisen den 9. juli 1902:

»Hillerød Idrætsklub« er navnet på en nylig, med nogle og tyve medlemmer, stiftet forening. Den holdt i forgårs sin første generalforsamling, og på denne vedtoges det at søge byrådets tilladelse til at benytte den bag vandværket liggende plads, der ejes af byen, til fodboldspil, som klubben, så længe årstiden tillader det, ordinært hver mandag og fredag med iver vil øve sig i.

I løbet af sommeren vil der blive afholdt 1 a 2 præmiekapløb over en længere distance, hvori også uden for foreningen stående sportsmænd kan deltage på visse betingelser. Vinteridrætten bliver gymnastik.

Foreningen optager som aktivt medlem enhver ung mand over 15 år og som passivt enhver, som har interesse for foreningen.

Det vedtoges i særlig grad at agitere for at få byens borgere til at interessere sig for foreningen ved at indmelde sig som passive medlemmer. Kontingentet sættes så lavt som muligt, nemlig, foruden et indskud ved optagelsen af 50 øre, til 25 øre om måneden.

Til formand valgtes kontonist O. Hansen, til næstformand kommis O. Jensen og til kasserer barbersvend

L. Larsen. Til revisorer Agent Walther Berg og skomagermester O. Hansen.

Den nystartede forening er åbenbart besjælet af iver efter at få denne mandsforening til at fungere. Kun unge mænd var kvalificeret til at være med hos de aktive. Om der var taget højde for afvisning af damer som passive medlemmer fremgår ikke af referatet.

Allerede 11. juli foreligger i byrådets møde ansøgning om at benytte den kommunale plads bag vandværket til fodboldspil, men byrådet må beklage, at pladsen for det kommende år er udlejet til ølhandler Olsen. Kan klubben komme overens med ølhandleren, har byrådet intet imod, at pladsen anvendes til fodbold, selv om rådet ret beset mener, den er for lille til formålet.

Også klubledelsen finder ud af, at pladsen er for lille, og i stedet lejes af gæstgiver Heegaard, Slotskroen, et stykke mark mellem Slangerupsgade og Nyhuse.

Amtsavisen fortæller den 27. august, at klubben nu har 40 aktive medlemmer. Disse har, oplyser avisen, hidtil kun øvet sig i fodboldspil, og skønt det som følge af den korte øvelsestid endnu kun er småt med sammenspillet, har man dog turdet sende et hold af de bedste spillere til Frederikssund på søndag for at kæmpe mod et hold fra den derværende klub, hvis medlemmer alle er gamle, rutinerede spillere. Hillerød-spillerne har intet håb om at vinde sejr, men de går ud fra, at der vil læres en del af en sådan kamp med øvede spillere.

derlaget med, at byens fodboldspillere slet ikke har øvet sig i denne sommer!

Imidlertid aftales en revanchekamp i Hillerød en søndag sidst i september, og avisen fortæller, at banen på gæstgiverens mark vil blive smukt dekoreret og forsynet med bekvemme tilskuerpladser. Det koste 25 øre for voksne og 10 øre for børn at komme ind, men en tiøre ekstra, hvis siddeplads ønskes, og publikum bliver underholdt med musik af et hornorkester. I vurderingen af chancerne regner bladets sportsmedarbejder med jævnbyrdig kamp.

Det gik dog ikke så galt som forudset. Tværtimod vandt boldspillerne fra Hillerød kampen med 2-1, og fodboldreferenten fra Frederikssund undskylder ne-

Hans Sørensen var med i 1902, da man i FIF startede med at spille fodbold bag Slotsmøllen og Slotskroen. Her er Hans Sørensen fotografet som 84-årig forud for FIFs jubilæum i 1977.

Det fodboldmandskab, der i 1911 skrev klubhistorie ved at hjemføre Sjællandsmesterskabet for første gang. Det var Georg Petersen, Hans Sørensen, Gustav Bügel, Poul Gegner, William Larsen, Axel Gegner, Israelsen, Carl Hansen, Jens Galbjerg, Harald Henriksen, Viggo Olsen og Jørgen Hansen.

Man kan vel ikke vente at se noget absolut fint og øvet spil, men det bliver sikkert livligt og spændende, mener han. Frederikssund fik imid-

Heegaards Gæstgiveri, nu Slotskroen, lejede et stykke af marken mellem Slangerupgade og Nyhuse til FIF, og marken blev indtaget som fodboldbane.

Heegaards Gæstgiveri i Hillerød.

lertid ikke den ønskede revanche. I stedet sejrede holdet fra Hillerød med 5 mål mod 0, men hvem, der scorede, oplyses ikke. Noget sådant er et naturligt læserkrav i dag. Derimod udbreder referenten sig i sin vurdering af holdene således:

- Der var megen energi i hillerødanernes spil, og navnlig havde de en udmærket målmand, der med

glans afslog alle angreb. Nogle af frederikssunderne viste et smukt modspil, men i øvrigt har begge klubber endnu adskilligt at lære.

I første halvleg gjorde Hillerød hurtigt tre mål, Frederikssund ingen. I anden halvleg, hvor de overvundne lagde større kraft i angrebet, fik Hillerød to mål, Frederikssund ingen.

Hillerød havde således sejret med 5-0, i hvilken anledning en frederikssundsspiller højlydt androg musikken om at give en sørgemarch.

Denne sejr blev den første af FIF-triumfer i hundredvis på fodboldbanen. I 1911 skrev FIF således klubhistorie ved at vinde sjællandsmesterskabet for første gang.

Skal der gives en kort karakteristik af, hvordan det er gået med FIF-fodbolden gennem de mange år, kan det siges, som det hed i festskriftet til foreningens 75 års jubilæum: »Som en køretur ud ad en landevej med stejle bakker de første to trediedele, for derefter at blive svagt bølgende resten af vejen.«

Jægerbakke og Studenterhøj

Bakken havde engang en sundhedskilde, men sporene er forlængst forsvundet

Jægerbakken?

Yndet spadsrestered – ikke mindst for hundejere, som er ude at luften deres dyr!

Kært legested for børn og unge, både ved sommertid og i vinterens kolde dage!

»Spytklatten«, den lille dam mellem Folkemuseets to bygninger, behøver bare en nats frost, hvorefter den er klar til at fungere som vinterens første skøjtested i Hillerød!

Der skal dog mange døgners hård frost til – og gode mængder sne – før Studenterhøjen er klar til at være byens fornemmeste kælke- og skibane, og da afløbet foregår ude på søen, er det ikke nok, at der er sne. Sø-

ens is skal kunne bære, og der går år imellem, at Slotssøen åbnes for vintersport.

Desværre tager de kælkende og skiløbende ikke forbud mod at komme ud på isen alvorligt, uanset, at der gennem skiltning fortælles, at det må man ikke.

Jægerbakken har også været hjemsted for store fri-luftsmøder og festligheder gennem tiderne, men det er en afsluttet epoke. Det er svært at samle mennesker i stor stil til fællesskab og fælles oplevelser i dag.

Det højtliggende, og mod Slotssøen stærkt skrånende, område, der benævnes Jægerbakken, er en detalje i den nordsjællandske rand-

moræne, som strækker fra Gribskov til syd for Hillerød. Det fik sin afgrænsning mod nord, da Krieger omkring 1720 fik til opgave at skabe slottets nye have, og den nye vej med allétræer af lind førtes fra Præstevangen ind til slottet.

På den tid, alléen blev anlagt, ejedes Jægerbakken af stutmester Schæffer. Området henlå nærmest som øde-jord, og dets struktur indbød heller ikke til agerbrug i

egentlig forstand. Til fårehold må det have været velegnet. Det ses, at arealet i 1700-årene har haft en række skiftende ejere. I skøde af 10. marts 1790 erhverver amtsforvalter Brammer Jægerbakken. Det er den Brammer, som for lige ved 200 år siden byggede »Annaborg« på hjørnet af Frederiksværks-gade og vejen til slottet. Denne bygning, der fik navn efter Brammers hustru, Anna, var gennem mange år skjult fra Frederiksværks-gade af amtstuen og amtsforvalterladen. Da disse bygninger blev nedrevet i 1947, kom den stilrene »Annaborg« til syne.

Amtsforvalteren ejede ikke Jægerbakken i mere end fire år, og det ses, at området havde endnu en række private ejere, således stadsens postmester og, i rækkefølge, to apotekere, inden

»Illustrerede Tidende«s træsnit, som fortæller om nordiske studenter på Jægerbakken i juni 1862.

Det højtliggende, og mod Slotssøen stærkt skrånende område, der benævnes Jægerbakken, er en detalje i den nordsjællandske randmoræne, som strækker sig fra Gribskov til syd for Hillerød.

det i 1826 blev solgt til kongen og i de følgende år omdannedes til det lystanlæg, som kendes i dag. Initiativtageren til dette anlæg var amtsmand Treschow, som

gerne så, at det kunne begynde helt inde ved Bakkegade. Hvor Hillerød Borgerstiftelse nu befinder sig, lå oprindeligt den kongelige jægergård, som lagde navn

til den Jægergårds Vang, Jægerbakken er en del af. Imidlertid var opstået interesse for at skaffe sig byggegrunde til den nye boligform »villaen«, og intet sted i Hillerød var skønnere beliggende grunde end på den vestlige strækning af Helsingørsgade. Her sikrede en række af byens matadorer sig boliger med fornem udsigt til slottet og have direkte til søen. Den første af

disse bebyggelser blev »Olinehøj«, som kom til at danne Jægerbakkens grænse mod byen.

Jægerbakkens største mærkværdighed i tidligere tid var dens kilde. Jægerkilden bidrog dels til byens vandforsyning og dels til dens sundhed. Det troede man i hvert fald. I gamle dage var Jægerkilden en sundhedskilde af ry omtrent som Helene Kilde ved Tisvilde. Også for Jægerkildens vedkommende var det ved midsommertid, at kilden og troen, gjorde undere. Kildeblokken blev betænkt så rigeligt med gaver, at dens indhold i flere år udgjorde Hillerød fattiggæsses betydeligste indtægt.

Nu er Jægerkilden og dens undergørende virkninger gået tabt. Det vides så nogenlunde, hvor kilden sprang, men sporene af den er ikke til at finde i dag. Mange har ledt efter kilden, men forgæves.

Navnet Jægerbakken er så ligetil, fordi området hørte til den oprindelige Jægergårdsvang.

Men hvorfor Studenterhøjen?

Antagelig har det sin historiske oprindelse i det nordiske studenterstævne i 1862, som også Hillerød fik del i.

»Illustreret Tidende« led-sagede sin omtale af festlighederne i Hillerød med et træsnit, som viser studentergrupper på Jægerbakken. I udsynet til slottet ses, at genopbygningen af slottet, som brændte i december 1859, er nået langt. Dog savnes kirketårnets spir i sommeren 1862.

I besættelsens år forsynedes Jægerbakken med nogle stygge beskyttelsesrum, men disse var dog ikke lystanlæggets første bebyggelse. I 1925 genopførtes i et hjørne af Jægerbakken »Soldsætterens Sted«, det gamle husmandssted, som blev begyndelsen til Nordsjællandsk Folkemuseum. I 1940 kom fortsættelsen med den store bygning, men museet – det er en helt anden historie!

Startede med ost og snaps

Malermester P. M. Petersen, der blev 100 år, boede hele sit liv i Hillerød

Denne bogs forfatter var en meget nær ven af malermester Peter Marius Petersen, der døde i sommer, og som den markante personlighed »P.M.« var, figurerede han ofte i avisspalterne. By-svenden interviewede ham flere gange, og her gengives ordret et interview fra 1976, da P. M. Petersen fyldte 95 år:

Det er ingen sag at blive gammel, hvis helbred og åndsevner fungerer godt, og i den henseende er malermester P. M. Petersen, Frederiksgade, et eksempel til

efterfølgelse. Det er bare de færreste, som formår at følge med.

I morgen fylder »Peter Marius« 95 år. Han har levet al sin tid i Hillerød, bortset fra ungdomsårene, hvor han gik på valsen som håndværkssvend. Om sin barndom og ungdom har P. M. Petersen berettet fornylig i Amtsavisen, men det er ikke hele fortællingen om denne gamle, ansete Hillerød-borger. Han har som håndværker, kommunalpolitiker og foreningsmenneske været med til at præge

sin fødeby. I 1909 sagde han farvel til rejselivet og kom hjem for at overtage Fr. Denckers malerforretning i den ejendom, hvor han selv stadig bor. Huset havde tidligere været samlingssted for Frelsens Hær, og i værkstedet, arbejdede foruden mester en svend og to lærlinge. P. M. Petersen fik oparbejdet en solid forretning, som periodevis beskæftigede 12-15 svende.

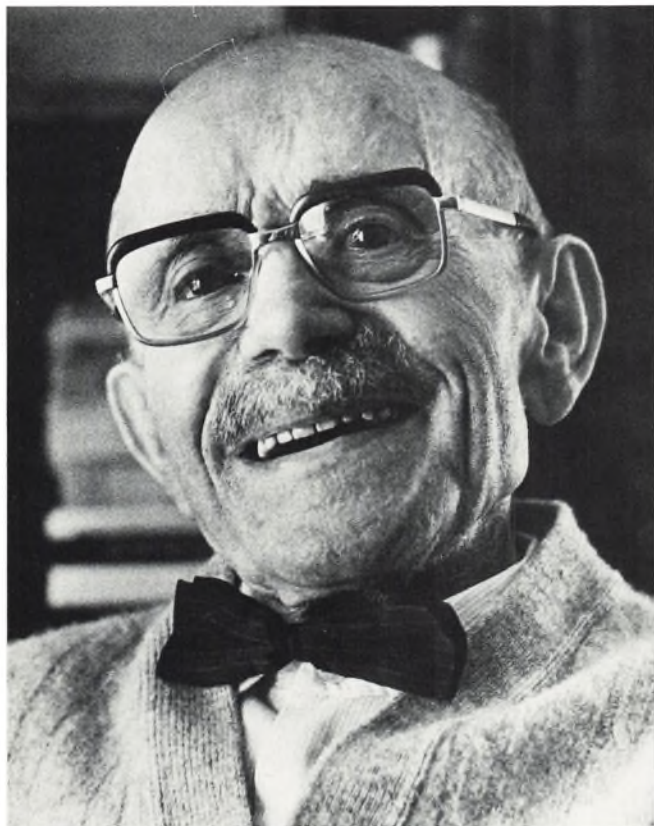
Ikke før i 1970, efter 61 år som aktiv malermester, lagde P. M. Petersen arbejdet på hylden. Men han lader ofte tankerne gå tilbage, og helst beskæftiger de sig

med dengang, da der var håndværkere til.

– Ret meget har jeg ikke til overs for den uddannelse af malere, som foregår i vore dage på skolerne. De lærer jo intet af alt det, vi andre tilregnede os. Selv var jeg vognmaler, og til dette arbejde hørte staffering. Det skete med en sikker, fri hånd, og det var mange meter streger, der skulle trækkes, før vognkasse og hjul var dekoreret. Vi lærte også at male bogstaver, så vi uden videre kunne forme et skilt. Det er der ikke mange i dag, som kan. Og at ådre! Vi skulle kopiere mahogni, egetræ, nøddetræ, ask og andre træsorter samt marmorere. Det var virkeligt håndværksarbejde, der blev præsteret. Og det kunne holde, fordi der var kvalitet i udførelsen. For ikke længe siden kom jeg ind i et hus på Holmegårdsvej og så en dør, vi havde egetræsmalet i 1920. Den stod stadig som dengang, siger P. M. Petersen, der fortsætter:

– Nu skal det bare gå

Her er P. M. Petersen fotograferet kort før sin 100-års fødselsdag. Frisk og veloplagt af sind.

Et gammelt Staunstrup foto af P. M.s butiksudstilling i den stadig velfungerende farvehandel i Frederiksgade.

Dette foto blev taget, da Bysvenden interviewede P. M. i 1976, da han fyldte 95 år.

hurtigt, og det kan det med de midler og materialer, som findes i dag. Vi kendte tidligere ikke en malerulle. Vi havde heller ikke alle de færdiglavede farver, som kan fås i dag. De er nemme at arbejde med, men nogle af dem kritiseres, idet de siges at være sundhedsfarlige.

Vi havde ikke noget stort udvalg i farver. Der var oliefarve og limfarve, og begge dele fremstillede vi selv. Vi »rev« zinkhvidt og blyhvidt, der var et par grundelementer i malingen, og blyhvidt var vor tids

sundhedsfarlige materiale. Det hændte, at lærlinge, som stod og rev blyhvidt, var så forgiftede, at det ligefrem løb af dem. Men det var der ingen, som tog sig af. Det var bare sådan. Kit og spartelfarve var heller ikke noget, man købte. Det lavede vi da selv.

I dag har jeg svært ved at følge med i, hvad der sker i faget, men jeg har ellers været glad for mit håndværk. Jeg har arbejdet for små kunder og for store. Til de sidste hører Gribskovbanen og Frederiksværkbanen.

Her havde jeg også, med en fortid som vognmaler, mulighed for at lave pænt arbejde.

Jeg har i min tid haft omkring 40 lærlinge, og mange af dem blev dygtige svende, og senere mestre. For øvrigt har jeg kunnet glæde mig ved at have dygtige folk i arbejde, og der har aldrig været en eneste divergens med fagforeningen i de mange år.

– Men arbejdet var ikke alt?

– Jeg har altid været glad for at komme ud mellem mennesker og haft lyst til at være med i byens foreningsliv. Politisk sluttede jeg mig til Det radikale Venstre og var partiets repræsentant i byrådet gennem ni år, men

var også i 12 år medlem af ligningskommissionen. Et bestyrelsesarbejde i en række foreninger er sluttet med, at man blev æresmedlem, således af Industri- og Håndværkerforeningen, Borgerstiftelsen og Malerlauget. I Rotary er jeg chartermedlem, og i Odd Fellow logen har jeg været med siden starten for mere end 50 år siden. Forresten fik jeg ved Industri- og Håndværkerforeningens 100 års jubilæum i 1972 en medalje for – som det står i ledsageskrivelsen – Håndværkerrådets erkendelse af den fortjenstfulde indsats, jeg har udført til gavn for håndværket. Men at gå og skilte med en sådan er ikke noget for mig. Jeg var temmelig flov den jubilæumsaften, da jeg var tvunget til at gå rundt med medaljen.

– Opskriften på at blive gammel med manér?

P. M. Petersens ansigt lyser op i et stort smil, og han siger: – Jeg har aldrig lyttet til såkaldte sundhedsprofeter, men har levet mit liv, som det passede mig. Det siges, at enhver dævel har sin tid at rase i, men at der kommer en dag, hvor man må lægge det på hylden. Min daglige livsførelse er dog, som den har været alle dage. Jeg spiser og drikker, hvad der passer mig. Dagen starter med en ostemad og en snaps, før jeg drikker morgenkaffe. Ved frokosttid tager jeg nogle klemmer, og vi spiser til middag hen under aften. Siden jeg blev alene, er min datter kommet og har lavet maden. Jeg er glad for stadig at kunne være i mit hjem og vil meget nødig på plejehjem. Også jeg hører til dem, der vil blive og dø i sin rede.

Forresten har jeg røget tobak siden mit syvende år og gør det stadig. Nikotinforgiftning har jeg oplevet et par gange, men overlevet.

Det eneste, jeg gør for at holde helbredet i orden, er en daglig, timelang gåtur. Jeg siger som Søren Kierkegaard:

– Jeg går mig mit velbefindende til!

Et malerfirmas historie

Som 32-årig lagde Peder Aabye i 1881 grunden til et malerfirma, der i dag under navnet C. A. Andersen kan se tilbage på mange store og spændende opgaver

I året 1881 nedsætter den 32-årige Peder Aabye sig som malermester og vognmaler i Hillerød. Han får værksted med plads til 3-4 vogne i mellembygningen til Hertz Boghandel i Slots-gade. Til værkstedet er knyttet en bolig på 2 værelser og et køkken. Under disse beskedne forhold skabes snart en stabil forretning. Det er ellers ikke nogen god tid denne maler be-

gynder i, da landbruget er inde i en omstillingsproces, som også byboerne mærker til, så der faktisk ingenting gives for arbejdet.

Fra en gammel regning kan hentes eksempler som tre fag stuevinduer malet 2 gange i alt 1,98 kr., en kakelovnsplads malet 3 gange oliefarve og marmoreret 1,50 kr. En seng har fået lakeret sit endestykke for 25 øre, og et bord har fået 2

gange oliefarve og marmorering for 75 øre.

Den nye mester Aabye blev hurtigt kendt for sit gode håndværk. Han var ekspert i at marmorere, og

kunne åre et stykke simpelt fyrretræ, så det trådte frem som eg, nød, birk eller andet. Han kom især til at følge byens daværende »stadsarkitekt« Wilhelm Holch, som stod for opførelsen af flere af byens kendte bygninger. Wilhelm Holchs første større arbejde var Hillerøds nye rådhus, opført i årene 1877-88, og her – som på den samtidig opførte bygning til Teknisk Skole – var det Aabye som fik lov til at udføre malerarbejdet. Teknisk Skole blev i øvrigt en mangeårig arbejdsplads for Aabye, idet han her i 1890 tager initiativ til at oprette

Her er malermester Aabyes mandskab fotograferet i 1898. Liggende ses senere malermester P. M. Petersen som lærling hos Aabye. Han lærte her i årene 1896-1900. Siddende til højre Christian Nielsen, senere malermester i Lillerød. Stående længst til venstre ses Christian Larsen.

C. A. Andersen kom til malerfirmaet i år 1900 og overtog forretningen fire år efter.

malerskolen, som han var leder af, og på hvilken han også underviste i 29 år.

Den nu afdøde malermester P. M. Petersen var for øvrigt lærling hos Aabye i årene 1896-1900. Han har fortalt, at det var et godt lærested, hvor han begyndte med to kroner om ugen, og hvor han det sidste år opnåede 8 kroner. Arbejdstiden var 60 timer, hvortil kom lærlingenes søndagsarbejde, som bestod i oprydning på værkstedet. Der var egentlig ikke andre farver end olie- og limfarver. Andre kendte man ikke, og man »rev« selv sine farver. Der var to møller, den ene til hvide farver og på den anden blev revet forskellige farver. Når der blev revet blå, som var almindeligt til køkkenmaling, kunne lærlingene udmærket være blå i flere dage, og skulle der rives blyhvidt, kunne lærlingene være sikre på, at de fik tynd mave medens det stod på. Der var dengang ingen arbejdsmiljølove som beskyttede medarbejderne mod de ubehageligheder, arbejdet kunne medføre.

I året 1900 blev den 19-årige maler Charles Andreas Andersen knyttet til Aabyes malerforretning, og 4 år efter overtog den unge C. A. Andersen forretningen, som hermed fik sit nu-

værende navn C.A. var en dygtig håndværker, der kunne sit fag til bunds, men var samtidig også en personlighed, kendt for sit gode humør, humoristiske sans og evne til at skaffe sig venner. Han blev hurtigt Hillerøds største malermester og en estimeret person i byen. I 1920 erhvervedes Slangerupgade 20, hvor han gennem mange år fik sit værksted. I mellemkrigsårene beskæftigede C. A. Andersen jævnlige 40 mand. Også uden for Hillerød blev der malet, f.eks. havde han i 40 år vedligeholdelsesarbejderne ved Kystbanen, indtil D.S.B. selv overtog det. Endvidere malede han nogle af datidens kendte restauranter, bl.a. Valencia og Prater, hvor han udfoldede sine dekorative evner. Efterhånden blev arbejdet mere end en enkelt mand kunne overkomme, og i firmaet blev der optaget 4 mestre – Johannes Petersen, Johannes Olsen samt sønnerne Børge og Mogens Andersen – så der blev i alt 5 mestre. Imidlertid døde Johannes Petersen i 1957 og Mogens Andersen et år senere. Firmaet fik da en ny mester, den mangeårige medarbejder Peer Pedersen. I 1959 dør C. A. Andersen, og i 1972 mister firmaet endnu en af sine malermestre Børge Andersen, som dør i en alt for ung alder. Firmaet videreføres nu af Johannes Olsen med hjælp af Peer Pedersen.

I ti-året mellem 1950 og 1960 får virksomheden store arbejdsopgaver inden for såvel nybyggeri som vedligeholdelse. Af arbejdspladser, som firmaet har haft de seneste 40 år eller mere kan nævnes:

Egelund, Frederiksborg Statsskole, Skansegården, Centralsygehuset i Hillerød med mange udvidelser og ombygninger, Ellenhus, Sparekassen SDS Hillerød med filialer, Stenslettegård i Nødebo, Statens Forsøgsmejeri, ejendommen Genboen, ejendommen Trekanten, Esbønderup Sygehus, Bøgelund, Hingsterhus, Birgit-

tejhjemmet, Hillerød Bibliotek og Behandlingshjemmet Nødebogård. Af andre store arbejder kan nævnes Store Kro i Fredensborg, hotelterne København og Kronprinsen, de nye blokke på Fredskovhølet, France og Søn's kompleks i Frederiksgade, Arresøhøj, Frederiksborg Byskole, Hillerød Handelsskole, kommunale bygninger, herunder børnehaver og vuggestuer, amtets observationsskole i Harløse, Amtsgården, Pharmacia, Hegels Minde i Fredensborg, Nr. Herlev Central-skole, Auderødlejren, Majorgården i Hellebæk samt restaureringsarbejder for Odense og Århus kommuner.

Særligt spændende har arbejdet på de to slotte Fredensborg og Frederiksborg været. På Frederiksborg Slot har firmaet haft en arbejdsplads i ca. 90 år, og på Fredensborg er der arbejdet under to konger og én dronning. Virksomheden har haft en af sine mest interessante opgaver i malingen af kuppelsalen i 1977 – med Nationalmuseets sagkyn-

dige bistand. I den 27 meter høje kuppelsal på slottet var rejst et stillads fra gulv til loft, til brug for såvel malere som stukkatører og andre der arbejdede med restaureringen af denne sal.

Malerforretningens store fremgang i disse år skyldtes indehaveren Johannes Olsens store flid og dygtighed. Han var en vellidt og meget respekteret mester såvel af kunder som af medarbejdere, og det lå ham meget på sinde at videreføre de håndværksmæssige traditioner som blev grundlagt af Aabye og C. A. Andersen. Inden sin død i 1978 sikrede Johannes Olsen firmaets videreførelse, idet han i samarbejde med det kendte københavnske malerfirma Steen Nielsen A/S omdannede C. A. Andersen & Co. til anpartselskab. Den daglige ledelse varetages fortsat af malermester Peer Pedersen. Selskabets ansvarlige direktør er Mogens Adrian.

En absolut betingelse for, at malerfirmaet har kunnet fortsætte, er knæsat i, at det bliver videreført i C. A. Andersens ånd.

Vignet der fortæller om P. Aabyes efterfølger, C. A. Andersen.

Svend Nielsen (1910-1981) kendte Hillerød som ingen anden. Under navnet: »Bysvenden« skrev han sine uforglemmelige artikler i Frederiksborg Amts Avis og Hillerød-Posten.

Denne bog er den anden og sidste i rækken, og ligesom sin forgænger er den uundværlig for alle, der interesserer sig for Hillerøds historie og dagligdag omkring århundredskiftet.

